Saznajni zadatak sociologije

May 17, 2016 ~ nedaweb

Saznajni zadatak sociologije je naucno objasnjenje drustvenih pojava. Sociologija je **teorijska** drustvena nauka jer nastoji da otkrije I formulise OPSTE uslove u kojima jedna vrsta drustvenih pojava utice na drugu vrstu drustvenih pojava , relativno nezavisno od konkretnog vremena I prostora. Po tome se teorijske nauke razlikuju od istorijskih nauka koje proucavaju konkretnu vezu jedne pojave sa nekom drugom konkretnom pojavom u jednom odredjenom prostoru I vremenu. Istorijske nauke se usredsredjuju na OPIS konkretnih pojava s obzirom na pitanje KAD,GDE I KAKO se one odigravaju. Teorisjke nauke pak objasnjavaju ZASTO se takva vrsta pojave uopste desava.

Sta sociologija moze?

Sociologija moze da ponudi samo uopsten odgovor na pitanje ZASTO se neka vrsta drustvenih pojava desava, ali ne I da odgovori zasto se desila neka konkretna drustvena pojava, a jos manje da predvidi kad I gde bi se mogao desiti neki pojedinacan dogadjaj . Sociolozi mogu da utvrde samo opste drustvene uslove I cinioce koji uticu na povecanje stope razvoda braka, kriminaliteta u nekom gradu, na produbljivanje suprotnosti izmedju bogatih I siromasnih klasa ili izmedju rasa, nacija,verskih grupa I sl.

Sta sociologija ne moze ?

Sociologija NE MOZE niti joj je zadatak da objasni zasto su se razveli supruznici iz komsiluka, zasto je opljackana prodavnica, niti da tacno predvidi kada ce se siromasni dici na pobunu. Ozbiljna sociologija I dobri sociolozi mogu samo da ukazu na to da li se I pod kojim uslovima povecava ili smanjuje verovatnoca da se stvarno dese navedeni ili slicni dogadjaji. To je pak za svakog zainteresovanog I odgovornog drustvenog aktera I dovoljno – kao racionalno upozorenje kako bi moglo nepozeljno da se spreci, a pozeljno podstakne.

Drustvo kao predmet sociologije ne postoji nezavisno I odvojeno od subjekta istrazivanja, od samog istrazivaca, I zato sociologija ne moze da dostigne onaj stepen objektivnosti koji postizu prirodne nauke.Ljudsko drustvo je onaj osobeni deo objektivne stvarnosti, onaj deo prirode koji su ljudi svojim zajednickim I medjusobnim delovanjem kultivisali, prilagodili svojim

potrebama I ciljevima, proizveli svojim svrsishodnim radom I osmislili svojim ljudskim vrednostima – ispunili KULTUROM. Zato svaka drustvena pojava, pored svoje spoljne, objektivizirane strane, ima jos jednu, nista manje vaznu,unutrasnju, duhovnu I kulturnu dimenziju, koja se ne moze u celini saznati objasnjavanjem spoljnih veza.

Celovito sociolosko saznanje mora, pored objektivnog objasnjenjaspoljnih odnosa, I SUBJEKTIVNO RACIONALNO RAZUMEVANJE UNUTRASNJEG ZNACENJA svake drustvene pojave za pojedince ili grupe u nekom drustvu. To je narocitno naglasavao osnivac sociologije, nemacki mislilac MAKS VEBER (1864-1920). On je na taj nacin ispravljao preterivanja u pozitivistickom shvatanju objektivnosti, koje I drustvenim naukama postavlja iste norme kao I prirodnim, ne vodeci racuna o navedenim razlikama izmedju prirodnih I drustvenih pojava.

Share this:

- Twitter
- Facebook
-

Post navigation

< Previous Priprema istrazivanja
Next > Metod i zadaci sociologije

Leave a Reply

Sociologija na facebooku

Blogroll

- metod sociologije
- sociologija

4:Metod sociologije

Metode sociologije

Beleške > Srednja škola > Treća godina > Sociologija treća godina > Metode sociologije
Objavljeno / 05.09.2009. Autor / Dušan Pilipović Kategorija / Sociologija treća godina

Pojam metoda – methodos – put, način.

Ima tri aspekta:

1. teorijski – ono što znamo o predmetu
2. logički – 3 faze naučnog ispitivanj, postavljanje hipoteze, njeno proveravanje, njeno dokazivanje
3. tehnički – praktične radnje za korištenje

Metode:

Tehnike za prikupljanje podataka ili činjenica. Metodi:

1. posmatranje
2. razgovor

Postoje dve vrste posmatranja:

– sa učestvovanjem

– bez učestvovanja

Postoje dve vrste razgovora:

– intervju

– anketa (otvorena i zatvorena)

Tehnike za sredjivanje i prikazivanje podataka. Metodi:

1. merenje
2. klasifikacija – tipologija (po idealnom tipu)
3. statistički metod
4. sociometrija
5. analiza sadržaja

Merenje i statistički metod – kvantitativni metodi, za masovne pojave, stanovništvo.

Sociometrija – Jakob Moreno, sociopsihološke veze medju ljudima.

Analiza sadržaja – učestalost ponavljanja reči u sadržaju u medijima.

Sociologija

U cilju naučnog objašnjenja društvenih pojava sociologija koristi kvalitativne i kvantitativne metode ili tehnike. Svaka etapa istraživanja ima svoje metode.Metodi za prikupljanje podataka: Posmatranje je osnovni i ujedno najstariji metod za prikupljanje podataka o društvenim pojavama. Posmatranje se sastoji u neposrednom čulnom opažanju koje se odvija prema unapred uspostavljenom planu istraživanja i sa određenim saznajnim ciljem. Sociolog na terenu sistematski beleži sve podatke koji su bitni za objektivno naučno objašnjenje posmatrane društvene pojave.

Posmatranje se deli na posmatranje sa učestvovanjem (posmatrač uzima udela u zbivanjima koja posmatra) i posmatranje bez učestvovanja (posmatrač se drži po strani).
Anketa je pogodna za masovno prikupljanje činjenica ili stavova, zbog čega se koristi za ispitivanje javnog mnjenja. U velikim sociološkim istraživanjima ankete se prikupljaju na terenu, u direktnom kontaktu anketara sa ispitanikom. Postoje i drugi oblici anketa kao što su telefonska anketa, internet anketa i sl. Pitanja koja su postavljena u anketi mogu biti zatvorenog tipa (ispitanik treba da odabere jedan od ponuđenih odgovora) i otvorenog tipa (ispitaniku je ostavljena sloboda da sam formuliše odgovor na postavljeno pitanje). Prvi oblik je praktičniji u fazi obrade podataka, ali je drugi oblik verodostojniji jer nije uvek moguće predvideti odgovore ispitanika i unapred ih razvrstati.
Intervju je sličan anketi. On sadrži pitanja opštijeg karaktera, a u toku razgovora ispitivač usmerava ispitanika postavljanjem relevantnih potpitanja. Ovaj metod je pogodan kada se prikupljaju podaci za kvalitativnu obradu.
Eksperiment je jedna vrsta posmatranja, koje se odvija u veštački izazvanim uslovima. Ovaj metod nije uobičajen u sociologiji jer ima izvesne nedostatke:
Društvene pojave se teže izazivaju u cilju trenutnog proučavanja, te zahtevaju više vremena za istraživanje.
Eksperiment mora ostati tajna da bi učesnici spontano reagovali u datim uslovima.
Pošto su društvene pojave vrlo složene, mora se dobro izolovati grupa nad kojom se vrši eksperiment, da ne bi došlo do uticaja spoljašnjih faktora na razvoj događaja.
Metodi za sređivanje podataka:
Klasifikacija je logička radnja kojom se određena grupa podataka razvrstava prema kriterijumima koje postavlja istraživač. U sociologiji nisu uobičajene jednostavne klasifikacije jer su društvene pojave same po sebi veoma složene i međusobno isprepletane. Zato se češće koriste tipologije.
Merenje je kvantitativno označavanje društvenih pojava u cilju postizanja što veće preciznosti. Ovde spadaju i skale, kojima se podaci mogu jednostavno rangirati, što je veoma značajno u slučajevima kada brojčana kvantifikacija nije moguća.
Statistički metodi su u sociologiji postali uobičajena metoda obrade masovnih podataka koji su prikupljeni anketnim istraživanjem.

Sociometrija je tehnika koju je razvio bečki lekar Jakob Moreno, a specifična je po tome što društvene odnose posmatra kao modele međuljudskog povezivanja putem uzajamnog privlačenja i odbijanja. Postupak se zasniva na otkrivanju strukture društvenih odnosa (simpatije-antipatije, odnos autoriteta, ugled unutar grupe itd.). Ovaj postupak je primenljiv na male društvene grupe u kojima je moguće posmatrati međusobne odnose svih njenih članova. Rezultati se grafički prikazuju na sociogramima.
Analiza sadržaja je pretežno kvantitativna tehnika kojom se beleži učestalost i sadržaj poruka u procesu komunikacije. Primenjuje se u analizi novinskih članaka ili javnih govora. U okviru kvantitativnog dela analize određuje se količina podataka u funkciji vremena, položaja (što govori o značajnosti) i slično, a u kvalitativnom delu analize se određuje tip podataka (npr. pozitivni, negativni ili neutralni stavovi).
Metodi za tumačenje podataka:
Uporedni metod se može koristiti na tri nivoa analize: poređenje varijeteta jedne pojave u okviru istog društva; poređenje iste pojave u dva različita društva koja pripadaju istoj istorijskoj etapi; uporedno-istorijski metod.
Metod multivarijantne analize je jedan od statističkih postupaka za proučavanje uzročno-posledičnih veza među društvenim pojavama. Analiza podataka podrazumeva proveru da li je glavna hipoteza potvrđena ili opovrgnuta, kao i proveru da li je eventualno ustanovljena neka druga relacija koja nije bila predviđena na početku istraživanja.

Metod sociološkog istraživanja - Sociološka imaginacija

socioloskaimaginacija.com
https://socioloskaimaginacija.com › ...

· Translate this page
Sep 6, 2020 — Statističke *metode* nam pokazuju relevantno, precizno društvene pojave koje su po svom karakteru masovne i najčešće se koriste u demografiji.

5.Faze naučnog istraživanja

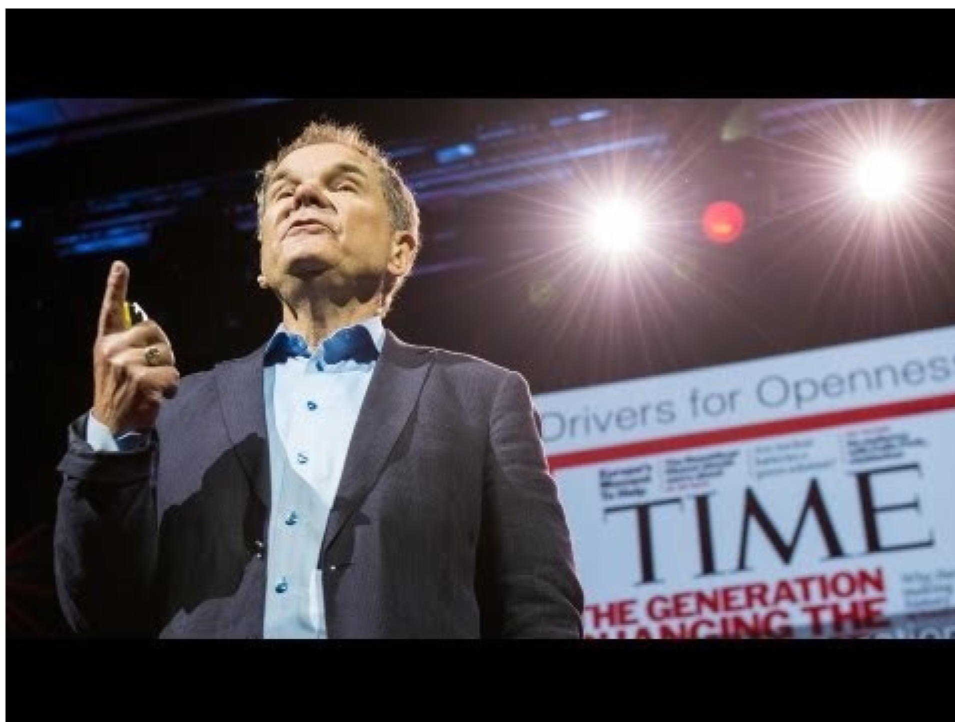
Faze istraživačkog procesa Okvirno određenje problema ...

ucg.ac.me
https://www.ucg.ac.me › objava_11070 › fajlovi

PPT
Pisanje izveštaja o *istraživanju*. *Faze* istraživačkog procesa. Sadržaj pripremne *faze*. Rad u biblioteci. Proučavanje relevantne *naučne* i stručne literature.

Naučno istraživanje: koncept, faze, značaj, primjeri

Autor: Charles Brown
Datum Stvaranja: 3 Februar 2021
Datum Ažuriranja: 9 Juli 2023

Video: Don Tapscott: Four principles for the open world

Sadržaj

The **naučno istraživanje** To je proces kroz koji je moguće steći relevantna i pouzdana znanja o svijetu i svemiru. Ovo znanje postiže se upotrebom sistematske metode koja se naziva naučna metoda.

Važno je naglasiti da naučna metoda omogućava u postignutim rezultatima minimiziranje ličnih, socijalnih ili nerazumnih uticaja. Na taj način je moguće objektivno proučavati pojave svijeta koji nas okružuje.

Isto tako, potrebno je spomenuti da se naučna metoda sastoji od niza faza koje garantiraju ponovljivost i provjerljivost stečenog znanja.

Jedna od osnovnih karakteristika naučnog istraživanja je originalnost; To se postiže zahvaljujući korištenoj metodologiji, posebno kroz procene evaluacije kojima su podvrgnuti naučni radovi.

Varikozne vene će nestati za 72 sata zahvaljujući ovome Venisal

Pored toga, naučno istraživanje mora biti objektivno, a instrumenti za prikupljanje podataka proizvedenih istraživanjem moraju biti potvrđeni, jer to stvara pouzdanost i generira efikasne izvještaje.

Rezultati bi trebalo da budu izraženi numerički, jer to omogućava statističku usporedbu na razumljiv način. Ovi se rezultati moraju provjeriti pod istim uvjetima u kojima je provedena istraga.

Koncept

Naučno istraživanje sastoji se od procesa promišljanja i kritike čija je svrha pružanje novih podataka, činjenica ili odnosa u bilo kojem području znanja. To se postiže upotrebom naučne metode.

Teži ka ukazivanju na opšte principe, nadilazeći situacije ili određene istražene elemente. Za to je potrebna rigorozna tehnika uzorkovanja pri odabiru i određeni broj uzoraka u odnosu na predmet istraživanja.

Check This Out

Faze naučnog istraživanja

Naučno istraživanje može uključivati neke ili sve sljedeće faze: promatranje, definisanje problema, istraživanje (planiranje, procjena dokaza), formulacija hipoteze, eksperimentiranje (testiranje hipoteze), evaluacija i analiza.

Međutim, prije razmatranja faza naučnog istraživanja, neophodno je uzeti u obzir opći cilj koji se teži, jer to određuje specifične ciljeve koje treba slijediti i metode koje su odabrane za postizanje tih ciljeva.

Posmatranje

Prvi korak u naučnom istraživanju je promatranje fenomena, događaja ili problema. Do otkrića fenomena obično dolazi uslijed promjena u prirodnom procesu događaja.

Problem

Promatranje pojava ili promjena dovodi do formulacije pitanja: *zašto?* ili *kako* Ovo predstavlja formulaciju problema. S druge strane, problem mora biti savršeno razgraničen u smislu mjesta, vremena i određenih osnovnih karakteristika fenomena koji se proučava.

Isto tako, istraživač mora pojasniti je li istraživačka tema istraživačka, opisna ili eksperimentalna. Ove su tačke presudne za viziju valjanosti i stepena povjerenja koje mogu imati postignuti rezultati.

Pored razgraničenja, rad mora biti opravdan, odnosno istraživač mora naznačiti opseg i vjerovatne doprinose istraživanja.

Hipoteza

Da bi se odgovorilo na strukturirano pitanje u problemu, formulira se hipoteza. Ovo je tačan i savršeno oblikovan odbitak od promatranja. Hipoteza ovisi o pažljivoj karakterizaciji subjekta istraživanja.

Istraživač bi u ovoj fazi trebao pregledati postojeću literaturu o predmetu studije. Poželjno je da se potraga za informacijama vrši na znanstvenim radovima objavljenim u indeksiranim časopisima.

Prvo se hipoteza razrađuje strukturiranjem izjave koja je u skladu sa postojećim saznanjima o predmetu studije. Tada se uspostavlja mogući odgovor na novi uočeni fenomen.

Ako početna hipoteza ne uspije, strukturira se druga koja uzima u obzir neuspjehe prve. Generalno, hipoteze koje ne objasne fenomen u određenom vremenu, tada (s napretkom tehnologija) su tačne.

Da bi se razvila hipoteza, uspostavljaju se dvije varijable: zavisna i neovisna. Vrijednosti zavisne varijable uvjetovane su onim što istraživač radi s neovisnom varijablom, koja kada manipulira istraživačem izaziva reakciju.

Eksperimentiranje

Nakon utvrđivanja hipoteze, ona se provjerava. U tu svrhu uspostavljaju se eksperimenti koji su dizajnirani vrlo pažljivo, adekvatno kontrolišući svaku fazu. Ovaj je postupak detaljno dokumentovan, omogućavajući ponovljivost bilo kojeg drugog istraživača.

Na ovaj način eksperiment je osmišljen da testira ili odbaci hipotezu. Ovisno o naučnoj disciplini, eksperimentiranje se odvija u laboratoriju, na terenu, na ploči ili na računaru.

Potrebno je uzeti u obzir vrstu istraživanja ili studije koja će se provesti, jer metodološki tretman ovisi o tome. U populacijskim studijama ovo je presudno; Na primjer, moraju se definirati starost, kulture, običaji ili prehrambeni status populacija koje se proučavaju.

Procjena i analiza

Svi dobijeni rezultati i dokazi moraju se analizirati kako bi se izbjegli pogrešni zaključci. Za to se koriste kvalitativne i kvantitativne matematičke analize, koje su danas olakšane postojanjem niza statističkih paketa.

Najvažniji proces u naučnom istraživanju je evaluacija rezultata. Ovu evaluaciju objektivno provode znanstvene grupe i pruža rezultate s važnom strogošću i vjerodostojnošću.

Nakon toga, rezultati se objavljuju kroz prezentacije na konferencijama, naučnim skupovima ili objavljuju u indeksiranim časopisima. Važno je imati na umu da se sva naučna istraživanja mogu mijenjati.

Važnost

Značaj naučnog istraživanja leži u činjenici da nam omogućava uspostavljanje bližeg kontakta sa stvarnošću. Stoga je cilj unapređivanje znanja o čovječanstvu i prirodi.

Pored toga, zahvaljujući naučnim istraživanjima, poražene su važne bolesti koje su mučile čovječanstvo i poboljšani životni uslovi čovjeka.

Elementi

U naučnom istraživanju uspostavljena su četiri elementa:

1- Predmet: je onaj koji razvija istraživanje. Stoga je istraživač taj koji dovodi u pitanje fenomen i razvija hipotezu.

2- Predmet: ono što se istražuje, odnosno fenomen koji je izazvao pitanje u istraživaču.

3- Medij: to je skup metoda koje se koriste za potvrđivanje ili ne potvrđivanje hipoteze.

4- Kraj: konačni je cilj istrage; ono za čim se teži, odgovor na postavljeni problem.

Čemu služe naučna istraživanja?

Bez naučnog istraživanja čovječanstvo ne bi dostiglo znanje koje imamo danas o procesima svijeta i svemira. Priroda istraživača (znatiželja i insistiranje), zajedno s korištenom metodologijom, omogućili su da se u tom pogledu poduzmu veliki koraci.

Pojedinačno, istraživanje je osnovno za studenta i za profesionalca. U svim fazama proučavanja neke profesije koristi se posmatranje, formulisanje pitanja i problema, dizajn šeme za odgovaranje na pitanja i evaluacija rezultata.

Stoga za sve vrste istraživanja postoji proces i precizni ciljevi koji omogućavaju uspostavljanje kontakata i međusobnih odnosa sa unutrašnjim svijetom i onim što nas okružuje. Na kraju se formulišu nove teorije ili se modificiraju postojeće u kontinuiranom ciklusu evolucije znanja.

Iprimjeri naučnih istraživanja

Rotavirusna vakcina

Jedno od naučnih istraživanja ovog milenijuma koje su imale dubok utjecaj na zdravlje dječje populacije bio je razvoj rotavirusne vakcine. Ovaj virus prepoznat je kao glavni uzročnik akutne dječje dijareje, kao i važan uzrok smrtnosti u ovoj dobnoj skupini.

Razvoj efikasne i sigurne vakcine bio je presudan za postizanje kontrole bolesti. Istraživači su, nakon procesa koji je obuhvatio nekoliko uspješnih

faza, uspjeli utvrditi efikasnost i djelotvornost humane atenuirane rotavirusne vakcine.

Studija je obuhvatila 63.225 djece iz 11 zemalja Latinske Amerike i Finske. Ozbiljnost epizoda gastroenteritisa procijenjena je pomoću standardizirane skale. Dalje, efikasnost primijenjene vakcine rigorozno je procijenjena i statistički paketi korišteni su za analizu podataka.

Istraživači su uspjeli utvrditi da je vakcina uspjela zaštititi djecu od teškog rotavirusnog gastroenteritisa. Zbog toga je ovo cjepivo značajno smanjilo gastroenteritis svih uzroka i nisu primijećene značajne nuspojave.

Danas je cjepivo uključeno u programe cijepljenja djece u mnogim zemljama svijeta.

Otkriće penicilina

Otkriće penicilina od strane Aleksandra Fleminga (1881-1995) jedan je od najreprezentativnijih primjera primjene naučne metode. Rad je objavljen 1929. godine, a njegov uspjeh određen je posmatračkim kapacitetom istraživača.

Fleming je bio mikrobiolog koji je radio sa sojevima *Staphylococus aureus*. Bakterijom je inokulirao ploče s kulturama i povremeno ih posmatrao kako bi procijenio rast sojeva. Međutim, kada su promatrane, ploče s kulturama bile su izložene zraku.

U tom procesu jedna od ploča je kontaminirana gljivom tzv *Penicilliun notatum*, ali Fleming je primijetio da inokulirani sojevi oko gljive ne rastu. Istraživač je postavio pitanje naučne metode: šta sprečava rast sojeva bakterija oko gljivica?

Nakon dobro strukturiranog eksperimentalnog postupka, Fleming je uspio utvrditi da gljiva stvara bakteriolitičku supstancu koja je kasnije nazvana penicilin.

Teme od interesa

Istražna istraga.

Osnovna istraga.

Terenska istraživanja.

Primenjena istraživanja.

Čisto istraživanje.

Objašnjenja.

Deskriptivno istraživanje.

Reference

1. Wilson, K., Rigakos, B. (2016*). Procjena dijagrama tijeka naučnog procesa (SPFA): metoda za procjenu promjena u razumijevanju i vizualizaciji naučnog procesa u multidisciplinarnoj studentskoj populaciji*. Preuzeto 20. decembra sa: ncbi.nlm.nih.gov
2. Voit E. (2019). *Perspektiva: Dimenzije naučne metode.* Preuzeto 20. decembra sa: ncbi.nlm.nih.gov
3. Blystone, R., Blodgett, K. (2006). *Naučna metoda.*Preuzeto 21. decembra sa: ncbi.nlm.nih.gov
4. *Priroda nauke i naučna metoda.* Preuzeto 22. decembra iz: gorg
5. *Naučno istraživanje.* Preuzeto 22. decembra, de / research-cientifica
6. *Naučno istraživanje*. Preuzeto 20. decembra sa monografias.com

Prethodni Članak

Isaac Newton: biografija i sažetak njegovih doprinosa nauci

Sljedeći Članak

Kalozumsko tijelo mozga: struktura i funkcije

Popularne Publikacije

Dalje

Išijatični živac: anatomija, funkcije i patologije
Juli 2023
vi mo čuli za (ili pretrpjeli u vom tijelu) nelagodu uzrokovanu poremećajem poput išija a.Glavni uzrok ove karakteri tične boli je kompre ija i hijadičnog živca, što uzrokuje jake bolove i utrnulo t ...

Dalje

Neuroleptički maligni sindrom: simptomi, uzroci i liječenje
Juli 2023
Upotreba antip ihotičnih lijekova u području mentalnog zdravlja jedan je od najčešće korištenih lijekova kada e

intervenira kod pacijenta nekom vr tom poremećaja ili bole ti kod kojih po toji niz p ih...

Dalje

5 najboljih kurseva ljudskih resursa u Malagi
Juli 2023

Kao jedan od najkozmopolitnijih i najmodernijih gradova u čitavoj Andaluziji, Malaga ima veliki broj kur eva povezanih a vijetom kompanija i organizacija.Na ovaj način, u ovom članku ćemo vidjeti izbor... Šta je to što istraživanje čini naučnim?

S. Verbić, B. Savić
Nazad na početnu

Ovaj papir je nastao iz praktične potrebe za pan-disciplinarnom definicijom naučnog istraživanja. Problem definisanja u opštem slučaju se, začudo, ne pojavljuje previše često u literaturi. Pre svega zato što postoje posebne konsenzus definicije za različite oblasti nauke. Specifičnost obrazovnog rada

u Petnici, međutim, zahteva opštu definiciju. Autori, svakako, ne pretenduju da ovim papirom definišu ono što i celoj naučnoj zajednici predstavlja problem. Njihova namera je da dole navedene definicije sugerišu kao smernice za rad na istraživačkim projektima u okviru programa ISP.

Naučno-istraživački rad je definisan u dokumentima svih institucija koje se bave finansiranjem takve delatnosti. Nama, međutim, takva birokratska odrednica ne bi bila od naročite koristi.
Najbitniji zadatak naučno-istraživackog rada je da proizvede novu naučno relevantnu informaciju.

Iako su domeni i ciljevi istraživanja specifični za različite oblasti nauke, u svim oblastima se nužno koristi **isti naučni metod.**
Naučni metod se može definisati i kao korišćenje objektivnih, rigoroznih, sistematskih i kritičkih postupaka pomoću kojih ono što mislimo o stvarnom svetu testiramo onim što vidimo, odnosno zapažamo preispitujući pri tom sve ono što vidimo u svetlu onoga što već znamo.

Naučno relevantna informacija može biti bilo koji skup podataka koji su prošli rigoroznu proveru naučnog metoda. Ta informacija može biti korektan i koncizan opis pojava, procesa i sistema interesantnih nauci ili karakteristika modela koji ih objašnjava.

Svako istraživanje mora sadržavati prepostavljeni **teorijski model** . To ne mora nužno da bude teorija. Naš je zadatak da proverimo kako se novi empirijski podaci uklapaju u postojeći model i da na taj način i sam model podvrgnemo naučnom sudu. Rušenje teorijskih modela, tj. ustanovljavanje njihovih praktičnih ograničenja, zapravo je pravi put ka saznanju i konstruisanju boljih modela i teorija.

Postojanje proveriljivih hipoteza je osnova istraživačkog rada. Koristeći logiku i empirijske podatke u stanju smo da proveravamo hipoteze ispitujući uspešnost njihovih predikcija, odnosno kako se predikcije slažu sa novim podacima i modelima. Mogućnost testiranja hipoteze je najbitnija karakteristika istraživačkog rada. **Hipoteze koje se ne mogu testirati nisu predmet bavljenja nauke.**

Naučno-istraživacki rad je empirijsko, kontrolisano, sistematsko i kritičko ispitivanje hipoteza o pretpostavljenim relacijama izmedu fenomena, procesa i sistema u prirodi, društvu i apstraktnim modelima.

U ovom tekstu se pominje **eksperiment** kao neizostavni deo naučnog metoda. Pojam eksperimenta bi ovde trebalo uzeti u najširem smislu, tj. kao **bilo kakvo kontrolisano empirijsko prikupljanje podataka**

(uzorkovanje, posmatranje, klasični eksperiment, anketa, virtuelni i misaoni eksperiment itd.). Sa mnogim objektima se ne može direktno eksperimentisati, npr. sa dalekim galaksijama i ranom evolucijom hominida. Ipak, to nas ne sprečava da te objekte, tj. procese izučavamo eksperimentom nad svetlošću koja nam dolazi iz tih galaksija ili nad fragmentima DNK iz fosila naših predaka.

Specifičnosti istraživačkog rada u Petnici

Od autora se očekuje da razume sve polazne premise, da na osnovu sopstvenog predznanja postavi hipotezu, da vlada većim delom matematičko-logičkog aparata upotrebljenog u istraživanju i da razume interepretaciju i moguće implikacije sopstvenih rezultata.

Pisani rad mora da bude **rezultat samostalnog istraživačkog rada polaznika.** . Od mentora se svakako očekuje da pomognu idejama i savetima, ali ne i da svoje rezultate i zaključke objavljuje u publikaciji namenjenoj srednjoškolcima.

Rad mora biti napisan **korektno i prema sebi i prema drugima** . Svi (netrivijalni) detalji u vezi sa samim istraživanjem, neophodni da bi se ono ponovilo moraju naći svoje mesto u tekstu rada. Takođe, neobično je važno da rezultati budu što korektnije prikazani uz obavezno navođenje zašto su interpretirani baš na taj način.

Da bi se objavio naučni rad on mora sadržavati elemente koji nije ranije nisu objavljivani u radovima u vezi sa istim problemom. U Petnici ovo načelo ne igra značajnu ulogu. U našem slučaju su **sposobnost za kontrolu eksperimenta i veština u interpretaciji rezultata** bitnije od originalnosti.

Petnički radovi, takođe, ne moraju imati rezultate koji su od naročitog značaja za savremenu nauku. **Ovladavanje naučnim metodom** je mnogo bitnije od navodnog naučnog doprinosa.

U tekstu rada moraju biti naglašene **logičnost, jasnoća i preciznost izlaganja** . Rad mora biti napisan tako da ga razumeju i drugi polaznici. Insistiranje na specifičnoj terminologiji i žargonu same discipline obično je znak da autor nije u stanju da razjasni značaj i metode rada ni sebi ni drugima.

Što više pažnje bi trebalo posvetiti **mogućnostima predikcije** na osnovu korišćenog modela i dobijenih rezultata. Podaci koje dobijamo istraživanjem su retko kad sami po sebi bitni. Mnogo je bitnije šta iz toga možemo da zaključimo.

Osnovni segmenti naučnog metoda

1. Posmatranje i uočavanje fenomena

Za početak, trebalo bi u svetu koji nas okružuje uočiti nešto što ne izgleda baš sasvim obično, što se ne da tako lako opisati ili objasniti, nešto što nas čini znatiželjnim i što nas tera na istraživanje. Dakle, zapišimo prvo šta nam je to privuklo pažnju i šta nas to zbunjuje.

2. Postavljanje pravih pitanja i traženje bilo kakvih odgovora

To što nas nešto intrigira i zbunjuje nam još uvek ne otvara mogućnost za njegovo istraživanje. Za tako nešto je neophodno da sami sa sobom raščistimo sledeća pitanja:

1. Šta je tačno to što želimo da objasnimo?
2. Koji sve faktori utiču na naš fenomen?
3. Šta nam je polazna pretpostavka o načinu na koji ti faktori na njega utiču?
4. Kako izvojiti uticaj samo jednog od tih faktora, odnosno kako da se tom idealu što više približimo?
5. Da li je još nekoga zbunila ista stvar?
6. Da li je neko već rešio problem?

U ovoj fazi bi trebalo što više "istraživati" u biblioteci i bez ustezanja postavljati pitanja onima koji o tome (za sada) više znaju.

3. Postavljanje hipoteze

Hipoteza je pitanje koje je postavljeno u formi takvoj da je na njega moguće odgovoriti eksperimentom. U suštini, to je naše pretpostavljeno rešenje problema. Naše je da na osnovu predznanja i zdravog razuma pretpostavimo šta bi trebalo dobiti kao rezultat. Naše istraživanje će biti uspešno u oba slučaja: i ako potvrdimo, i ako opovrgnemo hipotezu; neuspešno će biti ako na kraju i dalje ostaje nedoumica da li hipoteza važi ili ne. Složenim problemima je nemoguće doskočiti proveravanjem jedne hipoteze. Često je za rešavanje jednog problema potreban ceo niz hipoteza koje proveravamo odgovarajućim nizom eksperimenata. Postavljanje pravih hipoteza je često stvar intuicije i iskustva. Pokušajte više puta.

4. Ispitivanje različitih metoda za testiranje hipoteze

Sigurno je da svaku hipotezu možemo testirati na više načina. Na nama je da odaberemo najpouzdanije među onima koje smo u stanju da primenimo. Ne zaboravite na napravite probu, tj. kontrolni eksperiment. Ponekad je neobično teško napraviti probu, ali bez toga se zaista na može. Kako nema metoda koji bi nam sa sigurnošću testirali hipotezu, ne bi bilo loše da imate dva ili više metoda i da uporedite rezultate koje oni daju. Neobično važna karakteristika bilo kog eksperimentalnog metoda je pretpostavljeni nivo greške. Ukoliko nemamo procenu greške, onda su nam svi metodi podjednako verodostojni i istraživanje tako gubi smisao.

5. Eksperiment

Izuzetno je važno da postavka eksperimenta omogućava da se eksperiment ponovi i da se tako dobijeni podaci provere. Rezultat eksperimenta su "sirovi podaci" koje bi trebalo obraditi da bi zaključili je li polazna hipoteza potvrđena ili opovrgnuta. Često nismo u stanju da procenimo da li su podaci dovoljno pouzdani da bi uz pomoć njih testirali hipotezu. Stoga je potrebno da strogo kontrolišemo uslove eksperimenta da bi kasnije bili u stanju da ponovimo eksperiment u istim ili malo izmenjenim uslovima.

6. Obrada i interpretacija rezultata

U ovom segmentu naučnog metoda uz pomoć pretpostavljenih modela i odgovarajućeg matematičko-logičkog aparata od "sirovih" dobijamo konačne rezultate. Ovi podaci se najčešće prezentuju tabelama i graficima. U opštem slučaju ne postoji recept za varijantu obrade rezultata koja bi nam omogućila da iz eksperimenta "izvučemo" maksimum informacija, tako da i u ovom delu istraživanja često moramo da se oslonimo na intuiciju i iskustvo. U nekim slučajevima, obrada rezultata je toliko složena da je sama po sebi istraživački rad.

7. Izvođenje zaključaka

Korektna interpretacija rezultata bi osim same potvrde ili opovrgavanja hipoteze trebalo i da kvantifikuje neke od polaznih pretpostavki, npr. o nezavisnosti varijabli, o uticaju šuma, tj. spoljašnjih uslova koje ne možemo da kontrolišemo, o pouzdanosti eksperimentalnog metoda, o adekvatnosti teorijskog modela itd.

Dopunska literatura

1. *"Osnovi naučno istraživačkog rada", Nikola Milosavljević, 1989, Naučna knjiga, Beograd*
2. *"Kako napisati i publikovati naučno delo", Zoran Popović, 1999, Akademska misao, Beograd*
3. *"The Science of Scientific Writing", George D. Gopen and Judith A. Swan, American Scientist, Nov-Dec 1990, Volume 78, 550-558*
4. *"What is the Scientific Method", 1998*
5. *"An Introduction to Science, Scientific Thinking and the Scientific Method", Steven D. Schafersman, 1997*

6.Tehnike za prikupljanje podataka

Prikupljanje podataka

May 17, 2016 ~ nedaweb

Tek nakon izbora teme, pregleda postojece gradje, formulisanja istrazivackih pitanja, hipoteza I izbora uzorka, moze se pristupiti prikupljanmju podataka.Postoje razlicite tehnike za prikupljanje podataka, a dve osnovne su posmatranje I razgovor

POSMATRANJE je osnovni metod za prikupljanje podataka o drustvenim pojavama putem njihovog neposrednog culnog opazenja. Ono se odvijaprema unapred predvidjenom planu I sa unapred odredjenim ciljem , a to znaci da strucno lice sistematski prikuplja I precizno belezi bitne podatke koji mogu da posluze za naucni opis I naucno objasnjenje posmatrane pojave. Smatra se da je posmatranje osnovna tehnika jer pruza najsiri uvid u slozenost proucene pojave. Naucno posmatranje se razlikuje od obicnog posmatranje po tome sto je USMERENO I SISTEMATSKO. Postoje razlicite vrste posmatranje, a osnovna podela je na posmatranje BEZ UCESTVOVANJA I posmatranje S UCESTVOVANJEM. Bez ucestvovanja mozemo posmatrati razlicite pojmove. Mozemo posmatrati demonstracije I pomno beleziti posmatranje demonstranata. Na osnovu parola koje uzvikuju I njihove ucestalosti mozemo saznati motive protesta. Posmatranje s ucestvovanjem cesce se koristi u kvalitativnim istrazivanjima. Svest o

prisustvu posmatraca moze uticati na ponasanje ljudi, istrazivac se moze predstaviti kao clan proucavane grupe I dobiti znacajne podatke o stvarnim odnosima unutar grupe ili s drugim grupama.

RAZGOVOR ponekad omogucuje da se prikupe podaci do kojih se ne moze doci posmatranjem.Uvek je pouzdanije kad se neposredno posmatra pojava koja se proucava, ali ako to nije moguce, razgovara se sa ucesnicima I svedocima, podaci o stavovima I misljenju ljudi o medjusobnim odnosima ne mogu se prikupiti samo posmatranjem tih odnosa spolja, vec je potrebno narocito pripremljenim I organizovanim razgovorom doci do sto objektivnije predstave o njima. Razgovor koji se vodio u naucne svrhe mora biti planski usmeren I posebno organizovan, za sta se priprema tzv. osnova zarazgovor.

Dva osnovna tipa razgovora su *intervju I anketa.*

Anketa je pogodniji metod kada su u pitanju masovna kvantitativna istrazivanja, dok *intervju* ima prednost kada se prikupljaju podaci za kvalitativnu obradu. U kvantitativnim istrazivanjima koristimo ANKETE. Njihov cilj jeste prikupljanje podataka o velikom broju ljudi. Najprakticniji nacin ankete je *upitnik*. Ankete se mogu realizovati sa razlicitim ciljevima. Opis stanovnistva jedne zemlje jeste cilj nacionalnog popisa kao najobimnije ankete koja se sprovodi svakih deset godina. U sociologiji se najcesce koriste takozvane eksplanatorne ankete, kojima se proveravaju neke hipoteze. INTERVJUI oni se koriste u kvalitativnim istrazivanjima. Za razliku od anketa, intervjui se vode s manjim brojem lica, posebno znacajnih za predmet istrazivanja.

Sredjivanje podataka Metodi za prikupljanje podataka

Mnostvo prikupljenih podataka pre analize treba srediti, a to pre svega znaci rangirati prema vrsti I velicini.

Razvrstavanje prema vrsti naziva se **KLASIFIKACIJA**. Dobra klasifikacija mora biti iscrpna (obuhvatiti sve logicki moguce vrste ispoljavanja pojave) I dosledna (ne smeju se preklapati kriterijumi klasifikacije). Klasifikacija je logicka radnja kojom se jedna grupa pojava deli na vrste medjusobno srodnih pojava. Logicki gledano, idealna klasifikacija ima jedan kriterijum podele, mora biti potpuna I iscrpna(podela bez ostatka), sa jasnim granicama izmedju vrsta, koje se ne smeju preklapati .U sociologiji je tesko ostvariti jednostavne klasifikacije zbog slozenosti drustvenih pojava. Zato se cesce koriste *tipologije*, kao slozene klasifikacije, gde se razvrstavaju pojave ne na osnovu jednog kriterijuma, nego na osnovu veceg broja njihovih bitnih

karakteristika. Socioloska tipologija je sinteticki opis neke grupe drustvenih pojava, bez koje se one ne mogu naucno objasniti niti razumeti, npr.teologija naselja.

Razvrstavanje prema velicini postize se pomocu **MERENJA**. Merenje je kvantitativno oznacavanje iskustvenih pojava na osnovu precizno utvrdjenih pravila. Osnovni smisao merenja je povecanje stepena preciznosti naucnih podataka. U sociologiji merenje se koristi u kombinaciji sa statistickim metodama. Statistika, sociometrijski testovi I razne skale tipicne su tehnike merenja u sociologiji. Osim ovog osnovnog postoji I statisticko sredjivanje podataka, odnosno izracunavanje proseka, indeksa,trendova idt. Mnogo vise posla oko sredjivanje podataka ima kod kvalitativnih podataka ili sekundarnih izvora podataka. U tom slucaju je ANALIZA SADRZAJA vazna tehnika, koja kombinuje kvantitativni I kvalitativni pristup. Ona se koristi za analizu komunikacije, a pomocu nje je moguce izmeriti ucestalost javljanja pojedinih fraza , intenzitet I smer poruka, itd.

Statisticki metodi primenjuju se u svim naukama, pa I u sociologiji. Bez statistickih postupaka bilo bi skoro nemoguce precizno prikazati drustvene pojave koje sup o svom karakteru masovne , a takvih pojaa je veoma mnogo I njihov znacaj za sociologiju je izuzetan. Statistickim popisima dolazi se do velikog broja dragocenih podataka, kao sto su: podaci o kretanju privrede, podaci o kretanju stanovnistva, podaci o zdravstvu, skolstvu…Statistickom obradom prikupljenih podataka dolazi se do sintetickih pokazatelja, kao sto su:razni statisticki procesi, procenti, indeksi, stope, trendovi…bez kojih nema preciznog opisa I pouzdanog objasnjenja u sociologiji.

Sociometrija je izraz kojim se oznacava svako kvantitativno tretiranje medjuljudskih odnosa,stvaranje modela interpersonalnog povezivanja pojedinca u grupi. Ovu tehniku uveo becki lekar Jakob Moreno.Sociometrijski test se moze primeniti u razlicitim prilikama-od izbora presednika odeljenske zajednice, poslovodje u radnoj grupi ili kapitena u sportskoj ekipi do izbora potencijalnog politickog lidera neke manje grupe.

Analiza sadrzaja je kvantitativna tehnikakojom se opisuju ucestalost I sadrzaj poruka u procesu javnog komuniciranja.Meri ucestalost pojavljivanja karakteristicnih reci u nekom novinskom tekstu ili javnom govoru I na osnovu promena njihove ucestalosti, konteksta u kojom se reci pojavljuju I nacina na koji se saopstavaju poruke zakljucuje se o shvatanjima, stavovima, vrednostima, namerama odasiljaca poruka, o njihovim odnosima prema drugim drustvenim grupama-primaocima poruka

Share this:

- Twitter
- Facebook
-

Post navigation

< Previous Analiza podataka
Next > Priprema istrazivanja

Leave a Reply

Sociologija na facebooku

Blogroll

- metod sociologije
- sociologija

sociologija

Учествујте у **уређивачком маратону Вики воли Земљу**.

Sadržaj

Početak

Izveštaji o sebi

Prirodna posmatranja

Tehnike prikupljanja podataka u razvojnoj psihologiji

- Članak
- Razgovor

Latinica

-
-
-

- Čitaj
- Uredi
- Uredi izvor
- Istorija

Alatke

S Vikipedije, slobodne enciklopedije

Ovaj članak **ne navodi nijedan izvor**. Poboljšajte ga dodavanjem referenci ka pouzdanim izvorima.

Sadržaj nepotkrepljen izvorima može biti doveden u pitanje, a potom i izbrisan. (*detaljnije o uklanjanju ovog šablona obaveštenja*)

Deo serije o

Razvoju čoveka

Faza razvoja

Biološke prekretnice

Razvojni periodi

Teorije o razvoju

- Portal Psihologija

- p
- r
- u

Tokom proteklih sto godina, psiholozi su usavršavali raznovrsne tehnike za prikupljanje informacija o razvoju dece. Među najšire korišćenim tehnikama su izveštaji o sebi, prirodna posmatranja, eksperimenti i klinički intervjui. Nijedna tehnika ne može da odgovori na sva naša pitanja o ljudskom razvoju, ali svaka ima stratešku ulogu u unapređivanju našeg razumevanja tog razvoja.

Izveštaji o sebi

Možda najdirektniji način da se dobiju informacije o psihološkom razvoju jeste putem izveštaja o sebi – odgovora ljudi na pitanja o njima samima. Psiholozi obično sprovode intervjue da bi dobili ovakve izveštaje, ali često upotrebljavaju i pisane upitnike. Na ovaj način istraživane su različite teme, kao što su: adolescentne ideje u razvoju o prijateljstvu i popularnosti i roditeljske ideje o odgajanju dece. U jednom istraživanju, istraživači su išli tako daleko da su tinejdžerima davali pejdžere koji su se oglašavali nakon slučajnih intervala tokom dana, a na taj signal tinejdžeri su popunjavali upitnik o tome šta rade i kako se osećaju u tom trenutku.

Izveštaji o sebi pružaju detaljne opise o životnom iskustvu ljudi i mogu otkriti dinamiku misli i ponašanja što bi, inače, izmaklo beleženju. Međutim, osnovno ograničenje ove metode je u tome što je valjanost odgovora koje ljudi daju o sebi često pod znakom pitanja. Da bi rešili ovaj problem, istraživači često pokušavaju da na direktan način posmatraju ponašanja o kojima je izveštavano. Istraživanja zasnovana na ovoj strategiji utvrdila su samo umereno slaganje između izveštaja ljudi i njihovog stvarnog ponašanja.

Podaci da je pamćenje roditelja, o sebi i svojoj deci, selektivno (ili bar da nisu voljni o svemu da izveste) potiču iz istraživanja u kome je od roditelja traženo da se prisete svoje vaspitne prakse od pre nekoliko godina, kada su njihova deca imala 3 godine. Roditeljske izveštaje bilo je moguće uporediti sa onim šta su zaista radili, pošto su učestvovali u ranijem istraživanju kada je njihovo ponašanje posmatrano. Istraživači su utvrdili da je sećanje roditelja iskrivljeno ka usklađivanju sa njihovim verovanjima o optimalnom razvoju. Na primer, neke majke su tvrdile da njihova deca nikada nisu sisala palac – ponašanje koje stručnjaci nisu odobravali u vreme prvog istraživanja – iako je zabeleženo da su se konsultovale sa pedijatrima o detetovom sisanju palca. Da bi smanjili takva iskrivljenja u retrospektivnim izveštajima, istraživači sada često traže od roditelja da se usmere na specifično, tekuće ponašanje, kao što su napadi besa, neposlušnost, ili mokrenje u krevet, i traže dnevne izveštaje o ovim ponašanjima, zajedno sa reakcijama roditelja na njih.

Prirodna posmatranja

U devetnaestom veku, nekoliko naučnika je počelo sa pisanjem biografija beba – dnevnika u kojima su beležili posmatranja svoje dece. Najpoznatiji od ovih opisa je Darvinov (1877) dnevni izveštaj o ranom razvoju njegovog najstarijeg sina. Prirodnjak, Čarls Darvin, postao je poznat po svojoj teoriji evolucije. Njegova posmatranja sopstvenog sina, koja je zabeležio u biografiji bebe, pružaju jedan od prvih sistematskih opisa razvoja

novorođenčeta. Dokumentujući karakteristike koje su zajedničke ljudskim bićima i drugim vrstama, Darvin se nadao da će podržati svoju tezu o ljudskoj evoluciji. Darvinova biografija bebe i druge, poput Leopoldovih zapisa o jezičkom razvoju njegove ćerke i Pijažeovih opisa mentalnog razvoja njegove dece, pokazalo se da imaju trajnu naučnu vrednost. Ali, sada se biografije beba retko koriste van oblasti jezičkog razvoja (gde su još uvek osnovni izvor podataka), jer čak ni naučnici ne mogu zadržati objektivnost kad opisuju svoju decu. Kao što je Kesen prokomentarisao: ”Niko ne može iskriviti istinu tako ubedljivo kao brižni roditelj”. Zbog problema koji nastaju kada odrasli posmatraju ponašanje vlastite dece, psiholozi se radije oslanjaju na izveštaje obučenih posmatrača koji nemaju lične veze sa decom koju posmatraju.

Cilj ovih prirodnih posmatranja je dobijanje detaljnih informacija o stvarnom ponašanju dece u realnom okruženju u kome žive, uključujući kuću, školu i zajednicu. Prirodna posmatranja su jedno od osnovnih istraživačkih oruđa razvojnih psihologa koji sebe smatraju etolozima. Etologija je jedna interdisciplinarna nauka koja se bavi biološkim osnovama ponašanja; etološki orijentisani razvojni psiholozi naglašavaju način na koji je razvoj ponašanja dece uslovljen evolucionom istorijom Homo sapijensa. Etolozi, u velikoj meri naglašavaju prirodna posmatranja, jer veruju da se biološki važna ponašanja koja utiču na ljudski razvoj, najbolje mogu proučavati u okruženju u kome imaju adaptivni značaj.

Kada je izučavao dečije interakcije u predškolskoj učionici, Strejer je sproveo prirodno posmatranje u ovoj tradiciji. Posmatrajući i beležeći ko je bio s kim u interakciji, i kvalitet interakcije, Strejer i kolege su utvrdili da spontani razvoj socijalne hijerarhije u predškolskom odeljenju reguliše stepen agresivnosti koju mala deca ispoljavaju jedna prema drugoj.

Posmatranje u različitim kontekstima

Jedan važan cilj prirodnog posmatranja je da opiše dečiju ekologiju - terimin koji potiče od grčke reči za „kuću”. U biološkim naukama, „kuća” je stanište populacije biljaka ili životinja, a ekologija te populacije je obrazac njenih odnosa sa sredinom. U psihologiji, ekologija se odnosi na obim situacija u kojima su ljudi učesnici, uloge koje imaju, teškoće s kojima se susreću i posledice ovih susreta. Saper i Harknes, koji su proučavali razvoj dece u Keniji i Sjedinjenim Državama, govore o detetovom mestu u zajednici kao o razvojnoj niši, da bi naglasili veze između razvoja dece i zajednice u kojoj su rođeni. Oni predlažu da se svaka razvojna niša analizira u terminima tri komponente:

1. fizički i socijalni kontekst u kome dete živi,

2. kulturno uslovljena praksa vaspitanja i obrazovanja dece u okviru datog društva, i
3. psihološke karakteristike roditelja.

Temeljni ekološki opisi raznovrsnih životnih iskustava dece u njihovom socio-kulturnom kontekstu, kao što su ovi koje su dali Saper i Harknes, pružaju uvid o detetu kao celini i mnogim uticajima koji deluju na dete. Tako možemo saznati koje su najveće teškoće u životima dece i kako se uslovi mogu promeniti da bi se podstakao njihov razvoj. Najambiciozniji projekat namenjen proučavanju ekologije ljudskog razvoja sproveli su Berker i Rajt. Ovi istraživači proveli su nekoliko stotina sati posmatrajući i opisujući prirodnu ekologiju školske dece u različitim zajednicama u Sjedinjenim Državama i drugim zemljama sveta. U jednom takvom istraživanju, posmatrali su jednog sedmogodišnjeg dečaka od trenutka kada se probudio, 26. aprila 1949. godine, dok nije otišao da spava tog dana.

Zabeležili su sve što je dečak radio, gde je išao, i sve što mu se, usput, dešavalo. Istraživači su utvrdili da je ovaj dečak samo tokom jednog dana učestvovao u oko 1300 različitih aktivnosti u najrazličitijim okruženjima, u koje su bile uključene stotine objekata i desetine ljudi. Ova posmatranja dala su uvid u širok obim veština koje deca uzrasta 7 godina poseduju i u mnoge socijalne zahteve koji se pred njih postavljaju.

Za Berkera i Rajta, stvar ponosa i principa bila je da zabeleže sve što su mogli da primete o dnevnom ponašanju deteta i kontekstima u kojima se to ponašanje javljalo. Drugi istraživači koji proučavaju decu u različitim kontekstima, prave veću selekciju. Obično, unapred odluče koji će tip ponašanja posmatrati u različitim kontekstima, ili izaberu nekoliko važnih konteksta u okviru kojih će obaviti detaljno posmatranje različitih ponašanja koje dete ispoljava.

Na primer, u izučavanju majanske dece, uzrasta od 1 do 14 godina, u jednom selu u Gvatemali, Barbara Rogof izabrala je nekoliko kratkih vremenskih perioda za „slikanje” aktivnosti dece. Rogof je napravila listu opservacija koje je planirala da izvede i napravila je raspored po kome su ona i njen saradnik posmatrali svako dete 10 minuta, nekoliko puta dnevno, tokom različitih dana u nedelji. Tokom ovog vremena beležili su sa kim je dete i šta radi. Rogof je utvrdila da majanska deca, kao i američka, provode dosta vremena odvojena od odraslih.

Međutim, kada provode vreme sa odraslima, njihovo iskustvo je dosta različito od iskustva dece u Americi. Kada su majanska deca sa odraslima, od njih se očekuje da pomognu odraslima pri obavljanju uobičajenih poslova. U industrijskim društvima, kao što je naše, deca ne mogu (ili im nije dozvoljeno) da pomažu odraslima u mnogim poslovima. Umesto toga,

kada su američka deca sa odraslima, najčešće dobijaju uputstva od njih, čak i van škole.

Posmatranje u jednom kontekstu

Širina ekološkog pristupa zahteva mnogo vremena i truda za njegovu primenu. Zbog toga, razvojni psiholozi često ograničavaju svoja posmatranja na jedno socijalno okruženje koje se često sreće i koje je važno za život deteta. Oni vrlo detaljno posmatraju interakcije licem-u-lice između dece, ili između dece i odraslih, i načine na koje učesnici u ovim interakcijama nastoje da zajedno regulišu svoja ponašanja. Na primer, Lisa Srbin i kolege ispitivali su interakcije između nastavnika i učenika u 15 predškolskih odeljenja da bi videli da li bilo šta u ponašanju nastavnika može, nenamerno, podsticati agresivnost kod dečaka i zavisnost kod devojčica. Utvrdili su da nastavnici nisu obraćali podjednaku pažnju na neprimereno ponašanje dečaka i devojčica. Nastavnici su strogo javno kažnjavali dečake za veći broj njihovih nedela, nego devojčice.

Često je ovaj selektivni tretman povećavao agresivnost kod dečaka. U paralelnom nizu posmatranja, istraživači su utvrdili da nastavnici nagrađuju zavisno ponašanje devojčica jer više obraćaju pažnju na one devojčice koje sede blizu njih; dečacima su poklanjali podjednaku pažnju, bez obzira na to gde su sedeli. Kada se takva praksa eksplicira, nastavnicima se mogu predložiti novi obrasci interakcije koji bi podsticali prihvatljiva ponašanja školske dece oba pola. Ograničenja prirodnih posmatranja.

Studije posmatranja su kamen-temeljac istraživanja dečijeg razvoja i ključni izvor podataka o socijalnom razvoju dece. Međutim, kao i u slučaju sa izveštajima o sebi, postoje ograničenja u vezi onoga što možemo saznati iz njih. Istraživači pristupaju posmatranju sa očekivanjem šta će videti, a svi imamo tendenciju da opažamo selektivno, u skladu sa Geri Trudo kroz strip komentariše pojavu utvrđenu u okviru istraživačkih posmatranja - da nastavnici različito reaguju na dečake i devojčice u svom odeljenju.

Posmatrač ne može zabeležiti sve, tako da su informacije nepovratno izgubljene. U nekim istraživanjima, unapred pripremljene sheme za beleženje specifikuju šta treba tražiti i kako to zabeležiti. Problem sa takvim shemama je što nisu dovoljno fleksibilne da uzmu u obzir neočekivane događaje, tako da su, takođe i na ovaj način, detalji izgubljeni. Ako prođe vreme između događaja i beleženja, posmatranje može biti dalje iskrivljeno, jer selektivno pamćenje ljudi pojačava problem selektivnog posmatranja. Snimanje ponašanja na traci ili filmu je korisno, ali zahteva jako mnogo vremena za analizu. Druga teškoća sa istraživačkim posmatranjem je u tome što se ponašanje ljudi menja kada znaju da su posmatrani, stvarajući lažnu sliku njihovog stvarnog ponašanja. Laboratorijsko istraživanje interakcije između majki i dece potvrdilo je ovaj problem. Grejvs i Glik tražili su od

majki da pomognu svojoj deci, staroj 18 do 25 meseci, da sklope jednostavne pazle. Da bi utvrdili uticaj koji posmatranje ima na ponašanje majki, istraživači su polovini uzorka rekli da više ne radi oprema korišćena za snimanje interakcija.

Utvrdili su da se majke koje su verovale da ih ne snimaju, ponašaju manje formalno nego majke koje su znale da ih snimaju, ali da nisu bile toliko od pomoći svojoj deci. Možda je najveći problem sa prirodnim posmatranjem u tome što ne omogućava istraživaču da utvrdi uzročne odnose među pojavama, što je osnovni naučni cilj.

Poređenjem posmatranja može se utvrditi da li postoji korelacija između dva faktora; tj. da li promene jednog faktora variraju sa promenama drugog faktora. Ali, korelacija nam ne govori da li jedan faktor uzrokuje drugi, ili su oba faktora uzrokovana trećim, neutvrđenim faktorom. Na primer, u svojoj ekološkoj studiji Berker i Rajt su otkrili mnoge veze između okruženja u kojima se deca nalaze i karakteristika dečijeg ponašanja u tim okruženjima; slično tome, Srbin i kolege otkrili su interesantne obrasce u odnosu nastavnika prema dečacima i devojčicama. Međutim, ni jedno od navedenih istraživanja nije ukazalo na uzroke opisanih obrazaca.

Eksperimentalne metode

Eksperiment se u psihologiji obično sastoji od uvođenja neke promene u iskustvo osobe ili životinje, a zatim u merenju efekata te promene na ponašanje osobe ili životinje. Idealno, svi ostali mogući uzročni uticaji drže se konstantnim dok se faktor koji se ispituje varira, da bi se utvrdilo da li taj faktor dovodido neke promene. Ako je eksperiment dobro osmišljen i izveden, trebalo bi da pruži dokaze za potvrđivanje naučne hipoteze o uzrocima posmatranog ponašanja. Naučna hipoteza je pretpostavka koja je dovoljno precizna da se može proveriti i za koju se može pokazati da nije tačna. Ako ne postoji način da se hipoteza ospori, ona ima mali naučni značaj. Jedno istraživanje o razvoju straha od visine, Kamposa i kolega, pokazuje kako eksperimentalna metoda može pomoći u razjašnjavanju sumnji u vezi sa uzročnim faktorima razvoja. Mnogo godina verovalo se da je strah od visine urođen.

Prema ovom stanovištu, strah od visine postaje uočljiv kada beba počne da se samostalno kreće, ne zato što strah uzrokuje kretanje niti kretanje uzrokuje strah, već zato što su i jedno i drugo rezultat maturacionih faktora i slučajno se razvijaju u isto vreme. Kampos i njegove kolege nisu se slagali sa ovom hipotezom. Oni su verovali da je strah od visine posledica iskustva, posebno iskustva koje beba stiče kada počne da puzi. Kampos i kolege počeli su sa proučavanjem grupe beba, uzrasta od 6 do 8 meseci, nedelju ili dve dana nakon što su počele da puze. Otkrili su da su u prvih nekoliko prilika koje su im pružene sve bebe prešle vizuelnu liticu – platformu koja je

ostavljala utisak da je oštra strmina deli od mnogo niže platforme. Međutim, u sledećim pokušajima bebe su sve više odbijale da pređu preko vizulene litice, iako nikad nisu doživele neku neprijatnost kada su to činile. Kao da se nešto oformljivalo u glavama beba kako su sticale iskustvo.

Kampos i kolege osmislili su eksperiment da bi testirali hipotezu da je početak straha od visine posledica iskustva kretanja. Izdvojili su 92 bebe koje su bile blizu uzrasta na kome se moglo očekivati da će početi da puze i da ispoljavaju strah od visine. Bebe su, po principu slučajnosti, raspoređene u jednu od dve grupe. Jedna grupa je bila eksperimentalna grupa – grupa u eksperimentu u čiju sredinu se uvodi promena. Tokom nekoliko dana, bebe iz ove grupe imale su više od 40 sati iskustva kretanja u ’dubku’ za bebe, pre nego što su počele da puze. Druga grupa dece, nazvana kontrolna grupa – grupa u eksperimentu koja je, što je moguće više, po svim karakteristikama slična eksperimentalnoj, osim što nije uključena u eksperimentalnu manipulaciju – nije imala nikakvo posebno iskustvo kretanja. Ako je hipoteza Kamposa i kolega tačna, razlika u iskustvu između eksperimentalne i kontrolne grupe u količini iskustva koje su deca imala u kretanju trebalo bi da dovede do razlika u njihovim reakcijama na vizuelnu liticu.

Četrdeset sati vozikanja po sobi u dubku može delovati kao neveliko iskustvo, ali je, očigledno, dovelo do velike razlike u načinu na koji su bebe iz eksperimentalne grupe reagovale kada su stavljene na vizuelnu liticu. Iako su se reakcije nešto razlikovale, u celini, bebe iz eksperimentalne grupe ispoljile su strah pri prvom viđenju vizuelne litice, dok bebe iz kontrolne grupe, koje nisu imale iskustvo kretanja, nisu pokazale strah u prvim susretima sa liticom.

Ovaj eksperiment pružio je snažnu podršku hipotezi da razvoj kretanja igra veliku ulogu u razvoju straha od visine. Dodatna istraživanja mogla bi doprineti da se isključe mogućnosti koje ovo istraživanje nije obuhvatilo. Na primer, da su deca bila u malim vozilima koja bi im omogućila ispitivanje sredine, ali bez njihovog kretanja, javilo se pitanje da li bi i tada ispoljavala strah na vizuelnoj litici. Često je neophodan čitav niz istraživanja da se izdvoje specifični uzroci, jer složenost ponašanja prevazilazi mogućnosti istraživača da kontrolišu sve značajne faktore u jednom eksperimentu. Uopšteno, jaka strana eksperimentalnih metoda je u njihovoj mogućnosti da izdvoje uzročne faktore na način na koji ni jedna druga metoda istraživanja to ne može postići. Dva osnovna faktora ograničavaju upotrebu ove metode kao izvora informacija o razvoju: iz etičkih razloga mnogi eksperimenti se ne mogu izvesti; i sama kontrola sredine, koju mnogi eksperimenti zahtevaju, može iskriviti valjanost dobijenih podataka.

Etika eksperimentalnih metoda

Osnovno etičko načelo svih psiholoških istraživanja je: Ako istraživačka procedura može naškoditi bilo kome, ne treba je sprovesti. Međutim, etički problemi u psihološkim istraživanjima nisu uvek tako jasni kao što ovo načelo sugeriše. Praktično, svaka intervencija u život druge osobe uključuje neki rizik, pa je ta odluka teška. Šta više, faktori koji su uzeti u obzir često variraju od jedne kulture do druge i od jednog istorijskog perioda do drugog. Bihejviorista, Džon Votson i Rozali Rajner, 1920. godine objavili su rezultate eksperimenta kojim su pokazali da dečiji strah od životinja nije urođen, već oblikovan sredinom (pogledati: eksperiment sa malim Albertom).

Psihološka procena etičnosti eksperimenta Votsona i Rajnerove sigurno bi danas bila drugačija nego tokom 1920-tih. Psiholozi su danas mnogo manje sigurni, nego što je Votson bio, u svoju sposobnost da izazovu, ili spreče, psihološke procese i mnogo potpunije prihvataju činjenicu da naučno znanje nikako nije sigurno znanje. Da bi zaštitili prava dece, savremene istraživače nadgledaju njihove institucije i vladine organizacije. Pre nego što mogu da sprovedu istraživanje, istraživači moraju ubediti odbor svojih kolega da neće nauditi ljudima koji učestvuju u njihovom istraživanju i da istraživanje tim ljudima nudi neku dobrobit na duže.

Metod kliničkog intervjua

Pijaže:..kažeš da snovi dolaze ”iz noći”. Gde idu?

Dete: Svuda.

Pijaže: Čime sanjamo?

Dete: Našim ustima.

Pijaže: A gde se nalazi san?

Dete: U noći.

Pijaže: Gde se dešava?

Dete: Svuda. U sobama. U kućama.

Pijaže: Gde tačno?

Dete: U krevetu.

Pijaže: Može li da se vidi?

Dete: Ne, jer je tu samo noću.

Pijaže: Da li bi iko mogao da zna da ti sanjaš?

Dete: Ne, jer je skroz uz nas.

Pijaže: Možeš li da ga dodirneš?

Dete: Ne, zato što spavaš kada sanjaš.

Adaptirano iz Piaget, 1929, str. 93

Suština kliničkog metoda je usklađivanje pitanja prema pojedinačnom subjektu, pri čemu svako pitanje zavisi od odgovora na prethodno pitanje. Kao što naziv govori, klinički intervju se često koristi za ispitivanje problema osoba koje imaju teškoća, ili koje nisu dobro. Kada razvojni psiholozi koriste metod kliničkog intervjua na ovaj način, oni, kao i lekari, istražuju niz odgovarajućih, pomoćnih sredstava. U razvojnoj psihologiji, najpoznatija primena kliničkog intervjua potiče od Sigmunda Frojda, koji je smatrao da je rana porodična istorija deteta suštinska za kasniji razvoj ličnosti. On je, iz pacijentovih opisa, nastojao da utvrdi ključni događaj koji je stvorio teškoće od kojih je osoba patila. U Frojdovoj upotrebi kliničkog metoda, analiza je bila udružena sa terapijom; teorija analitičara proveravana je efikasnošću tretmana u razrešavanju problema osobe.

Međutim, klinički metodi nisu ograničeni samo na patologiju. Žan Pijaže je često koristio tehniku kliničkog intervjua da bi ispitivao dečije razvojno razumevanje sveta. U primeru koji sledi, primetno je da bi za Pijažea bilo nemoguće da pretpostavi odgovore ovog 7½-godišnjeg deteta. Zbog toga je on prilagođavao svoja pitanja toku razgovora. Pijaže je verovao da intervjuisanjem velikog broja dece, različitog uzrasta, o tako poznatim pojavama, može da otkrije osnovne promene kroz koje znanje prolazi tokom razvoja. Istraživač proverava shvatanje ispitanika ispitujući različite linije mišljenja i ukazujući na različite (nekada netačne) alternative, zavisno od ranijih odgovora ispitanika.

7.Tehnike za sređivanje podataka

Sociologija

- O autoru
- O blogu

Arhiva | Metod sociologije RSS feed for this section
10 mar

U cilju naučnog objašnjenja društvenih pojava sociologija koristi kvalitativne i kvantitativne metode ili tehnike. Svaka etapa istraživanja ima svoje metode.Metodi za prikupljanje podataka:
Posmatranje je osnovni i ujedno najstariji metod za prikupljanje podataka o društvenim pojavama. Posmatranje se sastoji u neposrednom čulnom opažanju koje se odvija prema unapred uspostavljenom planu istraživanja i sa određenim saznajnim ciljem. Sociolog na terenu sistematski beleži sve podatke koji su bitni za objektivno naučno objašnjenje posmatrane društvene pojave. Posmatranje se deli na posmatranje sa učestvovanjem (posmatrač uzima udela u zbivanjima koja posmatra) i posmatranje bez učestvovanja (posmatrač se drži po strani).
Anketa je pogodna za masovno prikupljanje činjenica ili stavova, zbog čega se koristi za ispitivanje javnog mnjenja. U velikim sociološkim istraživanjima ankete se prikupljaju na terenu, u direktnom kontaktu anketara sa ispitanikom. Postoje i drugi oblici anketa kao što su telefonska anketa, internet anketa i sl. Pitanja koja su postavljena u anketi mogu biti zatvorenog tipa (ispitanik treba da odabere jedan od ponuđenih odgovora) i otvorenog tipa (ispitaniku je ostavljena sloboda da sam formuliše odgovor na postavljeno pitanje). Prvi oblik je praktičniji u fazi obrade podataka, ali je drugi oblik verodostojniji jer nije uvek moguće predvideti odgovore ispitanika i unapred ih razvrstati.
Intervju je sličan anketi. On sadrži pitanja opštijeg karaktera, a u toku razgovora ispitivač usmerava ispitanika postavljanjem relevantnih potpitanja. Ovaj metod je pogodan kada se prikupljaju podaci za kvalitativnu obradu.
Eksperiment je jedna vrsta posmatranja, koje se odvija u veštački izazvanim uslovima. Ovaj metod nije uobičajen u sociologiji jer ima izvesne nedostatke:
Društvene pojave se teže izazivaju u cilju trenutnog proučavanja, te zahtevaju više vremena za istraživanje.
Eksperiment mora ostati tajna da bi učesnici spontano reagovali u datim uslovima.
Pošto su društvene pojave vrlo složene, mora se dobro izolovati grupa nad kojom se vrši eksperiment, da ne bi došlo do uticaja spoljašnjih faktora na razvoj događaja.
Metodi za sređivanje podataka:
Klasifikacija je logička radnja kojom se određena grupa podataka razvrstava prema kriterijumima koje postavlja istraživač. U sociologiji nisu uobičajene jednostavne klasifikacije jer su društvene pojave same po sebi veoma složene i međusobno isprepletane. Zato

se češće koriste tipologije.
Merenje je kvantitativno označavanje društvenih pojava u cilju postizanja što veće preciznosti. Ovde spadaju i skale, kojima se podaci mogu jednostavno rangirati, što je veoma značajno u slučajevima kada brojčana kvantifikacija nije moguća.
Statistički metodi su u sociologiji postali uobičajena metoda obrade masovnih podataka koji su prikupljeni anketnim istraživanjem.
Sociometrija je tehnika koju je razvio bečki lekar Jakob Moreno, a specifična je po tome što društvene odnose posmatra kao modele međuljudskog povezivanja putem uzajamnog privlačenja i odbijanja. Postupak se zasniva na otkrivanju strukture društvenih odnosa (simpatije-antipatije, odnos autoriteta, ugled unutar grupe itd.). Ovaj postupak je primenljiv na male društvene grupe u kojima je moguće posmatrati međusobne odnose svih njenih članova. Rezultati se grafički prikazuju na sociogramima.
Analiza sadržaja je pretežno kvantitativna tehnika kojom se beleži učestalost i sadržaj poruka u procesu komunikacije. Primenjuje se u analizi novinskih članaka ili javnih govora. U okviru kvantitativnog dela analize određuje se količina podataka u funkciji vremena, položaja (što govori o značajnosti) i slično, a u kvalitativnom delu analize se određuje tip podataka (npr. pozitivni, negativni ili neutralni stavovi).
Metodi za tumačenje podataka:
Uporedni metod se može koristiti na tri nivoa analize: poređenje varijeteta jedne pojave u okviru istog društva; poređenje iste pojave u dva različita društva koja pripadaju istoj istorijskoj etapi; uporedno-istorijski metod.
Metod multivarijantne analize je jedan od statističkih postupaka za proučavanje uzročno-posledičnih veza među društvenim pojavama. Analiza podataka podrazumeva proveru da li je glavna hipoteza potvrđena ili opovrgnuta, kao i proveru da li je eventualno ustanovljena neka druga relacija koja nije bila predviđena na početku istraživanja.

Par tehnika za sređivanje i čišćenje podataka u Excelu

Trikovi i uputstva

Često se dešava da dobijemo Excel sa podacima koji su uvezeni. Tada, pre nego što započnemo sa bilo kakvom analizom, treba da sve podatke prvo sredimo i pročistimo od nepotrebnih elemenata.

Danas vas upoznajemo sa osnovni tehnikama pročišćavanja podataka, a o nekim naprednijim ćemo pisati u narednim člancima.

Pre svega je bitno da uvek napravite rezervnu kopiju originalnih podataka i čuvate je u zasebnom foldeu, za ne daj bože situacije, jer se može desiti da prilikom rada sa podacima nešto obrišete bez mogućnosti povratka. Takođe, nemojte svaku manipulaciju podataka da vršite u istoj tabeli. Napravite test dokument i vežbajte se u njemu.

1) Funkcije CLEAN i TRIM

Ponekada nam se tokom uvoza podataka desi da neki ćelije sadrže suvišan razmak. To dovodi do probleme prilikom rada sa formulama. Nepotreban prazan prostor možemo lako da uklonimo funkcijom TRIM.

S druge strane, tu je i funkcija CLEAN. Ona omogućava da se oslobodite neobičnih karaktera, koji nisu regularna slova i brojevi. Mogu se javiti nakon konverzija ili uvoza.

2) Funkcija SUBSTITUTE

Funkcija SUBSTITUTE omogućava da zamenimo jednu reč ili karakter drugom.

Njeni argumenti su: ćelija, “stari tekst”, “novi tekst”. Dakle, unesemo koju ćeliju menjamo, koji karakter ili izraz menjamo, pa kojim tekstom ga menjamo. U primeru na slicu smo zamenili slovo a slovom o, ali to može da bude i cela reč ili rečenica. Imajte u vidu da tekst u Excel formulama uvek stavljate pod navodnike.

3) Spajanje kolona i ubacivanje teksta

Tekst iz više kolona možemo da spojimo u jednu. Potrebno je samo da u formuli koristite znak za spajanje &. Ne zaboravite i na razmak, koji je često potreban. Njega stavite u navodnike.

Isto to može da se uradi i pomoću funkcije CONCENATE. Na ovaj način možete ubaciti i dodatne reči. CONCENATE, doduše, radi samo sa tekstualnim podacima.

4) Cepkanje jedne kolone u nekoliko

Podaci mogu da se nalaze u jednoj koloni umesto u nekoliko.

Na primer, u prvoj koloni stoje i ime i prezime i mesto porekla, a mi želimo da sve to razdvojimo u tri kolone. Jedan od načina da se to uradi je da se koristi funkcija Text to Columns, o kojoj smo pisali ovde.

Pogledajte kako razdvajanje izgleda na primeru.

8.Tehnike za tumačenje podataka

2.5. Osnovne tehnike sažimanja podataka

Nakon formiranja reprezentativnog uzorka i merenja odabranih svojstava članova tog uzorka, prikupljene podatke treba na neki način sažeti kako bi se bolje opisali, lakše razumeli i efikasnije saopštili drugima. Izveštaji o gledanosti emisija ne sadrže sve sirove podatke o tome kog je pola ili uzrasta svaki gledalac i koju emisiju je kada gledao, već se ti podaci prikazuju u sažetoj formi, npr. grupisanjem po emisijama, vremenskim periodima, kategorijama stanovništva ili polu. Kao što smo videli, grafikoni su veoma pogodne alatke za sažimanje i opisivanje podataka, te bi trebalo da budu prvi korak u svakoj statističkoj obradi. Na osnovu grafikona lako se mogu uočiti pravilnosti i nepravilnosti u podacima, tačke oko kojih se oni grupišu, razlike i sličnosti među podgrupama ispitanika, varijabilnost podataka i atipični rezultati. Međutim, sve ove korisne informacije nisu potpuno precizne, jer se u suštini baziraju na procenama vizuelnih karakteristika grafikona od strane istraživača. Stoga je uobičajeno da se različita svojstva podataka, odnosno varijabli, opisuju i na numerički način, tj. kvantitativno. U nastavku odeljka ukratko ćemo opisati osnove tehnike numeričkog sažimanja i opisivanja varijabli.

2.5.1. Tabele frekvencija i tabele kontingencije

Statistička obrada podataka obično započinje njihovim razvrstavanjem u kategorije i određivanjem broja elemenata u svakoj od njih. Na taj način mogu se doneti važni zaključci o karakteristikama uzorka, npr. o tome da li je uzorak dovoljno reprezentativan za svaki od stratuma populacije ili koliko različitih kategorija entiteta je moguće formirati. Grafički rezultat ovog postupka je ranije opisani stubičasti dijagram, a njegov numerički pandan je tabela frekvencija. Slično grafikonu, na osnovu tabela frekvencija može da se analizira distribucija učestalosti različitih vrednosti varijable, odnosno njihova raspodela po klasama ili kategorijama entiteta. Ponovo ćemo upotrebiti raniji primer sa studentima i varijablama pol i fakultet, ali ćemo ovoga puta u analizu uključiti varijablu visina umesto varijable broj bodova. Na početku su prikazani grafikon i tabela frekvencija za varijablu pol. Na osnovu grafikona uočavamo da u našem uzorku ima više studenata (označenih slovom m), ali tačna razlika može da se odredi tek na osnovu informacija iz tabele. Pored klasičnih frekvencija koje se označavaju latiničnim slovom f, u tabelama se obično prikazuju i relativne frekvencije koje nisu ništa drugo do ranije pominjane proporcije, odnosno udeo svake od kategorija u ukupnom broju entiteta. U tabeli smo ovu vrstu frekvencija označili slovom p (engl. proportion) kako bismo naglasili njihovu vezu sa verovatnoćom ishoda (engl. probability). Na osnovu tabele može da se kaže da u uzorku ima nešto više muškaraca, ali i da je verovatnoća da će neka nasumično odabrana osoba koja studira na tom univerzitetu biti muškog pola, veća od verovatnoće da će biti ženskog. Preciznije, te verovatnoće iznose $p_m = 882 : 1723 \approx 0{,}51$ i $p_z = 841 : 1723 \approx 0{,}49$. Ova dva ishoda nazivaju se komplementarnim jer je suma njihovih verovatnoća 1 ili 100%. U

formuli smo, zbog greške nastale zaokruživanjem, upotrebili simbol ≈ (približno) a ne = (jednako). Ova razlika nije toliko bitna jer prilikom statističkog zaključivanja nije važno da li je tražena verovatnoća jednaka nekoj vrednosti, već da li je od nje veća ili manja. O tome će biti više reči u trećem poglavlju.

Koristeći primer tabele frekvencija i stubičastog dijagrama za varijablu fakultet, odredite koje ste procene i zaključke lakše doneli na osnovu jednog a koje na osnovu drugog načina sažimanja podataka.

U slučaju kvalitativnih, odnosno nominalnih varijabli, kategorije entiteta formiraju se veoma lako. Stoga se ove varijable često nazivaju kategorijalnim, jer najčešće služe tome da entitete (ispitanike) razvrstamo u dve ili više grupa. Na sličan način možemo da upotrebimo i ordinalne varijable koje imaju relativno mali broj nivoa, kao što je npr. nivo stručne spreme ispitanika. Međutim, prikazivanje svih mogućih kategorija, odnosno vrednosti varijabli intervalnog ili razmernog nivoa na grafikonu, često je nepraktično. Prikažite grafikon za varijablu visina. Kao što vidite, tabela frekvencija je, zbog velikog broja vrednosti na x-osi, prevelika i neprikladna za sažimanje rezultata. Stoga je uobičajeno da se u slučaju kvantitativnih varijabli, čije skale imaju veliki broj podeoka, formiraju tzv. razredi, odnosno intervali vrednosti. Na taj način se poboljšava preglednost grafikona i olakšava interpretacija rezultata. Primer takvog grafikona i tabele videćete kada odaberete opciju visina (r). Ovoga puta (relativne) frekvencije se ne računaju za pojedinačne rezultate, već za razrede rezultata. Intervali, naravno, moraju da budu iscrpni i međusobno isključivi kako bi svaki rezultat mogao da se svrsta u samo jedan razred. Obratite pažnju na to da su u ovom primeru u tabeli prikazane dve dodatne kolone: f_c i p_c. Prva sadrži kumulativne frekvencije (engl. cumulative) koje pokazuju koliko podataka (entiteta) se akumuliralo ili nakupilo do određene tačke. Na primer, iz tabele možemo da vidimo da u našem uzorku ima 306 studenata koji su visoki između 164 i 167 cm. Zajedno sa svim prethodnim kategorijama to čini kumulativnu frekvenciju od 546 studenata i studentkinja koji su visoki između 152 i 167 cm. U poslednjem redu tabele, tačnije u poslednjoj kategoriji, kumulativne frekvencije dostižu vrednost ukupnog broja entiteta. Samim tim, računanje sume ove kolone nema smisla. U oblasti statističkog zaključivanja naročito su korisne kumulativne relativne frekvencije ili kumulativne proporcije, označene simbolom p_c. One se računaju na isti način kao i relativne frekvencije, tako da nam omogućavaju donošenje zaključaka u terminima proporcija, odnosno verovatnoća. Na primer, lako možemo da uočimo da se do srednjeg reda, odnosno intervala 168–171 nakupila približno polovina rezultata. Drugim rečima, iznad i ispod neke od vrednosti iz intervala 168–171 nalazi se oko 50% ispitanika. Ta simetričnost je lako uočljiva i na grafikonu, kako na stubičastom dijagramu, tako i na poligonu frekvencija. Ukoliko poligonom frekvencija prikažemo vrednosti f_c umesto vrednosti f, dobija se poligon kumulativnih frekvencija. Kriva koja nastaje na ovaj način naziva se ogiva, a visina svake tačke na njoj jednaka je sumi visine trenutnog stubića i visina svih stubića koji se nalaze ispod, tj. sa

leve strane te tačke. U našem primeru ogiva je takođe simetrična, jer je njen tok od prve do šeste tačke odraz u (dvostrukom) ogledalu njenog toka od šeste do jedanaeste tačke. Njen porast je najpre blag, zato što u nižim kategorijama ima manje ispitanika, potom je mnogo oštriji, jer se oko sredine nalazi najviše rezultata, a na kraju je ponovo blag, zato što u višim kategorijama ima približno isto ispitanika koliko ih je u nižim. Odaberite opciju visina 2 (r) da biste videli primer grafikona koji nije simetričan, jer prikazuje uzorak u kome ima znatno više studenata koji su vrlo visoki. U ovom slučaju ogiva ima drugačiji tok rasta koji je do sedme tačke blag, a nakon nje znatno oštriji sve do kraja. Ovakav oblik krive odražavaju i vrednosti u koloni p_c. U prvih pet kategorija visine akumlirano je tek 20% rezultata, da bi u naredne četiri bilo akumulirano i preostalih 80%.

Zbog čega je broj tačaka na poligonima frekvencija za dva veći od broja redova u tabeli frekvencija?

Zbog čega ogiva ima krivolinijski oblik? U kom slučaju bi imala oblik prave?

Koju vrednost na y-osi ima najviša tačka ogive?

Do sada smo tabelama frekvencija prikazivali jednodimenzionalne ili univarijantne distribucije frekvencija, tj. distribucije nastale kategorizacijom entiteta na osnovu jedne dimenzije. Na sličan način mogu se prikazati i kategorije nastale kombinacijom većeg broja varijabli, odnosno multivarijantne distribucije. Na primer, ako odaberete opciju pol x fakultet, biće prikazana tabela koja ima 14 ćelija nastalih kombinovanjem dva nivoa varijable pol i sedam nivoa varijable fakultet. Pored osnovnih, tabela ima i devet marginalnih ćelija u kojima se nalaze sume odgovarajućih redova i kolona, odnosno marginalne frekvencije. U poslednjoj ćeliji tabele naveden je ukupan broj entiteta, odnosno vrednost N. Kao što se vidi iz zaglavlja poslednje kolone, u statistici sume označavamo velikim grčkim slovom Σ (sigma). S obzirom na to da se formiraju ukrštanjem dve ili više varijabli, ove tabele nazivaju se i krostabulacijama (engl. crosstabs) ili, mnogo češće, tabelama kontingencije (lat. contigere – dogoditi se, pojaviti se). Tabele kontingencije nam omogućavaju da analiziramo distribuciju učestalosti u višedimenzionalnom prostoru i indirektno utvrdimo postojanje različitih veza među varijablama. U našem primeru sa studentima reč je o dvodimenzionalnom ili bivarijantnom prostoru varijabli. Iz aspekta statističke obrade, potpuno je nebitno koja varijabla će formirati kolone a koja redove. Ako ste odabrali opciju pol x fakultet, prvi red tabele odgovara levom stubičastom dijagramu a drugi desnom. Iste podatke možemo da prikažemo i drugačije. Kada odaberete opciju fakultet x pol, broj redova u tabeli jednak je broju parova stubića na grafikonu. U odnosu na prethodni primer, tabela je samo zarotirana za 90 stepeni, što nije toliko očigledno na osnovu poređenja dva prateća stubičasta dijagrama.

Koja boja označava koji pol na grafikonu u primeru fakultet x pol?

Posmatrajući rezultate krostabulacije varijabli fakultet i pol, proverite da li raspodela studenata po polu u ukupnom uzorku odgovara raspodelama u podgrupama formiranim na osnovu varijable fakultet.

U jednodimenzionalnim tabelama frekvencija postoji samo jedna suma (kolone). Stoga proporcije i verovatnoće ishoda mogu da se računaju na samo jedan način, kao odnos frekvencije u odgovarajućoj ćeliji i ukupne veličine uzorka. U dvodimenzionalnim tabelama kontingencije to nije slučaj. Pođimo od primera tabele kontingencije za varijable visina (r) x pol, u kojoj su žutom pozadinom označene ćelije koje ćemo analizirati. Praktično sve kombinacije ovih ćelija mogu da nam daju informaciju o verovatnoći nekog ishoda. Kolika je, na primer, verovatnoća da je neko od članova populacije studenata muška osoba visoka između 172 i 175 cm? Odgovor je 289 : 1723 ili približno 0,17. Međutim, ukoliko broj 289 podelimo sa sumom kolone m, umesto sa ukupnom sumom, dobijamo potpuno drugu vrednost. Ovoga puta odnos frekvencija govori o verovatnoći da je neki od studenata (muškog pola) visok između 172 i 175 cm. U pitanju je uslovna verovatnoća koja nije nezavisna od vrednosti u drugim ćelijama, već je određena verovatnoćom da je osoba muškog pola. Dakle, uslovna verovatnoća da se neko nalazi u razredu 172–175, ukoliko znamo da je u pitanju muška osoba, iznosi 289 : 882 ili približno 33%. Na sličan način možemo zaključiti da je verovatnoća da će osoba koja je visoka između 172 i 175 cm biti muško, mnogo veća od verovatnoće da će ona biti ženskog pola. Prva iznosi oko 0,72 (289 : 399), a druga oko 0,28 (110 : 399). Ovoga puta reč je o uslovnoj verovatnoći da je neko muško, ako znamo da je visok između 172 i 175 cm. Navedene zaključke možemo da formulišemo i tako da se odnose na tačnost predviđanja događaja. Na primer, verovatnoća da ćemo tačno pogoditi kog pola je osoba koja je visoka između 172 i 175 cm, veća je od verovatnoće da ćemo tačno pogoditi u kojoj kategoriji visine se nalazi osoba koja je muškog pola.

Odnosi frekvencija u osnovnim i marginalnim ćelijama pružaju nam informacije o verovatnoćama koje smo opazili „u praksi“, tj. u istraživanju ili na osnovu ličnog iskustva. Stoga se ove verovatnoće nazivaju empirijskim. Sa druge strane, odnos marginalnih frekvencija i veličine uzorka pruža nam informaciju o tome šta bi trebalo ili šta bismo mogli da očekujemo „u teoriji“. Vratimo se na empirijsku verovatnoću od 17% da je neko u našoj populaciji muškarac visok između 172 i 175 cm. Da li je to u skladu sa očekivanjima? U odgovoru na ovo pitanje pomoći će nam sume odgovarajućeg reda i kolone. Ako pretpostavimo da pol i visina nisu ni u kakvoj vezi, tj. da muškarci nisu nešto viši od žena kao u našem primeru, onda sume redova i sume kolona u tabeli možemo da posmatramo kao potpuno nezavisne. Nezavisni ishodi su oni kod kojih verovatnoća jednog ishoda ne utiče na verovatnoću drugog, npr. pol ne utiče na visinu ili obratno. U tom slučaju, verovatnoća zajedničkog javljanja tih ishoda računa se kao proizvod verovatnoća svakog od njih. Na primer, verovatnoća da od 39 kuglica u igri Loto izvučete broj 7 (ili bilo koji drugi broj) iznosi 1 : 39 ili 0,03. Ta verovatnoća ni na koji način ne utiče na verovatnoću narednog ishoda, osim što je u bubnju ostalo manje kuglica, tako da je verovatnoća da bude izvučen broj 23 (ili bilo koji drugi broj osim 7) sada 1 : 38, što je još uvek oko 0,03. Na osnovu ovih podataka, možemo da izračunamo

verovatnoću da na početku izvlačenja budu izvučeni brojevi 7 i 23. Ona iznosi 0,03 · 0,03 = 0,0009 ili 0,09%. Istu logiku možemo da primenimo i u našem primeru sa studentima. Verovatnoća da je neko u populaciji muško, bez obzira na visinu, iznosi 882 : 1723 ili oko 0,51. Verovatnoća da je neka osoba u populaciji visoka između 172 i 175 cm, bez obzira na pol, je 399 : 1723 ili oko 0,23. To znači da bismo u našoj populaciji mogli da očekujemo teorijsku verovatnoću od 0,23 · 0,51 ili oko 12% da je neko muškarac visine između 172 i 175 cm. S obzirom na to da smo ustanovili da je empirijska verovatnoća veća i iznosi 17%, zaključujemo da visina i pol nisu potpuno nezavisne varijable. Opazili smo više muškaraca a manje žena visokih između 172 i 175 cm, nego što bi se očekivalo da razlike u visini među polovima nema. Stoga imamo pravo da zaključimo da postoji razlika u visini između studenata i studentkinja. To nam, uostalom, pokazuje i stubičasti dijagram. Ovo je bila kratka ilustracija logike zaključivanja na osnovu verovatnoća različitih ishoda kojom ćemo se detaljnije baviti u trećem poglavlju.

Koja karakteristika stubičastog dijagrama u primeru visina (r) x pol ukazuje na to da postoji razlika u visini među polovima?

Kolika je teorijska verovatnoća da je neka osoba u populaciji iz primera, nezavisno od toga kog je pola, viša od 175 cm?

Kolika je teorijska verovatnoća da je neka studentkinja visoka između 184 i 187 cm?

2.5.2. Mere grupisanja ili centralne tendencije

Skupovi podataka veoma često se sažimaju do najvišeg stepena, tako da se predstave jednim brojem koji nazivamo merom grupisanja ili centralne tendencije rezultata. Taj broj je ponekad nedovoljno informativan, npr. ako zaključke o nekom učeniku donosimo samo na osnovu prosečnog uspeha i bez uvida u njegove pojedinačne ocene. Nekada su mere centralne tendencije neprikladne ili pristrasne, npr. kada materijalni status stanovnika neke države izrazimo prosekom njihovih zarada. I pored toga, sažimanje ove vrste u nauci i statistici je neminovno, najpre zato što su sirovi podaci u tabelarnoj formi nedovoljno pregledni i teški za interpretaciju, ali i zato što većina naprednijih analiza polazi od prethodno izračunatih mera centralne tendencije koje imaju ulogu „predstavnika“ skupova podataka. Tako ćemo npr. odeljenja u školi porediti po prosečnom uspehu đaka a bogatstvo država po bruto domaćem proizvodu (engl. GDP) po stanovniku (lat. per capita). Stoga je veoma važno da istraživač bude svestan prednosti i nedostataka različitih mera centralne tendencije, kao i faktora koji utiču na njihovu vrednost, a time i na njihovu prikladnost u različitim situacijama. Ti faktori se na prvom mestu odnose na nivo merenja varijable, oblik njene distribucije i njenu varijabilnost.

2.5.2.1. Aritmetička sredina, medijana i mod

Aritmetička sredina, medijana i mod su najčešće korišćeni deskriptivni pokazatelji kojima se kvantitativno iskazuje mesto oko koga se grupišu rezultati merenja. Aritmetička sredina je prosečna vrednost svih rezultata.

Označava se velikim slovom M (engl. mean) ili $\bar{X}$ (engl. x-bar), a računa se po formuli:

$$M=\frac{\sum x}{N}$$

gde x označava pojedinačne rezultate, odnosno izmerene vrednosti varijable čiji se prosek računa, Σ označava sumu, a N broj merenja, odnosno veličinu uzorka. U sledećem primeru prikazani su rezultati 20 đaka na testu znanja na kome su mogli da osvoje od 0 do 10 bodova. Stubičasti dijagram prikazuje podatke koji su uneti u tabelu sa leve strane, dok su različiti deskriptivni pokazatelji prikazani sa desne. Određene ćelije desne tabele su prozirne, jer će o njihovom sadržaju biti više reči tek u narednom odeljku. Obratite pažnju na činjenicu da N u formuli za računanje proseka ne označava broj redova u matrici već broj postojećih vrednosti. Ukoliko obrišete neku od vrednosti u matrici, vrednost N će se smanjiti, ali će aritmetička sredina (M) ostati ista, jer se i suma svih vrednosti smanjila. U tom slučaju postoji jedan nedostajući podatak, što je moglo da se desi ako neki učenik nije bio prisutan na času na kome se radio test. Sada u prazno polje unesite vrednost 0 i proverite da li se promenila M. Naravno, vrednost 0 označava da jedan od učenika nije uspeo da osvoji nijedan bod na testu a ne da je bio odsutan. Stoga je N ponovo 20 a vrednost M postaje manja od 5.

Koju vrednost treba uneti umesto neke od petica u tabeli da bi vrednost M ponovo postala 5, odnosno da bi se ponovo uspostavila simetričnost distribucije prikazane na grafikonu?

Izmenite nekoliko petica u tabeli u proizvoljne vrednosti iz raspona od 0 do 10 i pratite kako se menja M. Ćelije u koloni možete da birate i korišćenjem tastera - (gore) i + (dole) na numeričkom delu tastature. Primetićete da je vrednost izraza Σ(x-M), odnosno suma odstupanja pojedinačnih rezultata od aritmetičke sredine, uvek nula. Drugim rečima, aritmetička sredina je težište svih rezultata ili tačka na x-osi koja može da se zamisli kao oslonac klackalice u ravnotežnom položaju. Ukoliko u tabeli povećavate broj vrednosti manjih od 5, težište se pomera ulevo, a ukoliko ima više vrednosti većih od 5, težište se pomera udesno. U tabeli sa leve strane, ova pravilnost se ogleda u činjenici da će „masa“ odstupanja od aritmetičke sredine biti jednaka sa obe njene strane, odnosno da će suma negativnih brojeva u koloni x-M uvek biti jednaka sumi pozitivnih, naravno ukoliko se zanemari njihov predznak.

Formirajte više puta slučajne distribucije klikom na ikonicu kockica u gornjem desnom uglu i pokušajte na osnovu izgleda grafikona, traženjem njegovog centra ravnoteže, da procenite kolika je vrednost M dobijenih distribucija.

U prethodnom primeru računali smo aritmetičku sredinu varijable koja je očigledno diskretna. To na prvi pogled može da se učini neopravdanim, jer kao rezultat dobijamo vrednost koja se ne nalazi na skali instrumenta kojim smo izvršili merenje, npr. testa znanja. U većini slučajeva, ovo nije sporno. Na primer, često se dešava da nastavnici učenicima daju pola, trećinu ili četvrtinu boda kako bi preciznije izrazili njihovo znanje i pokušali da ga

tretiraju kao kontinuiranu varijablu. Međutim, postoje i situacije u kojima takav tretman diskretnih varijabli nema opravdanja. Kada odaberete primer 2 sa liste, na grafikonu će biti prikazana distribucija varijable broj dece u porodici. Dve porodice imaju jedno dete, osam porodica dvoje itd. Jasno je da nije umesno reći da porodice u proseku imaju 3,11 dece, a još manje da je toliki broj dece karakteristika „prosečne“ porodice. Pored toga, odmah se uočava da postoji vrednost koja je atipična, aberantna i vidljivo udaljena od preostalih stubića na grafikonu. To je porodica koja ima desetoro dece. Statistički gledano, ovaj podatak je problematičan zato što bitno menja aritmetičku sredinu distribucije i utiče na dalje zaključke o pojavi koja je izmerena. Takve vrednosti nazivamo autlajerima (engl. outlier) i trebalo bi ih na odgovarajući način tretirati pre dalje analize. Za početak, potrebno je utvrditi zbog čega su se javile, jer često mogu da budu posledica greške u merenju ili omaške prilikom unosa podataka u tabelu. Nakon toga ove vrednosti mogu da se isključe iz analize ukoliko to veličina uzorka dozvoljava. U našem primeru, nakon brisanja vrednosti 10 iz matrice, M se znatno smanjuje, ali ipak ne toliko bitno u smislu konačnog zaključka. Naime, vrednost M i dalje sugeriše da porodice u proseku imaju približno troje dece, što nije dovoljno pouzdan podatak imajući u vidu izgled distribucije podataka. Stoga se u ovakvim slučajevima, kao prikladnija mera centralne tendencije, češće koristi mod ili dominantna vrednost koja je u našem primeru označena sa Mo. Mod je najčešća vrednost u skupu podataka ili vrednost koju dobijamo kao odgovor na pitanje šta je tipično za grupu merenja. Prikladnije i ispravnije je reći da tipična porodica ima dvoje dece, nego da „prosečna“ porodica ima otprilike troje. Mod je, dakle, pravičnija mera centralne tendencije u odnosu na M kada su distribucije atipične, kada postoje aberantni rezultati, a posebno onda kada su varijable merene na nižim nivoima merenja. Štaviše, mod je jedina mera grupisanja koja može i sme da se primeni za kvalitativne (nominalne) varijable. Na primer, ukoliko zamislimo da vrednosti na našem grafikonu ne označavaju broj dece već fakultet koji neko studira, aritmetička sredina postaje potpuno besmislen pokazatelj i jedini opravdani zaključak je da dominantna vrednost varijable fakultet iznosi 2, odnosno da u uzorku ima najviše studenata fakulteta koji je označen tim kodom.

Pored aritmetičke sredine i moda, u statistici se, kao mera grupisanja rezultata, često koristi i medijan, medijana ili srednja vrednost. Kao što joj ime kaže, to je vrednost koja se nalazi na srednjoj poziciji u nizu svih rezultata poređanih od najmanjeg do najvećeg. Ova pozicija lako se pronalazi ako je broj rezultata neparan, a ukoliko je paran, medijana se računa kao prosek dva središnja rezultata u nizu. Medijana može da se definiše i uz pomoć ranije pomenutih kumulativnih frekvencija. Srednja vrednost je prvi razred ili podeok na x-osi kod koga kumulativna frekvencija postaje veća od N : 2 ili prosek vrednosti podeoka čija je kumulativna frekvencija jednaka N : 2 i prvog narednog podeoka čija je frekvencija veća od nule. Na prikazanom grafikonu možete da vidite kumulativne frekvencije kada pokazivačem miša prelazite preko stubića. U primeru 2 kumulativna

frekvencija postaje veća od 9 (N : 2 = 18 : 2) iznad broja 2, što je ujedno srednja vrednost distribucije koja je u tabeli sa desne strane označena simbolom Md. Uklonite ponovo vrednost 10 iz matrice i uočite da se vrednosti Mo i Md ne menjaju, za razliku od vrednosti M. Obratite pažnju na to da srednja i prosečna vrednost distribucije nisu iste, te stoga ni ove termine ne treba koristiti kao sinonime. Prosečna, srednja i tipična vrednost predstavljaju suštinski različite mere centralne tendencije koje mogu, ali ne moraju da imaju istu vrednost.

Odaberite primer 3 i analizirajte vrednosti mera centralne tendencije.

Da li su M i Md u ovom primeru prikladne mere centralne tendencije?

Zbog čega M i Md u ovom primeru imaju istu vrednost? Kakav oblik imaju sve distribucije kod kojih M i Md imaju istu vrednost?

Zbog čega umesto broja za vrednost Mo stoji reč „više“? Zašto ovu distribuciju nazivamo bimodalnom? Kako bi mogla da izgleda neka polimodalna distribucija?

Distribucije 1 i 3 imaju istu M. Za koju od tih distribucija je vrednost M bolja mera centralne tendencije i zašto?

Formirajte više puta slučajne distribucije klikom na ikonicu kockica i analizirajte odnose između vrednosti različitih mera centralne tendencije.

2.5.2.2. Još neke vrste prosečnih vrednosti

U prethodnim primerima videli smo da prosek ili aritmetička sredina, iako najpopularnija, nije uvek najprikladnija mera grupisanja. Njena „pravičnost“ je ujedno i njena glavna mana, jer, za razliku od medijane i moda, uzima u obzir vrednost svakog rezultata merenja pa tako i vrednosti eventualnih autlajera. Stoga se medijana i mod smatraju otpornijim ili robusnijim merama grupisanja. Čak i ako u nekom skupu podataka postoji aberantan rezultat koji je 10, 100 ili 1.000 puta veći od ostalih rezultata, on neće uticati na vrednosti medijane i moda. Međutim, robusnost u statistici obično podrazumeva i manju preciznost, te je stoga većina otpornijih tehnika ujedno i manje precizna, odnosno manje „moćna“ da ukaže na postojanje određenih fenomena. Da bi se aritmetičke sredine učinile robusnijim, u statistici se koriste njene varijacije poznate kao podrezane sredine (engl. trimmed means). Prilikom računanja podrezanih sredina ne uzimaju se u obzir svi rezultati, već samo određeni procenat onih središnjih. Obično se isključuje 5% rezultata sa obe strane distribucije, uz pretpostavku da će na taj način biti isključeni i potencijalni aberantni rezultati, te će se dobiti vrednost koja tačnije procenjuje mesto oko koga se grupišu rezultati. Jedna od mera centralne tendencije ovog tipa je tzv. triprosek (engl. trimean) koju je predložio američki matematičar Džon Vajlder Tuki (Tukey, 1977). Da bi se izračunao triprosek, potrebno je pronaći vrednosti kvartila, odnosno tačaka koje dele rezultate u četiri grupe jednake po broju. Prvi kvartil je tačka ispod koje se nalazi približno 25% rezultata, drugi je medijana, odnosno tačka ispod i iznad koje se nalazi 50% rezultata, a treći je vrednost iznad koje se nalazi preostalih 25% rezultata. Triprosek je aritmetička sredina zbira dve vrednosti medijane, i vrednosti prvog i trećeg kvartila.

Aritmetička sredina pripada grupi tzv. Pitagorejskih sredina u koju još spadaju geometrijska i harmonijska sredina. U nekim oblastima nauke, kao što je npr. ekonomija, druge dve sredine koriste se češće od aritmetičke. Stoga treba biti obazriv ukoliko se neka vrednost naziva prosekom, jer taj termin može da ima drugačije značenje u različitim oblastima i kontekstima. Na ovom mestu ćemo ukratko objasniti logiku ovih mera centralne tendencije i način njihove primene, kako bismo ukazali na činjenicu da aritmetička sredina u određenim situacijama može da pruži pogrešne informacije o podacima. Geometrijska sredina je prikladna mera grupisanja rezultata nastalih postupkom množenja, odnosno onih čiji se međusobni odnosi tačnije opisuju izrazom koliko puta, a ne za koliko je neka vrednost veća od neke druge. Na primer, ukoliko je proizvodnja jabuka u prvoj godini porasla 2 puta, sa 100 tona na 200 tona, a u drugoj godini čak 8 puta, sa 200 na 1.600 tona, onda prosečni godišnji porast izražen aritmetičkom sredinom nije tačan. Vrednost (2 + 8) : 2 = 5 bi sugerisala da nakon dve godine proizvodnja treba da bude 2.500 tona, jer se svake godine povećavala prosečno 5 puta. U ovakvim situacijama bi trebalo izračunati geometrijsku sredinu vrednosti kao n-ti koren njihovog proizvoda. U našem primeru to je kvadratni koren vrednosti 8 · 2 koji iznosi 4. Ovoga puta prosečni godišnji porast daje tačan krajnji rezultat: 100 · 4 · 4 = 1.600. Slično tome, zamislite da se uz brdo visoko 4 km penjete brzinom od 4 km na sat, a potom niz njega silazite brzinom od 12 km na sat. Vaša prosečna brzina nije (4 + 12) : 2 = 8 km/h, jer bi to značilo da ste celo brdo prešli za jedan sat, a zapravo ste to vreme utrošili samo za penjanje. U ovom slučaju treba upotrebiti harmonijsku sredinu koja je prikladnija za računanje proseka rezultata izraženih kao odnos dveju vrednosti. Harmonijska sredina računa se kao recipročna vrednost aritmetičke sredine recipročnih vrednosti niza rezultata. Recipročna vrednost nekog broja dobija se kada se 1 podeli tim brojem. U našem primeru prosečna brzina kretanja je harmonijska sredina dve vrednosti: 1 : ((1 : 4 + 1 : 12) : 2) = 6 km/h. Ovo je tačna vrednost, jer ste razdaljinu od 8 kilometara uz i niz brdo prešli za 1 sat i 20 minuta.

Na kraju ovog odeljka treba napomenuti i to da nisu retke situacije u kojima se prosek rezultata izračunava na osnovu sažetih a ne na osnovu sirovih vrednosti. Na primer, ukoliko imamo samo podatke o prosečnom uspehu učenika većeg broja škola u nekom regionu, a želimo da izračunamo prosečan uspeh svih đaka u tom regionu, nameće se vrlo jednostavno rešenje da sve proseke saberemo i podelimo brojem škola. Ovako dobijen prosek proseka jeste ispravno rešenje, ali može da bude veoma pristrasno ako svaka aritmetička sredina nije izračunata na istom broju rezultata. Stoga je uvek dobro znati i veličine uzoraka na kojima je prosek izračunat, kako bi se onim aritmetičkim sredinama koje su dobijene na većim uzorcima dalo i veće opterećenje ili ponder (engl. weight). Tako dolazimo do pokazatelja koji je poznat kao zajednička aritmetička sredina. Ona se računa tako što se svaki prosek najpre pomnoži veličinom uzorka na kome je izračunat a potom se suma tako ponderisanih proseka podeli ukupnim

brojem ispitanika. Na taj način se sirovi rezultati merenja, doduše na veoma grub način, „rekonstruišu“ uz pretpostavku da se npr. prosek 3,23 izračunat u školi od 500 đaka, odnosi na sve te đake i da u obračun zajedničke aritmetičke sredine možemo da uključimo 500 vrednosti 3,23. Ipak, ovo je znatno korektnije nego da smo vrednosti 3,23 pridali isti značaj kao i npr. vrednosti 4,65 koja je dobijena u školi sa 1.500 đaka. Na sličan način aritmetička sredina može da se izračuna i na osnovu tabela frekvencija koje smo opisali u poglavlju 2.5.1., tako što se svaka vrednost u tabeli pomnoži sa njenom frekvencijom, potom se dobijeni proizvodi saberu i na kraju podele ukupnim brojem rezultata, odnosno sumom svih frekvencija.

2.5.3. Mere raspršenja ili varijabilnosti

Primeri iz prethodnog odeljka pokazuju da dve distribucije potpuno različitog oblika mogu da imaju iste vrednosti aritmetičke sredine. To znači da mere grupisanja ne pružaju dovoljno informacija potrebnih da bi se adekvatno i potpuno opisala neka pojava. Na primer, ukoliko student u proseku provodi sat vremena dnevno na društvenim mrežama, to može da znači da on svakoga dana troši jedan sat na tu aktivnost ili da radnim danima provede 10 do 15 minuta, a vikendom između 3 i 4 sata koristeći društvene mreže. U drugom slučaju, svojstvo definisano kao vreme provedeno na društvenim mrežama očigledno u većoj meri varira. Pojam varijabilnosti uveli smo u poglavlju 2.4. na primeru kvalitativne (nominalne) varijable, a u ovom odeljku ćemo objasniti logiku najčešće korišćenih mera varijabilnosti kojima se opisuju kvantitativne varijable, odnosno distribucije. Na početku treba imati na umu da mere varijabilnosti ne pokazuju samo stepen disperzije ili raspršenja individualnih podataka, već indirektno govore i o tome koliko poverenja možemo da imamo u odabranu meru grupisanja. U našem primeru veća varijabilnost vremena koje student provodi na društvenim mrežama ukazuje na to da se pojedinačne dnevne vrednosti bitno razlikuju među sobom, ali i na to da dobijeni prosek, iako tačna, nije i dovoljno pouzdana mera grupisanja. Na primer, moguće je da student zapravo nijednog dana nije proveo jedan sat koristeći društvene mreže. Dakle, ukoliko želimo kvantitativno da opišemo neku pojavu, pored odabrane mere grupisanja, biće nam potrebna i odgovarajuća mera raspršenja rezultata.

2.5.3.1. Vizuelna procena i poređenje varijabilnosti

Pre nego što pređemo na problem numeričkog iskazivanja varijabilnosti, zadržaćemo se na pitanju vizuelne procene raspršenosti rezultata na osnovu grafikona. U narednom primeru prikupićemo podatke o brzini reakcije na vizuelni stimulus. Potrebno je kliknuti sivi kvadrat sa leve strane, nakon čega će se na mestu mete sa desne strane pojaviti narandžasti kvadrat. Njega treba kliknuti što brže jer se vreme proteklo između klika na sivi i klika na narandžasti kvadrat beleži kao brzina reakcije u milisekundama. Nakon dva merenja koja služe za vežbu, postupak se ponavlja 20 puta. Naizmenično će biti prikazano 10 velikih i 10 malih kvadrata. Kliknite sivi kvadrat da biste uradili vežbu.

Koliko varijabli prepoznajete u ovom eksperimentu? Koji je nivo merenja svake od njih?
Koliko redova i koliko kolona treba da ima matrica sirovih podataka u koju biste zabeležili podatke prikupljene u ovom primeru?
Da li se redovi matrice sirovih podataka u navedenom primeru odnose na različite osobe (ispitanike) ili na nešto drugo?
Na koji način je upotrebljena varijabla veličina kvadrata na prikazanim grafikonima?
Da li je brzina reakcije mogla da bude izražena u sekundama ili nekim drugim jedinicama umesto u milisekundama? Šta to govori o varijabli?

Rezultati svih 20 merenja prikazani su na središnjem grafikonu, a njihova aritmetička sredina označena je sa M u donjem levom uglu okvira. Veličina kvadrata upotrebljena je kao dihotomna grupišuća varijabla na osnovu koje su merenja podeljena u dve kategorije. Sa jedne strane nalazi se grafikon koji prikazuje 10 izmerenih brzina u situacijama kada je kvadrat bio velik, a sa druge 10 vrednosti kod kojih je kvadrat bio mali. Na osnovu proseka, ali i na osnovu raspršenosti rezultata, možemo da zaključimo koji grafikon prikazuje koju kategoriju, odnosno grupu merenja. Očekujemo da je brzina bila veća kada je narandžasti kvadrat bio veći zato što je bio bliži sivom kvadratu, a imao je i veću površinu koja je olakšavala pozicioniranje pokazivača miša. Vrednost M_V odnosi se na levi grafikon (veliki kvadrati), a vrednost M_M na desni (mali kvadrati). Imajte na umu da manja vrednost M ukazuje na veću brzinu u milisekundama. Pored toga što je prosek desne distribucije veći, očekujemo da će biti veća i raspršenost rezultata. Raspršenost najjednostavnije možemo da izrazimo kao razliku između najvećeg i najmanjeg rezultata u nizu. Ovaj pokazatelj naziva se raspon, označava se slovom R i veoma lako može da se očita sa x-ose grafikona. Brzina reakcije u grupi malih kvadrata trebalo bi da ima veću vrednost raspona (R_M) ne samo zato što je brzina kliktanja više varirala zbog relativno male mete, već i zato što jedan od malih kvadrata namerno nije bio postavljen na mesto na kome je trebalo da se pojavi. Osim toga, bio je i slabije vidljiv. Na taj način je simulirana pojava autlajera, odnosno aberantno visokog rezultata merenja.

Ukoliko izračunate prosek vrednosti M_V i M_M, dobićete zajedničku aritmetičku sredinu koja je jednaka vrednosti M. Zbog čega je to tako? Kada prosek tih vrednosti ne bi dao vrednost M?
Da li je opravdano izračunavanje vrednosti R kao proseka ili zbira vrednosti R_V i R_M? Zbog čega jeste, odnosno zbog čega nije?
Kako biste izračunali raspon rezultata svih merenja na osnovu raspona grupa merenja, odnosno levog i desnog grafikona?

U nastavku teksta koristićemo grafikone simuliranih podataka koji se prikazuju kada odaberete opciju Primer. Analizirajte aritmetičke sredine i raspone svih merenja i uporedite ih sa merenjima po grupama. Obratite pažnju na to da bi se na osnovu izgleda grafikona, a bez uvida u vrednosti x-ose, moglo zaključiti da sva tri grafikona imaju veoma sličan oblik, a time i veoma slične mere centralne tendencije i raspršenja. To naravno nije tačno,

jer su podeoci x-ose prilagođeni rasponima prikazanih rezultata. Stoga su i intervali razreda na levom grafikonu manji od onih na desnom. Kada kliknete taster Ujednači ose, podeoci na x-osama levog i desnog grafikona izjednačiće se sa podeocima x-ose srednjeg grafikona, uzimajući u obzir najmanju i najveću vrednost dobijenu na celokupnom skupu podataka. Sada je vizuelno poređenje varijabilnosti dve grupe merenja opravdano i mnogo lakše, a razlika u raspršenosti rezultata postaje očiglednija. Uočite da je središnji grafikon nastao preklapanjem levog i desnog grafikona, što je rezultiralo bimodalnom distribucijom brzine reakcije. Aberantni rezultat vidljiv je u grupi malih kvadrata i na srednjem grafikonu, ali ne postoji u grupi velikih kvadrata. Prikazujte naizmenično svoje podatke biranjem opcije Moji podaci i podatke iz primera biranjem opcije Primer da biste analizirali po čemu su oni slični, a po čemu se razlikuju. Ukoliko želite da ponovo uradite vežbu, kliknite taster u gornjem desnom uglu okvira. Podatke iz primera i podatke koje ste prikupili radeći vežbu, možete da preuzmete klikom na taster Preuzmi podatke. Podaci su smešteni u datoteku koja ima csv format (engl. comma-separated values). U pitanju je tekstualna datoteka u kojoj svaki red predstavlja jednog ispitanika, jedno merenje ili jedan niz podataka. Kolone, odnosno varijable u okviru reda, razdvojene su zarezima. Ovo je veoma čest format čuvanja podataka u tabelarnom obliku. Ukoliko imate instaliran paket Microsoft Office, datoteka će verovatno biti povezana sa programom Excel. Jasno je da korišćenje csv formata za čuvanje podataka nije prikladno u situacijama kada neke od vrednosti u kolonama sadrže decimalne vrednosti odvojene zarezima. Stoga se podaci obično čuvaju u složenijim formatima kao što su Excel (xls) i Calc (ods) tabele ili matrice napravljene u statističkim paketima (npr. sta, sav, sas). Druga mogućnost je da se umesto zareza upotrebi znak koji ne može da bude deo vrednosti varijable, npr. onaj koji se dobija pritiskom na taster Tab na tastaturi.

2.5.3.2. Varijansa i standardna devijacija

Raspon se računa na osnovu samo dve vrednosti iz skupa rezultata, što ga čini jednostavnom, ali veoma grubom merom raspršenja. Njegova vrednost pokazuje udaljenost između najmanjeg i najvećeg rezultata, ali ne govori ništa o tome koliko rezultati variraju unutar tog intervala. Stoga se u statistici češće koriste mere varijabilnosti kojima se obuhvataju svi rezultati. Za vežbu ćemo ponovo iskoristiti primer iz odeljka o merama grupisanja. Na početku je prikazano 20 rezultata koji se međusobno ne razlikuju, tako da sve mere varijabilnosti, uključujući i raspon, imaju vrednost 0. Odaberite primer 4 sa liste da biste na grafikonu prikazali rezultate koji variraju. U ovom skupu podataka, raspon iznosi 6 - 2 = 4 boda, a aritmetička sredina 3. Kao što smo rekli, vrednost M ne nalazi se nužno na sredini raspona, ali se uvek nalazi u težištu distribucije. U sredini raspona je vrednost 4, ali je prosek manji od toga, jer je 3 boda tačka u odnosu na koju je „masa“ odstupanja ulevo (3 · -1 bod) jednaka „masi“ odstupanja udesno (1 · 3 boda). Pošto vrednost izraza Σ(x-M) uvek iznosi nula, tek suma apsolutnih vrednosti odstupanja, označena izrazom Σ|x-M|, daje nam informaciju o

ukupnoj količini odstupanja svih rezultata od aritmetičke sredine, bez obzira na predznak. Ukoliko tu sumu podelimo veličinom uzorka (N), dobijamo pokazatelj koji se zove prosečno apsolutno odstupanje, a u tabeli sa desne strane označen je slovom D. Vrednost D za prikazani skup podataka iznosi 0,5, što znači da je varijabilnost rezultata pola boda. Drugim rečima, rezultati 12 đaka na testu znanja odstupaju u proseku za pola boda od 3 boda – jedan đak za tri, tri đaka za 1. Rezultati preostalih 8 đaka uopšte ne odstupaju od proseka. Unosite vrednosti 3 u prazne kućice matrice i posmatrajte kako se menja vrednost D. Dodavanjem vrednosti koje su jednake aritmetičkoj sredini, ukupna suma odstupanja ostaje ista. Iako je raspon varijable sve vreme isti, prosečno apsolutno odstupanje se smanjuje, jer se ista suma odstupanja deli većim N. Drugim rečima, M postaje sve preciznija i pouzdanija mera grupisanja, jer postaje bolji predstavnik sve većeg broja pojedinačnih rezultata. Ukoliko, pak, vrednosti 3 zamenite nekim drugim vrednostima, na primer 5, varijabilnost će početi da se povećava, a pouzdanost aritmetičke sredine da se smanjuje.
Negativan predznak neke vrednosti moguće je ukloniti i njenim kvadriranjem. Ukoliko se na taj način izračuna količina odstupanja pojedinačnih rezultata od njihovog proseka, dobija se vrednost označena izrazom $\Sigma(x-M)^2$. Ovu vrednost takođe možemo da podelimo veličinom uzorka (brojem merenja) i da dobijemo prosek kvadriranih odstupanja rezultata od aritmetičke sredine. Tako izračunat pokazatelj varijabilnosti naziva se varijansa i označava se simbolom s^2. Odaberite ponovo primer 1 sa liste i zamenite bilo koje dve vrednosti 5 u levoj tabeli vrednostima 4 i 6. Uočavate da su sume apsolutnih odstupanja i kvadriranih odstupanja jednake, ali se vrednosti prosečnog apsolutnog odstupanja i varijanse razlikuju. Konkretno, D je nešto manje od s^2, a razlog je u formuli za izračunavanje varijanse:

$$s^2=\frac{\sum(x-M)^2}{N-1}$$

U imeniocu gornje formule nije vrednost N, već N-1, što varijansu čini nešto većom u odnosu na situaciju kada bi ona zaista bila prosek svih kvadriranih odstupanja. O razlogu ove korekcije biće više reči kasnije, a na ovom mestu je dovoljno odgovoriti na pitanje kada ta korekcija u većoj meri utiče na konačni ishod, odnosno na razliku između rezultata koji se dobija deljem sa N i onog koji se dobija deljenjem sa N - 1. Odgovor je da će razlika biti veća kada je vrednost N mala. Zato ovu korekciju možemo da shvatimo i kao neku vrstu kazne za istraživača koji želi da donese zaključak na osnovu veoma malog broja merenja. Ta kazna očigledno ima značajniji efekat kada je veličina uzorka 10, nego kada je 10.000. Ako odemo još dalje, možemo reći da kazne neće ni biti ako je varijabla izmerena u celoj populaciji, kao teorijski neograničenom skupu entiteta. Tada će formula za izračunavanje varijanse biti malo drugačija:

$$\sigma^2=\frac{\sum(x-\mu)^2}{N}$$

Uočavamo da u gornjoj formuli nema pomenute korekcije u vidu umanjivanja veličine uzorka, jer varijablu nismo ni merili na uzorku već na

celoj populaciji. Iz istog razloga upotrebljeni su i drugačiji simboli. Naime, aritmetičku sredinu varijable u populaciji ne označavamo slovom M, već malim grčkim slovom μ (mi). Na osnovu nje može da se izračuna i varijansa varijable u populaciji koju označavamo sa σ^2 (sigma na kvadrat) a ne s^2. U pitanju su dakle isti deskriptivni pokazatelji, ali se odnose na različite skupove entiteta. Deskriptivne pokazatelje koji se odnose na celu populaciju (μ i σ^2) nazivamo parametrima, a pokazatelje koji se odnose na uzorak uzet iz populacije (M i s^2) nazivamo statisticima.

Bitan nedostatak varijanse u odnosu na prosečno apsolutno odstupanje predstavljaju jedinice u kojima se ona izražava. Na primer, ako je aritmetička sredina varijable izražena u bodovima, varijansa će biti izražena u bodovima na kvadrat. To je čini manje interpretabilnom i intuitivnom, pa se u statistici češće koristi njen kvadratni koren. Vrednost koja se dobija na taj način zove se standardna devijacija i predstavlja najpopularniju meru raspršenja podataka. Standardna devijacija uzorka se, dakle, računa po formuli:

$$s=\sqrt{\frac{\sum(x-M)^2}{N-1}}$$

Na prvi pogled, može se učiniti da u gornjoj formuli korenovanje potpuno potire prethodnu operaciju kvadriranja, te da se vrednost standardne devijacije svodi na prosečno apsolutno odstupanje. To naravno nije tačno. Vrednost s izračunata na uzorku uvek će biti veća od vrednosti D za istu varijablu, ne samo zbog korekcije u imeniocu formule, već i zbog toga što postupak računanja standardne devijacije, odnosno operacija kvadriranja, dodatno naglašava velika odstupanja rezultata od proseka. Odaberite ponovo primer 4 sa liste i obratite pažnju na to da je s približno duplo veća od D. Ukoliko vrednost 6 u tabeli zamenite vrednošću 4, varijabilnost se naravno smanjuje, pa tako i s i D, ali njihova razlika sada nije toliko izražena. Ako ponovo povećamo varijabilnost rezultata tako što neku vrednost 3 u tabeli zamenimo sa 2, prosečno apsolutno odstupanje ponovo postaje 0,5, ali je sada standardna devijacija neznatno veća od njega. Dakle, za iste vrednost D, vrednosti s mogu da budu različite u zavisnosti od oblika distribucije. Razlika među njima posebno je izražena kada u skupu podataka postoje aberantni rezultati. Primere sa liste možete da poredite sa podacima koje ste sami uneli ili izmenili izborom opcije 0. moji podaci.

2.5.3.3. Pojam matematičke funkcije

Na ovom mestu ćemo veoma kratko skrenuti pažnju čitaoca na neka od svojstava varijanse koja je čine aritmetički „poželjnijom“ merom od prosečnog apsolutnog odstupanja. Osnovni smisao ovog odeljka je podsećanje čitaoca na logiku matematičkih funkcija kao veoma važnog koncepta u statistici. U dvodimenzionalnom koordinatnom sistemu prikazano je dvadesetak tačaka. Njihova pozicija u prostoru određena je uz pomoć veoma jednostavne formule:

$$f(x)=x$$

Gornji izraz predstavlja funkciju koja opisuje odnos između vrednosti dva skupa podataka. Konkretnije, za svaku vrednost koja se nalazi na x-osi,

vrednost na y-osi jednaka je vrednosti x. Na primer, za vrednost 4 na x-osi, vrednost f (funkcija) od x je takođe 4. Kada kliknete bilo koju tačku na grafikonu i držite pritisnut taster miša, videćete projekcije te tačke na obe ose. Projekcije vam omogućavaju da lakše povežete vrednosti x i y, odnosno da lakše očitate koordinate svake tačke. Ako skale obe ose tretiramo kao kontinuirane, mogli bismo da iscrtamo teorijski neograničen niz tačaka koje formiraju pravu liniju prikazanu na slici. Stoga ovu vrstu funkcija nazivamo linearnim. Kada kliknete formulu:

$$f(x)=2\cdot x+4$$

biće prikazana malo drugačija linearna funkcija koja ovoga puta ne prolazi kroz centar koordinatnog sistema, zato što za nultu vrednost x vrednost y više nije 0 već 4. Treća formula odnosi se na funkciju apsolutnih vrednosti. Kao što vidite, ona nije linearna i ima jedan oštar prelom u tački 0, jer vrednosti f(x) ne mogu da budu negativne. Za razliku od nje, funkcija kvadriranih vrednosti je takođe nelinearna, ali je glatka i postepeno menja svoj tok. Matematičkim rečnikom rečeno, funkcija apsolutnih vrednosti nema izvod u tački 0 i da zbog toga nije diferencijabilna u svakoj svojoj tački. Upravo ta razlika između treće i četvrte funkcije ilustruje prednost kvadriranih u odnosu na apsolutne vrednosti u statistici, odnosno prednost varijanse kao mere varijabilnosti u odnosu na prosečno apsolutno odstupanje.

Da bismo objasnili praktičnu prednost funkcija koje su diferencijabilne nećemo koristiti matematički jezik, već jedan mnogo banalniji primer. Zamislite da prema vama leti objekat koji treba da izbegnete. To ćete najlakše uraditi ako se on kreće pravolinijski, odnosno ako njegovu putanju možete da opišete i predvidite linearnom funkcijom. Sledeći ishod koji bi bio prihvatljiv je onaj u kome objekat menja pravac, ali to ne čini naglo i oštro, već postepeno. Upravo nam izvod funkcije u svakoj tački omogućava da predvidimo kakav će biti njen dalji tok. Predviđanja ove vrste često pravimo potpuno intuitivno. Iako se to može shvatiti kao rizično ponašanje, sigurno vam se desilo da prelazite ulicu dok prema vama ide automobil i puštate ga da prođe na nekoliko desetina centimetara od vas. Takvu opuštenost i tačnost procene mogla je da vam pruži samo izvesnost pravolinijske putanje automobila. Međutim, mnogo teži zadatak je izbegavanje objekta koji se ne kreće pravolinijski, posebno ako naglo menja pravac kretanja. Slično je i u matematici, odnosno statistici. Izvod je mera osetljivosti promene funkcije u svakoj tački, a matematičke operacije lakše se obavljaju kada te promene nisu nagle. Izvod se grafički prikazuje kao tangenta funkcije u određenoj tački, odnosno prava koja dodiruje liniju funkcije ali je ne seče. U našem primeru sa funkcijama, tangente se prikazuju kao zelene duži kada pokazivačem miša prelazite preko tačaka u koordinatnom sistemu.

Pređite pokazivačem miša preko svih tačaka, najpre na funkciji kvadriranih vrednosti a potom i na funkciji apsolutnih vrednosti. Uočite da ova druga nema tangentu u tački 0 jer ju je nemoguće povući. Tačnije, ima ih više, tako da je nemoguće predvideti u kom pravcu će se funkcija kretati nakon te tačke. Peta i šesta formula prikazuju još dve kontinuirane krivolinijske

funkcije koje imaju izvod u svakoj tački. Od posebne važnosti je šesta, koja se često naziva zvonastom krivom. O njenim svojstvima biće više reči u narednom odeljku. Na kraju, sedma funkcija služi samo kao primer mogućnosti da se vizualizacija kao estetski izraz poveže sa naučnom vizualizacijom. Zbog specifičnog oblika funkcije, u ovom primeru nisu prikazane pojedinačne tačke u koordinatnom sistemu. Ako imamo na umu nameru koju smo izneli na početku udžbenika, odnosno želju da damo prioritet razumevanju statistike u odnosu na (tehničko) usvajanje matematičkih pojmova, možemo reći da će matematičar na slici sigurno prepoznati varijantu sinusoidne funkcije, ali statističar na njoj slobodno može da uoči i slepog miša.
Odaberite osmu funkciju i analizirajte njen oblik. Linija koju vidite sastavljena je iz dva dela, odnosno dve funkcije. Možete li da ih uočite? Zbog čega prikazana linija nije mogla da bude nacrtana uz pomoć samo jedne formule, tj. funkcije?

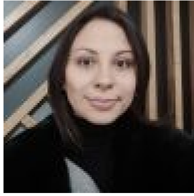
2.5.3.4. Interkvartilni raspon

Najmanja moguća vrednost svih mera varijabilnosti je 0. Ona se dobija kada varijabla, odnosno pojava, uopšte ne varira i kada su sva merenja jednaka, npr. kada svi ispitanici imaju istu vrednost izmerenog svojstva. Teorijska gornja granica mera raspršenja zavisi od karakteristika same varijable, najviše od merne skale i njenog teorijskog raspona. Veće vrednosti standardne devijacije mogu se očekivati na testu na kome su đaci imali mogućnost da dobiju između 0 i 100 poena, nego na testu gde je maksimalan mogući broj poena bio 10. Iako rasponi bodova koje su đaci dobili na ova dva testa mogu da budu jednaki, teorijski raspon prvog testa je veći, pa je samim tim i veća mogućnost da dobijemo više vrednosti odstupanja od proseka. Sada ćemo pokušati da pronađemo najveću vrednost s u našem primeru sa testom čiji je teorijski raspon 10 bodova. Krenite od primera 4 sa liste i menjajte vrednosti u tabeli tako da se s povećava. Ako se najmanja varijabilnost vizuelno predstavlja kao jedan stubić i potpuna koncentracija rezultata oko jedne vrednosti, onda povećavanje varijabilnosti podrazumeva potrebu da se rezultati u većoj meri rasprše po x osi, tj. da se povećava broj merenja koja (bitno) odstupaju od proseka. Mogući međukorak u ovom pokušaju je distribucija koja se dobija odabirom primera 5 sa liste. Ovu distribuciju nazivamo uniformnom, ali ne zbog toga što su „uniformisani" ispitanici, tj. merenja, već zato što je ujednačena verovatnoća dobijanja bilo kog rezultata iz datog (teorijskog) raspona. U našem primeru broj loših, prosečnih i odličnih rezultata na testu potpuno je isti. Varijabilnost je naravno veća nego u prethodnom slučaju i iznosi više od 3 boda, što čini dve trećine vrednosti aritmetičke sredine.
Iako uniformna distribucija vizuelno sugeriše veoma veliku varijabilnost neke pojave, vrednost s može da bude i veća. Pri njenom daljem povećavanju polazimo od ranije pomenute logike da standardna devijacija ne opisuje samo varijabilnost pojave, već indirektno govori i pouzdanosti aritmetičke sredine. Ako vrednosti 5 u tabeli menjamo nekim drugim vrednostima, varijabilnost će nastaviti da raste. Ekstreman slučaj

nepouzdanosti M je kada ona daje potpuno pogrešnu sliku tipičnog rezultata u grupi merenja. To je slika koju prikazuje primer 6. Aritmetička sredina iznosi 5, ali ne samo da niko od đaka nije osvojio toliko bodova već niko nije osvojio ni približno toliko. Podatak da je vrednost s veoma blizu vrednosti M ili čak veća od nje, govori nam da sažimanje rezultata na vrednost aritmetičke sredine nije opravdano. Pri tome čak nije ni potrebno dati odgovor na pitanje koja varijabilnost je previše velika, jer je suština u činjenici da statistički postupci jednostavno neće „dozvoliti“ da se zaključci donose na pokazateljima niske pouzdanosti. Na primer, ukoliko je jedna grupa đaka na testu znanja ostvarila rezultate prikazane u primeru 7a, a druga grupa rezultate prikazane u primeru 7b, moći ćemo da kažemo da je druga grupa bolja, jer ne samo da postoji razlika između proseka grupa, nego su ti proseci i dovoljno pouzdani. Relativno mala varijabilnost unutar obe grupe pokazuje da se doneti zaključak zaista odnosi na većinu đaka. Drugim rečima, dve prikazane distribucije mogu se lako vizuelno razdvojiti jer je njihovo preklapanje relativno malo. Međutim, ako su dobijeni rezultati kao u primerima 8a i 8b, tada ne bi trebalo da tvrdimo da je druga grupa zaista bolja, iako je razlika aritmetičkih sredina ista kao u prethodnom primeru. Naime, velika varijabilnost unutar grupa ukazuje na to da bi zaključak o postojanju razlike u suštini bio pogrešan, jer postoji puno đaka iz „bolje“ grupe koji su lošije uradili test od onih iz grupe sa manjom M.
Na kraju odeljka o merama varijabilnosti pomenućemo još interkvartilni raspon (engl. IQR – interquartile range). Logika ovog pokazatelja slična je ranije pomenutoj podrezanoj aritmetičkoj sredini, a sastoji se u računanju proseka, ali ne na ukupnom rasponu, već na rasponu središnjih 50% rezultata. Interkvartilni raspon na „zanemaruje“ po 25% rezultata sa obe strane distribucije, a time i potencijalne autlajere. Već smo pomenuli da tačke na x-osi kojima se definišu granice tako nastalih četvrtina rezultata nazivamo kvartilima. Prvi kvartil (Q_1) je tačka ispod koje se nalazi četvrtina merenja, treći kvartil (Q_3) tačka iznad koje se nalazi četvrtina rezultata, a drugi kvartil (Q_2) je zapravo medijana distribucije. Vrednost interkvartilnog raspona je razlika između Q_3 i Q_1. U primeru 5 sa liste, vidimo da Q_1 iznosi 2,5, jer se približno četvrtina đaka (3 od 11) po rezultatu nalazi ispod te vrednosti. Sa druge strane, troje đaka nalazi se iznad vrednosti 7,5. Pozicije Q_1 i Q_3 su simetrične u odnosu na središte distribucije jer je i sama distribucija simetrična, ali to ne mora uvek da bude slučaj. U primeru 2 sa liste, vrednost Q_1 je bliža levom kraju distribucije, nego Q_3 desnom. Desni kraj distribucije je razvučen, tako da je sa te strane potreban veći raspon rezultata da bi se obuhvatila četvrtina entiteta, tj. porodica, što je u ovom slučaju, njih četiri ili pet. Pošto je distribucija asimetrična, sa njene leve strane 25% entiteta nalazi se u intervalu od 0 do 2, a sa desne između 3,75 i 10. Po istom principu mogu da se izračunaju i kvantili, čije vrednosti dele površinu distribucije na pet jednakih delova, ili centili (percentili) koji dele distribuciju na 100 delova.

9.Razvoj sociologije kao naučne discipline

Sociološke discipline

Uredio/la [Snežana Đenić]
September 16, 2020

Savremena sociologija razgranala se na veći broj samostalnih disciplina-posebnih sociologija. Zato se pre može govoriti o sociologiji u množini, kroz prizmu njenih grana, odnosno disciplina. Brojne discipline izučavaju vezu jedne društvene pojave sa društvom u celini, čime doprinose razvoju opšte nauke o društvu, razumevanju društvenih pojava i procesa u sveukupnosti njihovih varijeteta. Tačan broj socioloških disciplina nije poznat, jer se postojeće discipline konstantno razvijaju, dajući materijal za nastanak novih subdisciplina, koje svojim osamostaljivanjem daju novu, zasebnu disciplinu. Neke od najznačajnijih socioloških disciplina su: sociologija kulture, sociologija rada, sociologija grada (urbana sociologija), sociologija sela (ruralna sociologija), sociologija morala, sociologija masovnih komunikacija.

Sociologija kulture proučava društvenu prirodu kulture i uzajamnu vezu društva i kulture. Značajan je doprinos ove discipline u određivanju uloge kulture za održavanje konkretnih društava. Sa antropologijom i etnologijom ova disciplina utvrđuje kulturne interakcije društvenih grupa i pojedinaca i promene koje iz tih interakcija nastaju. Kulturne promene se objašnjavaju različitim teorijama od kojih su najvažnije evolucionistička, funkcionalistička, ciklična i difuzionistička. Ova disciplina posebno ispituje relaciju rada i kulture sa tezom: rad je osposobio čoveka da stvori kulturu. Ispitivanje masovne kulture kao specifikuma savremenog društva predstavlja posebno polje interesovanja sociologije kulture. Ispituju se tokovi i sadržaji masovne kulture a naročito šund i kič, uvođenjem pojmova “kič-subjekat”, “kič-kultura”, “kič-predmet” i “kič-društvo”. Kulturna avangarda je u tom pogledu značajno polje istraživanja i definiše se kao složen društveni odnos koji nije definitivan ni trajan, koji je u početku malobrojan, ali ima tendenciju da postane većinski.

Sociologija rada kao posebna sociološka disciplina nastala je u XIX veku u Americi. Proizašla je iz potrebe za istraživanjem uticaja društvenih odnosa u radnim grupama i izvan rada na čovekovu radnu aktivnost i produktivnost. Sociologija rada je disciplina koja proučava ljudski rad kao društvenu pojavu, razvojne oblike rada, specifične zakone njegovog razvoja, povezanost rada sa drugim društvenim pojavama i

društvom u celini,
sadržaj i karakter rada, radne društvene grupe, izvršilačke i upravljačke funkcije, odnos ljudi
prema radu, uticaj života izvan rada na proces rada, konflikte i načine njihovog razrešavanja,
radno vreme, radnu sredinu.

Sociologija grada je posebna sociološka disciplina koja izučava grad kao poseban tip
naselja. Nastanak sociologije grada vezuje se za Roberta Parka ("Grad, sugestije za izučavanje ljudskog
ponašanja u urbanoj sredini", 1916). Kroz zajednički rad američkog sociološkog tima nazvanog
Čikaška škola, oformljeni su osnovni koncepti urbane sociologije.

Ruralna sociologija (sociologija sela) proučava društvo u ruralnoj sredini. Predmet
ove discipline je društvo u seoskoj sredini kao deo globalnog društva. Selo je veoma stara
društvena zajednica, ali se detaljnije izučavanje primećuje u periodu prodiranja kapitalističkih
društvenih odnosa u seosku zajednicu. Ruralna sociologija pod različitim nazivima figurira i
kao akademska disciplina (agrarna sociologija, sociologija naselja, sociologija seskih naselja
i sl). Ova disciplina proučava: promene seoskih sredina u uslovima globalne urbanizacije, ulogu seoskih naselja u relacijama selo-grad, grad-selo, kao i perspektive ovih naselja.

Sociologija morala utvrđuje suštinu morala kao društvene pojave, ispituje vezu
morala i drugih društvenih pojava, uticaj društva na moral i uticaj morala na društvo kao celinu.
Sociologija morala je relativno nova sociološka disciplina sa veoma malo sistematizovanih
dela. Osnovni moralni procesi u društvu su: nastanak morala, funkcionisanje morala, njegovo
dugoročno i kratkoročno menjanje i napredak morala. Sociologija morala utvrđuje da je osnov
morala antropološki i društveni.

Sociologija masovnih komunikacija proučava masovne komunikacije kao društvene pojave. Razvila se poslednjih decenija XX veka pod uticajem ekstremnog razvoja
tehničkih inovacija u oblasti masovnih komunikacija. Sociologija masovnih komunikacija

odgovaraće na pitanje šta istražuje: uticaje masovnih komunikacija na savremeno društvo
i kulturu; sva sredstava masovnih komunikacija – pre svih televizije kao kombinovanog
medija i računarske komunikacije – Interneta, kao specifičnog oblika globalne komunikacije;
područja delovanja sredstava masovnih komunikacija, s obzirom na njihov sadržaj
i međusobni odnos poruka iz tih sadržaja; snagu ovih sredstava u stvaranju, menjanju i
podržavanju mišljenja, stereotipa i obrazaca ponašanja publike kao "potrošača"; publiku
kao društvenu skupinu, njene potrebe, sklonosti i interesovanja kao i njeno učešće u
samim sredstvima komuniciranja; društvene procese i odnose koji se uspostavljaju unutar
sredstava masovnih komunikacija kao društvenih ustanova.

Literatura:
"Sociologija", dr Snežana Pantelić-Vujanić, dr Marija Čukanović-Karavidić, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka, 2014.

.Šta se od sociologije očeoivalo kada je formirana kao nauka

Početak

Naučne metode sociologije

Historija učenja o društvu

-
  - Antička misao o društvu

Sociologija

-
-
-
-

S Wikipedije, slobodne enciklopedije

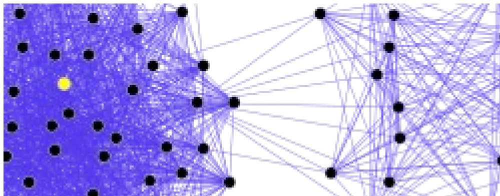
 Ovaj članak ili neki od njegovih odlomaka nije

dovoljno potkrijepljen **izvorima** (literatura, veb-sajtovi ili drugi izvori). Ako se pravilno ne potkrijepe pouzdanim izvorima, sporne rečenice i navodi mogli bi biti izbrisani. Pomozite Wikipediji tako što ćete navesti validne izvore putem referenci te nakon toga možete ukloniti ovaj šablon.

Ovom članku potrebna je jezička standardizacija, preuređivanje ili reorganizacija. Pogledajte kako poboljšati članak, kliknite na link **uredi** i doradite članak vodeći računa o jezičkim i stilskim standardima Wikipedije. Ako niste sigurni kako bi članak trebao izgledati, pogledajte neke od dobrih članaka.

Sociologija

- Historija
- Pregled

Teorije

- pozitivizam
- antipozitivizam
- funkcionalizam
- teorija konflikta
- srednji domet
- matematička
- kritička teorija
- socijalizacija
- struktura i agencija

Metode

- kvantitativna
- kvalitativna
- historijska
- komparativna
- matematička
- informatička
- etnografska
- etnometodologija
- mrežnoanalitička

Podoblasti

- Konflikt
- zločin
- kultura
- razvojna
- devijacija
- demografija
- obrazovanje
- ekonomija
- okolina
- porodica
- spol
- zdravlje
- industrija
- nejednakost
- znanje
- pravo
- književnost
- medicina
- vojna
- organizacija
- politička
- rasa i etnicitet

- religija
- ruralna
- urbana
- nauka
- društvene promjene
- pokreti
- socijalna psihologija
- stratifikacija
- nauka, tehnologija i društvo
- tehnologija

indeks

- ljudi
- časopisi
- države

- p
- r
- u

Društvo

Sociologija[1] je nauka koja izučava društvo, podrazumijevajući s tim različite oblike društvenih odnosa, društvenih interakcija i njihov kulturološki aspekt. Područja kojima se sociologija bavi variraju od analiza običnih, svakodnevnih kontakata među anonimnim pojedincima na ulici pa do izučavanja socijalnih interakcija na globalnom nivou. Brojne su oblasti u sociološkoj nauci koje se disciplinarno bave kako i zašto ljudi vode organizirano društvo, bilo kao individue ili kao članovi raznih asocijacija, grupa, institucija i slično. Kao akademska disciplina, sociologija se smatra jednom od društvenih nauka.[2]

Različite sociologije izučavaju pojedina područja društva. Posebne sociologije se naglo razvijaju šezdesetih godina 20. vijeka, i to prije svega u zemljama s većom tradicijom u razvoju sociologije uopšteno (Francuska, SAD, Njemačka i druge).

U izučavanju općih zakona nastanka i razvoja društva, sociologija mora polaziti od zakonitosti koje utvrđuju posebne društvene nauke, izučavajući posebne oblasti društvene stvarnosti ili pojedine društvene pojave. Sociologija daje posebnim društvenim naukama teorijski i metodološki okvir za izučavanje onih oblasti društvene stvarnosti ili pojedinih društvenih pojava koje su predmet njihovog izučavanja, a posebne društvene nauke daju sociologiji, prije svega ogroman empirijski materijal, kao i rezultate do kojih su došle izučavanjem zakonitosti posebnih oblasti društvene stvarnosti i pojedinih društvenih pojava.[3]

Naučne metode sociologije

Ovaj odlomak **potrebno je proširiti**.

Historija učenja o društvu

Glavni članak: Historija sociologije

Antička misao o društvu

Stari robovlasnički sistemi u kojima je vladar bio poistovijećen s bogom, nisu ostavljala puno prostora za razmišljanje o društvu, odnosno za čuvanje informacija o razmišljanju o društvu. Takvi uslovi su se stekli tek u antičkoj Grčkoj. U staroj Grčkoj su se svi ljudi (u što nisu bili uvršteni robovi i žene) bavili politikom i učestvovali u uređenju polisa (direktna demokratija).

Platonova "Država" je prvo cjelovito sačuvano djelo o državnom ustrojenju. Platon govori da je država nužnost na koju su ljudi primorani da bi ostvarili mnogobrojne potrebe. Da bi država ostvarila svoju ulogu, ona mora biti organizirana na najbolji način, a to znači efikasna podjela rada. Po tom

principu Platon dijeli društvo na staleže: Prvi stalež su upravljači. To su mudraci, filozofi i njihova glavna osobina je mudrost. Oni upravljaju društvom. Drugi stalež su čuvari. To su ratnici i njihova glavna osobina je hrabrost. Oni brane državu i štite zakon. Treći stalež su radnici. Oni osiguravaju materijalne potrebe društva, a njihove osobine su poslušnost i radinost. Aristotel je, za razliku od Platona, više bio orijentisan na istraživanje postojećeg društva. Analizom 158 ustava grčkih polisa, on je podijelio državna uređenja na dobra (monarhija, aristokratija i republika) i loša (tiranija, oligarhija i demokratija- tada direktna).

Srednjovjekovna misao o društvu

statua Ibn Halduna

Feudalni sistem je period u kome se društvo vezuje za djelovanje nadprirodnih i svemoćnih sila koje sa neba reguliraju čitav život na zemlji. Među srednjovjekovnim misliocima izdvajaju se, po cjelovitosti tumačenja društva, dva velika imena — Sveti Augustin i Toma Akvinski.

Sveti Augustin (345-430) je bio veliki poznavalac teološke i filozofske misli, a istovremeno je zauzimao visoko mjesto u crkvenoj hijerarhiji. Njegovo djelo "O Božijoj državi" (*De civitate Dei*) objašnjava pad Rimskog Carstva (410. godina). On dijeli historiju na šest perioda:

- Od Adema (Adam) do Potopa,

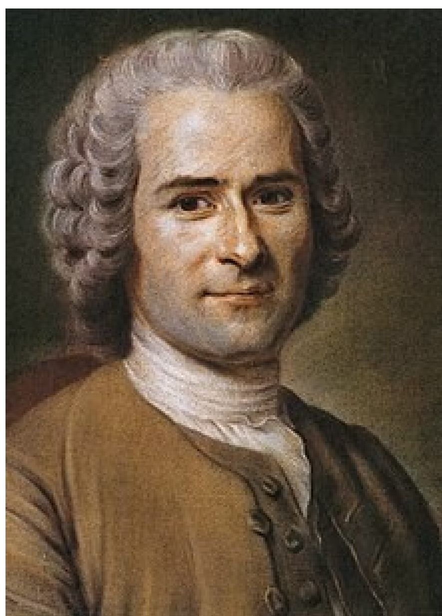
- od Nuha (Noj) do Ibrahimama (Abraham),
- od Ibrahima do Davuda (David),
- od Davuda do Babilonskog carstva,
- od Babilonskog carstva do Isaa (Isus),
- od Isaa do Apokalipse.

U svakom od ovih perioda vodila se borba između dobra i zla, s tim što je sinonim zla šejtanska (sotonska) ili zemaljska država, a sinonim dobra je božija država'. Pošto je Rim u vrijeme svoje propasti bio šejtanska država, njegovom propašću je pobijedilo dobro.

Toma Akvinski (1227-1274), za razliku od Svetog Augustina koji je živio na početku feudalizma, živi i piše svoja djela u vremenu razvijenog feudalizma. Taj period odlikuje razvoj trgovine i novčane privrede, dostupnost tokovina drugih naroda i opadanje dominantnog uticaja katoličke crkve. Toma Akvinski je bio veliki poznavalac i poštovalac Aristotelovog učenja. On kaže da je monarhija najbolja jer je najefikasnija, a najgora je tiranija. On dozvoljava narodu mogućnost i pravo na pobunu protiv tiranije, pa i ubistvo tiranina. Zbog toga što svjetovna vlast može da se izopači, on daje prednost duhovnoj, tj. crkvenoj vlasti.

Ibn Haldun (1332-1406) je živio u Andalusu, S. Africi i Iraku. On ističe da je društvo u velikoj zavisnosti od bioloških i geografskih faktora. On uvodi zakone o društvenom razvoju koji ne zavise od čovjeka i njegove volje. Glavni društveni zakon po njemu je zakon Evolucije (svaki politički režim traje tri generacije).

Misao o društvu u novom vijeku

Žan Žak Ruso

Sa pojavom kapitalizma, pojavile su se dvije nove klase — buržoazija i proletarijat. Iako su svi bili jednaki pred pravom i zakonom, postojala je velika razlika zasnovana na ekonomskoj moći pojedinca. Tada su se pojavile dvije struje u sociologiji:

1. Apologetska koja je težila da objasni i opravda postojeći društveni i ekonomski sistem (teorija društvenog ugovora).
2. Kritična koja je analizirajući kapitalističko društvo ukazivala na nužnost njegovog ukidanja i uspostavljanja novog i pravednog društva za sve njegove članove (utopistička, socijalutopistička, naučni socijalizam). Teorije društvenog ugovora govore da su ljudi po prirodi jednaki i da ni jedan društveni zakon ne može da dovede u pitanje zakone prirode. Kao jednaki i slobodni ljudi mogu da odluče kako će organizovati međusobne odnose i uopće kako će živjeti. Oni kao jednaki i slobodni potpisuju ugovor kojim uspostavljaju društvo koje im odgovara. S obzirom da ugovor, kao pravni akt, mogu da potpišu samo slobodni i jednaki građani, to

oni tim činom uspostavljaju i odgovarajuće društvo — građansko društvo. Glavni predstavnici teorije društvenog ugovora su: Tomas Hobbes, Baruch de Spinoza, John Locke i Žan Žak Ruso.

Tomas Hobbes (1588-1679) kaže da je čovjek po prirodi sebičan i zao i teži da ostvari svoje potrebe nezavisno od drugih ljudi, ali pošto su svi ljudi takvi, oni se svijesno i dobrovoljno odlučuju da ograniče svoju prirodu da bi dobili garanciju za egzistenciju. Sklapaju sporazum, ugovor kojim stvaraju društvo, a sva svoja prava prenose na državu i vladara koji vlada u njihovom interesu i kome su oni dužni da se pokoravaju. Takvu državu on naziva Levijatan i kaže da pojedinac praktično i nema drugog izlaza nego da se za nju opredjeli.

Baruch de Spinoza za razliku od Hobbesa daje liberalniju, demokratskiju verziju teorije društvenog ugovora. On smatra da ljudi ne prenose sva prava već zadržavaju pravo na slobodu savesti, dostojanstvo i svojinu. To su neotuđiva prava čovjeka. Džon Lok, engleski teoretičar, kaže da je čovjekovo pravo na svojinu neotuđivo pravo čovjeka. Također, naglašava da se društveni ugovor odnosi samo na onoga ko ga je potpisao, a da se ne prenosi na potomke. On također razvija ideju o podjeli vlasti na zakonodavnu i izvršnu vlast.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), francuski filozof, smatra da su ljudi po prirodi dobri, ali da ih društvo kvari, i u skladu sa tim, on je veliki protivnik povratne svojine. On se zalaže za uspostavljanje takvog društva u kom će ljudi moći da sačuvaju svoja prirodna prava na slobodu, jednakost i ravnopravnost, u kojoj se prava ne prenose, već je sam narod nosilac suvereniteta koji je nedjeljiv i neotuđiv. Rusoove ideje su poslije Buržoaske revolucije ugrađene u Jakobinski ustav.

Charles de Montesquieu (1689-1755), autor "Duha zakona", pridaje veliki značaj geografskom položaju i klimi, pa i veličini države. Social-utopistička učenja su učinila veći doprinos za dalji razvoj misli o društvu. Najizrazitiji predstavnici su Henri de Saint-Simon, Šarl Furije i Robert Oven. Njihove preteče su Tomas Mor ("Utopija") i Kampanela.

Henri de Saint-Simon (1760-1825) zasnovao je svoje učenje na snažnoj kritici kapitalističkog društva. Posebno je kritikovao privatnu svojinu i hijerarhijsku organizaciju društva. Buduću organizaciju naziva socijalističkom, a njegove ideje će ući u osnove Marksove teorije naučnog socijalizma. Njegove ideje su pre svega ideja o ukidanju privatne svojine, ideja o ukidanju države, ideja o raspodjeli prema radu u prvoj fazi odnosno prema potrebama u drugoj fazi socijalizma i najzad ideja o tome da

proizvodnjom treba da upravljaju oni koji u njoj rade. On smatra da treba uvesti nauku koja će izučavati društvo u cjelini i takvu nauku naziva socijalnom fiziologijom. Istovremeno on definiše i metod ove nauke kao historijski da bi se upoznala prošlost, sa ciljem da se predvidi budućnost.

Šarl Furije (1772-1837) zastupao je slične ideje kao i Sen Simon. U vezi sa tim idejama, došlo je do nastojanja da se one ostvare. Osnovane su takozvane falange u kojima ljudi žive udruženi kao proizvođači i kao potrošači, pri čemu svako radi ono za šta ima prirodne sklonosti.

Robert Oven (1771-1858) jasno i izričito kaže da socijalizam treba da bude društvo sa društvenom svojinom.

Sociološke teorije i pravci

Ogist Kont

Društvo je i ranije izučavano u okviru filozofije, ali se polahko došlo do potrebe da se stvori posebna nauka o društvu. To je prvi ostvario Auguste Comte (1798-1857) u svom djelu "*Kurs pozitivne filozofije*" u kome je vršio klasifikaciju nauka. On je sociologiji odredio zadatak da izučava društvo u cjelini, kako u stanju mirovanja, tako i u stanju kretanja. Odatle se sociologija odmah djeli na socijalnu statiku i dinamiku.

Socijalna statika ima za zadatak da prikaže anatomiju društva u mirovanju i da otkrije neophodne uslove za održavanje harmoničnih odnosa u društvu, pa na taj način i jedinstva društva kao cjeline. Po Auguste Comteu, osnovna jedinica društva ja porodica jer ona predstavlja prirodno stanje čovjekove aktivnosti i u njoj vladaju odnosi koji čine prirodni temelj svih odnosa u društvu. To su odnosi nejednakosti (između polova, generacija) i odnosi

podređenosti (između generacija i po osnovi starešinstva). U skladu sa tim, on u socijalnoj strukturi navodi četiri klase: Spekulativna klasa predstavlja nosioce naučne, filozofske i estetske djelatnosti, zbog čega imaju najviši položaj u društvu. Praktičnu klasu čine predstavnici proizvodnje i prometa (bankari, trgovci, preduzetnici). Poljoprivredna klasa Radnička klasa *Socijalna dinamika* po Comteu treba da bude opća teorija prirodnog napretka čovječanstva. Ona treba da izučava uzroke i zakonitosti društvenih promjena.

Mehanicističke teorije su ona shvatanja koja objašnjavaju društvene pojave i procese pomoću zakona koji vladaju u prirodi, odnosno fizici i hemiji. U mehanicistički orijentisane sociologe ubraja se Vilfredo Pareto (1848-1923) koji je razvio teoriju o socijalnoj ravnoteži koju je objasnio pomoću dva pojma: *reziduum* i *derivatum*. **Biologističke teorije** shvataju da je društvo deo organskog svijeta koji proučava biologija, te isti zakoni i metodi koji važe za biologiju, moraju da važe i za sociologiju. Zbog otkrića da sva živa bića imaju ćelijsku strukturu i zbog otkrića borbe za opstanak, razdvajaju se dva pravca - organicistički i socijal-darvinistički.

Najznačajniji predstavnik organicističkog pravca je Herbert Spencer koji je smatrao da za društvo važe zakon evolucije, zakon održanja energije (materije) i borba za opstanak. On je izložio svoj koncept prelaska društva iz niže faze u višu. Militaristička faza je faza u kojoj su ljudi organizovani u horde i ukojoj se organizuje čvrsta vojna organizacija i disciplina, odricanje ličnih prava i pokoravanje vojnom vođi. Vremenom to prelazi u despotizam u kome se stvara hijerarhija. Industrijska faza je faza u kojoj je ličnost slobodna, pa mogu da dođu do izražaja njene sposobnosti i potrebe. Ovde je borba za opstanak manifestovana tako što preživi ono društvo koje se bolje prilagodi industrijskom radu, ali i koje uvažava lične potrebe.

Socijal-darvinistički pravac smatra da se društvo može objasniti samo pomoću zakona o borbi za opstanak. Najznačajniji predstavnik ovog pravca je Ludwig Gumplowicz (1838-1909). On smatra da se u društvu vodi nemilosrna borba između rasa, od kojih su neke više, a neke niže.

Psihologističke teorije ističu svijest i psihu kao najbitnija svojstva čovjeka. Među prvima sa ovakvim stavovima bio je John Stuart Mill (1806-1873) koji je smatrao da ljudi u društvu zadržavaju ista svojstva kao i pojedinci. Takvo tumačenje se brzo razvijalo i diferenciralo u više pravaca. Najznačajnija tri su individualno-psihološki, kolektivno-psihološki i socijalno-psihološki pravac.

Individualno-psihološki pravac objašnjava društvo, kao i sve pojave, procese i odnose u njemu, i zakonitosti društva uopće, elementima individualne psihe. Gabrijel Tarde (1843-1904) smatra da je ključni element psihe podražavanje. William McDougall (1871-1938) tome dodaje i instinkt.

Siegmund Freud (1876-1939) smatra da su ključni elementi nagoni, i to dva ključna: polni nagon i agresivni nagon. Max Weber (1864-1920) smatra da se sve društvene pojave mogu objasniti njihovim unutrašnjim smislom. Zbog toga ne treba ispitivati uzroke pojava, već treba da ih razumeju(idealno-tipske konstrukcije).

Kolektivno-psihološki pravac nastao je u klasičnoj nemačkoj filozofiji, posebno u Hegelovim djelima. Najistaknutiji predstavnik ovog pravca je Émile Durkheim (1858-1917) kaže da društvo nije prost zbir činilaca, već da ima svoja obeležja i zakonitosti.

Socijalno-psihološki pravac nastao je sa težnjom da se prevaziđe ekstremnost prethodna dva pravca.

Najistaknutiji predstavnik je Georges Gurvitch (1897-1965). On, vršeći klasifikaciju sociologije, društvene pojave djeli na strukturalne i na astrukturalne. Struktuirane pojave su i konkretno-apstraktne, tj. to su velike društvene grupe. Astrukturalne pojave su apstraktne i to su mikrosociološke pojave, male društvene grupe. Struktuirane pojave izučava **makrosociologija**, dok astrukturalne izučava **mikrosociologija**. Pojave koje izučavaju mikro i makro sociologija, spadaju u sferu horizontalnog pluralizma. Pored ovoga postoji i vertikalni pluralizam koji izučava strukture društva kroz slojeve iz kojih se ono sastoji, i to izučava dubinska sociologija. Prema Gurviču, postoji deset slojeva od kojih se sastoji društvo u vertikalnoj strukturi. To su:

- Morfološka i ekološka površina
- Društvene organizacije ili organizovane nadgradnje
- Društveni uzori
- Kolektivna ponašanja koja se odvijaju sa izvesnom privlačnošću, ali van organizacionih aparata
- Spletovi društvenih uloga
- Kolektivni stavovi
- Društveni simboli
- Eruptivna, novatorska i stvaralačka kolektivna ponašanja
- Kolektivne ideje i vrednosti
- Kolektivna društvena stanja i kolektivni psihički akti

Bihevioristička sociologija nastoji da objasni društvo, društvene pojave i pojedinačnu psihu kao rezultat društvenog ponašanja pojedinaca, koje je u krajnjoj liniji njihova reakcija na spoljnu sredinu.

Funkcionalizam je jedan od najuticajnijih pravaca u savremenoj građanskoj sociologiji. Javlja se u tri varijante: prvobitnoj biologističkoj, normativnoj i socijalno-kibernetskoj. Osnovna ideja je shvatanje da je društvo trajna i stabilna struktura, čiji su elementi čvrsto povezani i čine skladan sistem. Svaki element tog sistema ima određenu funkciju, čiji je zadatak da vrši određenu djelatnost koja predstavlja doprinos održavanju sistema, pre svega u stanju harmonične ravnoteže. Osnovni principi su:

- Princip funkcionalnog jedinstva društva, po kome je društvo zatvoren sistem harmonično usklađenih dijelova,
- Princip univerzalnosti, po kome svaki dio društva ima pozitivnu ulogu u održavanju sistema,
- Princip nužnosti, po kome svaki dio, vršeći svoju ulogu održava kontinuitet sistema,
- Princip dinamične ravnoteže i kontinuiteta, po kome u svakom društvenom sistemu postoje mehanizmi koji ga drže u ravnoteži ili su sposobni da ga poslije poremećaja ravnoteže vraćaju u prethodno stanje.

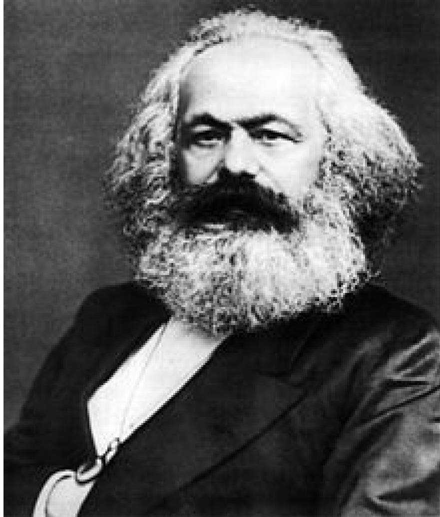
Strukturalizam je preuzet iz socijalne antropologije. Njegova suština je u isticanju, naglašavanju značaja društvene strukture, odnosno u nastojanju da se težište istraživanja društva pomjeri od čovjeka ka strukturi. Glavni predstavnik je Michel Foucault.

Formalno-sociološki pravac utvrđuje specifičnost predmeta sociologije u formi, odvojeno od sadržaja. Najdalje je otišao Leopold von Wiese sa svojim djelom *Sistem opće sociologije*. On kaže da sociologija, kao opća nauka o društvu, izučavajući društveno, međuljudsko, izučava odnose između ljudi, a posebne sociologije izučavaju odnose između ljudi i stvari. Shodno tome Wiese konstruiše četiri osnovne kategorije svog sociološkog sistema:

- Socijalni proces definiše kao proces kojim se ljudi vezuju tešnje jedni sa drugima ili se više razdvajaju jedni od drugih.
- Socijalni odnos je labilno stanje povezanosti ili razdvojenosti između ljudi koje je proizvedeno od jednog ili više socijalnih procesa.

- Socijalni prostor je univerzum u kome se odigravaju socijalni procesi.
- Socijalna tvorevina je množina socijalnih odnosa koji su tako povezani da u praktičnom životu predstavljaju jedinstvo.

Marksizam

Karl Marx

Glavni članak: Marksizam

Marksističko shvatanje svijeta nastalo je u okviru učenja Karla Marksa (1818-1883) i Friedrich Engels (1820-1895) i njihovih sledbenika. Ono predstavlja skup teorija koje se odnose na sva područja objektivne stvarnosti, kao što su filozofska, ekonomska, sociološka, antropološka teorija. Sve ove teorije zajedno predstavljaju cjelinu i označavaju jedinstven pogled na svijet. U okviru njemačke klasne filozofije, najveću idejnu inspiraciju marksizmu dao je Hegel (1770-1831). Preuzimajući od Hegela *princip dijalektike*, Marks i Engels su mu dali materijalističku sadržinu.

Učenje engleskih ekonomista XVII i XVIII veka zasnivalo se velikim delom na činjenici da je Engleska tog doba bila najrazvijenija kapitalistička zemlja i da je u tom smislu pružala solidnu iskustvenu osnovu za izučavanje kapitalističkog načina proizvodnje i buržoaskog društva uopće. Najistaknutiji predstavnici engleske političke ekonomije bili su Adam Smit (1723-1790), čiji je najvažniji rad "*Istraživanje o uzrocima i prirodi bogatstva naroda*" i David Ricardo (1779-1823), čiji je najvažniji rad "*Načela političke ekonimije i oporezivanja*". Oni su analizirali rad kao izvor bogatstva i dali temelj radne teorije vrijednosti, koju su kasnije Marks i Engels

upotrijebili za stvaranje teorije viška vrijednosti, koja predstavlja suštinu njihovog ekonomskog učenja. Socijal-utopistička učenja su također doprinjeli marksizmu snažnom kritikom kapitalizma i ukazivanjem na potrebu njegovog ukidanja. Filozofsku osnovu marksizma, dakle, predstavlja jedinstvo filozofskog materijalizma i dijalektike.

Sociologija vs. marksizam

U vremenu kada je nastajalo Marksovo učenje o društvu javlja se sociologija kao nauka u djelima Ogista Konta i Herberta Spensera. Marksizam i sociologija, nastali u isto vrijeme i u sličnim društvenim i političkim uslovima, pokazali su jedan prema drugome krajnju ignoranciju. A u stvari, radilo se o dubokoj i opravdanoj netrpeljivosti. Prvi sociolozi i njihovi kasniji sljedbenici, smatrali su da je Marksovo učenje o društvu opasna ideologija nižih slojeva koji preko nje žele da se domognu vlasti i promene svijet u svoju korist. A Marks i Engels su, u novoj nauci o društvu — sociologiji, vidjeli konzervativnu društvenu misao koja je nastala sa ciljem da autoritetom nauke, ne samo objasni, već i opravda postojeće društvene odnose i na taj način obezbjedi njihovu stabilnost, a po mogućstvu i vječnost.

Svojom teorijom Marks i Engels su zaista željeli da ukinu postojeći i uspostave novi svijet, a kasnije će ta teorija stvarno i poslužiti radničkoj klasi kao sredstvo, oružje , u borbi za osvajanje vlasti, promenu svijeta. A i buržoaski sociolozi su svoj veliki teorijski sistem zaista stavili u službu naučne argumentacije za očuvanje klasnog društva buržoaskog tipa. Istina, Marksovo učenje o društvu nije strogo sociološko jer se tiče i ekonomije, filozofije i antropologije, ali bi se sa aspekta savremene sociologije u manjoj ili većoj mjeri slične primjedbe mogle uputiti i Marksovim savremenicima građanske orijentacije, koji se smatraju gotovo oficijelnim tvorcima sociologije kao nauke. Suština Marksovog učenja o društvu sadržana je u rečenici: "*Ne određuje svijest ljudi njihovo biće, već obrnuto, njihovo društveno biće određuje njihovu svijest*"

Oblast djelovanja i teme u sociologiji

Glavni članak: Teme u Sociologiji

Sociolozi proučavaju društvo i akcije koje se zbivaju u njemu ispitujući grupe i društvene institucije koje tvore ljudi, kao i različite socijalne, religijske, političke i poslovne organizacije. Također se bave proučavanjem socijalnih interakcija ljudi i grupa, utvrđujući nastanak i razvoj društvenih procesa, analizirajući uticaj aktivnosti grupa na pojedinog člana kao i vice versa. Rezultati socioloških istraživanja su oblik smjernica nastavnicima, donosiocima zakona, administratorima kao i drugim kojima je u interesu

rješavanje društvenih problema, rad na postizanju socijalne pravde i poboljšanju opće sigurnosti.

Sociolozi istražuju makro-strukture i procese koji tvore ili mijenjaju društvene okolnosti, kao što je rasa ili etničnost, rodovi, globalizacija, klasna stratifikacija. Ispituju institucije kao što je porodica i socijalne procese koji predstavljaju devijaciju ili potpune prekide u određenoj društvenoj strukturi kao što je kriminal ili razvod. Također istražuju mikro-procese kao što su interpersonalna interakcija i socijalizacija pojedinaca. Sociolozi se također bave efektima pojava koje danas prolaze kroz duboke promjene a to su spolovi, dobne granice, rase a što sve utiče na svakodnevni život pojedinaca.

Većina sociologa je posvećena jednoj ili više pojava u društvu kao što su socijalna stratifikacija, socijalna organizacija, socijalna pokretljivost; etnički i rasni odnosi; obrazovanje; porodica; socijalna psihologija; urbana, ruralna, politička i komparativna sociologija; uloge spolova i njihovi odnosi; demografija; gerontologija; kriminologija (kriminalistika); kao i sociološka praksa. Ovo su pokazatelji da se sociologija bavi zaista mnogim dimenzijama društva.

Iako je sociologija, prema Comteovom ubjeđenju, bila predodređena da zauzme sami vrh svih nauka ona danas stoji kao jedna od mnoštva društvenih nauka (kao što su antropologija, ekonomija, političke nauke, psihologija itd.). Svojevremeno sociologija jeste preuzimala dostignuća raznih disciplina kao što je to slučaj i s drugim društvenim naukama. Prvobitno je posebno bila zaokupljena organizacijom u kompleksnim industrijskim društvima. Današnja sociologija širom svijeta je u trendu proučavanja mnogih kultura širom svijeta a pod uticajem i metoda u antropologiji koja je inače više okrenuta kulturološkom aspektu.

Osporavanje sociologije kao nauke

Kroz profiliranje sociologije kao zasebne nauke, naučne discipline, usljed promijenjenog historijsko-kulturnog iskustva, kontinuirano se mijenjao sadržaj njenog proučavanja. Analogno tim promjenama su se javljali oponenti koji su osporavali njen naučni legitimitet.

Tako nailazimo na jedno sociološko-teoretsko stajalište koje sociologija reducira na proučavanje običaja, pravnih i političkih normi. Norme uvijek nastoje da kanaliziraju ljudsko ponašanje prema idealno-tipskoj slici same norme. Ovo stajalište koje osporava legitimitet sociologije definiramo kao normativističko, tj. norma određuje ljudsko ponašanje, kakvo bi trebalo biti. Ako sociologija proučava samo norme, ono što treba biti, a ne realnu, objektivnu stvarnost, onda imamo na djelu utopiju, idealizam, metafiziku.

Odlika svake nauke je da proučava objektivnu stvarnost, ono što jeste a ne ono što bi trebalo biti. Sociologija je sa svojim razvojem, sociološke teorije praktično pokazala da i kada proučava norme, pravne i političke kodekse, onda ih proučava sa stajališta materijalne zbilje realnih društvenih i političkih procesa. Na ovaj način sociologija nam daje ključ da se pravo, politika, običajne norme ne mogu objasniti same iz sebe, nego da im ključ leži u materijalnoj zbilji date epohe.

Sa stajališta rezultata do kojih je došla sociologija, ovo normativističko stajalište je postalo izlišno. Krajem 19.-og vijek javlja se savremeni, njemački filozof Wilhelm Dilthey, koji će u svom djelu „Konstitucija humanističkih nauka, pod humanističkim naukama podrazumijevati socijalne nauke, zastupati stav na socijalnim naukama, i da po svojoj prirodi, ne mogu biti egzaktne objektivne, kao i prirodne nauke. Ali on je predmet socijalnih nauka reducirao, isključivo na sferu kulture, duhovnog, književnog, umjetničkog, kulturnog stvaralaštva. Ovi kulturni fenomeni prema Diltheyu se ne mogu u potpunosti naučno objasniti, već je naša zadaća prevashodno da otkrijemo, spoznamo značenje kulturnih činjenica i njihovo razumijevnje. Ovdje se zaboravlja da zadaća socijalne nauke ne leži samo u tome, da spozna duhovne fenomene, već se duhovni fenomeni mogu spoznati u kontekstu same historije.

Ovo Diltheyovo stajalište, gdje se nauka sociologije svodi na razumijevanje i značenje, je osporavalo naučni legitimitet socijalne nauke. Ali ono je predstavljalo jak socijalno intelektualni temelj (zavojac) za produbljivanje metodologije kao nauke, u proučavanju socijalne nauke.

Wilhelm Dilthey je kategorijju razumijevanja shvatio kao kategoriju objektivne spoznaje. Ova kategorija razumijevanja je prevashodno utemeljena na intuiciji. Kod njega razumijevanje objektivne zbilje nije racionalnog nego intuitivnog karaktera. Intuicija podrazumijeva da čovjek postojeći svijet saznaje putem osjećaja, instikta, unutrašnjih poriva, emocija, a ne racionalnim putem. Stoga je ova kategorija intuicije iracionalnog karaktera, a nauka je prevashodno racionalan, progamiran cilj, čovjekova teološka djelatnost kao takva.

Ovo da se objektivna spoznaja može dokučiti intuicijom, je u krajnjoj konsekvenci, negacija nauke kao takve. Intuicija je dakako pored racionalnog faktora bitan momenat, onom iracionalnom čovjeku, koje određuje njegovo afektivno ponašanje, a nikako put do naučne spoznaje. Intuicija je dakako sadržaj gnoseologije, jer čovjek putem unutrašnjeg doživljaja poima svijet, a to se izražava u njegovim različitim segmentima poimanja i stvaranja umjetnosti, književnosti, slikarstva, poezije i sl. To nisu nauke, već oni sadržaji života baz kojih nema esencije, tj.biti i egzistencije, tj. postojanja čovjeka. Ali, ovu kategoriju intuicije Diltaj nije proučavao kao

unutrašnji doživljaj vanjskog svijeta, nego je tu kategoriju nastojao da projektira kao jedan naučni princip.

Prema Diltaju, da bi čovjek dokučio objektivnu spoznaju proučavanog predmeta, on mora da se saživi sa tim predmetom. Ovo saživljavanje identifikacija je induktivni čin. Ovdje Diltaj unosi i kategoriju pored afektivnog djelovanja i kategoriju racionalnosti. Kod njega saživljavanje znači upoznavanje sa ovim tipičnim, što je vezano za proučavani predmet.

Ove Diltajeve kategorije razumijevanja, značenja i objašnjavanja, je u potpunosti preuzeo jedan drugi njemački socijalista, teoretičar Max Weber, koji će odbaciti Diltajevu kategoriju intuicije. Kategoriju razumijevanja i značenja, uzdići će na najviši epistemološki princip u metodologiji i spoznaji objektivne socijalne zbillje. Upravo one kategorije kod Diltaja, koje su osporavale naučni legitimitet socijalne nauke, kod Webera će u njegovom sociološkom sistemu, postati paradigme naučne metodologije. Weber će u svojim raspravama o sociološkom metodu „politika kao poziv“, „nauka kao poziv“, kategorije razumijevanja i značenja učiniti fundamentom sociološke savremene metode.

Weber će ove kategorije razumijevanja i značenja vezati za uzročno-posljedičnu analizu, što je svrha i cilj svake nauke, pa i sociologije kao takve. Weber će među prvim sociološkim teoretičarima, na bazi ovih kategorija, osobito razumijevanja i značenja uzročno posljedične analize, spoznati suštinu sa logičko-epistemološkog stajališta naučnog zakona. Ono što je on spoznao, bitne karakteristike naučnog zakona, u svojim radovima o sociološkom metodu, predstavlja i dan danas bitnu konstantu svih socijalnih nauka.

Prema njemu naučni zakon prevashodno mora bit općeg karaktera. Ova općost nije ništa drugo nego logička, racionalna apstrakcija. Naučni zakon pored općosti mora bit precizan, stalan, konzistentan, nepromjenjiv u temporalnom prostoru. Ovdje se može zaključiti da u historiji sociologije, oni socijalni naučnici koji su osporavali njen naučni legitimitet, sa svojim teoretskim kategorijama koje su drugi teoretičari preuzeli, Weber od Diltaja, su nezavisno od svoje volje i teorijskih rezultata do kojih su došli, dali svoj doprinos profiliranjuu sociološke metode i teorije kao nauke. Ali, jedna bitna konstanta svake socijalne nauke, pošto ona govori o istini, i pošto ona zadire u religijske, etničko-političke, klasn i općenito inerese ljudi, onda se konstantno javljaju teoretičari koji osporavaju njen naučni legitimitet.

50-ih i 60-ih godina 20-og vijeka Žorža Gurviča u svom djelu „*Lažni problem sociologije*“, te u drugom „*Sociologija kao poziv*“ negira postojanje općih, konzistentnih, egzaktnih zakona u sociologiji kao nauci. On je smatrao da ne postoji jedna opća zakonitost koja je imanentna, kako u historiji, tako i u

savremenom društvu. Prema njegovom stajalištu u savremenom društvu može se doći do nekih statističkih pokazatelja, pa uvjetno rečeno do neke vrste statističkih zakonitosti o kretanju stanovništva, natalitetu, mortalitetu, nacionalnom dohotku i sl. Međutim, to nisu opći, najopćiji, egzaktni, konzistentni zakoni jer statistički zakoni kao što znamo su zakoni vjerovatnoće.

Osporavajući historijsku i savremenu, imanentnu društvenu zakonitost Gurvič, dakle, negira nužnost historijskog i savremenog socijalnog zakona. Negira društveni determinizam, njegovo stajalište je indeterminističko. Prema ovom indeterminističkom stajalištu, sve zavisi od slobodne volje samog čovjeka. Ovdje je kod Gurviča slobodna volja, kategorija slobode individualna, a ne historijsko-kulturna stvar.

Analogno ovoj teoretskoj poziciji indeterminizma, prema Gurviču, kad sagledavamo historijski hod prijelaza jedne društveno-ekonomske formacije društva feudalizma u kapitalizam, nikako nije historijska nužnost, te Gurvič smatra da su ljudi iz feudalizma, u zavisnosti od njihove volje mogli izabrati i historijska, alternativna rješenja. Nužno nisu mogli ući u kapitalizam, mogli su izabrati asocijaciju slobodnih gradova, federaciju ili konfederaciju slobodnih komuna i sl. Ovdje Gurvič čovjeka pregledava prevashodno kao individualno-egzistencijalno slobodno biće, a ne čovjeka u svom povjesno-kulturnom određenju date etničke, nacionalne, religijske, socijalne i klasne skupine. Čovjek je tvorac povjesti i društva, ali ne kao individualno, slobodno, ničim opterećeno biće. Čovjek pravi povjest i i društvo, ali ne pod uvjetima i predpostavkama koje je sam izabrao već pod naslijeđenim i stečenim historijsko-kulturnim uvjetima i predpostavkama, koje nužno determiniraju njegovo ponašanje kao historijskog subjekta, a ovo nužno ponašanje i socijalno djelovanj stvara određene historijske i imanentne, savremene, socijalne zakone koji su opći, imanentni, konzistentni i temporalno određeni.

Praksa nas uči da u svom historijsko-političkom djelovanju (npr. niz revolucija, od francuske revolucije, pa do kineske), kada je riječ o imanentnom, historijskom i socijalnom zakonu ili zakonima, da je rezultanta tih zakona sve ono što je apriori čovjek zamislio, u svojoj glavi, nego što je historija imanentno izgradila, po svom rezultatu. Ovo Gurvičevo indeterminističko stajalište, savremeno-historijska i socijalno politička nauka je izbacila kao izlišno i prevaziđeno.

Odnos općeg, posebnog i pojedinačnog u sociologiji

Kada je riječ o svom odnosu općeg, posebnog i pojedinačnog riječ je o logičko-epistemološkim kategorijama koje su logički struktuirane i između sebe se razlikuju, prevashodno u stupnju racionalne općenitosti, odnosno racionalne apstrakcije, a ta općost, posebnost, pojedinačnost je utemeljena

u realnom, objektivnom životu. Sama socijalna zbilja ima svoju strukturu, genezu, statiku i dinamiku, i podijeljena je na njene sastavne dijelove, segmente, različite sfere (ekonomske, kulturne, političke, socijalne, državno-pravne itd.).

Kada ljudski um nastoji dokučiti tu objektivnu zbilju, da je misaono racionalno preradi, profilira kroz logičke kategorije, onda on uvijek polazi od datog predmeta. Taj predmet može biti pojedinačan, konkretan - dijalektika konkretnog identiteta koji se može izraziti, upravo, kroz to konkretno, posebno, opće. Riječ je o logičkim kategorijama koje su naučno diferencirane.

Ova naučna diferencijacija najbolje se može izraziti u ekonomskoj nauci. Npr. nauka koju diferenciramo kao ekonomija poduzeća koja se bave konkretnim tipičnim poduzećima, njegovom ekonomskom organizacijom, produktivnošću, intenzivnošću i novostvorenom vrijednošću. Ekonomija poduzeća proučava ono što je tipično za sva poduzeća, određene nacionalne ekonomije ili date ekonomske epohe. Njena raconalna apstrakcija ja na konkretnom nivou. S druge strane, imamo drugu ekonomsku nauku koju definišemo kao nacionalnu ekonomiju, koja se bavi imanentnim, ekonomsko-socijalnim zakonitostima određene nacije, države. Ona je na višem racionalnom stupnju apstrakcije i u odnosu na ekonomiku poduzeća, i ona je posebna društvena nauka. Treća nauka koja se bavi općim ekonomskim zakonima određenih nacija, država, ono što je karakteristično za ekonomske zakonitosti tih nacija-država za datu epohu, bavi se politička ekonomija, koja je opća nauka u odnosu na posebnu nacionalnu ekonomiju. Ali kad političku ekonomiju stavimo u dijelektički odnos sa sociologijom, a sociologija je opća, najopćija nauka, po univerzalnim, globalnim zakonima date epohe, onda se politička ekonomija u odnosu na sociologiju javlja kao posebna društvena nauka.

Kada govorimo o socijalnoj nauci, riječ je o slijedu logičkih, racionalno-misaonih kategorija koje izražavaju zbiljski, dijalektički odnos objektivne stvarnosti. Filozofska antropologija, npr. postavlja pitanje što je čovjek, kako i na koji način spoznaje svijet, što je njegova egzistencija i esencija. Tada se nađu odgovori, tu prestaje filozofija, a započinje i konstituira se socijalna antropologija, jer sociologija prihvaća naučne odgovore do kojih je došla socijalna antropologija, individualna, psihološka etnologija, etnogeografija, i dr. Nauka što uopćava i diže na viši stepen naučne apstraktnosti, jer sociologija proučavajuću opće socijalne zakone polazi prevashodno od čovjeka, kao rodnog, generičkog bića, koje se realizira u ljudskom rodu.

Također pogledajte

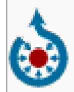
- Sociološke discipline

- Historija sociologije
- Teorijski pravci i škole rane sociologije
- Sociološke teorije 20. vijeka
- Charles Wright Mills

Literatura

- Dr. Fuad Saltaga, Sociologija, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2002
- Jože Goričar, Pregled socioloških teorija, Izdavačko preduzeće "Rad", Beograd 1969.

Vanjski linkovi

Commons ima datoteke na temu: **Sociologija**

- American Religion, arhiva podataka
- Američka Sociološka Asocijacija
- Analize sociološke podjele u Evropi
- Vijek sociologije na Kanzaskom univerzitetu Arhivirano 15. 1. 2006. na Wayback Machine
- Internacionalna sociološka asocijacija
- Izvori i metode u socijalnom istraživanju Arhivirano 1. 12. 2005. na Wayback Machine
- Klub studenata sociologije
- SocioSite – Social Sciences Information System
- Socijalne teorije
- *The Sociolog*, Vodič kroz sociologiju

Društvene

nauke

- **p**
- **r**
- **u**

Pozitivizam

1.

 "sociology | Definition, History, Examples, & Facts | Britannica". www.britannica.com (jezik: engleski). Pristupljeno 20. 2. 2022.

  "What is Sociology?". Department of Sociology (jezik: engleski). Pristupljeno 20. 2. 2022.

3. *Giddens, Anthony (2007). Introduction to Sociology, Sixth Edition. New York: W.W. Norton and Company.*

Kategorije:

- Društvene nauke
- Sociologija

10.Šta se od sociologije očeoivalo kada je formirana kao nauka

V METOD SOCIOLOGIJE

Različita taorijska shvatanja o predmetu sociologije povlače i različite metodološke pristupe u proučavanju.

1. POJAM METODA

Metod je način putem koga se dolazi do naučnih saznanja i potiče od grčke reči ***methodos*** – put, traženje. Da bi se otkrila nova saznanja potrebno je pridržavati se odredjenih pravila – metodološkog pristupa, postupaka i sredstava istraživanja. Ali, metod je i u funkciji provere već stečenih saznanja. Pri tome i metod se kao i sama nauka razvija i dogradjuje.

S obzirom na usmerenje sociologije na osnovna znanja o društvu, uvek je bilo polemike oko toga koji je metod najprimereniji ovoj nauci. Način saznavanja sveta nije jednostavan s obzirom na svu kompleksnost odnosa i uvek ostaje pitanje da ji se društveno ponašanje može do kraja istražiti i objasniti. Sa razvojem društva umnožavaju se i društveni odnosi i problemi, pa se pored klasičnih metoda javlja sve više novih metoda.

Kako ne postoji saglasnost oko primene metoda, možemo reći da je metod sociologije u stalnom razvoju, paralelno sa razvojem novih teorijskih postavki, ali i s obzirom na nivo posmatranja (da li se obuhvata globalno društvo, ili pojedine delove ili neke odredjene činjenice i situacije).

Metodologija, kao logička disciplina se bavi proučavanjem metoda istraživanja (razvijanjem logičkih načela naučnih saznanja, svojstvima dobijenih podataka, njihovom sistematizacijom i razlozima zbog kojih se oni mogu koristiti u okviru konkretne nauke). Zadatak metodologije je da opiše i objasni metode naučnog saznanja, tj način dolaženja do naučnih saznanja. Metodologija sociologije se bavi celokupnim procesom sociološkog istraživanja u svim njegovim fazama.

2. TEORIJSKO – MTODOLOŠKI PISTUPI

UVOD ZA SVE

Mnogi autori smatraju da je najvažniji deo metodologije teorijsko-metodološki pristup, tj. način posmatranja društva koji utiče i na način istraživanja i tumačenja. Ali, treba uvažavati više različitih pristupa, da se ne izgubi crta kritičnosti u tumačenjima društvenih pojava.

Najznačajniji opšti metodološki pristupi klasične sociologije, koji se i danas u dogradjenom obliku koriste su: pozitivistički metod, metod razumevanja i dijalektički metod, a u okviru savremenih teorija sociologije kao što su

funkcionalizam, interakcionizam, etnometodologija, razvili su se i novi metodi.

POZITIVISTIČKI METOD I NEOPOZITIVIZAM

Nastanak pozitivizma kao teorijskog i metodološkog pravca u društvenim naukama vezuje se za Ogista Konta, osnivača sociologije. Ideja pozitivizma potiče iz antičkog perioda iz stava da se do saznanja dolazi putem čula. Prema pozitivizmu, metod koji se koristi u prirodnim naukama moguće je primeniti i u društvenim, za istraživanje društvenih pojava. Zastupnici pozitivizma su smatrali da je svet jedinstven i da nema bitnih razlika izmedju prirode i društva u smislu postojanja zakonitosti.

U duhu svojih shvatanja, Kont je smatrao da je sociologija pozitivna nauka o društvu zasnovana na pozitivnim činjenicama koje se mogu utvrditi empirijskim putem. Osnova pozitivnih činjenica je u istraživanju i proveri i kao takve one obezbedjuju naučno saznanje. Sledstveno tome, društvene nauke ne treba da se bave utvrdjivanjem sudova vrednosti jer se oni ne mogu dokazati.

Emil Dirkem je razvio pozitivistički pristup i karakteristično je njegovo mišljenje o metodi socioloških istraživanja izraženo tvrdnjom da društvene činjenice treba posmatrati kao da su stvari.Na ovaj način posmatrane pojave ostavljaju po strani ljudsku volju, osećanja, motive koji pokreću na akciju. Neosporan je značaj pozitivizma u vremenu u kojem je nastajao jer je istakao značaj nauke u društvenom životu, čime se direktno doprinelo konstituisanju sociologije kao nauke. Sama sociologija kao pozitivna nauka što je moguće više temelji se na egzaktnim istraživanjima, nezavisnim od religijskih ili spekulativnih stavova. Takodje ima značaj zbog analitičke mogućnosti za analizu strukture društvenih pojava.

Pozitivisti su zanemarili specifičnosti društva kao složene celine u kojoj dolaze do izražaja brojne pojave psihičkog i društvenog života koje ga odredjuju. Odbacili su mogućnost utvrdjivanja sudova vrednosti kao značajne dimenzije čovekovog odnošenja prema svetu.

Već krajem devetnaestog veka, a naročito u XX veku pozitivizam trpi kritike, a kasnije je modifikovan u neopozitivizam. U njemu su zadržani neki od racionalnih elemenata, ali se otišlo u nou krajnost, u isključivu prednost empirizma. Neopozitivizam naglašava značaj kvantitativnog metoda za istraživanje društvenih pojava, a sociologija samo ako pribavi konkretne činjenice koje opisuju društvenu stvarnost može biti u ravni sa prirodnim naukama. Time se ponovo vraća osnovnom postulatu pozitivizma o jedinstvenoj saznajnoj osnovi prirodnih i društvenih nauka. Najznačajniji predstavnici neopozitivizma su Landberg, kod koga tendencija da sve može da se meri znači odvajanje metoda od sadržaja istraživanja i Lazarfeld, koji

razvija blažu varijantu prema kojoj postoji medjuzavisnost kvantitativnog i kvalitativnog načina, ili teorije i istraživanja.

Na nekim obeležjima pozitivističkog metoda nastalo je i nekoliko teorija, kao funkcionalizam, strukturalizam i dr.

METOD RAZUMEVANJA

Ovaj metod je stanovište suprotno pozitivizmu i prema njemu suštinske razlike prirodnih i društvenih nauka upravo potiču od predmeta proučavanja, pa samim tim i njima primerene naučne metodologije. U društvenim naukama treba primeniti metod razmevanja, a u prirodnim metod objašnjenja. Utemeljivačem ovog metoda smatra se Vilhelm Diltaj (koreni – Aristotel)

Diltaj je čak smatrao da ni sama sociologija ni filozofija istorije nisu dovoljne za razumevanje društveno-istorijske stvarnosti, već grupa nauka, medjusobno povezanih zajedničkim predmetom. S obzirom da ove nauke odlikuje razumevanje društvenih pojava i njihove duhovne dimenzije on ih je nazvao duhovne nauke.

(Sve one se odnose na istu važnu činjenicu – ljudski rod. On smatra da su društvene činjenice razumljivije jer ih čovek ne samo stvara, već i doživljava i razume.

Društvenim naukama je uzor istorija, jer je njihov predmet istorijski svet. Diltaj uvodi pojam hermeneutike, kao sveobuhvatnog metoda duhovnih nauka. Teorijsko zasnivanje hermeneutike je neophodno da bi se razumelo sve ono što povezuje životne manifestacije kao sveobuhvatne, jer pojedinac je osnova istorijskih istraživanja, a duhovne činjenice su primarno date u unutrašnjem iskustvu. Istorija je odredjena medjuzavisnošću činilaca, unutrašnjih stanja i osećanja, i spoljašnjih kao jedinstvenog načina onog što u istoriji postoji. Da bi se svi ti odnosi razumeli potrebna je celina nauka – duhovne nauke.

Suprotno stanovište od pozitivizma, nakon njega imali su i novokantovci Vindelbland i Rikert, koji su klasični predstavnici istorizma.)

Medjutim, metod razumevanja je u sociologiju prvi uveo Maks Veber u čijoj se koncepciji razvio pravac pod nazivom [2]razumevajuća sociologija[2]. On posmatra društvo na nominalistički način, kao rezultat delovanja pojedinaca koji ga sačinjavaju, s tim da je reč o pojedincima kao elementima društvene celine, koji su u interakciji medjusobno i sa celim društvom. Po njemu, sociologija se bavi smisaonim oblicima ponašanja koja imaju odredjeni cilj. Pored razumevanja i tumačenja, sociologija nastoji da objasni i ono što je uzročno u samom delanju, u njegovom toku i posledicama.

U Veberovom shvatanju sociologije razumevanje je metodološko sredstvo, a princip uzročnosti, osnovni princip naučnog objašnjenja. Razumevanje jedne društvene pojave se ostvaruje shvatanjam značaja te pojave.

Pod uticajem njegovog metoda razumevanja razvila se teorijska orjentacija pod nazivom fenomenološka sociologij i iz nje pravci: etnometodologija i simbolički interakcionizam.

DIJALEKTIČKI METOD

U izvornom značenju *dis-logos* znači razgovor kao sredstvo i veština vodjenja diskusije kako bi se došlo do puta koji vodi odredjenom cilju i fundamentalnog *Logos-a,* koji označava smisao sveta. U antičkoj filozofiji Sofisti su nastojali da u raspravi dodju do istine putem isticanja i pobijanja suprotnog mišljenja, putem pitanja i odgovora.

O dijalektici su se formirala dva osnovna shvatanja, dva tipa dijalektike: Subjektivno, koje dijalektiku shvata kao fenomen ljudskog mišljenja putem koga se dolazi do istinitog saznanja i Objektivno, po kome ona postoji u samoj stvarnosti, kao objektivni fenomen.

Fundamentalan teorijski značaj dijalektičkoj metodi dao je namački filozof Hegel, svojom koncepcijom dijalektičkog idealizma. Po Hegelu dijalektika je stalno sukobljavanje i probražanje suprotnosti i osnovni pokretač sveopšte promene te je ***osnovni princip Hegelove dijalektike princip protivurečnosti.*** On je u svojoj dijalektici prikazao totalitet stvarnosti – i prirodni i društveni i duhovni svet – kao proces, tj. u stalnom kretanju i razvoju na osnovu protivurečnosti. Na taj način je Hegelova dijalektika najkompleksnija, teorijski i metodološki razradjena koncepcija prema kojoj se dijalektički shvata i samo mišljenje i društveno-istorijske i duhovne pojave, kao preobražavanje i razvoj jednih pojava u druge.

Hegelova dijalektika je idealistička, kao i njegov sistem apsolutnog idealizma. U njemu idealno ili duh ima primat nad realnim i prirodnim, i priroda je samo jedan stepen u razvoju duha. On polazi od čistog mišljenja i samo je apstraktno saznanje u čistom pojmu pravo saznanje.

Hegelova dijalektička metoda je bila osnov za zasnivanje novog dijalektičko-materijalističkog shvatanja prirode, čoveka i društva. Marks je kritikovao Hegelovu koncepciju jer je zasnovana na apstraktnom mišljenju udaljenom od prakse, i smatrao je da treba polaziti od materijalnih činjenica, realnih pojava, bilo da su prirodne, društvene ili psihičke. S druge strane, on je kritikovao i Fojerbahov materijalizam, jer nije shvatao svet kao proces i nije mogao racionalno da sagleda istorijsku povezanost. Marks i Engels su posebno insistirali da njihova dijalektičko-materijalistička misao nije samo kritička, već je i stvaralačka, jer ukazuje na prevazilaženje postojeće

stvarnost i način na koji mogu da se izvrše promene. Marks nije kao Hegel izložio svoje metodološko stanovište, već ga je primenjivao u istraživanju društva, kao zakon razvoja, tj. prelaz iz jednog oblika u drugi. Po njemu, društveno kretanje je prirodno-istorijski proces i ukazivao je na osnovne pokretačke snage koje mogu da dovedu do promene društva.

Dijalektički materijalizam je opšta filozofska teorija i metod istraživanja društva, čoveka i istorije. Iz njegovih osnova proistekla je teorija društva – istorijski materijalizam. ***Osnovni princip Marksovog dijalektičko-materijalističkog stanovišta je princip kretanja i razvojnosti sveta koji je u osnovi jedinstven i materijalan.***

Nezaobilazni postulati marksističkog dijalektičkog i istorijskog shvatanja su i svestranost izučavanja pojava i utvrdjivanja brojnih veza koje medju njima postoje, kao metodološko načelo totaliteta sagledavanja stvari i pojava, kao i zalaganje da se sve stvari i pojave posmatraju u medjusobnoj povezanosti i uslovljenosti.

3. METODOLOŠKI POSTUPAK

Metodološki postupak naučnog istraživanja sastoji se od više faza putem kojih se dolazi do naučnog saznavanja. On je centralni deo metoda, jer su u njemu sadržani teorijski i praktični ciljevi istraživanja. Činjenice odredjuju, menjaju ili potvrdjuju teoriju, a teorija ima usmeravajuću ulogu u istraživanju činjenica. Sakupljanje činjenica, bilo u malom obimu ili njihovo gomilanje, bez jasnog teroijskog usmerenja, kao čist empirizam, malo može da posluži u formulisanju opštih stavova o kompleksnom sagledavanju neke pojave u društvu, ili o društvu kao celini.

Istraživači u okviru metodološkog postupka primenjuju dostupna znanja o istraživanom predmetu, koriste odgovarajući teorijski okvir i putem konkretnih aktivnosti u odrdjenim fazama, nastoje da neku pojavu otkriju i objasne objektivno, i ukažu na budući razvoj ili posledice koje ta pojava može da prouzrokuje.

Osnovne faze istraživanja su:

1. ***Odredjivanje pojmovno-hipotetičkog okvira***
2. ***prikupljanje podataka***
3. ***naučno objašnjenje i proveravanje***

Odredjivanje pojmovno-hipotetičkog okvira

Ova faza sadrži niz aktivnosti koje se preduzimaju radi kompleksnog sagledavanja pojave koja se proučava.Te aktivnosti se dopunjuju i zavise od vrste, tj. cilja istraživanja. Deskriptivna istraživanja su orjentisana na opis pojave. Eksplorativna istraživanja (ispitivanja) imaju za cilj da preciznije definišu pojavu koja tek treba da se detaljnije istraži i to je vrsta prethodnih informacija o predmetu ili pojavi. Eksplikativana ili kauzalna istraživanja imaju za cilj da utvrde uzročnu vezu medju pojavama. Razlika izmedju ovih istraživanja ne može biti oštro postavljena, (jer ne možemo nešto opisivati a da ga i ne objašnjavamo, kao i što ne možemo utvrditi uzročnu vezu izmedju pojava a da ih prethodno ne opišemo).

Pored ovoa, istraživanja se dele na fundamentalna, primenjena i razvojna, a s obziorom na kriterijum opštosti dele se na makro i mikro istraživanja, a prema dužini trajanja na kratkoročna, srednjeročna i dugoročna. Istraživanja mogu biti multidisciplinarna, kada se odvijaju u okviru dve ili više nauka ili interdisciplinarna, unutar jedne nauke , ali više njenih disciplina. Kada se istražuju pojave u različitom vremenu ili prostoru onda su to komparativna istraživanja, itd. Često, priroda predmeta istraživanja zahteva kombinaciju više vrsta istraživanja.

(Predmet, cilj i plan istraživanja)

U prvoj fazi treba precizno odrediti predmet i cilj istraživanja, jer je to najznačajniji deo istraživačkog projekta. Bitno je da predmet odražava neki od segmenata društvene stvarnosti, koji će istraživanjem biti bliže opisan i objašnjen. Na izbor predmeta istrživanja utiče više faktora – zainteresovanost istraživača, potreba nekih institucija ili organizacija, društvena klima, ali u prvom planu je svakako naučni i društveni značaj problema iz koga proističe predmet istraživanja. Pri izboru predmeta istraživanja, potrebno je da se prikupe potrebna obaveštenja u stručnoj i naučnoj literaturi o problemu koji se istražuje, kako bi se rezultati istraživanja nadogradili na postojeći fond znanja. Pri izboru predmeta istraživanja dolazi do izražaja i lični stav i znanje istraživača kao i metodološki pristup, što u svojoj ukupnosti upućuje i na predmet ali i na cilj istraživanja.

Zbog svega navedenog, predmet istraživanja se definiše na dva načina: teorijski i radno.

Teorijsko definisanje predmeta istraživanja je logička operacija kojom se pomoću apstraktnih pojmova odredjuje suština pojave – sadržaj ključnih pojmova jedne pojave i razlika u odnosu na druge, njoj bliske pojave. Pošto sadžaj pojma najčešće odredjujemo pomoću drugih pojmova, teorijska definicija ne može da bude predmet neposredne provere. Zato se odredjuju i operacionalne ili radne definicije.

Operacionalno ili radno definisanje je konkretizacija teorijskog odredjenja predmeta, utvrdjivanje načina na koji pojave možemo u stvarnosti da posmatramo, odnosno koristimo u istraživanju. Vrši se pomoću varijabli i indikatora. U svakom slučaju definicija mora da bude pozitivna, sadržajna, svestrana, precizna itd.

Iz precznog odredjenja predmeta istraživanja proističe i cilj istraživanja. To je planirani domet, odnosno nivo naučnog saznaja koji želimo da ostvarimo i svrha kojoj istraživanje trba da služi.

U tome nam pomaže postavljanje hipoteza koje usmeravaju istraživanje. Hipoteza je misaono-teorijska dopuna praznina u poznavanju pojave ili oblasti pojava, čije odredjene delove ili aspekte već poznajemo. Hipotetički okvir ili postavljanje hipoteza odnosi se na osnovane pretpostavke o predmetu istraživanja. Hipoteze proističu iz prethodnog saznanja koje imamo o predmetu istraživanja i povezuju ga sa nepoznatim elementima koje želimo da saznamo, te pretstavljaju pretpostavljenu vezu izmedju pojava i izmedju istraživane pojave i neke šire celine pojava. Na osnovu izvršene provere hipoteze mogu biti potvrdjene ili odbačene, zato hipoteze moraju biti isključive.

Drugi deo ove faze je plan istraživanja, tj. način sprovodjenja istraživanja. On obuhvata metodološki postupak koji će biti korišćen, plan termina – vreme potrebno za obavljanje svih radnji, obim teritorije, vrstu i veličinu uzorka, broj potrebnih saradnika i potrebna finansijska sredstva.

Ovo je najznačajnija faza istraživanja, jer od dobro postavljene osnove u ovoj fazi zavisi ceo tok istraživanja i realizacija cilja istraživanja.

(Razlikujemo plan istraživanja u širem smislu kada obuhvata sve aktivnosti u procesu istraživanja , počev od identifikovanja problema, predmeta, cilja istraživanja itd.)

Prikupljanje podataka

U ovoj, drugoj fazi istraživanja vrši se prikupljanje činjeničnog materijala neophodnog u procesu naučnog saznanja. Empirijski materijal, odredjeni podaci o istraživanoj pojavi sakupljaju posredno ili neposredno, putem istraživačkih tehnika primerenih društvenoj pojavi koja se ispituje. To su posmatranje, ispitivanje, merenje, uporedjivanje, eksperiment, statistički metod, analiza sadržaja, i dr. Od načina sakupljanja podataka zavisi gde će se ono odvijati, na mestu dogadjanja pojave, putem telefona i sl. Analiza dokumenata vrši se u mestu gde se oni nalaze.

Kombinacija različitih tehnika daje kompleksniju sliku pojave koju istražujemo, pre svega zbog složenosti društvenih pojava i celovitosti

saznanja koje želimo da steknemo o njima. Prikupljanje činjenica treba da se vrši na način da kasnije omogući njihovo adekvatno sredjivanje i klasifikovanje. Nitno je takodje pridržavati se pravila klasifikovanja i bitan uslov je da se može izvršiti i proveravanje koje je dostupno i drugim istraživačima.

Naučno objašnjenje i proveravanje

Ova poslednja faza naučnog istraživanja je sa aspekta nauke najvažnija, jer nakon što je postavljen pojmovno-hipotetički okvir, prikupljene i sistematizovane činjenice, naučno objašnjenje treba da pruži više vrsta saznanja. Kao prvo povezanost teorijskih i iz njih izvedenih empirijskih saznanja, zatim saznanja o suštini pojave koja je ispitivana, vrstama veza unutar same pojave , kao i o prirodi veza sa drugim pojavama. Pre samog naučnog objašnjenja, ukupno prikupljeni podaci se obradjuju, klasifikuju, uporedjuju, a zatim se vrši analiza i verifikacija hipoteza. Tako da se ova faza istraživanja sastoji iz sledećih aktivnosti: analiza rezultata istraživanja, naučno objašnjenje i provera u svim fazama istraživanja. Na kraju se vrši saopštavanje rezultata istraživanja, tj. prezentacija sakupljenih podataka, njihove analize i logičko objašnjenje.

Izlaganje naučnog zaključka pretpostavlja analizu postavljenih hipoteza u smislu da činjenični podaci mogu dapotvrde ili opovrgnu postavljene hipoteze. Zato sledi provera postavljenog hipotetičkog okvira, što može dovesti do novih hipoteza i proširenja teorijskog okvira. Iz toga proističe da teorijskim okvirom, od koga je sve započelo, treba i sa se završi istraživanje.

Na osnovu rezultata analize formira se jedan sistem saznanja koji treba naučno objasniti, kako bi se formirao naučni zaključak. Postoje različite vrste naučnog objašnjenje koje proizilaze iz vrste i cilja naučnog istraživanja. Deduktivni model objašnjenja u kome zaključak nužno sledi iz premisa ili objašnjenje po verovatnoći, gde zaključak sledi samo sa odredjenom verovatnoćom. Funkcionalno-strukturalno objašnjenje ne objašnjava primarno karakteristike neke pojave, već položaj i ulogu te pojave u nekom širem sistemu, tj. koju funkciju ima ta pojava u održavanju šireg sistema. Posebno su značajna uzročna objašnjenja kojima se identifikuju uzroci koji izazivaju jednu pojavu ili uzročna veza medju pojavama. Takodje su bitna i motivaciona objašnjenja po kojimaje objašnjenje pojave potpuno ukoliko smo u mogućnosti da objasnimo motive kao pokretače odredjenih zbivanja. Često se koristi kombinacija više vrsta objašnjenja.

U ovoj fazi vrši se više vrsta provera. Provere su sadržane već u samom postupku naučnog objašnjenja, ali i celokupno naučno izlaganje i zaključivanje zahteva proveru. S obzirom na složenost i kompleksnost društvenog života treba uzeti u obzir mnoštvo dokaza, a ne samo odabrane.

Krajnji cilj naučnog objašnjenja je postavljanje naučnih zakona i teorija koji su takodje podložni proveri. O proveri ili verifikaciji saznanja nakon naučnog objašnjenja govorimo u užem i širem smislu reči. U užem smislu kada se nakon sprovedenog naučnog istraživanja prikupljaju novi podaci kojima se proverava postojeće naučno objašnjenje. Proveravanje u širem smislu predstavlja verifikaciju naučnih istina u ukupnom procesu razvoja nauke i društva, i u tom smislu provere i nova istraživanja nemaju kraja.

4. TEHNIKE I METODE ISTRAŽIVANJA

Tehnike istraživanja se u literaturi nazivaju i metodama, jer su one najuži deo metoda. Tehnike istraživanja, kao faza prikupljanja podataka o pojavi, prilagodjavaju se predmetu istraživanja. Osnovne tehnike istraživanja su posmatranje, eksperiment, ispitivanje, analiza sadržaja, sociometrijski metod, i statistički metod. ***Ovo je uvod za sve tehnike.***

Posmatranje

To je najstariji način prikupljanja podataka o pojavama u svim naukama. Naučno posmatranje se razlikuje od običnog po tome što je sistematično i plansko. Ono je deo istraživačkog plana i ciljno usmereno. Posmatranjem, kao oblikom čulnog opažanja možemo sagledati samo spoljašnju stranu ispoljavanja pojava, te je ograničeno na sadašnje manifestacije i tok njihovog dogadjanja. Posmatranjem se ostvaruje neposredan uvid i predstava koju dobijemo odražava objektivnu i aktuelnu sliku dogadjanja koja su u toku. Najčešće, posmatranje je početna etapa u istraživanju, ali se može primenjivati i kasnije kao dopuna ili korektiv.

Posmatranje kao tehnika istraživanja ima nedostatke kod složenih pojava sa brojnim i raznolikim manifestacijama koje je sve teško pratiti. Takodje, i kada se radi o dugotrajnim procesima, ili situacijama za koje je vezana poverljivost ili tajnost.

Po broju posmatranih slučajeva, posmatranje može biti pojedinačno ili grupno. Pojedinačna posmatranja se ostvaruju i kao studije pojedinačnih slučajeva (case studies) Masovno posmatranje je usmereno na grupu činjenica ili pojava koje pripadaju odredjenoj društvenoj kategoriji. Prema načinu posmatranja, može biti direktno i indirektno,u zavisnosti da li pojavu posmatramo neposredno ili preko drugih manifestacija.

S obzirom da se posmatranjem mogu obuhvatiti samo spoljne manifestacije, a ne i unutrašnja strana društvenih pojava, ljudskog ponašanja, to se donekle može nadomestiti posmatranjem sa učestvovanjem. Ovaj oblik

posmatranja se najčešće preduzima kada se posmatraju društvene grupe čija je delatnost zatvorenog tipa, kojima pristup nije lako dostupan.

Eksperiment

Eksperiment u širem značenju je jedan od oblika posmatranja, tj. posmatranje pod strogo kontrolisanim uslovima. Eksperimentom se utvrdjuje postojanje eventualnih uzročnih veza u nekoj pojavi, za koje se na osnovu postavljenih polaznih hipoteza smatra da mogu postojati. Radi izvodjenja eksperimenta, izdvaja se jedan činilac za koji se pretpostavlja da je uzrok odredjene pojave i ispituje njegovo dejstvo na pojavu.Taj činilac se naziva eksperimentalni činilac, a pojava na kojoj ispitujemo njegovo dejstvo, eksperimentalni objekat. Tako se stvara eksperimentalna situacija, u kojoj je bitno da ostali uslovi budu pod kontrolom kako bi se isključilo njihovo dejstvo na pojavu.

Savremeno shvatanje eksperimenta ne polazi od toga da treba jedan po jedan činilac isključivati, kada su naše pretpostavke neodredjene o tome šta može biti uzročno-posledični odnos, već se u analizu uključuje više eksperimentalnih činilaca, u čemu naročito pomaže primena razvijenih kompjuterskih programa. To je faktorski eksperiment.

Prema tome da li se odvijaju u prirodnim ili laboratorijskim uslovima, razlikujemo dava tipa eksperimenta.

Eksperiment u prirodnim uslovima odvija se u realno postojećoj situaciji, ne predpostavlja se veštačko izdvajanje pojave. Ova vrsta eksperimenta podrazumeva da se ne naruše prirodni uslovi koji postoje. Pošto se ovde govori o eksperimentu u društvenim istraživanjima, ljudi svesni eksperimentalne situacije mogu da promene svoje ponašanje i dobijeni rezultati tada ne odražavaju pravo stanje stvari. Zato je teže izvodjenje ove vrste eksperimenta u duštvenim nego prirodnim naukama, a to je ujedno i osnovna razlika eksperimanrta u ovim naukama.

Eksperiment u laboratorijskim uslovima podrazumeva veštački stvorenu situaciju, koju treba što više približiti stvarnom stanju društvene pojave. Tu se javlja problem stvaranja eksperimentalne situacijezbog reakcije učesnika u eksperimentu i ima mnogo rezervi na ovako dobijene rezultate. Ovakav eksperiment je lakše sprovesti u socijalnim grupama sa specifičnim obeležjima (vojska, neki organ i sl)

Eksperimentalni metod, prema klasičnom shvatanju, uključuje dva pravila. Prvo, da se unapred tačno utvrde eksperimentalni zadaci i očekivanja, kao i

način tumačenja eksperimentalnih zadataka. Drugo pravilo podrazumeva da se u jednom trenutku ne menja više činilaca.

Dolaženje do relevantnog činioca koji ima odlučujući uticaj nije jednostavno, jer brojni drugi i možda isto važni faktori utiču na posmatranu pojavu. Metodom eliminacije sužavaju se faktori koji su od značaja za predmet istraživanja i nastoji se da se ostali drže pod kontrolom. Sistem kontrole ostalih uslova je jako važan u eksperimentu i najlakše se sprovodi ako se uspostave dve grupe, eksperimentalna i kontrolna. Ove dve grupe moraju po osnovnim karakteristikama biti ujednačene, i onda se eksperimentalna grupa izlaže dejstvu nekog eksperimentalnog činioca, za koji se pretpostavlja da je relevantan i da dovodi do razlike izmedju ove dve grupe.

Eksperiment se u društvenim naukama znatno manje koristi jer ljudi u eksperimentalnim uslovima retko mogu da se ponašaju potpuno identično kao u prirodnim, a pored toga nekada nije moralno u naučne svrhe izazivati neke pojave. Ipak, za dobijanje odredjenih rezultata druge tehnike su se pokazale manje pogodnim, i radi dobijanja pouzdanijihrezultata najbolje je kombinovati eksperiment sa drugim tehnikama. Takodje je važno da se eksperiment ponovi više puta.

Uporedni metod

Uporedni ili komparativni metod vezuje se jo[za Aristotela i njegovo opisivanje polisa (grad-država) i poredjenje njihovih oblika državnog uredjenja. Širu afirmaciju dobio je šezdesetih godina XX veka. Koristi se i kod drugih tehnika istraživanja (posmatranje, ispitivanje i dr.), a često zamenjuje eksperiment u istraživanju društvenih pojava., jer je kod ovog metoda bitno da pojave ispunjavaju uslove da mogu biti uporedive, bez obzira na njihovu složenost i brojnost.

Uporednim metodom se na sistematski način utvrdjuju sličnosti i razlike medju pojedinim pojavama. Kod ove vrste tehnike, prvi korak je što sistematskije proučavanje pojava koje se javljaju u brojnim i različitim oblicima – opisivanje, objašnjavanje njihovih veza.

Prema Emilu Dirkemu, u primeni ovog metoda, najčešće se navode tri nivoa opštosti: 1. uporedno istraživanje pojava u okviru jednog globalnog društva, 2. uporedno istraživanje pojava u okviru različitih društava koja pripadaju istom istorijskom tipu društva i 3. pojava koje pripadaju različitim istorijskim tipovima društva. Najčešći oblik primene ovog metoda je u sociološkim istraživanjiama je ovaj prvi (pojave se uporedjuju po regionima jednog društva), dok je drugi oblik naročito prisutan u savremenom društvu (npr.aAnalize pojava u zemljama u tranziciji). Najsloženiji oblik, uporedjivanje istorijski različitih društava, najviše se primenjuje na makro nivou, za kompleksna istraživanja osnovnih, karakterističnih pojava i odnosa

(npr. uzroci i razvojne tendencije pojedinih društava). Ovde može biti reči o uporedjivanju istog tipa društva u različitim vremenskim periodima, ili različitih tipova društva u istom vremenskom periodu.

Ispitivanje

Ispitivanje je metod koji je u sociologiji široko zastpljen, i mnoga istraživanja baziraju isključivo na njemu. Ispitivanje je oblik verbalne, pismene ili usmene komunikacije izmedju ispitivača i ispitanika, na odabranu temu. Njegove **prednosti** su mnogostruke. Kao prvo, obaveštenja o pojavama se mogu odnositi i na sadašnje, i na prošlo i buduće stanje. Drugo, za kratko vreme može da se prikupi velika koločina podataka, a da se još uz korišćenje statističe metode uzorka, smanji broj pojedinačnih ispitanika. Zatim, mogu se dobiti podaci kao što je objektivan odnos pojedinca prema društvenim pojavama ili provera materijalnih činjenica koje se mogu objektivno opaziti (društveni dogadjaji, procesi i sl).takodje, istraživač koji planira ispitivanje ne mora sam da učestvuje u njemu, već to mogu da obave druga lica. **Ograničenja** ovog metoda su da se njime dobija subjektivna predstava koju ispitanik ima o nekoj pojavi, koja ne mora odgovarati objektivnom stanju stvari (nije obavešten, nije stručan, ne seća se precizno i sl.)

Postoje različite kvalifikacije ispitivanja koje važe za postupak ankete i intervjua. S obzirom na predmet istraživanja, ispitivanje može biti direktno ili indirektno, a prema načinu odgovora ispitanika, pojedinačno ili kolektivno. Prema odnosu ispitivača može biti neutralno (poslovno učtivo) ili strogo (ukazuje se na protivurečnosti, traži brz odgovor i sl.). po načinu postavljanja pitanja, razlikujemo nestrukturisano (slobodan razgovor) i strukturisano (na osnovu upitnika).

Anketa je tehnika ispitivanja koja se vrši na osnovu unapred pripremljenog upitnika, a postupak se naziva anketiranje. Kod sastavljanja upitnika mora se voditi računa o sledećim momentima: kojoj populaciji je namenjen, oblik i redosled pitanja, preciznost i nedvosmislenost pitanja. Prema tipu odgovora, upitnik može biti sa zatvorenim – ponudjenim ili otvorenim – slobodnim odgovorima (prvi se lakše sredjuje, drugi pravo mišljenje ispitanika). Oblik upitnika zavisi od cilja istraživanja i koristi se onaj oblik koji je najprimereniji prethodnim, orjentacionim ili dubinskim ispitivanjima. U istraživanjima javnog mnejnja koristi se ispitivanje prema uzorku. Ova ispitivanja mogu biti deskriptivna, kada daju samo opise, ili analitička, kada pružaju i objašnjenja.

Intervju je oblik usmenog ispitivanja putem razgovora. Po pravilu se koristi za manji broj ispitanika, a može se voditi prema unapred utvrdjenom planu sa sastavljenim pitanjima, ili teći slobodno, samo usmeravanjem osnovnog toka razgovora.

Analiza sadržaja

Analiza sadržaja ili analiza dokumenata je postupak kojim se prikupljaju podaci o različitim oblicima sadržaja društvene komunikacije. Predmet istraživanja su razni oblici simboličkog društvenog opštenja: reči (knjige, novine), radio-emisije, fotografije, muzika, film i dr., tj.sve poruke kao elementi društvene komunikacije. Analizom sadržaja nastoji da se utvrdi ko ih je uputio, kome i šta je njihov sadržaj. Sastoje se od tri osnovna elementa: odašiljač, primalac i sadržaj poruke, i dva prateća: sredstva kojima se to čini i efekti koji iz toga proizilaze.

Značajniji podsticaj korišćenja ovog metoda u sociologiji potekao je 30-tih godina XX veka interesovanjem u domenu javnog mnjenja i propagande zbog izuzetnog uticaja radija. I pored toga što postoje tendencije da se analiza sadržaja poistoveti sa analizom propagande, u sociologiji je primena ovog metoda mnogo šira i složenija. Počev od Veberove studije istraživanja veza protestantske etike i evropskog kapitalizma, brojne teme su predmet analize sadržaja: masovna kultura, moralni i ideološki stavovi i dr. S obzirom da se danas sa razvojem Interneta protok informacija naglo uvećava, analiza stavova je neophodan metod i kao dopuna drugim istraživačkim tehnikama. Takodje, kada je reč o drugim oblastima, analiza sadržaja ne može biti kompletna ukoliko ne obuhvati sociološki pristup i ne ukaže na društvene uslove, funkciju i cilj same poruke.

Analiza sadržaja se odredjuje kao kvantitativni metod prikupljanja podataka, jer se rezultati analize mogu izraziti brojčanim veličinama. Medjutim, pored toga što se ispituje koliko nečega, podjednako je važno i kako, u kom obliku, na koji način, odnosno sam sadržaj i cilj poruke i reakcija na nju. Tako razlikujemo kvantitativnu i kvalitativnu analizu sadržaja.

Sociometrijski metod

U sociologiji se mnoga kvalitativna svojstva pojava ne mogu egzaktno meriti brojevima, već se izražavaju pojmovima. Jedan od pokušaja da se merenjem, tj. na kvantitativan način izraze kvalitativne društvene pojave je sociometrijska metodologija. Sociometrija je u smislu naučne vrednosti u sociologiji prvenstveno prihvaćena kao metod, a njen tvorac je bečki psihijatar Jakob Moreno.
Prema Morenu, predmet sociometrije je matematičko proučavanje siholoških osobina populacije. U malim društvenim grupama treba ispitati interpersonalne odnose privlačenja, odbijanja ili ravnodušnosti, na osnovu kojih se ljudi povezuju ili razdvajaju. To jezgro odnosa predstavlja najmanju društvenu strukturu, društveni atom. Šira mreža uspostavljenih odnosa čini sociometrijski sple. Sociometrijski test je sredstvo za proučavanje društvene

strukture u smislu privlačenja ili odbijanja koja se ispoljavaju u odredjenim grupama. Putem testa se meri ili odredjuje položaj svake jedinke u jednoj od grupa u kojoj ona ima naku ulogu, živi ili radi. Od osobe podvrgnute istraživanju traži se da, na osnovu istog kriterijuma, odredi osećanja prema drugima tj. stav sa kim želi da ostvari neku društvenu situaciju.

Sociometrijski metod je praktično korišćen i kada se za njega nije formalno znalo, a svoju najčešću primenu našao je u radnim grupama, a zatim u obrazovanju, zbog njegovog značaja da se u tim malim grupama na aktivistički pristup odnosi urede na zadovoljavajući način.

Osnovni nedostatak sociometrije je mišljenje da se preko malih grupa, odnosno pojedinca kao predmeta istraživanja, uredi i globalno društvo i odredi zakoni društvenog razvoja. Sociometrija je ostala na nivou mikrosociologije jer se rezultati do kojih se dolazi u malim društvenim grupama u okviru interpersonalnih veza ne mogu automatski preneti na društvo kao celinu.

Statistički metod

Statistika je nauka o metodama za istraživanje masovnih pojava pomoću brojčanog izražavanja. Masovne društvene pojave su brojne, tako da statistički metod kao opšta naučna metoda koju karakteriše egzaktnost, sistematičnost i formalizovanost, ima široku primenu u prikupljanju, odabiranju i analizi podataka u sociološkim istraživanjima. Mnoge istraživačke tehnike se, kad god je to moguće oslanjaju se na statistički metod.

Osnovne etape statističke aktivnosti su: posmatranje pojava i prikupljanje obaveštenja o njoj, sredjivanje prikupljenih obaveštenja u statističke podatke i analiza tih podataka. Statistički metod je idukativni metod istraživanja pojava, dogadjaja ili procesa u društvu. Prvi elemenat od koga se polazi, kao od jedinice koja mora biti precizno definisana je statistička jedinica. Obim statističkih jedinica kojima se pojava ispoljava čine statistički skup. Za sociologiju je značajno da se iz statističkog skupa nastoje da otkriju, pored kvantitativnih i kvalitativne odredbe pojava, kao i veze medju pojavama i izvrši provera hipoteza. Sve naznačene aktivnosti se predvidjaju planom statističkog istraživanja.

S obzirom na cilj istraživanja, razlikuju se istraživanja stanja i istraživanja kretanja pojava.

Jedan od najbitnijih momenata je odbiranje uzorka iz statističkog skupa. Koriste se različiti tipovi uzorka, a osnovna podela je na **slučajne**, gde svaka jedinica, na osnovu verovatnoće, ima iste šanse da bude izabrana u uzorak, i **namerno** odabrane uzorke, kojih ima više vrsta, zavisno od tipa

istraživanja i postavljenog cilja. Stratifikovani uzorak se primenjuje kod složenih pojava, pri čemu svaka grupa ili klasa iz osnovnog skupa treba da, prema svojim bitnim karakteristikama, bude proporcionalno zastupljena u uzorku, a izbor jedinica se vrši po principu slučajnosti. Reprezentativnost uzorka podrazumeva da uzorak predstavlja odnosno reprezentuje osnovni skup iz kojeg je izvučen.

Prednosti korišćenja uzorka su evidentne: ispitivanje manjeg broja jedinica iz statističkog skupa je brže, efikasnije jeftinije. Ipak, stoji upozorenje da se iz nepotpunih statističkih podataka ne mogu automatski izvlačiti opšti zaključci i da je potrebno imati u vidu društveno okruženje da bi se pojave mogle bolje razumeti.

Inače, statistički metod je složen iz većeg broja osnovnih i posebnih metodoloških postupaka, pravila, principa i teorija. Pored teorije uzorka, u istraživanju društvenih pojava posebnu važnost imaju i zakon velikih brojeva, srednja vrednost, odstupanja od srednje vrednosti, Pearsonov test za utvrdjivanje statističke značajnosti razlike izmedju dobijenih i očekivanih rezultata, analiza dinamike društvenih pojava i dr.

11Rad

Pojam rada i podele rada

17 septembra, 2020Goran Drašković Lekcije Ostavite komentar

Društvo i kultura posreduju u odnosu čoveka i prirode, a rad je osnovni društveni i kulturni proces kojim se to posredovanje odvija.

Pojam rada treba razlikovati od pojma društvenog delovanja koji je širi pojam, svaki rad je društveno delovanje, ali ne važi i obrnuto (npr.navijanje na utakmici je društveno delovanje, a nije rad).

Sociološki pristup radu objedinjuje dva osnovna shvatanja rada:

- **Šire, antropološko shvatanje rada** kao svesne svrsishodne prakse kojom čovek proizvodi sebe kao kulturno i istorijsko biće
- **Uže, ekonomsko shvatanje rada** kao proizvodnje materijalnih dobara i profesionalne društvene delatnosti kojom se zadovoljavaju osnovne potrebe društva i onih koji obavljaju radnu delatnost

Zanimanje (struka, poziv) – Iskazuje se kao relativno uobličen skup aktivnosti – poslova čiji je rezultat određeni proizvod.

Vrste zanimanja:

1. Zanatska
2. Nezanatska, obična, industrijska
3. Profesionalna – zanimanja od naročitog značaja za sferu rada i društvo u celini

Razlike između običnih zanimanja i profesija

Dimenzija	Occupation (zanimanje)	Profession
Tip znanja, značaj teorije	Teorijsko znanje odsutno	Teor. znanje prisutno
Tip obrazovanja	Kratko, nespecijalističko, baratanje stvarima	Dugo, specijalističko, baratanje znakovima
Motivacija	Vlastiti dobici	Dobrobit klijenata
Autonomija	Odsutna, nebitna	Prisutna, bitna u radu
Identifikacija sa zanimanjem	Kratkoročna	Dugoročna
Smisao za zajedništvo u radu	Nizak	Visok
Etički kodeks	Nerazvijen	Razvijen
Značaj društvenih vrednosti	Beznačajan	Značajan

Za razvitak profesija neophodan je razvitak obrazovnog sistema koga je neophodno posebno društveno urediti i organizovati.

Zakon društvene podele rada – Podela rada je objektivan, opšti, nužan i bitan društveni odnos u svim dosadašnjim društvima.

Vrste podele rada:

Prirodna podela rada – po polu i starosti

Istorijska podela rada – 3 velike podele u dosadašnjoj istoriji:

– pojava zemljoradnje

– izdvajanje zanatstva od poljoprivrede

– pojava trgovine

Podela rada između sela i grada

- **Opšta** (npr. privredne oblasti: industrija, trgovina..)

Posebna (podela na grane, npr. saobraćaj: drumski, rečni)

Pojedinačna (podela poslova među pojedincima) povezana sa **tehničkom podelom rada** – proizvod novovekovnih industrijskih društava, a vrši se na bazi specijalizacije – u njoj se traže uzroci otuđenja rada od radnika jer se radnik svodi na prost dodatak mašini koji obavlja jednoličan posao pa je demotivisan. Prevazilazi se automatizacijom

12.Podela rada

Pojam rada i podele rada

17 septembra, 2020Goran Drašković Lekcije Ostavite komentar

Društvo i kultura posreduju u odnosu čoveka i prirode, a rad je osnovni društveni i kulturni proces kojim se to posredovanje odvija.

Pojam rada treba razlikovati od pojma društvenog delovanja koji je širi pojam, svaki rad je društveno delovanje, ali ne važi i obrnuto (npr.navijanje na utakmici je društveno delovanje, a nije rad).

Sociološki pristup radu objedinjuje dva osnovna shvatanja rada:

- **Šire, antropološko shvatanje rada** kao svesne svrsishodne prakse kojom čovek proizvodi sebe kao kulturno i istorijsko biće
- **Uže, ekonomsko shvatanje rada** kao proizvodnje materijalnih dobara i profesionalne društvene delatnosti kojom se zadovoljavaju osnovne potrebe društva i onih koji obavljaju radnu delatnost

Zanimanje (struka, poziv) – Iskazuje se kao relativno uobličen skup aktivnosti – poslova čiji je rezultat određeni proizvod.

Vrste zanimanja:

1. Zanatska
2. Nezanatska, obična, industrijska
3. Profesionalna – zanimanja od naročitog značaja za sferu rada i društvo u celini

Razlike između običnih zanimanja i profesija

Dimenzija	Occupation (zanimanje)	Profession
Tip znanja, značaj teorije	Teorijsko znanje odsutno	Teor. znanje prisutno
Tip obrazovanja	Kratko, nespecijalističko, baratanje stvarima	Dugo, specijalističko, baratanje znakovima
Motivacija	Vlastiti dobici	Dobrobit klijenata
Autonomija	Odsutna, nebitna	Prisutna, bitna u radu
Identifikacija sa zanimanjem	Kratkoročna	Dugoročna
Smisao za zajedništvo u radu	Nizak	Visok
Etički kodeks	Nerazvijen	Razvijen
Značaj društvenih vrednosti	Beznačajan	Značajan

Za razvitak profesija neophodan je razvitak obrazovnog sistema koga je neophodno posebno društveno urediti i organizovati.

Zakon društvene podele rada – Podela rada je objektivan, opšti, nužan i bitan društveni odnos u svim dosadašnjim društvima.

Vrste podele rada:

Prirodna podela rada – po polu i starosti

Istorijska podela rada – 3 velike podele u dosadašnjoj istoriji:

– pojava zemljoradnje

– izdvajanje zanatstva od poljoprivrede

– pojava trgovine

Podela rada između sela i grada

- **Opšta** (npr. privredne oblasti: industrija, trgovina..)

Posebna (podela na grane, npr. saobraćaj: drumski, rečni)

Pojedinačna (podela poslova među pojedincima) povezana sa **tehničkom podelom rada** – proizvod novovekovnih industrijskih društava, a vrši se na bazi specijalizacije – u njoj se traže uzroci otuđenja rada od radnika jer se radnik svodi na prost dodatak mašini koji obavlja jednoličan posao pa je demotivisan. Prevazilazi se automatizacijom

Sociološko proučavanje rada; podela rada

Rad je uži pojam društvenih delatnosti. To znači da je svaki rad društvena delatnost ali da svaka društvena delatnost nije rad. Šetnja gradom je društvena delatnost ali nije rad. Pojam rada može da se definiše u širem (antropološtkom) ili užem (ekonomskom) smislu. U širem rad predstavlja svesnu i ciljnu delatnost kojom ljudi proizvode sebe kao kulturna i istorijska bića. Sposobnost da svesno rade imaju samo ljudi. Neka druga živa bića mogu da obavljaju aktivnosti slične radu, to međutim nije rad, već instiktivna aktivnost jer to nije svesno, a nije i ciljno. Uže značenje pojma ljudskog rada, rad je trošenje psihofizičkih sposobnosti ljudi radi stvaranja dobara potrebnih za njihov život. Rad predstavlja profesionalnu delatnost čoveka i kao takav rad ima sledeće karakteristike:

1. Rad ima primarnu ulogu u obezbeđivanju egzistencije ljudi.
2. Potrebno je prethodno pripremа ili obrazovanje za rad.
3. Ukupno radno vreme ljudi deli se na radno vreme i slobodno vreme.
4. Rad predstavlja carstvo nužnosti (Hegel).

Da bi razumeli strukturu rada kao profesionalnu delatnost moramo da ogovorimo na sledeća pitanja:

1. Ko radi?
2. Zašto radi?
3. Čime radi?
4. Koji se to vrednosti ostvaruju radom?
5. Koji se interesi ostvaruju radom?
6. Kakva je organizacija rada?

Podela rada

Svi ljudi u društvu ne mogu da obavljaju isti posao niti pak jedan čovek da obavlja sve poslove. Zato je neophodna podela rada pa je podela rada prema tome deljenje društvenog rada i pojedinca ili društvene grupe pri čemu je to njihovo trajno životno opredeljenje. Najstarija podela rada je prirodna podela rada. Ta je podela rada prema polu, uzrastu i fizičkoj snazi pa su mlađi i zdravi obavljali teže poslove, a stariji i slabi lakše. Na srednjem stupnju varvarstva prvobitnih ljudskih zajednica javila se prva društvena podela na zemljoradnju i stočarstvo. Druga velika podela društvenog rada se javlja kada se javlja zanatstvo pa se rad delio na zemljoradnju, stočarstvo i zanatstvo, i treća velika društvena podela rada je sa pojavom trgovine pa se rad delio na zemljoradnju, stočarstvo, zanatstvo i trgovinu. U robovlasničkom društvu javila se klasna podela rada pa je podela rada na umni i fizički rad koja je omogućila jednoj grupi ljudi da se bavi isključivo umnim radom. Zahvaljujući njemu je došlo do burnog razvoja društvene kulture. Postoji opšta, posebna i pojedinačna podela rada na pojedine privredne grane. Posebna podela rada je podela rada u okviru tih društvenih grupa i pojedinaca. Podela rada je podela rada u okviru jednog preduzeća rada. Ta podela rada je različita od ostalih zato što se ovde rad deli na pojedine radne operacije u okviru jedne vrste posla. Postoji još i međunarodna podela rada koja je još uvek u početku.
Podela rada ima veliki značaj jer se njome usavršavaju svi elementi proizvodnje pa se time povećava produktivnost. Međutim podela rada ima i neke negativne posledice koje se obično nazivaju idiotizam profesije a pod tim se podrazumevaju psihičke i fizičke deformacije ljudi koji godinama rade isti poseao. Te deformacije mogu da se ublaže povremenim menjanjem radnog mesta i skraćenjem radnog dana.

13.Društvena proizvodnja

Pojam I faktori drustvene proizvodnje

1 **Pojam I faktori drustvene proizvodnje**

12 *** Proces proizvodnje je proces razmene materije izmedju coveka i prirode, koji se odvija u odredjenom drustvenom obliku.**

3 **- Proizvodnja moze se posmatrati u uzem smislu kao materijalna proizvodnja i u sirem smislu, kao drustvena proizvodnja ili privreda.**

14 **- Drustvena proizvodnja je shvacena kao proces, odvija se u svakoj drustvenoj zajednici, a to znaci da u procesu proizvodnje ljudi**

ne deluju samo na prirodu, vec i jedni na druge. 1 Usled toga, proces proizvodnje uvek ima drustveni karakter, jer se ljudi u tom procesu uvek nalaze u odredjenim medjusobnim, drustvenm odnosima.

5 * Proces drustvene proizvodnje obuhvata brojne medjusobne i medjuzavisne odnose izmedju ljudi koji se uspostavljaju u okviru materijalne proizvodne, raspodele, razmene i potrosnje.

6 * Materijana proizvodnja je proces proizvodnje materijalnih dobara.

7 * Raspodela je faza drustvene proizvodnje i potrosnje koja predstavlja ucesce pojedinca, privrednih jedinica (preduzeca), ili prvrenih grana u prisvajanju rezultata proizvodnje.

8 * Razmena je proces koji neposredno prethodi potrosnji i u kome se uspostavljaju odnosi izmedju privrednih subjekata posredstvom trzista.

9 * Potrosnja je proces zadovoljavanja ljudskih potreba.

110 Osnovni faktori drustvene proizvodnje su:

11 1. radna snaga

12 2. sredstva za rad

13 3. predmeti rada

14 - Radna snaga proizvodjaca je najznacajniji aktivni factor proizvodnje, bez cijeg angazovanja proizvodnja i proces rada ne bi mogli da se odvijaju

15 - Rad, kao svesna i svrsishodna delatnost ljudi, je proces u kome se trosi radna snaga proizvodjaca.

16 - Za savremenu proizvodnju karakteristican je sve veci utrosak umnog rada i smanjivanje utroska fizickog rada. Znanje, kao poseban kvalitet radne snage proizvodjaca, postaje neiscrpan faktor proizvodnje u savremenim uslovima.

17 - Posebnu vrstu rada, preduzetnistvo, odlikuju poslovi upravljanja, organizovanja i pokretanaj radi ostvarivanja vecegobima proizvodnje i poslovnog rezultata.

18 **- Neki savremeni ekonomski teoreticari smatraju da je preduzetnistvo i poseban faktor proizvodnje.**

19 **- Sredstva za rad su materijalna dobra kojima se oblikuju predmeti iz prirode.**

20 **- U uzem smislu, sredstva za rad, obuhvataju materijalna dobra koja se neposredno koriste u procesu rada i nazivaju se orudjima za rad (masine, alati, uredjaji…).**

21 **- U sirem smislu, sredstva za rad, obuhvataju pored orudja za rad i materijalana dobra koja obezbedjuju opste uslove za rad (zgrade, hale, magacini…).**

122 **- Sredstva za rad u svaremenoj proizvodnji omogucuju potpuno automatizovanu proizvodnju zbog visokog stepena koriscenja racunarske tehnike.**

23 **- Predmeti rada su materije na koje ljudi deluju sredstvima za rad, da bi ih prilagodili svojim potrebama.**

24 **- U procesu proizvodnje prirodna dobra ne koristimo samo u onakvom obliku u kakvom ih nalazimo u prirodi, vec i odredjeni proizvodi ljudskog rada postaju predmeti rada. Oni su nastali kao rezultat rada u prethodnim procesima proizvodnje i nazivaju se sirovinama.**

25 **- Dakle, prirodna dobra se nalaze u samij prirodi (kamen; drvo, zemlja…), a sirovine su materijalna dobra koja su pretrpela proces rada i upotrebljavaju se kao predmeti rada (brasno, koza, guma…)**

Društvena proizvodnja i njeni osnovni činioci

20 septembra, 2020Goran Drašković Lekcije Ostavite komentar

Društvena proizvodnja – Svesno svrsishodno delovanje (rad) kojim ljudi prilagođavaju prirodu svojim potrebama i stvaraju materijalna dobra ili utiču na druge ljude i tako im pružaju razne materijalne i nematerijalne usluge.

Postoje tri osnovna činioca proizvodnje:

Čovek

Sredstva za rad – naročito prilagođeni predmeti koje čove koristi u procesu rada da bi njima povećao i poboljšao dejstvo svojih prirodnih organa na prirodu

Predmeti rada – objekti na koje čovek deluje sredstvima za rad menjajući njihova svojstva

Na osnovu načina organizovanja proizvodnje razlikuju se dva tipa globalnih društava:

Kapitalistička

Socijalistička

Razvojni problemi socijalističkih društava:

- Represivni karakter ideologije i politike
- Neracionalni oblik komandne ekonomije
- Neodgovorno upravljanje

- Društveno vlasništvo – fiktivno su vlasnici svi, a stvarno politički moćni pojedinci
- Problem akumulacije kapitala – nedovoljno ulaganje profita u razvoj preduzeća
- Nemotivisanost zaposlenih

Kapitalizam – Ekonomski efikasniji jer se rukovodi zdravijom svojinskom logikom, privatni vlasnik se više brine za svoje vlasništvo težeći da ga sačuva i uveća. Zato se razvija efikasnija upravljačka organizacija (**menadžment**)

Menadžment – (**e*ngl. manage*** – rukovoditi, voditi) Veština upravljanja ili rukovođenja koja se ogleda u kombinovanju činilaca proizvodnje koje obezbeđuje efikasno ostvarivanje postavljenih ciljeva.

Tip globalnog društva	Kapitalizam	Socijalizam
Glavni oblik svojine	Privatna	Državna
Opšti tip dominacije	Ekonomska	Politička
Tip ekonomije	Tržišna	Komandna
Motiv preduzetništva	Profit	Puna zaposlenost
Motiv zaposlenih	Dobra zarada	Lak posao
Profesionalna sigurnost	Nesigurno radno mesto	Sigurno radno mesto
Sredstvo regulacije	Pravo	Politička volja
Glavni pravni akti	Obligacije (ugovori)	Državne uredbe
Vrsta sankcije	Naknada štete	Gubitak funkcije
Opšti model politike	Višestranačka demokratija	Jednostranačka demokratija
Ideološka legitimacija	Građanska prava	Politička moć (vlast)
Sistemska vrednost	Sloboda	Jednakost

14.Društvena reprodukcija

Objavio anicakraljica99 01. januar 2016.

Prijavi dokument

Nema recenzije

Odlomak

UVOD

Reprodukcija u užem smislu predstavlja stalno, neprekidno obnavljanje procesaproizvodnje koja je preduslov za opstanak i razvoj društva. U širem smislu, reprodukcija predstavlja višestrukost ekonomskih odnosa kao jedinstvo procesa proizvodnje, raspodele, razmene i potrošnje. Reprodukcija je širi pojam od proizvodnje. U savremenoj privredi, proces reprodukcije, se obavlja u robno novčanim delovima gde postoji tržište na koje se iznose svi proizvodi i na njemu se potvrđuje opravdanost proizvedenih proizvoda ili izvršenih usluga. Proces reprodukcije započinje prostojanjem određene količine novčanih sredstava a završava ostvarivanjem uvećane količine tih novčanih sredstava. Ta uvećana količina je rezultat plasmana proizvedenih proizvoda ili usluga na tržište.Proces proizvodnje koji se stalno obnavlja naziva se reprodukcija. Reprodukcija predstavlja osnovnu komponentu razvoja društva. Bez ulaganja nema reprodukcije, pa samim tim nema ni rezultata u reprodukciji. Ostvareni rezultati uslovljavaju ulaganja, i time se postiže veći stepen efikasnosti poslovanja.Pojam društvena reprodukcija je povezan sa pojmom potreba i direktno i njega proističe. Karakteristike ljudskih potreba se ogledaju u tome da su one stalne i da se iz godine u godinu povećavaju. U cilju zadovoljavanja tih potreba društvo je prisiljeno da neprekidno proizvodi materijalna dobra ili usluge kojim se te potrebe zadovoljavaju. Taj neprekidni, odnosno kontinuirani proces proizvodnje materijalnih dobara i usluga, naziva se reprodukcija.
Tom kontinuiranom procesu proizvodnje moguće je pristupiti sa dva stanovišta. Ako se reprodukcija, odnosno neprekidni proces proizvodnje, posmatra sa stanovišta pojedinačnog ekonomskog subjekta (preduzeće,

porodica ili pojedini sektor), tada je predmet analize individualna reprodukcija. Ovaj je proces nešto jednostavniji jer je manji broj subjekata koji u njemu učestvuju i faktora koji na njega utiču. Ukoliko se reprodukcija posmatra sa stanovišta celog društva, onda je reč o društvenoj reprodukciji. Ovaj proces je složeniji jer u njemu učestvuje veliki broj subjekata pa se zbog toga i javlja veliki broj veza između njih, a zavisi i od mnogo većeg broja faktora. Prema tome, društvena reprodukcija je proces stalnog obnavljanja proizvodnje na nivou celog društva.
Ovde treba imati u vidu da je krajnji smisao proizvodnje potrošnja u kojoj se zadovoljavaju ljudske potrebe. Dakle, proizvod mora biti potrošen, a usluga iskorišćena. No, ljudi koji koriste usluge i troše proizvode obično nisu oni koji ih i proizvode, jer smisao proizvodnje dobara, posebno u savremenim uslovima, nije proizvodnja samo za sopstvene potrebe. Proizvodnja i potrošnja se, dakle, razlikuju i po mestu (mesto nastajanja proizvoda i njegovog trošenja nisu isti) i po subjektima (različita su lica koja proizvode i lica koja troše proizvod i uslugu) i po vremenu (vrijeme proizvodnje se ne poklapa sa vremenom potrošnje). To znači da se proizvodi moraju pojaviti u pravo vreme, na pravom mestu da bi bili dostupni onima kojima su neophodni. Taj problem se rešava razmenom u kojoj se na tržištu susreću različiti proizvodi i razmenjuju između različitih subjekata.
Prosta reprodukcija je ona reprodukcija koja se odvija stalno u nepromenjenom obimu.Prosta reprodukcija predstavlja održavanje proizvodnje na istom obimu, tj. u onom obimu koji je ostvaren do tog momenta. Proširena reprodukcija predstavlja takav oblik u kome se proizvodnja iz godine u godinu povećava tj. u svaki sledeći ciklus se ulaže više novčanih sredstava koja se koriste za nabavku elemenata reprodukcije, nego što je bilo uloženo u prethodni. Kod povećanja ulaganja bitno je da se vodi računa o srazmernom ulaganju u elemente reprodukcije. Umanjena reprodukcija je takav proces u kome se u svaki naredni ciklus reprodukcije ulaže manje novčanih sredstava u elemente reprodukcije nego što je uloženo u prethodnom. Ovakva vrsta reprodukcije nije cilj ni preduzeća a ni društva jer se tako umanjuje iznos materijalnih proizvedenih dobara. Umanjena reprodukcija se može pojaviti i kao jedan od razloga za prestanak rada preduzeća, ukoliko preduzeće ne može duži vremenski period da obezbedi sredstva za prostu ili proširenu reprodukciju tj. obavlja umanjenu reprodukciju.

15.Struktura i organizacija društva

društvena struktura

Uredio/la Nikolina Jović

October 21, 2020

Reč „struktura" se koristi u različitim značenjima, ali u svim kontekstima predstavlja ukupnost međusobno povezanih elemenata koji čine neku celinu. Pojam strukture nastao je od latinskog glagola *struere*, koji se prevodi kao *slagati, sklapati, zidati*. Kada se govori o društvenoj strukturi, ona predstavlja ***relativno stabilno organizovani skup društvenih institucija i obrazaca institucionalizovanih odnosa koji zajedno čine jedno društvo***. Veruje se da je društvo grupisano u strukturno povezane grupe ili skupove uloga, sa različitim funkcijama, značenjima ili svrhama. Socijalna struktura se često razmatra zajedno sa konceptom društvene promene, koji proučava sile koje menjaju društvenu strukturu i društvenu organizaciju.

U zavisnosti od nivoa analize, razlikuju se makro, mezo i mikro nivo društvene strukture:

1. Makro nivo – društvena struktura

Na makronivou ovaj pojam se može odnositi na sistem socio-ekonomske stratifikacije (npr. klasna struktura) ili na neke druge ustaljene odnose između velikih društvenih grupa. Glavne društvene institucije koje sociolozi priznaju su *porodica, religija, obrazovanje, mediji, pravo, politika i ekonomija*. Ove institucije se shvataju kao međupovezane i međuzavisne, te zajedno pomažu u sastavljanju i održavanju sveukupne strukture jednog

društva. Dakle, navedene institucije organizuju i stvaraju obrase socijalnih odnosa, pa tako na primer, institucija porodice smešta ljude u različite uloge i odnose koji su hijerarhijski raspodeljeni, što rezultira razlikom u moći.

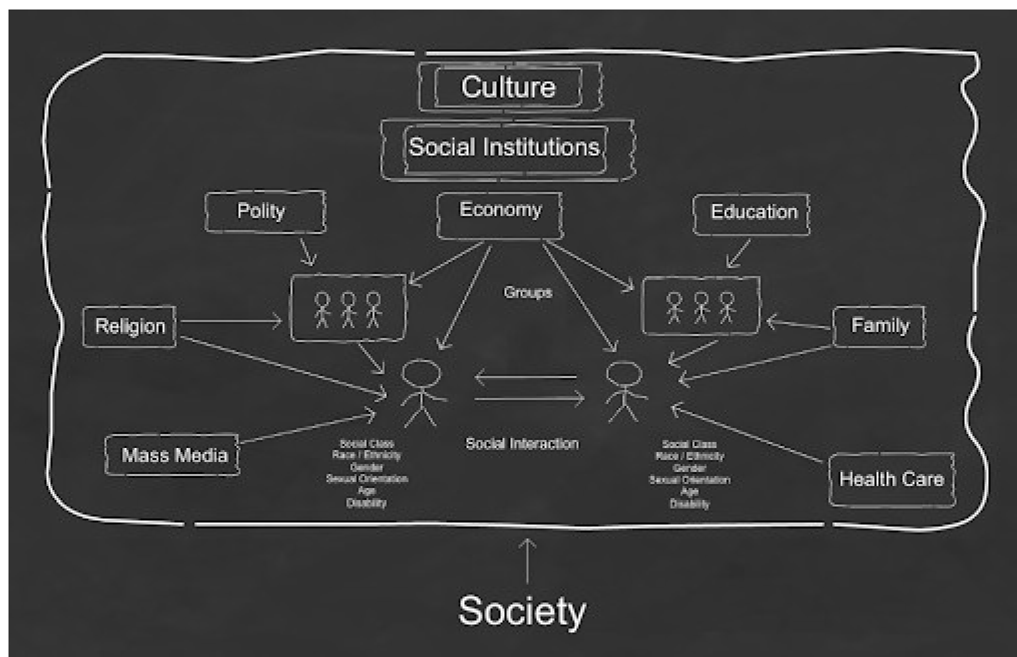
- ## Mezo nivo – društveno umrežavanje

Na mezo nivou pojam društvene strukture se može odnositi na *strukturu društveno umreženih veza između pojedinaca ili društvenih organizacija*. Sociolozi vide socijalnu strukturu prisutnu na mezo nivou u društvenim mrežama koje organizuju socijalne institucije i gore opisani institucionalizovani socijalni odnosi. Naše socijalne mreže su i manifestacija socijalne stratifikacije, pri čemu su socijalni odnosi među ljudima strukturirani klasnim razlikama, razlikama u stepenu obrazovanju i u nivou bogatstva.

- ## Mikro nivo – društvena interakcija

Na mikronivou društvena struktura se može odnositi *na način na koji kulturne institucije ili društvene norme oblikuju ponašanje aktera unutar datog društvenog sistema*. Društvena struktura se na mikro nivou manifestuje na u svakodnevnim interakcijama u obliku normi i običaja.

Elementi društvene strukture

Svaka struktura sačinjena je od elemenata i njihovih odnosa. Elementi društvene strukture (društvene pojave i procesi) u manjoj ili većoj meri

oblikuju delovanje pojedinaca koji su socijalizovani unutar date društvene strukture. Društvena struktura je proizvod socijalne interakcije, a istovremeno je direktno određuje. Najvažniji elementi svake društvene strukture su:

Vrednosti – su ključne u održavanju i funkcionisanju društvenog sistema. One su najopštija i apstraktna normativna shvatanja kako bi idealno društvo trebalo da izgleda. Pojedinci ili društvene grupe su najčešće emocionalno povezani s društvenim vrednosima, i one pomažu u integrisanju ličnosti i održavanju sistema interakcije.

Norme – predstavljaju propisane oblike ponašanja u nekom društvu. Odstupanje od zahtevnih oblika ponašanja društvo osuđuje i kažnjava. Da bi se individualna ponašanja pravilno usmerila ka poštovanju normi, zajednica koristi mehanizme kontrole koje se najčešće regulišu formalno, zakonima, ili neformalno, običajima i konvencijama.

Uloge – se ,prema Parsonsu, mogu definisati kao normativno strukturisani i normativno utemeljeni oblici vršenja određenog delanja, koje odlikuju *funkcionalna neophodnost, institucionalilzovanost, trajnost, diferenciranost* i *interiorizovanost.* Svaki pojedinac ima višestruke uloge u društvu – jedna osoba je istovremeno ćerka, supruga, majka, radnica, članica neke organizacije, komšinica, građanka. Ove uloge predstavljaju ponašanje ljudi prema nekim utvrđenim obrascima, tako da iz same definice uloge proističe predvidljivost delanja. Uloge su takođe polazna tačka individualne interakcije.

Kolektivi – su osnovni medijum intersubjektivnosti, tj oni su prvi i osnovni okviri interaktivnog odnosa aktera. Kolektivi sa sobom nose ciljeve, norme i vrednosne obrasce, a pojedinci ih usvajaju procesima socijalizacije i integracije. Kolektivi se prepoznaju tačno prepoznajemo i razgraničavamo ko njemu pripada a ko ne. Akteri čine kolektiv kada dele zajedničke vrednosti u razgraničenju od ostalih i imaju zajedničke interese i ciljeve.

Za shvatanje suštine strukture društva značajni su *odnosi između elemenata* tj, načinu njihovog organizovanja. Tako se može govoriti o odnosu materijalne proizvodnje i društveno-kulturnih institucija, zatim o odnosu čoveka i prirode u okviru društvene sredine, o odnosu između pojedinih društvenih delatnosti, odnosima između grupa, slojeva, klasa, zajednica, organizacija ili institucija. Sastav (elementi) društva mogu da se promene, a da struktura ostane ista, i obrnutno.

Sociolog najčešće vidi društvo kao strukturu sastavljenu od različitih elemenata, od kojih se neki mogu shvatiti kao zasebni sistemi: demografska struktura (polovi, generacije), društvena struktura (klase), ekonomska struktura i politička struktura(elita, masa) ; pored toga postoje i ekonomski

sistemi (privatni i javni sektor), obrazovni sistem (osnovno, srednje, visoko obrazovanje), politički sistem (zakonodavna, izvršna, sudska vlast).

Bitnu razliku treba napraviti u razlikovanju društvene strukture i **društvenog sistema**. Struktura se najčešće posmatra kao statična, a sistem kao dinamičan. Struktura je celina sastavljena od elemenata, dok je sistm celina kod koje su svi elementi nužni za njeno održanje – ukoliko se jedan deo sistema uruši, urušava se i ceo sistem.

Dimenzije društvene strukture

Društvena struktura se može objasniti preko nekoliko različitih dimenzija. U odnosu na uloge koje pojedinci imaju u društvu i koje položaje zauzimaju, govori se o horizontalnoj i vertikalnoj dimenziji društvene strukture:

1. **Horizontalna (funkcionalna) dimenzija** podrazumeva uloge ili delatnosti koje društveni akteri vrše u društvu, u sklopu društvene podele rada. Najznačajnije funkcije u društvu su:
2. **proizvodno – reproduktivna** (proizvodnja materijalnih dobara radi zadovoljavanja potreba)
3. **upravno regulatorna** (politička država)
4. **kulturna** (stvaranje sistema vrednosti i identiteta)

Ove funkcije se realizuju kroz 3 osnovna funkcionalna područja: ekonomiju, politiku i kulturu.

- **Vertikalno – hijerarhijska (slojna) dimenzija** pokazuje društveni položaj svakog pojedinca i grupa kojima pripadamo. Vertikalna dimenzija se vezuje za položaj u hijerarhijskim odnosima, koji su mogući između pojedinaca, grupa i ustanova. Ova dimenzija se može nazvati i stratifikaciona dimenzija i ona je određena sledećim indikatorima:
- **materijalno bogatstvo**
- **društvena moć**
- **društveni ugled**

Pripisani društveni položaj nije nepromenljiv. Napredovanje na stratifikacionoj (vertikalnoj) lestvici društvene strukture naziva se *uzlazna*

(društvena) pokretljivost, a opadanje društvenog položaja zove se *silazna pokretljivost*.

Neki veruju da je socijalna struktura prirodno razvijena, uzrokovana većim *sistemskim potrebama* (npr. potreba za radnom snagom, menadžmentom) ili sukobima između grupa. Drugi veruju da ovo strukturiranje nije rezultat prirodnih procesa, već *socijalne konstrukcije*. U tom smislu, nju mogu stvoriti snaga elita koje teže da zadrže svoju moć ili ekonomski sistemi koji stavljaju naglasak na konkurenciju ili saradnju.

- **Prostornu dimenziju** čini prirodno-fizički društveni okvir, dakle, teritoriju na kojoj se organizuje ljudski život i na kojoj pojedinci i grupe pritom zauzimaju položaje u horizontalnoj i vertikalnoj organizaciji. Ovde su uključeni veličina i tipa naselja (sela, gradovi), geografski položaj, klima, konfiguracija zemljišta

- **Istorijska (vremenska) dimenzija** podrazumeva nastanak, razvoj i trajanje jednog društva, što dakle znači vremenski period u kom se uočavaju promene u strukturi nekog društva – usložnjavanje i razvoj, stagnacija ili raspad, promene istorijskih društveno-ekonomskih formacija (dominantnih tipova ekonomskih sistema), te promene dominantnih vrednosti društava.

Zaključno, društvena struktura se sastoji od društvenih institucija i obrazaca institucionalizovanih odnosa, ali takođe je shvatamo kao prisutnu u društvenim mrežama koje nas povezuju i u interakcijama koje ispunjavaju naš svakodnevni život. Kao što smo rekli, društvena struktura se identifikuje kao:

- međusobni odnos entiteta ili grupa
- trajni, ustanovljeni obrasci ponašanja učesnika u društvenom sistemu u međusobnom odnosu
- institucionalizovane norme ili kognitivni okviri koji strukturišu akcije aktera u društvenom sistemu.

Kretanjem i razvijanjem jednog društva menja se i njegova struktura. Što se društvo više razvija, to se ostvaruje veća diferencijacija, struktura je sve razuđenija, a odnosi među elementima postaju sve kompleksniji. Ljudi, kao akteri koje postojeća duboka struktura društva stvara, recipročno kroz interakciju stvaraju istu tu strukturu, tako čineći da strukture opstaju veoma dugo kao postojani elementi za ogroman broj naraštaja.

Struktura i društvene grupe

Objavljeno / 10.05.2010. Autor / Dušan Pilipović Kategorija / Sociologija treća godina

Pojam društvene strukture (structura – sastav gradja).

Sociologija se bavi elementima društva i kako društvo kao celina povezuje te elemente u celinu. Može se desiti da se menja struktura, a da sastav ostaje isti, ili obrnuto. Proizvodnja. Menja se politički sistem (sastav se menja). Osnovni elementi svakog društva:

1. Društvene grupe
2. zajednice (malo veća grupa ljudi)
3. institucije (civilizacijski razvoj)
4. organizacije

Sve ovo su kolektivne društvene tvorevine.

Društvene grupe su skupine ljudi povezane raznim činiocima (poreklom, delovanjem, interesima, željojama, sklonostima). Bez obzira na kriterijum grupisanja, bitno je da svako oseća snažno osećanje pripadnosti datoj grupi.

Vrste grupa:

– srodničke (rodovi, bratstva, porodica)

– funkcionalne (ekonomske (ekonomski interes), religijske, političke, kulturne, sportsko rekreativne …)

– statusne (klasse, staleži, slojevi, elita i masa)

– prostorne (seosko ili gradsko stanovništvo)

– kulturno-istorijske (na osnovu porekla, etničke zajednice, plemena, narod, nacije)

– društvene grupe – male i velike, otvorene (partije) i zatvorene (sekte).

Drutvene zajednice su skupine ljudi povezane različitim interesima. Proučavao ih je Ferdinand Tenis – porodica. „Veštačka društva“ npr. odeljenska zajednica. U porodici vladaju prisni odnosi, medjusobna solidarnost, mogućnost ispomoći u organizaciji zajednice.

16.Dimenzijei elementi globalne društvene strukture

Pojam i dimenzije globalnog društva

Objavljeno / 10.05.2010. Autor / Dušan Pilipović Kategorija / Sociologija treća godina

Pojam globalnog društva

Relativno trajna, stabilna, hijerarhijski organizovana celina društvenih delovanja i društvenih odnosa pojedinaca i grupa. Osnovni zadatak sociologije je da proučava društvenu strukturu. Svako globalno društvo ima odredjene dimenzije (karakter).

Funkcionalna (horizontalna)

Društvene uloge koje se vrše u društvu. Svako delovanje ili ponašanje ljudi prema nekim već utvrdjenim podacima. Na očekivan način. Svi ljudi vrše uloge (deca, učenici, studenti, zapošljavanje, udaja …). Najznačajnije funcije u društvu:

1. proizvodno – reproduktivna (proizvodnja materijalnih dobara, radi zadovoljavanja potreba)
2. upravno regulatorna (politička država)
3. kulturna (stvaranje sistema vrednosti i identiteta)

Vertikalno – hijerarhijska (slojna)

Pokazuje društveni položaj svakog pojedinca i grupa kojima pripadamo. Samo su u prvobitnoj zajednici položaji bili isti.

– materijalno bogatstvo

– društvena moć

– društveni ugled

Pozicija čoveka nije večna. Vertikalna pokretljivost (obrazovanje). Silazna pokretljivost.

Prostorna

Način na koji se organizuje ljudski život na odredjenoj teritoriji. Selo, gradovi.

Vremenska – istorijska

Nastanak, razvoj, trajanje jednog društva. Stvara se sistem vrednosti. Akumulira vrednosti – tradicija (veliki uticaj). Svaka nova generacija utiskuje nešto novo.

Društvena struktura

Uredio/la [Nikolina Jović]

October 21, 2020

Reč „struktura“ se koristi u različitim značenjima, ali u svim kontekstima predstavlja ukupnost međusobno povezanih elemenata koji čine neku celinu. Pojam strukture nastao je od latinskog glagola *struere*, koji se prevodi kao *slagati, sklapati, zidati*. Kada se govori o društvenoj strukturi, ona predstavlja ***relativno stabilno organizovani skup društvenih institucija i obrazaca institucionalizovanih odnosa koji zajedno čine jedno društvo***. Veruje se da je društvo grupisano u strukturno povezane grupe ili skupove uloga, sa različitim funkcijama, značenjima ili svrhama. Socijalna struktura se često razmatra zajedno sa konceptom društvene promene, koji proučava sile koje menjaju društvenu strukturu i društvenu organizaciju.

U zavisnosti od nivoa analize, razlikuju se makro, mezo i mikro nivo društvene strukture:

1. Makro nivo – društvena struktura

Na makronivou ovaj pojam se može odnositi na sistem socio-ekonomske stratifikacije (npr. klasna struktura) ili na neke druge ustaljene odnose između velikih društvenih grupa. Glavne društvene institucije koje sociolozi priznaju su *porodica, religija, obrazovanje, mediji, pravo, politika i ekonomija*. Ove institucije se shvataju kao međupovezane i međuzavisne, te zajedno pomažu u sastavljanju i održavanju sveukupne strukture jednog društva. Dakle, navedene institucije organizuju i stvaraju obrase socijalnih odnosa, pa tako na primer, institucija porodice smešta ljude u različite uloge i odnose koji su hijerarhijski raspodeljeni, što rezultira razlikom u moći.

• Mezo nivo – društveno umrežavanje

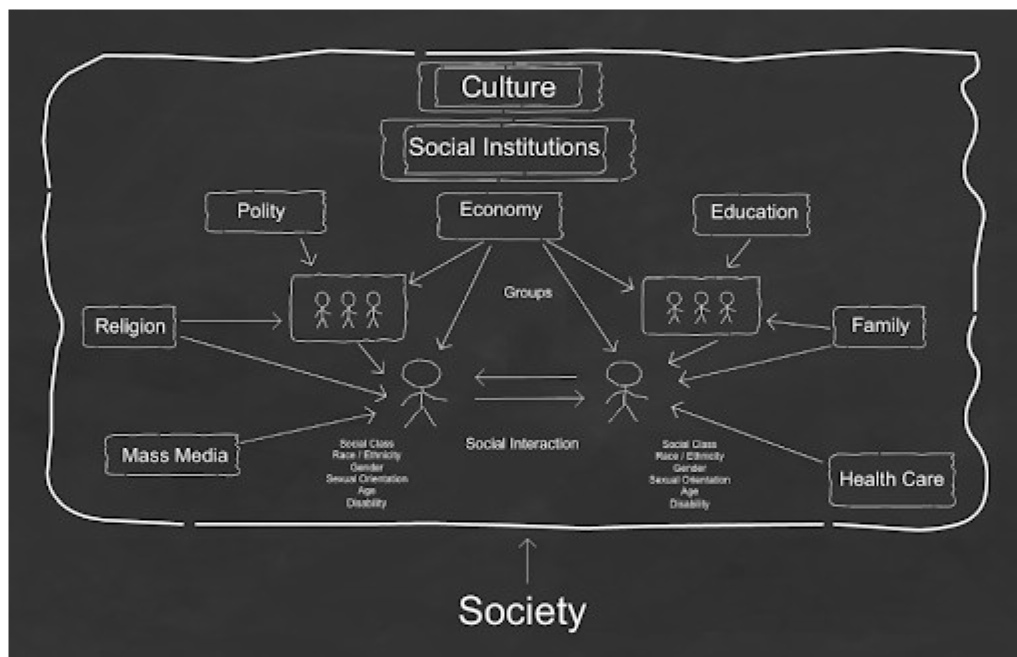
Na mezo nivou pojam društvene strukture se može odnositi na *strukturu društveno umreženih veza između pojedinaca ili društvenih organizacija*. Sociolozi vide socijalnu strukturu prisutnu na mezo nivou u društvenim

mrežama koje organizuju socijalne institucije i gore opisani institucionalizovani socijalni odnosi. Naše socijalne mreže su i manifestacija socijalne stratifikacije, pri čemu su socijalni odnosi među ljudima strukturirani klasnim razlikama, razlikama u stepenu obrazovanju i u nivou bogatstva.

- ## Mikro nivo – društvena interakcija

Na mikronivou društvena struktura se može odnositi *na način na koji kulturne institucije ili društvene norme oblikuju ponašanje aktera unutar datog društvenog sistema*. Društvena struktura se na mikro nivou manifestuje na u svakodnevnim interakcijama u obliku normi i običaja.

Elementi društvene strukture

Svaka struktura sačinjena je od elemenata i njihovih odnosa. Elementi društvene strukture (društvene pojave i procesi) u manjoj ili većoj meri oblikuju delovanje pojedinaca koji su socijalizovani unutar date društvene strukture. Društvena struktura je proizvod socijalne interakcije, a istovremeno je direktno određuje. Najvažniji elementi svake društvene strukture su:

Vrednosti – su ključne u održavanju i funkcionisanju društvenog sistema. One su najopštija i apstraktna normativna shvatanja kako bi idealno društvo trebalo da izgleda. Pojedinci ili društvene grupe su najčešće emocionalno povezani s društvenim vrednosima, i one pomažu u integrisanju ličnosti i održavanju sistema interakcije.

Norme – predstavljaju propisane oblike ponašanja u nekom društvu. Odstupanje od zahtevnih oblika ponašanja društvo osuđuje i kažnjava. Da bi se individualna ponašanja pravilno usmerila ka poštovanju normi, zajednica koristi mehanizme kontrole koje se najčešće regulišu formalno, zakonima, ili neformalno, običajima i konvencijama.

Uloge – se ,prema Parsonsu, mogu definisati kao normativno strukturisani i normativno utemeljeni oblici vršenja određenog delanja, koje odlikuju *funkcionalna neophodnost, institucionalilzovanost, trajnost, diferenciranost* i *interiorizovanost.* Svaki pojedinac ima višestruke uloge u društvu – jedna osoba je istovremeno ćerka, supruga, majka, radnica, članica neke organizacije, komšinica, građanka. Ove uloge predstavljaju ponašanje ljudi prema nekim utvrđenim obrascima, tako da iz same definice uloge proističe predvidljivost delanja. Uloge su takođe polazna tačka individualne interakcije.

Kolektivi – su osnovni medijum intersubjektivnosti, tj oni su prvi i osnovni okviri interaktivnog odnosa aktera. Kolektivi sa sobom nose ciljeve, norme i vrednosne obrasce, a pojedinci ih usvajaju procesima socijalizacije i integracije. Kolektivi se prepoznaju tačno prepoznajemo i razgraničavamo ko njemu pripada a ko ne. Akteri čine kolektiv kada dele zajedničke vrednosti u razgraničenju od ostalih i imaju zajedničke interese i ciljeve.

Za shvatanje suštine strukture društva značajni su *odnosi između elemenata* tj, načinu njihovog organizovanja. Tako se može govoriti o odnosu materijalne proizvodnje i društveno-kulturnih institucija, zatim o odnosu čoveka i prirode u okviru društvene sredine, o odnosu između pojedinih društvenih delatnosti, odnosima između grupa, slojeva, klasa, zajednica, organizacija ili institucija. Sastav (elementi) društva mogu da se promene, a da struktura ostane ista, i obrnutno.

Sociolog najčešće vidi društvo kao strukturu sastavljenu od različitih elemenata, od kojih se neki mogu shvatiti kao zasebni sistemi: demografska struktura (polovi, generacije), društvena struktura (klase), ekonomska struktura i politička struktura(elita, masa) ; pored toga postoje i ekonomski sistemi (privatni i javni sektor), obrazovni sistem (osnovno, srednje, visoko obrazovanje), politički sistem (zakonodavna, izvršna, sudska vlast).

Bitnu razliku treba napraviti u razlikovanju društvene strukture i **društvenog sistema**. Struktura se najčešće posmatra kao statična, a sistem kao dinamičan. Struktura je celina sastavljena od elemenata, dok je sistm celina kod koje su svi elementi nužni za njeno održanje – ukoliko se jedan deo sistema uruši, urušava se i ceo sistem.

Dimenzije društvene strukture

Društvena struktura se može objasniti preko nekoliko različitih dimenzija. U odnosu na uloge koje pojedinci imaju u društvu i koje položaje zauzimaju, govori se o horizontalnoj i vertikalnoj dimenziji društvene strukture:

1. **Horizontalna (funkcionalna) dimenzija** podrazumeva uloge ili delatnosti koje društveni akteri vrše u društvu, u sklopu društvene podele rada. Najznačajnije funkcije u društvu su:
2. **proizvodno – reproduktivna** (proizvodnja materijalnih dobara radi zadovoljavanja potreba)
3. **upravno regulatorna** (politička država)
4. **kulturna** (stvaranje sistema vrednosti i identiteta)

Ove funkcije se realizuju kroz 3 osnovna funkcionalna područja: ekonomiju, politiku i kulturu.

- **Vertikalno – hijerarhijska (slojna) dimenzija** pokazuje društveni položaj svakog pojedinca i grupa kojima pripadamo. Vertikalna dimenzija se vezuje za položaj u hijerarhijskim odnosima, koji su mogući između pojedinaca, grupa i ustanova. Ova dimenzija se može nazvati i stratifikaciona dimenzija i ona je određena sledećim indikatorima:
- **materijalno bogatstvo**
- **društvena moć**
- **društveni ugled**

Pripisani društveni položaj nije nepromenljiv. Napredovanje na stratifikacionoj (vertikalnoj) lestvici društvene strukture naziva se *uzlazna (društvena) pokretljivost*, a opadanje društvenog položaja zove se *silazna pokretljivost*.

Neki veruju da je socijalna struktura prirodno razvijena, uzrokovana većim *sistemskim potrebama* (npr. potreba za radnom snagom, menadžmentom) ili sukobima između grupa. Drugi veruju da ovo strukturiranje nije rezultat prirodnih procesa, već *socijalne konstrukcije*. U tom smislu, nju mogu stvoriti snaga elita koje teže da zadrže svoju moć ili ekonomski sistemi koji stavljaju naglasak na konkurenciju ili saradnju.

- **Prostornu dimenziju** čini prirodno-fizički društveni okvir, dakle, teritoriju na kojoj se organizuje ljudski život i na kojoj pojedinci i grupe pritom zauzimaju položaje u horizontalnoj i vertikalnoj organizaciji. Ovde su uključeni veličina i tipa naselja (sela, gradovi), geografski položaj, klima, konfiguracija zemljišta
- **Istorijska (vremenska) dimenzija** podrazumeva nastanak, razvoj i trajanje jednog društva, što dakle znači vremenski period u kom se uočavaju promene u strukturi nekog društva – usložnjavanje i razvoj, stagnacija ili raspad, promene istorijskih društveno-ekonomskih formacija (dominantnih tipova ekonomskih sistema), te promene dominantnih vrednosti društava.

Zaključno, društvena struktura se sastoji od društvenih institucija i obrazaca institucionalizovanih odnosa, ali takođe je shvatamo kao prisutnu u društvenim mrežama koje nas povezuju i u interakcijama koje ispunjavaju naš svakodnevni život. Kao što smo rekli, društvena struktura se identifikuje kao:

- međusobni odnos entiteta ili grupa
- trajni, ustanovljeni obrasci ponašanja učesnika u društvenom sistemu u međusobnom odnosu
- institucionalizovane norme ili kognitivni okviri koji strukturišu akcije aktera u društvenom sistemu.

Kretanjem i razvijanjem jednog društva menja se i njegova struktura. Što se društvo više razvija, to se ostvaruje veća diferencijacija, struktura je sve razuđenija, a odnosi među elementima postaju sve kompleksniji. Ljudi, kao akteri koje postojeća duboka struktura društva stvara, recipročno kroz interakciju stvaraju istu tu strukturu, tako čineći da strukture opstaju veoma dugo kao postojani elementi za ogroman broj naraštaja.

Struktura globalnog društva

Pod strukturom društva se podrazumeva relativno stabilan sklop elemenata ili delova koji ulaze u sastav društva i koji sve te elemente povezuju u relativno trajnu i organizovanu celinu. Struktura društva treba razlikovati od sastava društva. Sastav društva čine elementi ili delovi društva, dok struktura obuhvata i način njihovog organizovanja. To znači da sastav društva može da se promeni a da struktura ostane ista i obrnuto. Društvena struktura se drugačije zove organizacija društva u širem smislu, u nižem smislu društvena organizacija je formalni deo strukture društva. S obzirom da se struktura sporo menja još Ogist Kont je strukturu društva označio kao društvenu statiku dok je promene društvu nazvao društvenom dinamikom.
Globalno društvo je funkcionalno nezavisna, relativno trajna i hierarhijski organizovana celina pojedinaca i društvenih grupa koja je rezultat zajedničkog života ljudi na određenoj termporiji. Karakteristike (dimenzije) globalnog društva su:

1. Funkcionalna (horizontalna) dimenzija – ogleda se u činjenici da je globalno društvo samo sebi dovoljno, ima i svoje funkcije. Funkcije su proizvodno-reproduktivne, pravno-regulativne, kulturno-duhovne funkcije. Horizontalna dimenzija se drugim rečima svodi na diferencijalnu ili unutrašnju podelu globalnog društva po x osi (horizontali). Važno je znati da su sve društvene uloge od podjednake važnosti.
2. Slojno-vertikalno (hijararhijsko) globalno društvo – ogleda se u diferencijaciji ili unutrašnjoj podeli globalnog društva po y osi (vertikali), na pojedine društvene grupe. Kriterijumi te podele su poreklo, društveni položaj i društveni ugled. Društvene grupe prema ovim kriterijumima hierarhijski raspoređene: klase, staleži i drugi društveni slojevi.
3. Treća dimenzija globalnog društva je prostorna dimenzija – odnosi se na teritoriju na kojoj egzistira globalno društvo. Ta teritorija je istovremeno predpostavka komunikacija i povezivanja ljudi i stvaranja naselja, a postoje: ruralna i urbana naselja.
4. Četvrta dimenzija globalnog društva je vremenska dimenzija – gleda se u činjenici da se globalno društvo neprekidno menja pa otud govorimo o pojedinačnim tipovima.

17.Društvene grupe

Društvena grupa

Društvena grupa je relativno trajan skup međusobno povezanih ljudi, koji obavlja određenu društvenu funkciju ili zadovoljava neku čovekovu potrebu. To je skup pojedinaca koji na sistematski način stupaju u međusobne odnose.

Po veličini, društvene grupe mogu biti manje ili veće, a smatra se da najmanja društvena grupa treba da ima bar tri člana. Bez obzira na veličinu, osnovnu karakteristiku grupe predstavlja osećanje njenih pripadnika o zajedničkom pripadništvu. Čovek je društveno biće i kao takav je uvek član društvene grupe, odnosno brojnih društvenih grupa preko kojih jeste pripadnik društvene zajednice. U modernim društvima većina ljudi pripada različitim tipovima grupa koje su često antagonističke.

Unutar društvene grupe stvaraju se interakcije između pojedinaca i one su podložne određenim zakonitostima koje su predmet izučavanja sociologije, psihologije i socijalne psihologije.

Svaku društvenu grupu karakteriše njena struktura i grupna dinamika. Neke društvene grupe su trajnijeg karaktera, a neke kratkotrajne dok se ne ostvari funkcija zbog koje je osnovana. Neke društvene grupe su dobrovoljne, dok su druge prinudne, u zavisnosti od toga kako je čovek u njih ušao. Svaka društvena grupa je manje ili više otvorena prema drugim društvenim grupama ili pojedincima.

Sadržaj

Mala grupa

Mala grupa je grupa sastavljena od relativno malog broja članova (tri do 12). U ovakvim grupama postoji mogućnost spontane i neposredne interakcije. Članovi su više međusobno upućeni na saradnju, a često i efikasniji u radu i zadovoljniji rezultatima u odnosu na pripadnike veće grupe.

Formalne i neformalne grupe

Formalna grupa je vrsta grupe kod koje su formalno, jasno i precizno propisani ciljevi, položaji, uloge, kao i standardi ponašanja i međusobnih odnosa članova. Formalna grupa nastaje smišljeno, zvanično se formira izvesnim osnivačkim aktom, a struktura grupe, osnovni zadaci, kao i

međusobni odnosi i obaveze članova obično su pravno propisani statutom i relativno stabilni.

Neformalna grupa je vrsta grupe koja nema formalno utvrđene ciljeve i norme ponašanja, nema fiksiranu i zatvorenu strukturu, niti čvrsto utvrđene položaje i formalizovane uloge. Nastaje spontano, formira se oko nekog slobodno izabranog cilja, kroz prisnu međusobnu komunikaciju članova grupe koji imaju ista uverenja, interesovanja i težnje, a ostaje relativno otvorena za nove članove, kao i za promene u strukturi. Neformalna grupa može nastati nezavisno od bilo koje druge grupe ili u okviru neke veće formalne grupe, kao njen deo.

Homogene i heterogene grupe

Homogene grupe su grupe koje se sastoje od članova sa sličnim ili istim karakteristikama, npr. samo od osoba određenog godišta, pola ili osoba koje imaju sličan problem. Neke vođe grupa veruju da homogene grupe olakšavaju fokus na problem, njegovo razumevanje i motivaciju za akciju.

Heterogene grupe su grupe čije se članstvo sastoji od ljudi različite starosne dobi, pola, etničke pripadnosti, političke orijentacije, vere i sl. Smatra se da su heterogene grupe povoljnije okruženje, jer omogućavaju dinamične relacije unutar i između grupa.

Društvene grupe

18 mar

Društvene grupe su skupine ljudi koje povezuje zajednička delatnost, poreklo i društveni položaj, pa time i zajednički interesi, potrebe i vrednosti pripadnika a takođe i osećaj pripadnosti jednoj grupi.

Klasifikacija u sociologiji se najčešće vrši primenom složenih kriterijumima koji su nastali od prostijih. Takvim postupkom dolazimo do jednu od najčešćih klasifikacija:

1. **Srodničke društvene grupe (porodica).**
2. **Funkcionalne društvene grupe (profesionalne, verske).**
3. **Statusne društvene grupe (položaj, kaste, staleži).**
4. **Prostorne društvene grupe (naselja).**
5. **Kulturno istorijske grupe (narod).**

Dihotone društvene grupe:

- **Prema veličini: velike i male.**
- **Prema trajanju: privremene i stalne.**
- **Prema otvorenosti: otvorene i zatvorene.**
- **Prema unutrašnjoj organizaciji: autoritarne i egalitarne.**
- **Autoritarne – odlučuje jedan ili nekoliko ljudi.Egalitarne – svi su jednaki.**
- **Prema stepenu formalizacije: formalne i neformalne.**
- **Prema bliskosti: primarne i sekundarne.**
- **Primarne – odnosi su prisni (porodica).**
- **Sekundarne – odnosi nisu prisni.**
- **Prema kvalitetu odnosa: društvene zajednice (visok kvalitet) i skupine ljudi (nizak kvalitet).**
- **jam i podela društvenih grupa**

- 4 septembra, 2020Goran Drašković Lekcije 1 komentar
-
- Društvena grupa – Osnovni element društvenosti, povezivanja ljudi u društvo
- Veliki broj sociologa i socioloških teorija pridaje im poseban značaj, tako npr. francuski sociolog Diprel smatra da je sociologija nauka o društvenim grupama.
-
- **Pojam skupina, odnosno grupa upotrebljava se u više značenja, a u najširem smislu označava ljude okupljene oko zajedničkih potreba i ciljeva. U sociološkom smislu pod ovim pojmom se podrazumeva skup ljudi povezanih uzajamnim delovanjem koji imaju svest o pripadnosti grupi.**
  - **Tipologija grupa**
- **Srodničke** (porodica, rod i bratstvo) – najprimarnije i osnovne društvene grupe
- **Funkcionalne** – nastaju obavljanjem srodnih društvenih uloga (profesionalne, ekonomske, političke i verske skupine)
- **Statusne** – čine je pojedinci sa sličnim društvenim položajem (klase, slojevi i elite)
- **Prostorne** – naselja
- **Kulturno – istorijske** –etničke zajednice (plemena, narodi i nacije)
  - **DIHOTOMNE (DVOJNE) KLASIFIKACIJE GRUPA**
- **PREMA BROJU ČLANOVA**
- VELIKE
- MALE
-
- **PREMA TRAJANJU**
- STALNE
- PRIVREMENE

18.Porodica

Porodica

10 mar

Porodica je nezamenljiva sredina u kojoj se covek formira kao licnost, u kojoj živi zadovoljavajuci neke od svojih najbitnijih potreba koje se samo u porodici i mogu da zadovolje. Porodica je specificna bio-socijalna zajednica ljudi. Ona ima veoma znacajnu ulogu u razvoju coveka, ali ne samo coveka nego društva uopšte. Porodica je posrednik izmedu društva i pojedinca, ali porodica vrši više funkcija od bilo koje društvene grupe. Nastanak neke društvene grupe ima za cilj da se neka radnja obavi i takva grupa postoji dok postoje i potrebe, što znaci da nakon prestanka potreba takva grupa može da se rasformira. Formiranjem porodice covek kao socijalno bice doživljava na taj nacin što njegov život ima sasvim drugaciji smisao bitisanja kada više nije sam nego pored njega postoji njegov barcni drug, deca.

POJAM PORODICE

Rec »porodica« danas se odnosi na razlicite pojmove. U najširem smislu to je »nerazdvojna celina osoba povezanih brakom ili usvajanjem« ili »radanje pojedinca koji nasleduju jedan drugog« – što znaci, »loza«, »rod«, »dinastija«. U užem smislu rec porodica znaci »rodbinsko povezane osobe koje žive pod istim krovom« – ili još uže »oca, majku i decu«.
Porodica je specificna društvena grupa koja se istorijski menjala i razvijala, u kojoj se preplicu društveno – ekonomski, biološki i psihicki cinioci. Biološki karakter porodice je jedan od osnovnih obeležja. Ono obuhvata dve vrste medusobno povezanih ali razlicitih odnosa u kojima se prožimaju biološki, psihološki i društveni elementi: zadovoljavanje polonog nagona i emotivnih potreba ljudi, radanje i podizanje dece. Iako ove kategorije se mogu odvijati i izvan porodice, one se najvecim delom odvija u porodici.
Iako nam se cini da o porodici uglavno dosta sve znamo, njeno naucno proucavanje nije nimalo lako, tako da u ovoj oblasti postoji niz nerašcišcenih pitanja i problema – pocev od istorijskog razvoja porodice, preko njene strukture i funkcija, odnosa prema globalnom društvu, unutrašnjih odnosa i dinamike. Složenost porodice kao

posebne društvene grupe i teškoce koje se javljaju u njenom proucavanju iziskuje saradnju veklikog broja nauka, kako prirodnih tako i društvenih.

1. Oblici srodstva

Porodica je središte oko koga se uoblicava citav niz srodnickih veza i odnosa. Najvažniji oblik srodstva je:
– Krvno srodstvo ili prirodno srodstvo koje se zasniva radanjem,
– Tazbinsko srodstvo (koj se stvara ženidbom ili udajom),
– Adoptivno srodtvo (nastaje usvajanjem) i
– Duhovno srodstvo (kumstvo, pobratimstvo).

2. Generacije ili pokoljenja

Generacija ili pokoljnje je skup ljudi bliskih po godištima, vremenu življenja koja stoji u vezi sa srodstvom ukoliko ovo nosi podelu, ne samo na pretke i potomke, vec i na straije i mlade. Odnosi izmedu oca i sina su generacijski odnosi.
Sa razvojem društva generacija je uglavnom dobijala društvena obeležja i razvrstavala se prema starosti, ekonomskoj aktivnosti i biološkoj reprodukciji. Tako je starija generacija ekonomski neaktivna, ali i biološki neproduktivna, srednja generacija je ekonomski aktivna i jedina sposobna za obezbedenje potomstva. Mladi su ekonosmki nekativni, a iskljuceni iz ljudske reprodukcije. U današnjim porodicama cesto žive i po tri generacije, pa se zbog brzih promena u društvu dogada da nastupe krize u takvim porodicama, odnosno sukobi generacija, iz razloga razlicitog tumacenja i shvatanja sveta.
Porodica je i bio-socijalna i psihicka zajednica, što znaci da porodica vodi brigu oko podizanja, zaštite i vaspitanja dece. Ovo je jedna od bitnih uloga porodice. Medutim briga oko podizanja i vaspitavanja dece zavisi mnogo od uslova i mogucnosti roditelja. Cesto se dogada da zbog loših materijalnih uslova oba roditelja su previše posvecena poslu, pa brigu o deci ne preuzima niko i takva deca se obicno prepuštena sama sebi.
Društvena zajednica je oduvek regulisala krvno-srodnicke odnose u porodici.Najranije uredenje porodice vršilo se pomocu obicaja, morala, a narocito religije, a kasnije je ove oblike zamenilo pravo.

OBLICI PORODICE

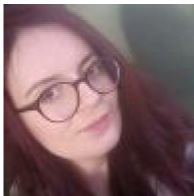
U zavisnosti od kritrijuma mogu se razlikovati sledeci oblici porodice:
Prvi oblik porodice je totemskog klana za koje je karakteristicno

zajednicko ime svih pripadnika roda, što je simbolizovano znakom i verovanjem o zajednickom poreklu. Deca se u ovoj porodici odreduju po materinskoj liniji, jer u njenoj osnovi leži grupni brak u kojem se ne zna ko je otac, ali kako je radanje pod zaštitom klana, sva deca su na neki nacin njegova, zajednicka. Istorijski posmatrano ovo je doba matrijarhata.
Iz totemske porodice razvoja se porodicna kucna zajednica. Pojavu ocinske porodice znaci da se krvna veza odreduje prema ocu. Istorijski gledano ovaj period kada uloga oca postaje veoma važna za porodicu naziva se još i period patrijarhata.
U patrijahalnoj konjugalnoj porodici je razvijena dominacija patrijahalnog vode, starešine koja donosi odredivanje potomstva iskljucivo po ocinskoj liniji. Starešina porodice ima apsolutnu vlast, nad svim clanovima porodice, a narocito nad ženama i odlucuje o udaji, ženidbi, a cesto i o zacecu i broju dece.
Individualna konjigalna porodica obeležava savremeno društvo. Ova porodica je zasnovana na monogamiji i nju cine samo najbliži srodnici, roditelji sa decom. Odluke o potomstvu donose supružnici zajednicki, a ono se racuna po obe linije ocevoj i majcinoj. Uloga oca je uslovljena delom iz biološke delom iz društvene aktivnosti.

Postoje i drugi kriterijumi za odredivanje oblika porodice kao što su:
– tradicionalna- porodica gde su uloge raspodeljene prema polu i uzrastu. U ovakvoj prodici tacno se zna položaj i ulogu koji imaju muški clanovi porodice, i kakva prava i obaveze imaju žene.
– patrijahalna – pociva na vrhovnom neprikosnovenom autoritetu oca »glave porodice«, u ovakvoj porodici najveci autoritet ima otac koji donosi sve odluke i njegova rec je zadnja.
– egalitarna (*demokratska*) – porodica gde je raspodela uloga medu polovima i generacijama u skladu sa sklonosti i sposobnostima svojih clanova.
– matrilinearna – to je porodica u kome se srodstvo racuna po majci.
– patrilinearna – u kojoj se »porodicna loza« vodi po ocu i njegovim muškim precima
– bilateralna – srodstvo se racuna po obe linije
– nuklearna – ovu porodicu sacinjavaju roditelji i deca. Ovakv oblik porodice je karakteristican za savrmeno doba.
– proširena- ovu porodicu cine i bliži i dalji srodnici koji žive pod istim krovom i u zajednickom domacinstvu.
– potpuna – to je ona porodica koja se sastoji od supružnika i dece
– nepotpuna – ovo je porodica u kojoj nedostaje jedan supružnik – roditelj (zbog razvoda, smrti ili iz drugih razloga),
– integrisana – to je porodica gde postoji cvrsta povezanost clanova

porodice, gde postoji osecanje uzajamnosti. U ovakvoj porodici njeni clanovi se osecaju sigurno, zašticeno i oni donose zajednicke odluke koje su integrisane. Kod clanova ove porodice usaden je veliki osecaj pripadnosti.
– dezintegrisana – karakteriše udaljavanje clanova jednih od drugih, odsustvo zajednickih vrednosti i ciljeva, emocionalno »hladenje« i ravnodušnost, povlacenje u sebe ili vezivanje za osobe van porodice. Za ovakvu porodicu možemo reci da ne postoji duboka emocionalna vezanost za svoje clanove , tako da se njeni clanovi osecaju usamljeno i imaju strah da se povere jedni drugima, a izlaz iz takve situacije nalaze u drugim porodicama, gde osecaju lažnu sigurnost.

Sociologija porodice

Uredio/la Jovana Šotić
May 22, 2020

1. Domaćinstvo, porodica i brak

Svi fenomeni sa kojima imamo svakodnevno iskustvo su vrlo teški za definisanje, problem se javlja sa jedne strane zato što postoji mišljenje da je to nešto (u našem slučaju porodica) samo po sebi dovoljno jasno i da nema potrebe za definicijom, sa druge defiinicije tih pojava ;esto naglašavaju samo jednu stranu te pojave. Postoji opasnost i od toga da se kod definicije nađu i određeni vrednosni sudovi onog ko definiše.

Kada se govori o porodici najčešće se napominje da se radi o **primarnoj** društvenoj grupi koja je po svojim karakteristikama suprotna od sekundarnih (gde spadaju institucije i organizacije). Reč je o grupi najbližih srodnika koja se izdvojila iz šireg sklopa srodničkih zajednica (klan, pleme, bratstvo) a koju karakteriše priznata veza između supružnika različitih polova (brak) i čiji je cilj rađanje, odgajanje i socijalizacija potomstva. Ova definicija se uglavnom poklapa sa onim što vidimo u stvarnosti ali ne uvek. Promene u savremenom društvu posebno ovu definiciju čine netačnom jer su porodice i one grupe bez dece ili bez jednog ili oba supružnika koji mogu da budu u braku, ali i ne moraju. Najzad koji mogu da budu istog pola, a koji u nekim državama ne moraju. Kada se govori o tipovima porodice obično se razlikuju porodice koje su bile dominantne u određenim epohama: premodernoj/tradicionalnoj, modernoj i u postmodernoj. Promene se su se odvijale sporo i nijedan tip porodice se uglavnom ne može naći u čistom obliku, u svakom ima bar postoji deo prošlog ili budućeg.

Najznačajnije društvene promene koje su uticale na oblik i strukturu porodice su se desile u periodu industrijalizacije i sa njom urbanizacije. U **tradicionalnim društvima** porodica je u potpunosti bila uklopljena u širu mrežu srodnika u istom domaćinstvu su pored roditelja i njihove dece živeli i bake i deke, stričevi, strine i ostali rođaci. Ovakav tip porodice se najčešće naziva **proširenom porodicom**. U Srbiji se ovakva vrsta porodice nazivala „zadruga“ i bila je dominantna sve do XX veka, u nekim delovima zemlje (najčešće planinskim) ona je opstajala sve do kraja XX veka. Svetozar Marković je pisao opširnije o zadrzi u svojoj knjizi „Srbija na Istoku“ gde je isticao da je zadruga kroz istoriju Srba bila jako važna sa ekonomske tačke gledišta jer je svim članovima obezbeđivala prežiivljavanje, imanje je bilo zajedničko kao i sve što se od njega zajedničkim radom dobije. Ali je važno reći da nije bilo potpune jednakosti u odlučivanju i da je na čelu zadruge bio najstariji muškarac koji je odlučivao o bitnim pitanjima vezan za život celokupne zajednice ali i svakog pojedinca. Što nam govori da je ova vrsta porodice imala patrijarhalni karakter. Individualnost je bila slabo razvijena što nam pokazuje praksa po kojoj stariji članovi porodice odlučuju za koga će mlađi da se uda ili oženi (Primer iz naše kulture bi bila Zona Zamfirova koja je mogla da stupi u brak sa osobom sa kojom je želela tek nakon što je dobila saglasnost svojih srodnika)

Izvor:Vikipedija

Kako se društvo usložnjavalo procesima industrijalizacije i urbanizacije pre svega tradicionalnu, proširenu porodicu vremenom potiskuje **moderna, nuklearna porodica**.

Zašto su ovi procesi važni za nastanak nuklearne porodice? Pojavile su se fabrike, mesta gde pojedinac može da radi van porodice i da za to bude adekvatno plaćen kako bi zadovoljio sve potrebe. Do tada uglavnom nije postojao način za preživljavanje van porodice i zajedničkog rada. Ovakva porodica je i dalje patrijarhalna zato što je muškarac pre svega taj koji radi u fabrici, deca koja su do sada doprinosila „kućnom budžetu“ se povlače i postaju samo potrošači kao i njihove majke uglavnom. Porodica je takođe i dalje patrijarhalna zbog toga što se društvene vrednosti koje su muškarca videle “na čelu” porodice ne povlače preko noći. Deca u modernoj epohi polako dolaze u centar roditeljske pažnje i ona dobijaju izvesnu samostalnost u donošenju odluka. Zbog ekonomskih uslova broj dece se smanjuje, a prosečne godine za ulazak u brak se produžuju. Industrijsko doba je dovelo do toga da rodibinske veze počinju da gube na značaju.

Postindustrijsko društvo je dovelo sa sobom i **postindutsrijsku porodicu**, procesi koji su započeti u prethodnoj epohi se sada „dovršavaju“. Savremeni muškarci sve češće počinju da rade kućne poslove koji su za njihove pretke bili nezamislivi. Dete dobija još „centralniji“ položaj, fizičko kažnjavanje dece postaje zakonski sankcionisano, a oni uglavnom odlučuju sami o svojoj sudbini.

Šta je brak?

Često se smatra das u porodica i brak sinonimi, iako su blisko povezani reč je o dva različita pojma, Iz sociološkog ugla gledano, porodica je društvena grupa dok je **brak** dijadni odnos odnosno par. Brak je odnos između dve osobe koje zajednički učestvuju u toj pojavi, dok je za porodicu karakteristično to da ne moraju svi jednako da učestvuju ili da budu pod uticajem grupe. Postoje različite forme braka. Mogu se razlikovati:

1. Monogamni brakovi – kog čine dva partnera
2. Grupni brak – poligamija (poliandrija i poliginija) – ovakvi brakovi su poznati u nekim muslimanskim društvima i u afričkim zajednicama tokom istorije ali se vezuju i za hipi pokret u kojima su bili česti grupni brakovi odnosno komune (film o komuni: https://www.imdb.com/title/tt3082854/)

Moguće je brak podeliti i prema vrsti legitimacije i to na:

1. Običajni brak – koji je najstariji oblik legitimacije i brak između dvoje ljudi se sklapao uz pomoć javnog rituala odnosno "svadbe"
2. Crkveni brak – crkvena legitimacija se javlja kao prva institucionalna potvrda braka. U Evropi ovakav brak se javlja kada se javlja i institucionalizovano Hrišćanstvo u kom brak predstavlja svetu tajnu.
3. Civilni/građanski brak – legitimiše država i ovakva forma braka se javlja nakon francuske buržoaske revolucije.

Kada govorimo o razvodu braka sociolozi navode neke od mogućih razloga zašto je razvod brakova poslednjih decenija sve više prisutniji u odnosu na ranije epohe. Kao najčešći razlozi za sve češći raspad brakova u Srbiji navode se bračna neverstva, neslaganje sa partnerovom primarnom porodicom, nasilje. Ali i sve veće vrednovanje individualnosti i samostalnost žena. Zanimljivo je što siromaštvo dovodi do češćih konflikta i svađa među supružnicima ali ne i do razvoda. Sociolog **Talkot Parsons** smatra da glavni uzrok za raspad braka leži u prevelikim predbračnim očekivanjima. Naime, za razliku od tradicionalnih društava gde je osnovni motiv ulaska u brak bio obezbeđivanje ekonomske i reproduktivne sigurnosti sada se akcenat stavlja na ličnoj sreći. Kada istu ne nađu u jednom braku – ljudi je traže u drugom. Neki smatraju da to dovodi do krize braka, ali neki drugi teoretičari smatraju da je to pokazatelj da se brak sve više ceni.

Šta je domačinstvo?

Domaćinstvo je širi pojam od pojma porodice i braka ali u nekim slučajevima ne mora da ima veze sa njima. Domaćinstvo se pre svega odnosi na **zajednički prostor** koji određeni ljudi dele (postoje i samačka domaćinstva)

ali i na određene **domaće funkcije** koje ta grupa obavlja zarad preživljavanja. Ako postoji veza sa porodicom onda se govori o porodičnom domaćinstvu ali postoje slučajevi kada se oni ne poklapaju i primer za to su manastirske zajednice.

- ## Čemu (ne) služi porodica? Funkcije porodice

Mnogi sociolozi smatraju da su za opstajanje porodice kroz veći deo ljudske istorije i kroz različite uslove i kontekste zaslužne **funkcije koje ona obavlja za društvo**. Sociolozi koji zastupaju stav uglavnom pripadaju funkcionalističkoj perspektivi koja smatra da sve pojave postoje zato što služe društvu. Antropolog *Džordž Mardok* je jedan od njih i on je na osnovu proučavanja oko dvesta pedeset različitih zajednica utvrdio da u svakoj postoji neki vid nuklearne porodice i da sve one obavljaju četiri osnovne funkcije:

- Seksualnu
- Reproduktivnu
- Vaspitnu
- Ekonomsku

Sve ove funkcije porodica različito obavlja u zavisnosti od toga kom tipu ona pripada (predmoderna, moderna i postmoderna porodica na različite načine obavljaju ove funkcije)

Seksualna funkcija služi zadovoljavanju sekasualnih nagona pojedinca ali u isto vreme dovodi do stabilnosti društva jer se seksualni odnosi odvijaju unutar porodice ali u postmodernoj epohi porodica je sve ređe okvir za ovakvu vrstu aktivnosti u odnosu na predmoderno društvo koje je ovu praksu strogo kontrolisalo i sankcionisalo.

Reproduktivna funkcija je u bliskoj vezi sa prethodnom i ključna je za biološko obnavljanje stanovništva. Brak je najpriznatiji okvir za rađanje u premodernoj i modernoj epohi ali se „stege“ napuštaju i već u postmodernoj potomstvo rođeno van braka i ono u braku se zakonski isto tretira.

Vaspitna funkcija porodice ima zadatak da društvu isporuči jedinke koje su svesne šta društvo očekuje od njih. Drugim rečima, porodica ima zadatak da kroz primarnu socijalizaciju decu nauči društvenim vrednostima i normama.. U predmodernim društvima su deca bila radna snaga ali dok još nisu mogla da rade o njima su se brinule starije sestre. U modernom dobu deca postaju roditeljski projekat u koji se ulaže roditeljski novac, ambicije, želje i vreme kako bi deca razvila što više veština i potencijala (jezici,

instrumenti, sport) Savremena odnosno postmoderna porodica time postaje „detecentrična“ (Film o tome: https://www.imdb.com/title/tt1754656/)

Izvor: Pinterest

Psiholozi kažu da “detecentričnost” jeste dobra ali da ima svoje negativne strane jer sa velikim očekivanjima u paru idu i velike frustracije time porodični odnosi postaju sve više ranjiviji i napetiji.

Ekonomska funkcija ima dve strane: proizvođačku i potrošačku. Tradicionalna porodica u Srbiji je bila autarkična (samodovoljna) u odnosu na spoljašnji svet i bila je izraženija proizvođačka uloga porodice u odnosu na naredne dve koje uglavnom troše. U savremenom društvu i dalje postoje porodice koje proizvode, to su one koje se bave “porodičnim biznisom” samo što su one okrenute tržištu za razliku od tradicionalne koja proizvodi za sopstvene potrebe.

Mardoka su uglavnom kritikovali zbog zanemarivanja institucionalizacije drugih aktera koje su od porodice delimično ili potpuno preuzeli pomenute uloge. Na primer, osim porodice postoje i drugi agensi socijalizacije, seksualna i reproduktivna praksa se ne dešava samo u porodici odnosno braku.

Talkot Parskons je smatrao da porodica ima dve osnovne uloge koje su univerzalne i nepromenjive:

Uloga socijalizacije uz pomoć koje se dete indetifikuje sa članovima porodica odnosno sa roditeljima uz pomoć čega ono uči vrednosti i norme društva čiji je i sam deo. D

Druga funkcija se odnosi na **stabilizaciju ličnosti odraslih** uz pomoć koje bračni partneri jedno drugome pružaju emocionalnu sigurnost.

3.Nasilje u porodici

Britanski savremeni sociolog Entoni Gidens tvrdi na osnovu podataka da je mnogo veća verovatnoća da će neka osoba bilo kog uzrasta i pola biti izložena fizičkom napadu u svojoj kući nego noću na uilici. Nasilje u porodici je dugo bilo „dugo skrivena, porodična tajna“ zato što se smatralo da je to što se dešava kod kuće privatna stvar koja se ne tiče društva sa jedne strane, sa druge strane zato što su se pojedinci koji su bili žrtve plašili ili su se stideli da o tome govore javno. Ovaj fenomen počinje da dolazi u centar naučne i šire javnosti tek sedamdesetih godina 20. Veka zahvaljujući pre svega zalaganjima feminističkog pokreta. Najpre su deca žrtve postala „vidljiva“, potom žene i najzad stariji članovi porodice. Nasilje u porodici se ispovljava na veoma raznovrsne načine: psihičko uznemiravanje članova, pretnje i upotreba fizičke sile, seksualno zlostavljanje, zanemrivanje pa čak i oduzimanje života.

Rasprostranjenost nasilja se uglavnom u objašnjava na dva načina:

- Prvi način je **psihološki** koji uzrok ovakvog postupanja prema članovima porodice vidi u tome što su porodični odnosi prepuni emocija koje mogu da idu iz krajnosti u krajnost i da se ljubav lako može pretvoriti u prezir koji se pretvara u agresivnost.
- **Sociološko** tumačenje uzrok nasilja u porodici uzrok istog vidi u fenomenima na makro nivou. Sa jedne strane postoji mišljenje da ekonomska nerazvijenost, siromaštvo i konflikt jesu nasilje samo po sebi ali još važnije je to što su ovo pokretači nasilja. time što stvaraju veću količinu frustracije i ovo objašnjenje može da se integriše sa psihološkim. Sociolozi nasilje u porodici objašnjavaju i

kulturološkim faktorima odnosno time da je oblik ovakvog ponašanja društveno opravdan, čak i društveno poželjan u mnogim kulturama. Obično društvo odobrava nasilje nad decom kao adekvatnu vaspitnu metodu jer je „batina iz raja izašla“ i „ko se bije taj se voli” što se vidi i u svakodnevnom govoru.

Najčešći vršilac nasilja u porodici je muškarac (otac, muž, svekar, sin,.) dok su žrtve uglavnom žene (majke, žene, ćerke,..). Prema podacima do kojih je došlo Ministarstvo pravde u Srbiji u februaru 2019. godine je bilo 1497 žrtava nasilja u porodici, dve trećine ukupnog broja čine žene Ovaj broj bi bio mnogo veći kada bi se svi slučajevi nasilja u porodici prijavljivali što je i danas veliki problem iako se o nasilju mnogo više govori nego u ranijim epohama zbog straha od osvete, ubeđenosti da su sami „krivi“, da je to samo faza i zato što nemaju adekvatnu podršku svoje primarne porodice ali i šireg društva.

Ovu problematiku dodatno usložnjava to što i kada se javno govori o nasilju u porodici to mediji vrlo često prenose na senzacionalistički, neetički način i bez uvažavanja žrtve i njenog dostojanstva. Pored navedenih, veoma je važno istaži da se mediji bave nasiljem tek nakon što se ono desi i tek nakon što ono postane „roba“ koju prodaju svojoj publici bez preventivnog delovanja.

Primeri senzacionalističkog izveštavanja o nasilju u porodici koji ga relativizuju:

Brak i porodica

9 aprila, 2020Goran Drašković Lekcije, Uncategorized 2 komentara

PorodicaPrimarna bio-psiho-socijalna zajednica roditelja i njihove rođene ili usvojene dece. Nastaje zasnivanjem braka.

Brak – Društveno priznata veza muškarca i žene.

Brak je imao različite istorijske oblike:

1.Grupni brak – slučaj u primitivnim društvima (ali i modernim, primer hipi zajednice) – grupa muškaraca sa grupom žena

2.Poligamija (*grč. poli – mnogo, gamos – svadba*):

a) Poliginija – jedan muškarac sa više žena (muslimanske zemlje)

b) Poliandrija – jedna žena sa više muškaraca

3.Monogamija (*grč. monos – jedini*) – jedan muškarac i jedna žena

Brakovi prema načinu uspostavljanja i legitimacije dele se na:

Običajni brak – Običajno priznavanje čina razmene, tj. uzimanjem i davanjem članova srodničke grupe, najčešće žena, radi udaje. Taj čin se obeležavao javnim ritualom koji se i danas održao (svadba)

Crkveni brak – Brak koji se zasniva pred crkvenim organima i sankcioniše se verskim propisima. U hrišćanskoj religiji brak predstavlja jednu od svetih tajni kojima se dokazuje božansko posredovanje u ljudskom svetu te u tom smislu jednu od najvažnijih religijskih institucija. Zbog toga i danas katolička crkva odbija da prizna razvod

Građanski brak – Sklapa se pred državnim organima i sankcioniše građanskim normama. Ušao je u široku upotrebu od francuske revolucije koja je svojim zahtevom odvajanja crkve od države formulisala ovaj brak

Faktički brak – (lat. factum – čin) Naziva se i konkubinat, vanbračna zajednica trajnijeg značaja

U poslednjim godinama XX veka sve je popularniji brak koji se sklapa putem individualnog bračnog ugovora ili predugovora u kome supružnici po vlastitom nahođenju postavljaju uzajamne uslove, prava i obaveze kojih se moraju pridržavati da bi zajednica trajala. U najrazvijenijim društvima skoro 80% bračnih veza se sklapa na ovaj način (Nemačka, Švedska).

Supružnici dobijaju novu društvenu ulogu kad im se rode deca pa postaju roditelji. Rađanjem dece brak prerasta u srodničku zajednicu.

Srodstvo se temelji na zabrani rodoskrvnuća (**incest**) koji znači zabranu polnog opštenja među krvnim srodnicima.

Prema načinu računanja srodstva, razlikuju se dva velika tipa porodičnih odnosa i dva velika perioda u razvoju porodice:

1)**Matrijarhat** (lat. mater – majka) – prvi i stariji period u kojem je majka bila centralna ličnost porodice, a srodstvo se računalo po majci (matrilinearno)

2)**Patrijarhat** (lat. pater – otac) – patrilinearno srodstvo

Vrste srodstva:

- **Srodstvo prema krvnom poreklu** (krvno ili kosangvino)

- **Tazbinsko srodstvo** prema braku (afinalno)

- **Duhovno srodstvo** (kumstvo, pobratimstvo)

- **Zakonsko** (adoptivno) – nastaje usvajanjem dece

- Najosnovnija funkcija porodice je **socijalizacija**.

- Kroz istoriju se menjao izgled porodice. Tradicionalne porodice su bile patrijarhalne porodice koje su funkcionisale kao domaćinstva. Savremene porodice nastaju kad se proizvodnja odvaja od porodice i to putem zaposlenja roditelja.

19.Etničke zajednice

Etnička zajednica

Beleške > Srednja škola > Treća godina > Sociologija treća godina > Etnička zajednica
Objavljeno / 20.05.2010. Autor / Dušan Pilipović Kategorija / Sociologija treća godina

Pojam: ethnos – narod

Velike skupine ljudi povezane pre svega poreklom.

Trajniji, život na jednoj teritoriji. Postoji veliki broj etničkih zajednica. Neravnomeran razvoj ljudskog društva. Govori se više hiljada jezika – multikulturalnost.

Pleme (rodovi i bratstva). Nastaje iz ekonomskih i praktičnih razloga, prvobitna ljudska zajednica. Na srodnoj teritoriji ujedinjuju se rodovi i bratstva u plemena. Teritorija, jezik (plemenski), teritorijalna vlast (plemenski starešina). Plemena nastaju i zbog odbrambenih razloga. Vodila se teritorijalna borba (osbajanje). Vojni starešina – organizovano vojno pleme. On odlučuje da li će da brane svoj prostor ili će da ga proširе. Vrač savetuje kakva će se odluka doneti u odgovarajućem momentu. Patrimonijalna vlast.

Narod, skupina većeg broja plemena koji u dužem periodu zajedničkog života na istoj teritoriji stvaraju zajedničku državnu organizaciju i narodnu kulturu. Država, narodni jezik, narodna kultura. Prvi narodi, precivilizacija

(Kina i Japan). Srpski narod nastaje u 9. veku sa pojavom prvih srpskih kneževina.

Nacija, etnička zajednica savremenog društva. Nastaje u 19. veku, pojavila se u kapitalizmu. Nacionalna država, medjunarodno priznata država. Književni (nacionalni) jezik. Jedinstveno unutrašnje tržište. Srpska nacija se formira u 19. veku, na Berlinskom kongresu.

Nacionalno pitanje je težnja neke nacije da ostvari svoja prava (politička), da ima svoju državu.

Nacionalizam:

– pozitivna pojava, nastaje zbog razvoja nacionalne svesti

– ekstremni, **šovinizam** i **ksenofobija**

Šovinizam je negiranje prava drugim nacijama.

Ksenofobija je velika netrpeljivost prema strancima.

Nacija je kvalitativno savremeniji tip etničke zajednice.

Etnička grupa

Etnička grupa ili **etnija/narod** (od grč. *έθνος* [*éthnos*] – etnos – "narod"), je kultura ili potkultura čiji pripadnici se jasno razlikuju od ostalih ljudi prema određenim karakteristikama baziranim na rasnim, nacionalnim, jezičkim ili vjerskim izvorima. Za pripadnike etničke grupe se smatra da su kulturno i biološki slični mada to u principu nije sasvim neophodno.

Etničke grupe dijele zajedničko porijeklo u kontinuitetu vremena tj dijele historiju i budućnost jednog naroda. Ovo se postiže kroz generacijsko predavanje i prenošenje zajedničkog jezika, institucija, vrijednosti i tradicija te osjećaja pripadnosti. Ove osobine su važne za napomenuti kako bi se etnička grupa mogla razlikovati (po definiciji) od obične grupe pojedinaca koji dijele zajedničke karakteristike kao što je porijeklo.

Iz političkog aspekta etničke grupe se mogu razlikovati od nacija po tome što etničke grupe nemaju suverenitet.

Etnicke zajednice

HORDA

Horda je najprimitivniji oblik etnicke drustvene grupe. U njoj su se odigravale sve zivotne funkcije, od razmnozavanja do nabavljanja potreba za zivot i odgajanja podmlatka. Pracovjek pribavlja hranu skupljanjem plodova, korjena biljaka i lovom.

Prvi dodiri hordi bili su slucajni, nastali po svoj prilici u trazenju izvora egzistencije, kada je i moglo doci do stapanja manjih hordi u vece, a isto tako do cijepanja hordi na manje grupe, zavisno od okolnosti u kojima su se nasle. U hordi se zajednicki obavljaju svi drustveni procesi neophodni za njenu egzistenciju. Bracne duznosti su se obavljale u sklopu horde sto znaci da su one bile endogamnog karaktera.Tako se pretpostavlja da je vladao primiskuitet.

[pocetak]

ROD

Rod je etnicka zajednica koja je nastala negdje 20 000 godina p.n.e.dakle krajem srednjeg doba divljastva, u mladjem paleolitu, da bi zagazila duboko u neolit. Neolitski covek zivio je u stalnim naseljima gradeci zemunice ili sojenice. U hordama postoji tkz. Promiskuitet, a u rodovima je popularna egzogamija. Za njega je karakteristicna zabrana bracnih odnosa izmedju sestara I brace istog gensa.

Dok je zena bila glavni proizvodjac, vladala je epoha matrijarhata. U gensovima otac postaje glavar. Clanovi roda su verovali u etnicko porijeklo, simbol zajednickog pretka je totem koji se obicno prikazivao u liku zivotinje ili u obliku biljke. On je dozivljavan kao praotac plemenske zajednice I njen duhovni zastitnik.

Kako je rod prvenstveno proizvodno-potrosacka skupina te je proizvidnja i potrosnja u rodovskim organizacijama imala kolektivni karakter. Zemljiste je bilo kolektivno vlasnistvo, a plodovi su se zajednicki dijelili isto kao i ulovljena divljac ili riba. Udruzivanjem vise rodova nastale su fratrije ili bratstva, zajednice zasnovane na krvnom srodstvu a udruzivanjem vise bratstava nastala su plemena.

[pocetak]

PLEME

Pleme je etnicka zajednica prvobitnog pretcivilizacijskog drustva, karakteristicnog za metalno doba, u kojem jos ne postoji drzavna organizacija globalnih funkcija nego tu ulogu vrsi patrijarhalna vlast na celu sa plemenskim starjesinama.

Javilo se zanatstvo kao zasebno zanimanje, a prvobitna razmena u vidu trampe postepeno prerasta u trgovinu. Karakterise ga postojanje patrijarhalne monogamne porodice. Osnovu plemenskog nacina zivota cinili su kolektivna svojina nad sredstvima rada I ravnomerna raspodela proizvoda na sve clanove plemena, zajednistvo teritorija, privrede I dr. funkcija.

Izmedju srodnih plemena obrazovali su se I plemenski savezi.Srodnost medju plemenima bila je narocito ispoljena u zajednickim borbama protiv drugih plemena, te su vremenom izrasli u trajne plemenske saveze koji se zasnivaju na vojnoj demokratiji I razvijanju ratnickih osobina kao egzistencijalno vaznih za opstanak plemena. Na njegovom vrhu se nalazi poglavica kao ratni vodja, a cuvar duhovne tradicije je vrac. Za pleme je karakteristicno da ima zajednicki govor.

Celokupni duhovni zivot plemena oslanjao se na stroga pravila ponasanja koja su se cesto izrazavala u obliku zabrana, tkz. Tabu-propisa. Tabuima su oznacavana bica, biljke ili predmeti kojima se pridavala natprirodna moc. Takodje, u ovim zajednicama je razvijena magija, kao vjerovanje u postupke kojima se moze uticati na tok zeljenih dogadjaja.

[pocetak]

NAROD

Narod je etnicka zajednica koja se pojavljuje u istorijskom razdobljuraspadanja drustvenih skupina u kojima se odvijala proizvodnja, te znaci visi tip drustvene zajednice. Novi oblici

drustvene podele rada trazili su siru razmjenu, tj. Novo trzuste, drukcije medjusobne dodire i odnose ljudi, drukcije drustvene grupe, kao i promjenu u unutrasnjoj organizaciji tih grupa. Tek raspadom feudalizma i nastajanjem kapitalizmarazvija se kolektivna svijest o novonastalim drustvenim grupama.

Narod je grupa koja je nastala pod uticajem teritorijalnih, ekonomskih i kulturnih faktora koji su omogucavali ujedinjenje vise plemena u narod kao etnicku grupu.To je praceno prelaskom na nove oblike privredjivanja i novi oblik natplemenske vlasti. Narod se i definise kao skupina veceg broja plemena koja nisu povezana medjusobnim srodstvom, nego zajednickim zivotom na nekoj teritoriji

Cime je karakteristican narod kao drustvena grupa? Prvo, narod nije povezan vezama po krvnom srodstvu, kao sto su to rodovi i plemena. Drugo, iako je narod prvenstveno etnicka celina, u njemu prodiru elementi iz drugih etnickih grupacija. Trece, narodna zajednica je obiljezena postojanjem zajednickog jezika, sto se objasnjava time da je narodnastao asimilacijom potpuno istih plemena. Cetvrto, na tom stepenu razvitka jos nema zajednickog trzista.

U reproduktivnom smislu poseban znacaj zadobija individualna porodicapreko koje drzava lakse kontrolise prirastea stanovnistva. Drzava odlucuje o vodjenju ratova koji Imaju ekspanzionisticke motive i solidaristicke razloge i razvijaju etnicku svijest o zajednickom porijeklu i zajednickoj sudbini. Drzava tako odrzava cjelovitost naroda predstavljajuci njegovog zastitnika I faktora njegovog razvoja, cuvara parcijalnih, ali i zastitnika opstih interesa. Stariji narodi (Egipcani, Jevreji, Grci I dr.) nastaju u starom vijeku, neki nastaju kasnije, dok drugi i u najnovije doba.

[pocetak]

NACIJA

Nacija nije nista drugo do narod na nesto visem stupnju istorijskog razvoja. Termin nacija ima smisla da bi se njime oznacila stvarno

nova istorijska situacija u kojoj se nalazi etnicka zajednica u savremenom drustvu. Odlucujuci faktori nastanka nacije su:

1. Pojava i formiranje jedinstvenog unutrasnjeg trzista, kao posledica ekonomskog faktora.

2. Formiranje apsolutistickih monarhija I narodnih dinastija

3. Kulturno-psiholoski faktori, koji su imali uticaja na formiranje razlicitih teorija drustva.

4. Religija kao faktor homogenizacije naroda u nacij

5. Geografski faktor koji neki teoreticari o naciji smatraju za najznacajnije faktore prerastanja naroda u naciju.

Pojam nacije vezuje se za latinske izraze nacio nasci i natus, u prevodu roditi, biti rodjen. Nacija kao termin proizilazi iz romanskih jezika. Postavlja se pitanje sta je naime nacija. To je etnicka zajednica gradjanskih drustava koja nastaje sa formiranjem jedinstvenog trzista, drzave, i kulture.

Brojne teorije o naciji mogu se grupisati u pet razlicitih teorija: spiritualisticka - objektivno idealisticka; vulgarno - materijalisticka; subjektivno - psiholoska; empirijsko - pozitivisticka; marksisticka.

Nacionalni preporod naroda nastupa u Evropi, u XIX vijeku, za koji se kaze da je vijek nacionalnig budjenja. Nacionalno pitanje medju balkanskim narodima ostalo je do danas nereseno zbog stalnog mijesanja velikih sila koje su svojom voljom ili po pozivu nezadovoljnih grubo intervenisale za malu korist jednih i na veliku stetu drugih, a najvise u svom interesu.

Nerijesena nacionalna pitanja tj. Skup pitanja vezanih za samoopredjeljenje, slobodan i nesmetan razvitak bude nacionalne pokrete. Pretjerana naklonost prema svojoj naciji brzo se pretvara u mrznju prema drugoj (sovinizam). Tipican primjer sovinizma je antisemitizam ili mrznja prema Jevrejima koja je akumulirala narocito nakon Drugog svjetskog rata. Nude se dva tipa rjesenja:

1. gradjanski, koji kaze da je pripadnik drzave ujedno i njen gradjanin

2. Lenjin-ov, koji daje pravo slabijoj naciji na samoopredjeljenje do otcjepljenja.

[pocetak]

ZAKLJUCAK

Danas u svijetu postoji mnogo etnickih zajednica. Svaki narod tezi da bude etnicki cist. Etnicke karakteristike, kao sto su jezik, vjera, obicaji, kultura, povezuju jedan narod ali ga i razdvajaju od drugih naroda. Tako nastaju razlike medju narodima a one dovode do konflikata, time i do ratova.

Dakle grupisanje medju narodima po etnickim karakteristikama ima svoje prednosti, ali i nedostatke.Svaka nacija ima svoju tradiciju koju zeli sacuvati. Medjutim, danasnje covjecanstvo tezi integraciji, povezivanju svih naroda, kao i brisanju etnickih granica u cilju postizanja trajnog mira u svijetu. To bi znacilo pobjedu solidarnosti i tolerancije u cijelom svijetu.

Da li je moguce zbrisati etnicke karakteristike kao da nisu nikad ni postojale? Covjek treba razvijati svoje etnicke karakteristike, usavrsavati ih do te mjere da se njima ne podsticu nejednakosti, vec mir, ljubav i tolerancija.

Aleksandra Šanjević iz Fondacije za otvoreno društvo i Goran Bašić sa Instituta društvenih nauka na predstavljanju istraživanja 30 septembra 2020.

-

Pogledajte komentare

Rezultati **istraživanja** o odnosima između etničkih zajednica u Srbiji pokazali su da najveći stepen etničke distance postoji prema pripadnicima romske i albanske nacionalne zajednice i da u isto vreme najmanju etničku distancu Srbi ispoljavaju prema pripadnicima slovačke i rumunske nacionalne manjine.

Kako se objašnjava, cilj istraživanja koje su 30. septembra predstavile organizacije Centar za istraživanje etniciteta i Institut društvenih nauka, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, je bio da se prikupe podaci o međusobnim društvenim odnosima srpske većine i pripadnika sedam nacionalnih manjina - Albanaca, Bošnjaka, Mađara, Hrvata, Roma, Rumuna i Slovaka.

Pročitajte i ovo:

Manjinske zajednice u Srbiji počele pripreme za popis stanovništva

Istraživanje je obuhvatilo period od 10. marta, kada je aktivirana onlajn anketa, do 3. jula, dok je terensko istraživanje sprovedeno od 25. maja do 15. juna. Sprovedeno je na uzorku od 2.494 građana, od čega su 759 pripadnici manjinskih nacionalnih zajednica.

Aleksandra Šanjević iz Fondacije za otvoreno društvo napomenula je prilikom predstavljanja da je istraživanje urađeno zbog svesti o tome da, kako je rekla, bez socijalne kohenzije društvo nema velike šanse za razvoj.

"A Srbija jeste društvo različitosti. Mi to pitanje smeštamo i u kontekst evropskih integracija, duboko uvereni da je Srbija i dalje na putu evropskih vrednosti", rekla je ona i istakla da je za Fondaciju važno da se o osetljivim temama ne govori na osnovu utisaka, već na osnovu podataka.

Šanjević je dodala i da je pitanje socijalne kohezije jedno od onih koje će se sve više postavljati Srbiji, pred kojom će biti i sve više zadataka u tom kontekstu.

Infografika:

Položaj manjina u Srbiji

Ona je istakla da su odnosi među etničkih zajednicama takođe bitni i za odnose u čitavom regionu. Istraživači su istakli prilikom predstavljanja nalaza, da oni ukazuju i identifikuju probleme, a da će se objašnjenjima baviti u budućem periodu.

Hrvati najčešći prijatelji, Albanci najređi

U istraživanju se navodi da, iako je najveća distanca prema pripadnicima albanske i romske nacionalne manjine, stavovi ispitanika pripadnika te dve zajednice ukazuju na socijalnu udaljenost od "drugih".

Socijalna distanca je najveća u ličnim odnosima – brak i susedstvo, ali je izražena i u drugim odnosima.

Podaci pokazuju da bi manje od trećine ispitanika srpske nacionalnosti prihvatilo brak sa pripadnicima romske i albanske nacionalne manjine, a da bi brak sa pripadnicima ostalih nacionalnih manjina prihvatili u rasponu od 46,5 odsto (Bošnjaci) do 61,1 odsto (Slovaci).

Pročitajte i ovo:

Ljudska prava u Srbiji: Godine istih zamerki i delimičnih iskoraka

Istraživanje je pokazalo i da, izvan prijateljskih veza unutar sopstvene nacionalne zajednice, Srbi najčešće prijateljske odnose uspostavljaju sa pripadnicima hrvatske (80,7%) i bošnjačke (71,8%) nacionalne manjine. Pripadnici romske nacionalne manjine su treće rangirana grupa (67,4%) sa kojom ispitanici srpske nacionalnosti imaju prijateljske odnose, dok najređe imaju prijateljske odnose sa pripadnicima albanske zajednice (39,6%).

Slovaci poželjni za predsednika Srbije

Takođe, odgovori ukazuju na nizak nivo međusobnog poverenja ispitanika prema pripadnicima drugih nacionalnosti za obavljanje državnih funkcija.

Između ostalog, istraživanje je pokazalo da najviše poverenja da obavlja funkciju predsednika države ispitanici srpske nacionalnosti su iskazali prema pripadniku slovačke nacionalne manjine.

Pripadnik romske nacionalne manjine je rangiran kao drugi, dok je najmanje poverenja za funkciju predsednika Srbije iskazano prema pripadniku albanske nacionalne manjine.

Društvo opterećeno diskriminacijom

Prema nalazima istraživanja, društvo u Srbiji je "opterećeno diskriminacijom na nacionalnoj osnovi".

Podaci pokazuju da se oko 60 odsto ispitanika albanske nacionalnosti i oko 56 odsto ispitanika bošnjačke nacionalnosti suočilo više od deset puta sa diskriminacijom na nacionalnoj osnovi u neformalnim kontaktima sa pripadnicima drugih nacionalnih zajednica.

No media source currently available

0:00 5:22
0:00
Direktan link

Istu diskriminaciju je doživelo čak 66 odsto ispitanika romske nacionalnosti i oko 56 odsto ispitanika pripadnika hrvatske nacionalne manjine.

Ispitanici rumunske nacionalnosti su se sa ovim oblikom diskriminacije susreli u 77 odsto slučajeva, a ispitanici slovačke nacionalnosti u 34 odsto.

Trećina ispitanika srpske nacionalnosti, napominje se, je takođe doživela diskriminaciju na nacionalnoj osnovi u svakodnevnim kontaktima sa sugrađanima.

Ispitanici albanske, bošnjačke i romske nacionalnosti ukazali su i na učestalu diskriminaciju od strane policije, navodi se u istraživanju.

Pročitajte i ovo:

Prvi kulturni centar Roma u Srbiji

Na diskriminaciju kod lekara upozorilo je oko 33 odsto ispitanika albanske, 20 odsto mađarske, 33 odsto romske i 16 odsto rumunske nacionalnosti.

Većina ispitanika, pripadnika svih nacionalnih manjina, smatra da ne ostvaruje priznata prava na obrazovanje, kulturu, službenu upotrebu jezika i pisma i informisanje preko ili uz pomoć nacionalnih saveta.

"Uočljivo je da su ispitanici pripadnici svih nacionalnih manjina, izuzev albanske, više vezani za Srbiju nego za matičnu državu", dodaje se u istraživanju.

Albanci najprisniji sa Srbima

Kada je reč o Albancima, brak sa pripadnicima srpske nacionalnosti sklopilo bi oko 35 odsto pripadnika albanske nacionalne manjine.

Najprisnije odnose Albanci ostvaruju sa Srbima (77,6%), Romima (56,7%) i Bošnjacima (53,1%).

Između ostalog, navodi se i da ispitanici albanske nacionalnosti, njih 67 odsto ukazuju na snažno osećanje građanske neravnopravnosti, odnosno da se ravnopravnim građanima u Srbiji oseća tek petina ispitanika iz te nacionalne zajednice.

Bošnjaci socijalno odbijanje osećaju prema Romima

Kada je reč o Bošnjacima, najprisnije prijateljske odnose pripadnici te nacionalne zajednice imaju sa Srbima i Albancima.

Najveće socijalno odbijanje Bošnjaci iskazuju prema Romima, ističe se u istraživanju.

Pročitajte i ovo:

Romi, žene, stari, svakodnevna borba sa diskriminacijom u Srbiji

Mađari bolji sa susedima

Za pripadnike mađarske nacionalne zajednice, Romi su najmanje poželjni u socijalnim odnosima.

Manja distanca, za Mađare, je prema pripadnicima nacionalnosti koji žive u neposrednom susedstvu (Srbi, Slovaci, Rumuni) u odnosu na pripadnike nacionalnih manjina koji žive u centralnoj Srbiji (Albanci i Bošnjaci).

Hrvati, Romi, Rumuni i Slovaci najmanju distancu osećaju prema Srbima

Istraživanje je pokazalo i da, kada je reč o Hrvatima, najmanja distanca ispitanika te zajednice je prema Srbima, ali 70 odsto njih sa Srbima ne bi bilo u braku.

Uočljivo najveća distanca, kada je reč o Hrvatima, je prema Romima, dodaje se.

Romi najmanju distancu imaju prema Srbima, ali ni sa njima skoro 40 odsto ispitanika koji pripadaju toj nacionalnoj zajednici ne bi bilo u braku. Ipak, najveća distanca, kada je reč o Romima, je prema Albancima, pokazuju podaci.

Pročitajte i ovo:

Kada su nove patike i ogrev najvredniji novogodišnji poklon

Rumuni i Slovaci najmanju distancu imaju prema Srbima, a odgovori ukazuju da su za pripadnike te zajednice najmanje poželjni socijalni odnosi sa Romima i Albancima.

Prema poslednjem popisu stanovništva, koje je u Srbiji sprovedeno 2011. godine, Mađari čine oko tri odsto stanovništva i najbrojnija su manjinska zajednica.

Romi čine dva odsto ukupne populacije, a u sličnom procentu učestvuju u populaciji i Bošnjaci.

Ostale manjinske zajednice čine manje od jedan odsto populacije.

Kada je reč o albanskoj manjinskoj zajednici, tačan broj pripadnika nije utvrđen, s obzirom na to da su njeni pripadnici bojkotovali popis stanovništva.

20.Država

Država

Država - celokupni mehanizam vlasti kojom jedna klasa održava i štiti svoju klasnu vladavinu. Država je historijski proizvod, nastao u fazi prelaza iz prvobitne zajednice, gentilnog i plemenskog društva u klasno, feudalno i robovsko društvo. Vladajuće klase preko državnog mehanizma (policije, vojske, sudova, medija, prosvetnih i ideoloških institucija) osigurava svoju klasnu vlast te se i borba progresivnih klasa u prvom redu vodila oko zauzimanja državne vlasti.

Neki državu definišu po međunarodnoj i unutrašnjoj ulozi. Na međunarodnom nivou država je suvereno telo. Suverenitet čine definisane i međunarodno priznate granice i potpuna vlast države na toj teritoriji (kao i stanovništvo koje stalno naseljava teritoriju države). Kada teritorija ne ispunjava te osnovne uslove ona postaje neuspela država. Primer neuspele države je Somalija, gde ne postoji vlast koja ima suverentitet nad teritorijom okruženom granicama.

Dve najzastupljenije teorije o unutrašnjoj ulozi države ne govore o suštini države i zašto je ona nastala, a to su:

1. Država je **aparat za prinudu**. Po ovoj teoriji država postoji da bi osigurala da svako ispuni svoje zakonske obaveze, kao što su isplata dugova, poštovanje privatne svojine itd.
2. Država **ispunjava principe društvenog ugovora**. Društveni ugovor je podrazumevani ugovor između svakog pojedinca i države. Otac ovog izraza je Žan Žak Ruso. Društveni ugovor se zasniva na tome da država treba da zaštiti prirodna prava svake osobe. Prirodna prava su pravo na život, pravo na slobodu i pravo na imovinu. U zamenu za ovu zaštitu, svaka osoba mora da ispunjava određene dužnosti prema državi, kao što su plaćanje poreza. Ovakva udeja uloge države u društvenom ugovoru je prihvaćena u kapitalističkim državama koje sebe nazivaju demokratijama, ali svim tim pustim teoretiovanjem se ne može prikriti suština poretka - vladavina jedne klase

Sadržaj

O državi

Članak 1 Montevidejske konvencije navodi općeprihvaćene pravne kriterije za državu: "Država, kao osoba prema međunarodnom pravu, mora imati sljedeće osobine: (a) stalno stanovništvo; (b) definirani teritorij; (c) vlast; i (d) sposobnost da stvara odnose s drugim državama." (Montevidejska konvencija je regionalna američka konvencija, ali načela iz ovog članka prihvaćena su posvuda kao precizan izričaj običajnog međunarodnog prava.) Ipak, neki se pitaju jesu li ti kriteriji dovoljni.

Veliko pitanje je sukob između dvije teorije o priznavanju država: konstitutivne i deklarativne. Konstitutivna teorija kaže da država postoji samo ako je priznaju druge države. S druge strane, deklarativna teorija kaže da postojanje neke države ne ovisi o njezinu priznavanju od strane drugih država. Koja teorija je ispravna? To je i danas kontroverzno pitanje u međunarodnom pravu. Praktičan primjer je urušavanje središnje vlasti u Somaliji početkom 1990ih godina: prema Konvenciji iz Montevidea, u tom slučaju država Somalija više ne postoji, a pritom stvorena republika Somaliland (koja sadrži jedan dio "bivše" Somalije) mogla bi ispunjavati kriterije za državnost. Međutim, tu samoproglašenu republiku nisu priznale druge države.

Drugo kontroverzno pitanje u političkoj filozofiji jest pitanje nastanka i osnovnih osobina države. Max Weber i Norbert Elias definirali su državu kao ustanovu koja ima monopol na legitimno nasilje u određenom zemljopisnom području. Jedna od temeljnih osobina države je reguliranje vlasničkih prava, investicija, trgovine i tržišta roba (hrane, goriva itd.), pri čemu država obično koristi vlastitu valutu. Iako države sve više prenose te ovlasti na trgovinske saveze kao što su npr. NAFTA i Europska Unija, to je uvijek kontroverzna odluka koja otvara pitanje jesu li ti savezi zapravo samo veće države. Disciplina političke ekonomije detaljnije izučava ta pitanja.

Činjenica je da mnoge države u određenoj mjeri ovise o moćnijim državama i/ili dragovoljno ulaze u veće političke sile, kao što su Ujedinjeni narodi, Europska Unija, Svjetska trgovinska organizacija i druge međunarodne organizacije. Iako se mnoge države tako praktički stavljaju u podređen položaj, njihov je položaj u odnosu na međunarodne organizacije ili moćnije države ipak mnogo jači nego položaj državnih podjedinica u odnosu na državu.

U zadnje vrijeme sve više raste moć iznaddržavnih ustanova. Zato mnogi ljudi (pogotovo oni koji zastupaju konstitutivnu teoriju međunarodnog

prava) odbacuju pojam suvereniteta kao nešto zastarjelo i gledaju na državu samo kao na jedinicu političke podjele planeta.

Državni organi

Trodioba vlasti je najčešće samo teoretska postavka jer u praksi je u parlamentarnim državama sve pod kontrolom partitokracije

- zakonodavna vlast - obično je to parlament, ali često i vlade i predsjednici država imaju pravo donositi odluke i ukaze s zakonodavnom težinom
- sudska vlast - sudovi, od lokalnih do državnih, najviše sudsko tijelo u državi je Vrhovni sud (Ustavni sud je dio sudskog sustava, ali ne spada u hijerarhiju), brinu se za provođenje zakona
- izvršna vlast - šef države (predsjednički sistem) i/ili vlada na čelu s predsjednikom vlade (premijerom), brine za vođenje države; članovi vlade su ministri; tipično svaka država ima ministarstva unutrašnjih poslova (policija), rata (vojska), i vanjskih poslova

Tipovi državnih uređenja

- anarhija ili bezvlađe (nije tip državnog uređenja)
- despotizam ili despocija ili vladavina jedne osobe - *despota*
- tiranija
- diktatura
- monarhija (donosi zakone, vlada jedna osoba - *monarh*)
  - ustavna monarhija (vladavina monarha ograničena Ustavom države)
- republika
- komunizam
- socijalizam
- parlamentarna demokracija
- fundamentalizam

- fašizam

Udruživanje država

Države se ponekad po svom sastavu dijele na jednostavne (unitarne) i složene države. Unitarne države su one u kojima postoji jedan jedini državni aparat na cijelom teritoriju.

Složene države (za koje se ponekad koristi izraz **državne zajednice**) se pak sastoje od nekoliko država koje su u većoj ili manjoj mjeri povezane kroz zajedničke institucije koje vrše određene državne funkcije. S obzirom na karakter veza, odnosno ovlasti zajedničkih institucija složene države se dalje dijele na slijedeće tipove:

- personalna unija je zajednica dviju ili više samostalnih država koje spaja institucija zajedničkog državnog poglavara.
- realna unija je zajednica dviju ili više samostalnih država koje spaja zajedničke institucije u nekim oblastima državne uprave;
- konfederacija ili savez država je zajednice dviju ili više država koje na temelju formalnog akta stvaraju sebi zajedničke institucije, ali na njih ne prenose suverenitet.
- federacija ili državni savez je zajednica dviju ili više država koje posjeduju zajedničke institucije kojima su prenijele suverenitet.

21.Pravo

Pravo (OAS)

Struktura studijskog programa
Svrha studijskog programa
Ciljevi studijskog programa
Kompetencije diplomiranih studenata

Studijski program osnovnih akademskih studija PRAVO traje četiri godine (8 semestara), ima ukupno 240 ESPB bodova, pripada polju društveno-humanističkih nauka i daje stručni naziv diplomirani pravnik. Metode izvođenja nastave zavise od tipa nastave: aktivna nastava, samostalni rad studenata, kolokvijumi, seminari, ispiti, domaći radovi itd. Na prvoj godini studija izučava se 8 obaveznih nastavnih predmeta. Na drugoj godini se izučava ukupno 7 nastavnih predmeta, od toga 5 obaveznih i 2 izborna koja se biraju od 3 ponuđena . Na trećoj godini izučava se 7 nastavnih predmeta, 5 obaveznih i 2 izborna, koja se biraju od 3 ponuđena nastavna predmeta. Na četvrtoj godini izučava se 8 nastavnih predmeta, 6 obaveznih, a 2 predmeta su izborna, koja se biraju od 3 ponuđena . Predmeti su raspoređeni ravnomerno po semestrima, shodno obimnosti predmetnih sadržaja.

INFORMACIJE

- - Raspored ispita
- - Raspored predavanja

- # Vrste prava

- Objavljeno / 03.04.2012. Autor / Dušan Pilipović Kategorija / Uvod u pravo
- Prema njegovoj prirodi:
  1)**Prirodno pravo**
  • Dato samom ljudskom prirodom(≠pozitivno-stvaraju ljudi)
  • Idejno(≠pozitivno – stvarnosno)
  • (i primitivno pravo);Podsticaj ljudima da stvaraju što bolje pravo
  2)**Pozitivno pravo**(≠ nepozitivno, istorijsko)
  • Postojeće od ljudi postavljeno
- Prema načinu nastanka i obeležijima
  1)**Državno pravo**(Može se odnositi samo na Ustavno pravo kojim se reguliše država ali se ne treba zanemariti Administrativno pravo kojim se reguliše državno upravljanje)
  • Uže značenje-norme sa državnom sankcijom
  • Šire značenje – u ovom slučaju pravi se razlika između potpunog, nepotpunog i nedovršenog državnog prava
- 2)**Društveno pravo**
  Uže značenje – norme koje ne sadrže državnu sankciju
  Šire značenje = potpuno, nepotpuno i nedovršeno pravo koje stvara društvo
- Prema oblastima regulisanja
  1)**Međunarodno** i **unutrašnje pravo**
  • Međunarodno
  -ne raspolaže sankcijama(osim blokada, retorzija…)
  -institut samopomoći u nedostatku pravne sankcije
  -ipak, deluje na sve subjekte
  -ad hoc sudovi
- • Unutrašnje
  -dualističko shvatanje(međuinarodno i unutrašnje pravo su dva nezavisna pravna poretka)
  -monističko shvatanje(to je zapravo jedan jedinstven pravni poredak)
  2)**Javno i privatno pravo**
  • Javno
  -najstarija podela
  -deli se na ustavno,upravno, finansijsko i krivično

- Privatno
  -Građansko,porodično, radno, trgovačko, nasledno
- Podela na javno i privatno pravo je nedefinisana i sporna, te se mogu izvršiti podele na ova dva segmenta na osnovu: Interesa(državni=javno, privatni=privatno), subjekata(država=javno, privatna lica=privatno) i vlasti(javno=odnosi između države i pojedinca, privatno=odnosi između privatnih lica)

22.Kultura

Kultura kao ono što se podrazumeva

Kultura i moderna sredstva komunikacije
06 dec 2017

Kultura je pojam sa mnogo značenja

Kultura je pojam koji sadrži mnoštvo značenja, tako često korišćen na različite načine da je jako teško objediniti kroz prostu definiciju sve ono što spada u domen kulture. Rejmond Vilijams, velški književni kritičar, rekao je da kultura spada u jednu od dve ili tri najkomplikovanije reči. Polazi od toga da se ona prvobitno odnosila na kultivaciju useva i životinja, kao agrikultura (kultura – lat. colere, cultus – obrađivati polje, negovati zemlju), dok se u 19. veku više odnosi na umetnost, odnosno na književnost, slikarstvo, balet, pozorište.

Kultivacija je u vezi sa poboljšanjem

Iako različita, oba određenja dele sličnu konotaciju, tj. značenje. Kultivacija je povezana sa poboljšanjem, pripitomljavanjem, stvaranjem civilizovanih osobina koje često pronalazimo u umetnosti. Mi ne čitamo samo zbog zadovoljstva, mi to činimo zato što nas to „poboljšava". Naravno, mnogi će reći da „poboljšanje" zavisi od onoga šta čitamo. Jelena Bačić Alimpić nam može pružiti zadovoljstvo, ali nas ne kultiviše na isti način kako to radi Ivo Andrić.

Kultura i njen uticaj

Međutim, kada govorimo o kulturi, njen uticaj je mnogo obuhvatniji, ona predstavlja mnogo više od jednog svesnog procesa kojim čovek želi da se kultiviše, ili da promeni prirodnu sredinu i time pokaže svoju nadmoć.

Kultura je široko rasprostranjena u društvu i ona teži da se prenosi sa generacije na generaciju, ona nije samo individualni način usavršavanja, ona je kolektivna i ne retko toliko usađena u nama da je nekad nismo ni svesni. Uzmimo za primer sam način komunikacije u jednom društvu: tačno se zna na koji način i kakvim tonom treba da se obraćamo drugima, u situaciji kada neko počinje da vam se obraća jako glasno ili „urla“ na vas bez ikakvog povoda, bićete zbunjeni, jer znate da to nije uobičajeni i društveno prihvatljiv način na koji se razgovara.

Kulturno rastojanje pri razgovoru

Možemo zamisliti situaciju u kojoj vam neko priđe na par santimetra od vaše glave, povlačićete se unazad jer znate da to nije propisna daljina sa koje se razgovara. Na različit način ćemo razgovarati sa profesorima ili prijateljima, roditeljima ili strancima, u kafani ili crkvi. Ali znaćemo kada, kako i gde bi trebalo komunicirati upravo zato što smo preko kulture (socijalizacije) usvojili zajedničke obrasce i pravila komuniciranja koja mi smatramo normalnim.

Kultura i stil života

U najširem smislu, kultura se određuju kao način života, ali to ne znači da kulturu treba videti samo kao skup pravila, običaja ili umeća koja se prenose sa generacije na generaciju u nekom društvu. Kultura se takođe odnosi i na način razmišljanja, percepcije, oblikovanja određenih shvatanja, kao i na čitavu jednu riznicu značenja koja su rasprostranjena u kulturi jednog društva.

Postoji čitav niz društveno usađenih kulturnih kodova koje mi uzimamo „zdravo za gotovo“, ne dovodimo ih u pitanje, iako možda nema nekog racionalnog razloga zašto bi se baš tako ponašali i zašto bi baš na takav način mislili. Ovo se naročito može videti na primeru pojedinih običaja, koji često opstaju usled dugogodišnjeg, viševekovnog praktikovanja, čak i onda kada izgube svrhu i smislenost u savremenosti.

Kultura poljupca

Uzmimo primer poljupca – naša kultura gaji sliku o čistoti poljupca kao izraza nečega lepog, poželjnog, samo po sebi razumljivog i normalnog načina da dvoje ljudi razmenjuju nežnost. Sigurno je da poljubac, ukoliko je poželjan, izaziva osećanje lepog, ali razlog zašto parovi u svojim intimnim vezama pridaju značaj poljupcu ne leži u ljudskoj prirodi. Osim emocija, kroz poljubac ljudi prenose značajan broj bakterija, pa bi se racionalno,

medicinskim argumentima, takav vid razmenjivanja nežnosti teško mogao opravdati. Takođe, poljubac nije univerzalan način iskazivanja ljubavi (Eskimi se, na primer, dodiruju i trljaju nosevima), ljubljenje istorijski nije učestala praksa razmenjivanja nežnosti, niti je danas prisutan u svim kulturama, neke ga smatraju odbojnim i nepoželjnim.

Kulturna pravila

To nam pokazuje da u kulturi postoje niz pravila i shvatanja koje mi ne dovodimo u pitanje, ne tražimo neki racionalan razlog za to, već prosto podrazumevamo da je to tako. Tako je i sa načinom ishrane, na primer zašto je nekulturno jesti određena jela prstima? Teško da možemo govoriti o higijenskim razlozima jer brojne druge stvari je dozvoljeno jesti rukama (voće, povrće, riba). Ti kulturni kodovi su toliko duboko usađeni u našu ideju normalnog, da ne samo da nas primoravaju da se ponašamo na određen način, nego izazivaju gađenje, stid i nelagodnost ukoliko vidimo nekog drugog da odstupa od onoga što smatramo normalnim.

Norbert Elijas, nemački sociolog, u svom delu Proces civilizacije, govori da se razvoj civilizacije može ogledati kroz interiorizaciju normi, uočava niz promena u ponašanju čije poreklo vidi u dvorskoj kulturi, kojom su gornji slojevi želeli da se distanciraju od donjih. Tako uočava i promenu odnosa prema golotinji, gde se ljudi tokom dugog perioda nisu stideli golotinje, ona je bila redovan prizor u javnim kupatilima, čak su ljudi nagi ili oskudno odeveni prolazili put od kuće do gradskog kupatila. Tako je slično bilo i sa spavanjem, bila je široko rasprostranjena praksa spavati nag. Do značajnih promena dolazi u XVI, XVII, XVIII i XIX veku, prvenstveno među gornjnim, a potom i među donjim slojevima.

Da li kultura ima obrasce?

Vidimo da kultura nije statičan i cementiran obrazac koji se ne može menjati, ona se kroz istoriju neprestano oblikuje i potvrđuje kroz društvenu praksu. Osim što uči svoju kulturu, čovek je i njen stvaralac, njen nosilac i njen korisnik. Kultura sadrži čitavu riznicu značenja i ideja kroz koje se mi oblikujemo i kroz koje nas društvo oblikuje. Pa čak i sloboda, koju mnogi vide kao nešto prirodno i svojstveno čovekovoj prirodi jeste plod kulture. Čovek po prirodi nije slobodan, on je biće nagona i određen je njihovim trenutnim zadovoljenjem, tu nema slobode.

Kultura i priroda čoveka

Tek kultura uspeva da se suprotstavi prirodi čoveka i natera ga da živi u skladu sa vrednostima i normama koje je stvorilo društvo (da svoje fiziološke potrebe za hranom, vodom, za snom, razmnožavanjem i dr. zadovoljava na

mnogo bogatije, raznovrsnije i sadržajnije načine od životinja). Na taj način, kultura daje smisao čovekovom postojanju, omogućava mu da ukroti svoju prirodu i organizuje život u zajednici. Čovek koji je odvojen od društva i kulture i od malena živi sam u prirodi (primer takozvane „divlje dece“) ne može poznavati ni jezik, a kamoli tek upoznati se sa idejama slobode, dobrog, normalnog, prema kojima će kasnije graditi svoju kultivisanu ličnost. Sloboda je uslovljena razvojem društva i njegove kulture pa je zato i na različit način shvatana.

Postoji opasnost od toga da se kulturne razlike (izražene i u doživljavanju onoga što se smatra „normalnim“ u nekom društvu) obeležavaju i utemeljuju kao prirodne. Rezultat toga su brojne ideologije kao što su rasizam, seksizam itd., koje na taj način žele da sačuvaju svoj povlašćen položaj kao prirodno dat (ideja superiornosti i dominantnosti bele rase nad crnom, muškaraca nad ženama i sl.). Zbog toga je važno znati da je kultura naširoko rasprostranjena u društvu i, često bez jasne svesti o tome, utiče na način našeg razmišljanja i ponašanja, često se određeni kulturni obrasci podrazumevaju i nekritički prihvataju jer ih smatramo normalnim, prirodno datim, a u stvari su rezultat dugog društvenog praktikovanja kroz brojne i raznovrsne kulturne prakse. Drugim rečima, nešto nije usađeno u kulturu zato što je normalno, nego je normalno zato što je usađeno u kulturu.

Kultura

Religija i ekspresivna umjetnost važni su aspekti ljudske kulture.

Proslave, rituali i potrošački obrasci važni su aspekti pučke kulture.

Socijalna i politička organizacija varira među različitim kulturama.

Tehnika, kao što je pisanje, dopušta visok stupanj kulturne kompleksnosti.

Kultura se odnosi na cjelokupno društveno naslijeđe neke grupe ljudi, to jest na naučene obrasce mišljenja, osjećanja i djelovanja neke grupe, zajednice ili društva, kao i na izraze tih obrazaca u materijalnim objektima. Riječ kultura dolazi iz latinskoga *colere*, što je značilo: nastanjivati, uzgajati, štititi, štovati. Za kulturu postoje i druge definicije koje odražavaju razne teorije za razumijevanje i kriteriji za vrednovanje ljudske djelatnosti. Antropolozi kulturu smatraju definirajućim obilježjem roda *Homo*.

Sadržaj

Definiranje kulture

Mnogi ljudi danas koriste shvatanje "kulture" koje se razvilo u Europi tijekom 18. i ranog 19. stoljeća. To shvaćanje kulture odražavalo je nejednakost unutar europskih društava i među europskim silama i njihovim kolonijama diljem svijeta. Ono izjednačuje "kulturu" s "civilizacijom" i suprostavlja oboje "prirodi". Prema tom mišljenju neke su zemlje civiliziranije od drugih kao što su i neki ljudi kulturniji od drugih. Stoga su neki kulturni teoretičari zapravo pokušali izbaciti popularnu ili masovnu kulturu iz definicije kulture.

Kultura se u praksi odnosi na elitna dobra i aktivnosti kao što su haute cuisine, visoka moda ili haute couture, muzejska umjetnost i klasična glazba, te riječ *kulturan* označava ljude koji znaju o tim aktivnostima i sudjeluju u njima. Na primjer, netko tko koristi 'kulturu' u smislu 'kultivacije' može uvjeravati da je klasična glazba najotmjenija od glazbe radne klase kao što su punk rock ili domorodačka glazbena tradicija australskih Aboridžina.

Ljudi koji koriste "kulturu" na taj način paze da je ne koriste u množini. Oni vjeruju da ne postoje zasebne kulture, svaka sa svojim vlastitim vrijednostima i logikom, nego radije koriste samo jedan standard rafinacije kojim se sve grupe mogu objasniti. Stoga su oni ljudi koji imaju različite običaje shvaćeni kao "nekulturni" zbog "njihove različite kulture". Ljudi s nedostatkom "kulture" često se čine "prirodnijima", pa promatrači često kritiziraju elemente visoke kulture zbog potiskivanja "ljudske prirode".

Neke socijalne kritike od 18. stoljeća pa nadalje prihvaćaju taj kontrast između kulturnih i nekulturnih, ali naglašavaju da su rafiniranost i razrađenost kvarenje, a neprirodni razvoj onaj koji zakriva i izobličuje ljudsku suštinsku prirodu. Na račun toga, narodna glazba ljudi iz radne klase je iskreno izražavanje prirodnog načina života, dok je klasična glazba površna i dekadentna. Jednako, ljudi koji nisu sa Zapada često se vide kao 'plemeniti divljaci' koji žive autentičnim neokaljanim životima koji još uvijek nisu složeni i iskvareni visoko raslojenim kapitalističkim sustavom Zapada.

Danas mnogi društveni znanstvenici odbacuju monadno shvaćanje kulture te suprotnost kulture i prirode. Oni priznaju da su neelitne kulture jednako kulturne kao elitne (i da su ljudi koji nisu sa Zapada jednako civilizirani) – oni su samo kulturni na različit način. Stoga, socijalni promatrači kontrastiraju "visoku" kulturu elite s "popularnom" ili pop kulturom, koja označuje dobra i aktivnosti namijenjenih za proizvodnju i potrošnju neelitnih ljudi ili masa. Obje se kulture, visoka i niska, mogu vidjeti i kao supkulture.

Kultura kao "svjetski gledana"

Tijekom romantizma u Njemačkoj su znanstvenici, posebno oni zaokupljeni nacionalizmom (težnja za ujedinjenjem Njemačke i borba potlačenih naroda u Austro-ugarskoj Monarhiji), razvili obuhvatniji pojam kulture kao "svjetski gledane". Taj način razmišljanja, različit i neusporediv pogled na svijet, obilježje je svake etničke grupe. Iako obuhvatnije od ranijih gledišta, taj pristup još uvijek je dopuštao razlike među "civiliziranim" i "primitivnim" ili "plemenskim" kulturama.

Do kasnih godina 19. stoljeća antropolozi su prihvatili i prilagodili termin *kultura* na širu definiciju koju su mogli primjeniti na široku raznolikost društava. Oprezni prema teoriji evolucije, pretpostavili su da su se sva ljudska bića razvila jednako i da činjenica da svi ljudi imaju kulturu mora proizlaziti na neki način iz čovjekove evolucije. Oni su također iskazali nesklonost upotrebe biološke evolucije za objašnjavanje razlika između specifičnih kultura -- pristup koji je ujedno bio i legitimni oblik rasizma. Oni su vjerovali da će biološka evolucija proizvesti najobuhvatniji pojam kulture, shvaćanje koje su antropolozi mogli primjeniti jednako na društva s pismom i bez njega ili na nomadska i na sedentarna društva. Dokazivali su da su kroz smjer svoje evolucije ljudska bića razvila univerzalnu ljudsku sposobnost za određivanje iskustava, te za kodiranje i komuniciranje njima putem simbola. Kada su ti sustavi simbola bili naučeni ljudi su se počeli razvijati neovisno o biološkoj evoluciji (drugim riječima, jedno ljudsko biće može se naučiti vjerovanju, vrijednostima ili načinu stvaranja nečega, iako dva čovjeka nisu biološki u srodstvu). Stariji argumenti o prirodi protiv odgoja osporavaju da je ta sposobnost za simboličko razmišljanje i socijalno učenje proizvod ljudske evolucije.

Ljudi koji žive odvojeni jedan od drugoga razvijaju jedinstvene kulture, ali elementi različitih kultura mogu se lako širiti iz jedne grupe ljudi na drugu. Kultura je dinamična i može biti naučena, stvarajući ju potencijalno brzim oblikom adaptacije na promjenu fizičkih uvjeta. Antropolozi gledaju kulturu ne samo kao proizvod biološke evolucije nego kao njezin dodatak, kao glavna sredstva ljudske prilagodbe na svijet.

To gledanje kulture kao sustava simbola s prilagođenim funkcijama koji je različit od mjesta do mjesta, vodilo je antropologe da shvaćaju različite kulture kao definirane različitim obrascima. Te obrasce čine dugotrajan, proizvoljan i dogovoren skup značenjâ koji su uzeli konkretan oblik u mitovima i ritualima, oruđu, dizajniranju stambenog prostora i planiranju naselja. Antropolozi stoga razlikuju **materijalnu kulturu** od **simboličke (nematerijalne, duhovne) kulture**, ne samo jer svaka odražava različite vrste ljudske djelatnosti, nego također jer sačinjavaju različite vrste podataka koji traže različite metodologije.

Takvo gledište kulture postalo je dominantnim između Prvog i Drugog svjetskog rata, a uključivalo je da je svaka kultura vezana i mora biti shvaćena kao cjelina, na svojim vlastitim terminima. Rezultat toga bilo je stvaranje kulturnog relativizma, tj. promatranja neke kulture sa stajališta te kulture. Takav pristup kulturi ne pita je li neka značajka moralna ili ne, nego kakvu ulogu ima u životu toga društva.

Usprkos tomu, shvaćanje da je kultura kodirana simbolima i stoga može biti naučena s jedne osobe na drugu određuje da se kultura, iako ograničena, mijenja. Kulturna promjena može biti rezultat otkrića i izuma, ali također može biti rezultat dodira između dviju kultura. Pod miroljubivim uvjetima dodir između dviju kultura može voditi ljude da "posude" (zapravo, nauče) jedni od drugih (difuzija (antropologija) ili transkulturacija). Pod uvjetima nasilja i političke nejednakosti, ljudi jednoga društva ipak mogu "ukrasti" kulturne tvorevine od drugih, ili nametnuti kulturne tvorevine drugima (akulturacija). Teorija difuzije inovacija predstavlja istraživački utemeljen model za određivanje kako, kada i zašto ljudi prihvaćaju nove ideje.

Sva ljudska društva bila su upletena u procese difuzije, transkulturacije i akulturacije, te malo antropologa danas vide kulturu kao ograničenu. Ti antropolozi pokazuju da umjesto razumijevanja kulturnih tvorevina u terminima njene vlastite kulture, mora biti shvaćeno u terminima šire povijesti uključujući i dodire i odnose s drugim kulturama.

Pored gore spomenutih procesa još od Kolumba svijet je bio na širokoj osnovi obilježen migracijama, uključujući kolonijalnu ekspanziju i prisilnu migraciju kroz ropstvo. Rezultat toga su mnoga kulturno heterogena društva. Neki antropolozi su dokazivali da su heterogena društva ipak ograničena nekakvim jedinstvenim kulturnim sustavom i da heterogeni elementi se bolje shvaćaju promatrajući ih kao supkulture. Drugi su dokazivali da ne postoji jedinstveni ili koordinirajući kulturni sustav i da se heterogeni elementi moraju shvatiti zajedno u obliku multikulturalnog društva. Multikulturalizam se podudarao s preporodom političkog identiteta koji uključuje zahtjeve za prepoznavanjem kulturnih jedinstvenosti socijalnih podgrupa.

Sociobiolozi dokazivali su da se mnogi aspekti kulture mogu najbolje shvatiti kroz koncepciju *mema* koje je prvi uveo Richard Dawkins u svojoj knjizi *The Selfish Gene* iz 1976. godine. Ideja govori o postojanju jedinicâ kulture ili *memima* koji su jako sličili *genima* u biologiji evolucije. Iako je to stajalište zadobilo neku popularnu vrijednost, antropolozi ga općenito odbacuju.

Komponente kulture

Drugi uobičajen način razumijevanja kulture je promatranje kulture koju čine njene komponente: simboli, jezik, vrijednosti, norme, i rituali.

Vrijednosti su apstraktne ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno. One su osnova za društvene norme. Norme su, dakle, društvena pravila ili upute što određuju prikladno ponašanje u određenim situacijama. Dijele se prema oštrini sankcija koje izaziva njihovo kršenje, a provodi ih društvo. Tako najblaže sankcije izaziva kršenje folkways normi (nerukovanje prilikom pozdravljanja, ne pokrivanje ustiju prilikom zijevanja...), dok kršenje mores (lat. običaj) normi i zakona izaziva najveće sankcije.

Pravilo je da se arheolozi fokusiraju na materijalnu kulturu, a kulturni antropolozi na simboličku kulturu, iako na kraju obje grupe zadržavaju zanimanje za odnose između tih dviju dimenzija. Nadalje, antropolozi shvaćaju "kulturu" za označavanje ne samo potrošnja dobara, nego na opće procese koji proizvode takva dobra i daje im značenje, na socijalne odnose i postupak u kojima takvi objekti i procesi postaju ugrađeni.

Kultura kao obrasci proizvoda i djelatnosti

U ranim godinama 20. stoljeća antropolozi su shvaćali kulturu ne za označavanje skupa zasebnih proizvoda i djelatnosti (bilo materijalnih bilo simboličkih) nego radije za podcrtavanje obrazaca istih. Nadalje, oni su pretpostavili da su takvi obrasci imali jasne granice (stoga neki ljudi miješaju "kulturu" s društvom koje ima posebnu kulturu).

U slučaju manjih društava u kojima se ljudi jedva razvrstavaju u kategorije dobi, spola, kućanstva i etničkog podrijetla, antropolozi su vjerovali da ljudi više-manje dijele isti skup vrijednosti i konvencija. U slučaju većih društava u kojima ljudi prolaze daljnje kategorizacije po regiji, rasi, etnicitetu i klasi, antropolozi su počeli vjerovati da su članovi istog društva često imali visoko kontrastne vrijednosti i konvencije. Oni su stoga koristili termin supkulture za označavanje kulturnih dijelova većih društava. Dok supkulture odražavaju položaj segmenta društva nasuprot drugim segmentima i društva u cjelini, oni često otkrivaju procese dominacije i otpora.

Kulturna promjena

Kulture su jednako predodređene za promjenu kao i za otpor prema njoj. Otpor može doći iz navike, religije, te integracije i međuneovisnosti o kulturnim značajkama. Na primjer, muškarci i žene imaju komplementarne uloge u mnogim kulturama. Jedan spol može željeti promjenu koja će utjecati na drugi, kao što se dogodilo u zapadnim kulturama u drugoj polovici 20. stoljeća.

Kulturološka promjena može biti uzrokovana okolinom, inovacijama i drugim unutarnjim utjecajima, te dodirivanjem s drugim kulturama. Na primjer, kraj zadnjeg ledenog doba doveo je do otkrića poljoprivrede.

Neka otkrića koja su utjecala na zapadnu kulturu u 20. stoljeću uključivali su pilulu za kontrolu rađanja, televiziju i internet. Pilula je pomogla obiteljima da imaju mnogo novaca i ženama da imaju veću slobodu. Televizija nije samo donijela slične vizualne programe u mnoge domove, nego je također utjecala kako i kada će članovi obitelji biti u međusobnoj interakciji.

Dodir između kultura može rezultirati difuzijom, ili na široj osnovi, akulturacijom.

Difuzija (antropologija) je proces u kojem se nove ideje, ponašanja, tehnologije i vjerovanja prenose s osobe na osobu, s grupe na grupu ili s društva na društvo. Hamburgeri, primjerice, kada su uvezeni u Kinu iz SAD-a činili su se egzotičnima. "Difuzija poticaja" odnosi se na element jedne kulture koji vodi inovaciji u drugoj kulturi. Teorija difuzije inovacija predstavlja istraživački utemeljen model za određivanje zašto i kada ljudi prihvaćaju nove ideje, postupke i proizvode.

Kada neka grupa u dodiru s drugom gubi svoje izvorne kulturne značajke i preuzima tuđe, govorimo o alkuturaciji. Ona se najviše odvijala prilikom procesa kolonizacije naročito među domorodačkim plemenima, npr. Indijanci i Aboridžini.

Srodni procesi na individualnoj razini jesu asimilacija i transkulturacija, tj. prihvaćanje drukčije kulture od pojedinca.

Kulturna istraživanja

Kulturna istraživanja su se razvila u kasnim godinama 20. stoljeća dijelom kroz ponovno uvođenje marksističkog mišljenja u sociologiju i dijelom kroz artikulaciju sociologije i ostalih akademskih disciplina kao što je književna kritika. To se ponajprije dogodilo zato da se usredotoči na analize supkultura u kapitalističkim društvima. Slijedeći neantropološku tradiciju, kulturna se istraživanja općenito usredotočuju na proučavanje potrošnje dobara (kao što su moda, umjetnost i književnost). Zbog razlikovanje "visoke" i "niske" kulture tijekom 18. i 19. stoljeća koje se činilo neodgovarajućim za pripisivanje masovnoj proizvodnji i masovnoj tržišnoj potrošnji dobara koje kulturna istraživanja analiziraju, ti znanstvenici radije koriste termin "popularna kultura".

Danas su se neki antropolozi pridružili projektu kulturnih istraživanja. Većina ipak odbacuje pojam kulture kao ograničene, i shodno tome odbacuju pojam supkulture. Umjesto toga oni vide kulturu kao složenu mrežu promjenjivih obrazaca koji povezuju ljude u različitim situacijama i društvene formacije različitih osnova. Prema tome gledištu bilo koja grupa može izgraditi svoj vlastiti kulturni identitet.

Popis kultura

Kulture suvremenih zemalja

Glavni članak: Popis članaka o nacionalnim kulturama.

- Albanija
- Angola
- Australija
- Belgija
- Bosna i Hercegovina
- Brazil
- Butan
- Čile
- Danska
- Egipat
- Finska
- Francuska
- Gibraltar
- Grčka
- Gruzija
- Hrvatska

- Indija
- Indonezija
- Italija
- Izrael
- Japan
- Južna Afrika
- Kanada
    - Quebec
- Kina
    - Hong Kong
- Koreja
    - Južna Koreja
    - Sjeverna Koreja

- Makedonija
- Meksiko

- Nizozemska
- Novi Zeland
  - Maorska kultura
- Peru
- Portugal
- Rusija
- Sjedinjene Države
- Srbija
- Španjolska
- Švedska
- Švicarska
- Ujedinjeno Kraljevstvo
  - Engleska
  - Sjeverna Irska
  - Škotska
  - Wales

Ostale suvremene kulture

- Esperanto kultura
- Kultura gluhih
- Kultura hakera
- Kultura kazeta
- Kultura radne klase
- Underground kultura

Povijesne kulture

- Asirsko-babilonska kultura
- Kultura doline Inda

- Latenska kultura — iz željeznog doba u dijelovima Europe
- Natufijska kultura — na Mediteranu prije više od 10,000 godina
- Paideia — Klasična grčka kultura
- Romanitas — Kultura carskog Rima
- Weimarska kultura
- Zapadna kultura

Više informacija

- Akulturacija
- Anketa svjetskih vrijednosti
- Europski grad kulture — grad odabran od Europske Unije na godinu dana da pokaže svoj kulturni život
- Kulturkampf — specifična kulturna borba u Njemačkoj 1870-ih
- Kulturna evolucija
- Kulturna raznolikost
- Kulturna teorija
- Kulturne predrasude
- Kulturni imperijalizam
- Kulturni rat
- Kulturno ugnjetavanje
- Organizacijska kultura
- Prekokulturna komunikacija

23.Civilizacija

Civilizacija

Za ostala značenja, v. Civilizacija (razvrstavanje).

Gradovi su najveća odlika ljudske civilizacije

civilizacija (franc. *civilisation*, od lat. *civilis*: građanski, od *civis*: građanin), kompleksno društvo karakterisano urbanim razvojem, socijalnom stratifikacijom, simboličkim komunikacionim formama (tipično pismovnim sistemima) i percipiranom separacijom od prirodne okoline i dominacijom nad njom od strane kulturne elite. Rečju civilizacija označavamo viši stepen razvoja ljudskog društva. Civilizovano društvo, u odnosu na praistorijsko, koristi pismo, poseduje visok stepen specijalizovanih znanja i umeća, i ima zajedničku upravu, koja nastaje iz prirodne potrebe ljudi da žive bezbedno i prema ustaljenom redu.

Definicija civilizacije

Definicija civilizacije koju daje Vil Durant je definiše kao društveni red koji koji promoviše stvaranje kultura. Konstituišu je četiri elementa: ekonomija, politička organizacija, moralna tradicija i potraga za znanjem i umetnošću. Kada je strah prevladan, konstruktivnost i radoznalost su oslobođeni i ljudi su podstaknuti prirodnim impulsom prema razumevanju i unapređenju života.

Fizički i biološki uslovi su samo preduslovi civilizacije, oni je ne konstituišu i ne generišu je. Moraju biti uključeni i faktori psihologija. Mora postojati socijalni red, čak i ako je blizak haosu, kao u renesansa Firenca ili Rimu, ljudi se moraju osećati slobodno. Mora postojati nekakvo jedinstvo jezika za kulturnu razmenu. Kroz institucije kao što su crkva, familija, škola i slično mora biti postavljen unifikovani moralni kod, pravila igre života koja su prepoznata čak i od onih koji ih krše. Možda je neophodno i neko jedinstvo koje daje vera u nešto natprirodno ili utopijasko - što podiže moral od kalkulacija prema posvećenosti i daje plemenitost i značaj bez obzira na pritisak smrtnosti. I na kraju, mora postojati nekakvo obrazovanje - neka tehnika, makar i primitivna, potrebna za transmisiju kulture. Bez obzira da li se obrazovanje vrši kroz imitaciju, inicijacijau ili instrukcije, kroz oca i majku, učitelja ili sveštenika, nasleđe plemena - jezik i znanje, moral i običaji, tehnologija i umetnost - moraju biti preneti mladim naraštajima kao instrument koji ih pretvara iz životinja u ljude.

Civilizacija

By dannielladiaz 21. June 2016. No Comments

Share Tweet Pinterest +

Šta je to civilizacija?

Civilizacija predstavlja društvenu usklađenost, odnosno onaj stepen kulture u kojem su ljudi pismeni i žive skladno u zajendici sa svojim bližnjima.

Pojam civilizacija počeo je da se koristi još u 18 -om veku. Njega su definisali i uveli francuski prosvetitelji i to kao antitezu neprosvećenog doba faudalizma koji je do tada „bilo na snazi“. Pojam civilizacije vezuje se za nauku, pismenost i društveni napredak i društvenu usklađenost. Etnološki posmatrano reč civilizacija nastala je od latinske reči *civis* u **značenju** grad odnosno gradnja. Ovaj izraz počeo je da se koristi kao sinonim za jedan od do tada najviših stupnja razvoja materijalne i duhovne kulture. Tokom dvadesetog veka izraz civilizafcija upotrebljavan je da izrazi posebne kulture kao što su na pirmer helenska civilizacija, antička, meksička, plemenska civilizacija i slično.

Civilizovano društvo za razliku od onog praistorijskog koristi pismo, poseduje visok stepen specijalizovanih znanja i ima upravu koja proizilazi iz ljudske potrebe da živi bezbedno poštujući određene društvene norme. Po **definiciji** civilizcaija predstavlja društveni red koji promoviše stvaranje kultura i nju konstituišu četiri elementa: ekonomija, politička organizacija, moralna tradicija i potraga za znanjem i umećem. Bitno je istaći da civilizacije ne bi postoja da ne postoje ljudi koji su njen osnovni element. Značajan faktor jedne civilizacije jeste socijalni red koji mora postojati kako i jezik i razumevanje istog koji predstavljaju najznačajnije i najosnovnije faktore civilizacije.

U civiliizaciji moraju postojati crkve, škole i druge kulturne ustanove, zatim ljudi moraju poštovati jedne druge i mora postojati nekakvo jedinstvo koje će ih povezivati. Civilizacija postavlja određena pravila koja se moraju poštovati, a oni koji ih krše po pravilu moraju biti kažnjeni. Posebno ćemo istaći još jedan element koji je bitan za civilizaciju, a to je obrazovanje koji se prenosi sa kolena na koleno (nije bitno da li roditelji uče decu, ili pak deca idu u škole, ili uče uz pomoć sveštenika) i prestavlja osnovni instrument koji iste pretvara iz životinja u ljude.

PROČITAJTE:

- Epidamnos
- Praline
- Elizijum

Danas cesto možemo čuti izraz tipa *“on nije civilizovan”* čime uglavnom želi da se skrene pažnja da određena osoba nije dovoljno kulturno napredovala, te da se ponaša dosta primitivno.

štaZnači.com » C... » CI.. » CIVILIZACIJA

Šta znači CIVILIZACIJA?

» **civilizacija** *• ženski rod* Stepen kulture koji dolazi iza varvarstva i na kome se malo pomalo čovek privikava da živi u skladnoj zajednici sa svojim bližnjima; prosvećenost, obrazovanost, uljuđenost, društvena usklađenost.

24.Jezik

Jezik

Za ostala značenja, v. Jezik (razvrstavanje).

Jezik je sistem gestikulacije, gramatike, znakova, glasova, simbola, ili reči, koji se koristi za prikaz i razmenu koncepata (tj., za komunikaciju), ideja, značenja i misli. Može se zamisliti kao "semantički kod". Proučavanje jezika kao koda se zove lingvistikom, koju je kao akademsku disciplinu u tom obliku uveo Ferdinand de Sosir. Oni koji govore ili na druge načine koriste jezik smatrani su (od strane samoproglašenih lingvista) delom te jezičke teorijsko-lingvističke zajednice.

Sadržaj

Ljudski jezici

Ovom članku **potrebno je sređivanje**. To podrazumijeva korekturu, reorganizaciju i usklađivanje sa stilskim standardima Wikipedije na srpskohrvatskom jeziku. Pomozite u njegovom poboljšanju tako što ćete ga **urediti**.

Neophodno je razlikovati "stvarni", upotrebni jezik od standardnog, zvaničnog. Standardni jezik postoji dok postoji podržavajuća politička struktura, dok upotrebni jezik od takvih struktura (uslovno) ne zavisi. Standardni jezik je usko vezan za političke i etničke prilike, dok upotrebni jezik nije; iako se ne može sporiti njihov međusobni uticaj.

Najrečitiji primer za ovo je južnoslovenski jezički prostor: od Crnog mora na istoku do Alpa na zapadu i od južne Mađarske na severu do severne Grčke na jugu. Na tom prostoru postoji četiri upotrebna jezika (bugarski, makedonski, srpskohrvatski i slovenački) uz kojih se policentrični srpskohrvatski podijelio na četiri standardizirane varijante proglašene zvaničnim jezicima svojih političkih struktura - bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski. Sa druge strane, postoji jedan jedini dijalekatski kontinuum: pomerajući se od istoka prema zapadu i od severa prema jugu Balkana – između dva susedna mesta se neće pronaći do te mere značajna dijalekatska razlika da bi se ta dva mesta mogla definisati kao naseobine u kojima se koriste različiti jezici.

Standardni bugarski jezik je zasnovan na istočnim dijalektima bugarskog jezičkog prostora, dok je standardni srpski jezik zasnovan na zapadnim dijalektima srpskog jezika. Govornici zapadnih bugarskih dijalekata i govornici istočnih srpskih dijalekata *de facto* govore istim jezikom i među njima ne postoji gotovo ni najmanje nerazumevanje. Za razliku od njih, iako se načelno mogu razumeti, govornici ova dva standardna jezika imaće poprilično teškoća u sporazumevanju. Iako su u pitanju znatno manji prostori, slična je stvar i sa razlikom između hrvatskog jezika i slovenačkog jezika, ali i, svakog ponaosob, bugarskog i srpskog jezika prema makedonskom jeziku.

Stvari postaju znatno bizarnije kada se uporede čak i standardi četiri zvanična jezika nastala na osnovu srpskohrvatskog jezika. Čak i između standarda srpskog, crnogorskog, bosanskog ili bošnjačkog i hrvatskog jezika ne postoje razlike koje bi ih lingvistički odvojile u različite jezike. Ipak, politički i etnički osećaj govornika tih jezika je takav da se oni poistovećuju samo sa normom jezika svog etniciteta, odnosno države.

Zato je bitno shvatiti da je standardni jezik politička a ne lingvistička kategorija, dok se lingvisti bave osobinama i standardnog i upotrebnog jezika. Za duži opis ove problematike, treba pogledati dvije odrednice: u jednom slučaju savremeni dijalekat, u drugom onakav kakvim su ovu problematiku videli lingvisti iz devetnaestog veka Avgust Šlajher.

Koncepti Ausbausprache-a, Abstandsprache-a, i Dachsprache-a su korišćeni za stvaranje jasnijih razlika između jezika i dijalekata.

Lingvistika

Osnovni članak: lingvistika

Lingvistika detaljno proučava različite teorijske perspektive ljudskih jezika. Članak *lingvistika* je koristan za kao uvodni članak o jeziku.

Jezička taksonomija

Osnovni članak: jezičke grupe i jezici

Svetski jezici su podeljeni u porodice koje imaju sličnosti. Neke od jezičkih grupa su: indoevropski jezici, afroazijatski jezici, sinotibetanski jezici.

Veštački jezici

Osnovni članak: veštački jezik

Najpoznatiji veštački jezik, zvan esperanto stvorio je L. L. Zamenhof. Esperanto je skup različitih elemenata različitih jezika, a bio je zamišljen kao jezik koji bi trebalo lako da se nauči.

Drugi pisci, kao što je J. R. R. Tolkin, napravili su fantastične jezike zbog literature, lingvistike ili iz ličnih razloga. Ha primer, jedan od Tolkinovih jezika zove se kvenija, a predstavlja dijalekat vilovnjačkog jezika. Taj jezik ima svoju azbuku (tengvar) i izgovor prema jeziku germanolikih ljudi.

Životinjski jezici

Osnovni članak: životinjski jezik (Životinjski-nemušti jezik)

Iako se termin "životinjski jezik" koristi, najveći broj istraživača se slaže u tome da životinjski jezici nisu tako složeni i izražajni kao ljudski. Neki drugi istraživači govore da postoji značajna razlika koja deli ljudske jezike od komunikacije među životinjama, kao i da osnovni principi tih komunikacija nisu u vezi.

Druti istraživači kažu da postoji kontinuitet između komunikacionih metoda svih životinja. Gotovo svi istraživači se slažu da je ljudski jezik složeniji nego komunikacija među životinjama. Više o komunikaciji među ostalim životinjama pogledajte na Projektu "Životinjska komunikacija" (na engleskom).

Formalni jezici

Osnovni članak: formalni jezik

Matematika i računarske nauke koriste veštačke entitete zvane formalnim jezicima (uključujući programske jezike i jezike za označavanje). Ovi jezici često predstavljaju nizove karaktera uzglobljenih u neku vrstu kombinacije formalne gramatike i semantike.

Informacije o jezicima i pismima na Vikipediji

- srpski jezik
- latinski jezik
- grkliš
- veštačko pismo
- Česte sintagme na različitim jezicima je članak koji može biti zanimljiv putnicima.
- Lingvistika možda postaje najbolji uvodni članak o jezicima u Vikipediji.
- Spisak jezika, standard ISO 639
- Osnovna lingvistička poglavlja
- Vikipedijini linkovi vezani za jezik (spisak referentnih spiskova iz liste referentnih tabela.)

Prirodni jezici

Glavne jezične grupe

*Grupe **Afrike** i jugozapadne **Azije***

- afroasijski (hamitosemitski) jezici
- nigerokonški jezici
- nilosaharski jezici

- khojsanski jezici

Grupe Evrope, sjeverne, zapane i južne Azije

- indoevropski jezici
- kavkazski jezici
- altajski jezici
- uralski jezici
- dravidski jezici

Grupe istočne i južne Azije i Pacifika

- sinotibetski jezici
- austroasijski jezici
- austroneski (malajsko-polinezski) jezici
- australski jezici
- papuanski jezici

Grupe Amerike

- jezici američkih Indiana
- tupijski jezici
- eskimačko-aleutski jezici

Predložene jezičke nadgrupe

- uralsko-altajski jezici
- protopontik
- Nadgrupe, koje bi uključivale indoevropske jezike
  - euroasijska
  - nostraticki jezik
  - protosvjetski jezik

Kreolski jezici, *pidgin* *i* *trgovački jezici*

- Chinook žargon
- havajska kreolština
- haitská kreolština
- kriol
- Tok Pisin

Izolovani jezici

Znakovni jezici

Ostali priridni jezici

- Ugroženi jezici
- Mrtvi jezici

Neprirodni jezici

Ostali jezici neprirodnoga porijekla

- izgrađeni jezici
- programski jezici

Vidi još

- vulgarizmi
- glasovni parovi
- govorna terapija
- drugi jezik
- Etnolog, koji daje poprilično kompletan spisak jezika, mesta, naroda i genetskih veza
- imenovanje
- istorijska lingvistika
- jezička politika
- jezičko obrazovanje

- mrtav jezik
- neseksistički jezik
- obmana i manipulacija
- opšta semantika
- ortografija
- pravopis
- prevod
- psiholingvistika
- Sapir-Vorfova hipoteza
- semantika
- simbolička komunikacija
- spisak visokih jezičkih obrazovnih ustanova
- učenje jezika pomoću računara (istorijski pregled)
- filozofija jezika
- filologija
- fonologija
- formalni jezik

Eksterni linkovi

- Mark Rosenfelder's Metaverse daje koristan spisak od oko 4000 jezika i dijalekata (grupisanih po vezana), a mogu se naći i brojevi od jedan do deset na svakom od tih jezika
- Muzej jezika
- *Etnolog*, katalog svetskih jezika
- LingoTeach Arhivirano 2005-02-07 na Wayback Machine-u, oruđe za učenje jezika licencirano pod Gnuovom opštom javnom licencom
- Zvukovi životinja na različitim jezicima
- Distribucija jezika na Internetu
- Arhiva govornih akcenata Arhivirano 2008-08-21 na Wayback Machine-u

- Kolekcija pesama ptica Arhivirano 2004-07-04 na Wayback Machine-u donosi mnoge vrste ptičijih pesama

U Wikimedijinoj ostavi nalazi se članak na temu: **Language**

Potražite izraz ***jezik*** u W(j)ečniku, slobodnom rječniku.

TA JE JEZIK I FUNCIJE JEZIKA

ŠTA JE JEZIK I FUNCIJE JEZIKA Na Zemaljskoj kugli govori se od 5000 do 7000 jezika. Nema usaglašenog mišljenja stručnjaka o tačnom broju jezika koji su danas u upotrebi jer danas nema egzaktne definicije što razlikuje dva jezika. **NASTANAK JEZIKA** Sve socijalne životinje komuniciraju jedni sa drugima, od pčela i mrava , do kitova i majmuna, ali su samo ljudi razvili jezik koji je nešto više nego skup određenih signala. **NEKE OD DEFINICIJA** Jezik je specifičan sistem simbola, koji imaju utvrđeno značenje, koji se mogu menjati, međusobno spajati i zamenjivati po određenim pravilima i ne moraju biti obavezno slični objektima koje označavaju. (M. Marković) „Jezik je sistem znakova koji je (govorno i pisano) sredstvo opštenja, sporazumevanja među ljudima. Jezikom čovek saopštava svoje misli i osećanja drugim ljudima. A to znači da je jezik društvena

kategorija,da služi za usmeno i pismeno izražavanje pojava, da je njegov postanak vezan za postanak i razvoj ljudskog društva. Kao najsavršenije sredstvo sporazumevanja on je vezan za misao, pa su mišljenje, svest i jezik u stalnom jedinstvu. Sa usavršavanjem misli, usavršava se i jezik i prirodno, sa usavršavanjem jezika razvija se i mišljenje" (Stanojčić–Popović). „Jezik je sistem znakova koji čoveku omogućuje razvijen društveni i duševni život, i koji se ostvaruje u opštenju među ljudima" (Bugarski). „Jezik je integralni deo društvenog života i kulture" Jezik je voljno ponašanje. Kašljanje i kijanje nisu reči. Smejanje i plakanje nije govorenje. Ne može se iskazati kašalj, ali se može podražavati, može se reći "a-hm". Ne može se izreći kijanje, ali se može reći "ap-ćiha". Isto tako, kada se kaže ha-ha, ne smeje se, i kada se kaže, avaj, ne plače se" (Vasić, 1980: 11). Govor je, dakle, glasovna komunikacija, izgovaranje reči i rečenica, to je jezik u praksi ili, kako kaže jedan lingvista, jezik u akciji. Znači, govor je verbalno korišćenje jezičkih znakova od strane pojedinca. Jezik je komunikativni sistem, a koji se može sastojati od glasova odnosno reči sa sličnim ili raličitim naglaskom u zavisnosti na kojem govornom području se izgovara. Reči NE moraju biti slične objektima koje označavaju. Sličnost oblika, boje, perspektive – kao kod skulpture, slike , crtež. Struktura (grafikoni, sheme, geografske karte). **Funkcije jezika Informativnu** Najčešće govorimo ili pišemo da bismo druge obavestili o nekom činjeničnom stanju. **Ekspresivnu** Funkcija izražavanja osećanja i misli. Na ovaj način mi ne prenosimo nikakvo obaveštenje već prosto izražavamo svoja osećanja: – "Živeo!", "Bravo!" **Imperativnu** Da utiče na ponašanje drugih ljudi Koristimo ih kada želimo da utičemo na druge ljude da obave neku radnju ili da se ponašaju na neki određeni način. **Za uspostavljanje društvenih odnosa** Ponekad jezik koristimo da bi uspostavili društveni kontakt.Tada koristimo fraze kao što su

“Drago mi je što smo se upoznali”, “Raduje me što ćemo sarađivati”. Na ovaj način ne izražavamo osećanja. Zašto se služimo jezikom? Da kažemo šta mislimo, da kažemo šta hoćemo, da iskažemo emocije, da pokažemo “ko smo”, **JEZIK NAUKE** Jezik nauke da bi mogao da obavi svoju funkciju, mora pre svega da bude smislen. Svaka društvena delatnost mora u okviru svog kruga delovanja da zadovolji jezičku smisao. Ono što je u književnosti, poeziji ili esejistici smisleno, za nauku nije. Čak kada govorimo o različitim naukama nešto što je u jednoj smisleno u drugoj ne bi bilo. Filozofija je jedna od njih. Naravno svi oni koji hoće da se udube, apstrahuju od naučnog kriterijuma itekako mogu da razumeju filozofsku poruku. Da bi nešto mogli zvati naučnim jezikom on mora da zadovolji dva kriterijuma. Prvi **kriterijum je teorijski**. A drugi **praktičan kriterijum smisla**. Prvi kriterijum smisla će biti zadovoljen ako se slede i povezuju logički svi termini koji se koriste, a oni nikako ne smeju da se međusobno isključuju (postoje genocidni narodi). Drugi će biti zadovoljen kada ima bar u principu praktičnu povezanost, tačnije mora biti povezan sa iskustvom. On mora biti opovrgnut ili dokazan u iskustvu. (dokazi o božijoj egzistenciji)

25. Religija

10 mar

Religija je jedan od najstarijih oblika društvene svesti, koji na mističan način održava objektivni svet. Ona život ljudi održava iskrivljeno i lažno. Religiju možemo definisati i kao duhovnu povezanost jedne grupe ljudi sa nekim višim, svetim biđem, odnosno Bogom . Bog (na sanskritskom „gospodar hleba“) je ljudska zamisao o nakoj ndprirodnoj, onostranoj sili. Zato se religija shvata kao organizovani skup ili stuktura zamisli (učenja, verovanj), osećanja simbola i kultnih radnji vezanih za „onostrano“ ili „natprirodno biće“.

Iz ovoga se vidi da religija ima svoje sastavne elemente. Prvo, to su religiozna verovanja (o svemoćnom, sveznajućem, nadprirodnom biću). Drugo, to su religiozna osećanja (čitav kompleks različitih osećanja zavisnosti, odanosti, poslušnosti, strahopoštovanja). Treći element čine religiozne ritualne radnje (obredi, ceremonije, vračenja, molitve, žrtve I sl.)

Dok prva dva elementa čine pasivnu stranu religije, ovaj treći je njen aktivni element.

Četvrti element religije čine religiozni simboli preko kojih religiozni čovek prikazuje nevidljiva "nadprirodna bića" i uspostavlja vezu sa njima. Peti element je persofinikacija i institucionalizacija predhodno navedenih elemenata religije. To su religiozni funkcioneri (najpre vrači, a kasnije sveštenici) I religioyna organizacije (crkva). Preko tih elemenata čovek komunicira sa "nadprirodnim bićem". Ovi elementi religije nisu odvojeni i međusobno nezavisni. Naprotiv, oni čine određeno jedinstvo. Jedan drugog pedpostavlja i omogućava. Religija nije samo verovanje u natprirodne sile, već i pokušaj religioznog čoveka d aim se približi, da ih odobrovolji, da zadobije njihovu naklonost.

Od nastanka pa do danas religija je prošla kroz monogobrojne faze i oblike.

Karakteristično za sve religije je shvatenje da postoje određene sile koje upravljaju svetom i pojavama u njemu, kao i varovanje da uporedo sa objektivno postojećim svetom, postoje i s+drugi zagrobni svet. U zavisnosti od toga kako su zamišljene te više sile "natprirodne sile", koje upravljaju ovim svetom odnosno kako izgleda taj drugi, zagrobni svet, posojale su različite religije. Eve one međusobno imaju nešto zajedničko, ali i nešto posebno, specifično. Zajedničko svim oblicima religije je da predstavljaju nestvarni, mistični odražaj objektivno postojećeg sveta i odnosau njemu, a specifičnost je u načinu na koji su to činile.

Se religije mogu podeliti naprirodne i objavljene. U prirodne religije spadaju: animizam, toteizam, i kult prirode, a u objavljene – teizam, koji se deli na politeizam i monateizam.

Velike svetske religije su monoteističke po svom karakteru. Nastale su u različitim vremenima in a različitim prostorima. Najstarija od tih religija je budizam.

Budizam

Budizam je religija i filozofija nastala u severoistočnoj Indiji oko 527. godine p.n.e. Osnovne budizma je Sudarta Gautama, to čijoj duhovnoj tituli, Buda je ova religija i dobila ime. Cilje budizma je dostizanja prosvetljenja ili tačnije rečeno, probuđenja. Probuđenje se može odrediti kao uviđanje istine koja se krije iza pojave strane fenomena, napuštanje i prevalizilaženje gneva, ženje i neznanja, te dostiže oslobađanje od svekolike patnje, odosno stanja blaženstva i unutrašnjeg mira, nirvana, a time i prekidanja ciklusa preporođenja. Budizam se danas može podeliti u tri velike grane: teravada, mohajana i vađjarana budizam.

Hrišćanstvo

Hrišćanstvo je jedna od tri najveća monoteističke religije i nastala je na prostoru nekadašnjeg Rimskog carstva. Religija je zasnovana pojovom Isusa Hista, siromašnog čoveka iz Nazareta u Galijeji i Njegovim osnivanjem Crkve, kao zajednice Tela Njegovog u 1. veku nove ere.

Isus Hrist je propovedao o boljem i nebeskom kračljevstvu, tako skupljajući mnogo pobornika, koji su ga smatrali mesijom. Hrišćanstvo je predstavljalo prvu univerzalističku religiju nasuprot dotadašnjim nacijonalnim religijama i propovedalo jednakost svih ljudi prad bogom: Jevreja, Grka, Rimljana, siromašnih, bogatih, žena i muškaraca. Zbog propovedanja jednakosti brzo je zavladao među siromašnima. Kao religija Hrišćanstvo se pojavilo u periodu raspada robovlasničke države, kasnije kada je postala zvanična, država religija, hrišćanstvo je vezalo svoje interese sa interesima vladajuće klase i udaljila se od idelala koje propovedaju jevanđelja. Dogmastičke rasprave, kao i političke prilike i razni interesi su doveli do toga da je danas hišćanstvo rezjedinjeno. U početku je

imalo mnogobrojne sekte, ali se kasnije, uglavnom zaslugom helenistički obrazovanog jevrejskog pripadnika – Apostola Pavla, rganizovala u jedinstvenu religioznu zajednicu, crkvu . Danas se pod hrišćanstvom uglavnom podrazumevaju tri glavne deminacije: Pravoslavna, Rimakatolička i Protestanska.

Islam

Islam je monoteistička avramska religija koja potiče od učenja islmskog proroka Muhameda iz 7. veka. Zasnivala se na veri u jednog Boga (arapski: Alah), izbranost Muhameda za božijeg poslanika, predodređenost ljudske sudbine, nagradu za dobro dela i kaznu za loša, sudnji dan i vaskrsenje mrtvih. Postulati islama objavljeni su u Kuranu, svetoj knjizi islma. Kuran je pisan na arapskom jeziku i sadrži 114 sura (poglavlja). Kuran je zbirka otkrovenja koje je od Boga, a preko anđela Gavlila u pustinskoj pećini primio Muhamed. Slebdenici islama se nazivaju muslimani "oni koji se potčinjavaju" Božijoj volji. Osnovne obaveza svakog muslimana su vera u jednog Boga (Alaha) i Muhameda kao njegovog poslanika, molitva pet puta dnevno, post u mesecu ramazanu, davanje milostinje i hadžiluk (hodočašće u Meku) bar jednom u životu.

Religija

Sociologija religije

Sociologija religije je grana sociologije koja se bavi proučavanjem vjerovanja, socijalne strukture, povijesnog razvitka, tema i uloga religije u društvu. U sociologiji religije se ističe bitna uloga religije u gotovo svim društvima na Zemlji danas i tijekom cijelokupne povijesti. Religijski sociolozi pokušavaju objasniti utjecaje društva na religiju i religije na društvo, odnosno, njihovu međusobnu povezanost.

Sadržaj

Podjela religijskih skupina

Prema uobičajenoj podjeli religijskih sociologija, religijske se grupe dijele na crkve, denominacije, kultove i sekte. Riječi "kult" i "sekta" se korisne neovisno o čestom negativnom značenju tih riječi u modernom društvu.

	Pozitivan odnos prema društvu	Negativan odnos prema društvu
Doktrinarno isključiva	Crkva	Sekta
Pluralistička	Denominacija	Kult

Povijest i današnja važnost

Klasični sociolozi kasnog 19. i ranog 20. stoljeća su bili izraz czbg ito zainteresirani za sociologiju i njen utjecaj na društvo. To su Émile Durkheim, Max Weber i Karl Marx. Novija shvaćanja religije uključuju radove Petera Bergera, Roberta N. Bellaha, Thomasa Luckmanna, Rodneyja Starka, Roberta Wuthnowa, Christiana Smitha i Bryana R. Wilsona.

Unatoč tvrdnjama mnogih klasičnih teoretičara i sociologa nakon Drugog svjetskog rata, religija je nastavila imati veliki utjecaj na život pojedinaca. Premda se smatralo da je sekularizacija uzela maha, događaji poput Islamske revolucije u Iranu 1979. pokazuju da je religija i dalje prisutna i da utječe na društvene promjene.

Klasične teorije religije

Durkheim, Marx i Weber su imali složene teorije o prirodi i utjecajima religije. Svo troje su smatrali da religija ima izrazit utjecaj na društvo.

Émile Durkheim

Émile Durkheim

Émile Durkheim je bio funkcionalistički teoretičar, i pokušao je objasniti religiju kroz njene funkcije u društvu. Bio je izrazito zainteresiran za religiju jer je tražio one čimbenike koji drže moderna društva na okupu. Prema njemu, religija je izražavanje socijalne kohezije.

U svojoj knjizi Elementarni oblici religijskog života, Durkheim je, inače sekularist proučavao totemizam jednog australskog domorodačkog plemena. Njegov je cilj bio proučiti osnovne oblike religije u svim društvima. U svojoj knjizi, Durkheim ističe da su toteme Aboridžini koristili kako bi izrazili vlastitu koncepciju društva. Prema Durkheimu, ovo ne rade samo primitivna plemena, već sva drštva.

Religija, prema Durkheimu, nije imaginarna, premda se on odmiče od onog što većina vjernika smatra nužnim. Religija je stvarna, to je izražaj samog društva, i ne postoji društvo bez religije. Prema njemu, mi zapažamo silu veću od nas. Ta sila je zapravo društvo i osnovne društvene vrijednosti, i mi njemu dajemo odlike nadnaravnog. Kada religijska grupa djeluje, mi tu simboličku moć povećavamo. Religijom mi zapravo diviniziramo društvo.

Nadalje, što je jednostavnije društvo, jednostavnija je i religija u tom društvu. Kako društva međusobno izmjenjuju razne tvorevine, izmjenjuju i religju. Ipak, kako dolazi do podjele rada, raste i važnost pojedinca, pa se religije često temelje na individualnom spasenju i individualnoj svijesti.

Max Weber

Max Weber

Max Weber se razlikuje od Marxa i Durkheima po tome što se on bavio utjecajem religije na društvo, dok su ostali pokušali objasniti zbog čega religija postoji. Weber je pokušao povezati religiju s drugim aspektima društvenog života (prvenstvo ekonomijom).

U svom tumačenju, Weber koristi njemački izraz Verstehen da bi objasnio svoje metode interpetacije namjene i smisao ljudskog djelovanja. Vever nije pozitivist - on ne vjerujem da možemo pronaći činjenice u sociologiji. Iako smatra da neke općenite tvrdnje možemo postaviti, on se najviše zanima za uzroke i posljedice tijekom povijesti i u pojedinačnim slučajevima.

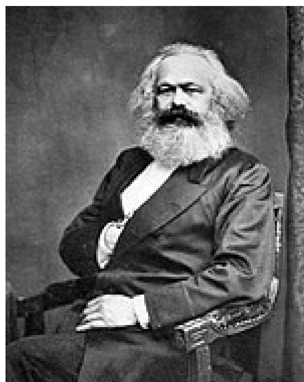
Prema Weberu, religija je samo još jedan od čimbenika koji utječe na pojedinca ili grupe. Weber smatra religiju značajnom jer utječe na ljudske interese, i na kraju, na njihova djelovanja.

Weber smatra da religiju možemo najbolje razumijeti kao odgovor na ljudsku potrebu za teodicejom. Ljudi imaju probleme sa shvaćanjem svijeta, problema muke i patnje, i traže značenje kakvu ulogu tu imaju nadnaravne sile (Bog). Religije nude mogućnost spasenja, daju značenje i utjehu. Potraga za spasenjem, poput potrage za novcem, postaje dio ljudske motivacije.

Kako religija pomaže pri motivaciji, Weber smatra da je religija (poglavito protenstantizam) zapravo pomogla uspostavi modernog kapitalzizma, kako je i naveo u svom najpoznatijem djelu Protestantska etika i duh kapitalizma.

U Protestantskoj etici,Weber iznosi mišljenje da je kapitalizam nastao u Europi zbog vjerovanja Puritanaca da ljudi, ukoliko budu uspješni u svom poslu, zaslužit će vječnu slavu. Tijekom vremena, ove navike, povezane s kapitalizmom su izgubili svoj vjerski značaj, i potraga za profitom je postala jedini cilj.

Karl Marx

Karl Marx

Karl Marx nije smatrao svoj rad kao ideološki odgovor na nastanak kapitalizma. Marx je vjerovao da je religija ideološki aparat koji opravdava iskorištavanje radnika. Kršćanstvo tvrdi da oni koji nakupe bogatstvo u ovom svijetu gotovo sigurno neće otići u raj (*"Teže je bogatašu ući u Kraljevstvo nebesko nego devi kroz ušicu igle"*). S druge strane, oni koji pate i trpe siromaštvo na ovome svijetu dok se duhovno bogate, bit će nagrađeni u Raju. Marxova poznata izreka "religija je opijum za narod" se ponekad shvaća u tom kontekstu; religija je lijek koji smanjuje osjećaj boli zbog iskorištavanja.

Vanjske veze

Sociologija religije na Wikimedijinoj ostavi

- Association for the Sociology of Religion (ASR)
- Društvo za znanstvenu studiju religije
- Sociological work of Moisés Espírito Santo
- Association of Religion Data Archives
- Sociology of Religion resources on Hartford Institute for Religion Research website
- Izvori Arhivirano 2011-09-07 na Wayback Machine-u
- Hadden: Religion and the Quest for Meaning and Order Arhivirano 2002-08-25 na Wayback Machine-u

- A test of the Stark-Bainbridge theory of affiliation with cults and sects Arhivirano 2009-05-01 na Wayback Machine-u
- Verstehen: Max Weber's Homepage

- p
- r
- u

Religijske teme

Glavne grupe	**Abrahamske**	Bahaizam • Hrišćanstvo/kršćanstvo • Islam • Judaizam • Rastafarijanizam
	Indijske	Ayyavazhi • Budizam • Hinduizam • Džainizam • Sikizam
	Iranske	Zoroastrizam • Manihejstvo • Jarsan • Mazdakizam • Jazidi
	Istočnoazijske	Kineska • Konfucijanizam • *Juche* • Taoizam • Šintoizam
	Moderni	Cao Dai • Neopaganizam • Scijentologija • Spiritizam • Tenrikyo • Unitarijanski univerzalizam
	Etničke / Narodne	Afričke • Albanska • Afroamerička • Eurazijske

Drevne religije	**Prahistorijske**	
	Bliski Istok	Egipatska • Semitska • Mezopotamska
	Indoevropske	Keltska • Germanski • Ilirsko-tračka • Grčka • Helenizam (Gnosticizam • Neoplatonizam) • Rim • Slavenska • Vedski hinduizam • Historijski višnuizam • Krišnaizam
Aspekti	Vjerovanja • Ritual (liturgija • žrtva) • Meditacija • Monasticizam • Mitologija • Misticizam • Duhovnost • Natprirodno • Božanstva • Bog • Svećenstvo • Denominacija • Konverzija • Apostaza • Disafilijacija • Simbolizam • Istina	
Religijske studije	Antropologija • Razvoj • Porijeklo • Historija • Usporedbe • Psihologija • Sociologija • Filozofija • Teologija • Teorije	
Politika	Demografija • Prozelitizam • Rast • Državna religija • Nacionalna crkva • Teokracija • Religijska sloboda • Obrazovanje • Desnica • Ljevica • Manjine • Šizma • Nasilje (Rat • Progoni • Terorizam) • Fundamentalizam • Fanatizam • Neofašizam	
Sekularizam i nereligioznost	Kritika religije • Religija i nauka • Ateizam • Nonteizam • Ireligioznost • Sekularizacija • Razdvajanje crkve i države • Dekonstrukcija • Sekularna teologija	

Liste	Teme (osnovne tme) • Božanstva • Deifikacija • Denominacije • Novi religijski pokreti • Osnivači • Učenjaci • Masovna okupljanja

Lista religija i duhovnih tradicija

Kategorije:

- Sociologija religije
- Religija i društvo
- Religijske studije
- Sociologija

Navigacija

- Niste prijavljeni
- Razgovor
- Doprinos
- Izradi račun
- Prijavi me

- Stranica
- Razgovor

☐ Latinica

-
-

- Prikaži
- Uredi
- Uredi kod
- Historija

Pretraga

- Glavna stranica

- Hrvatski
- Magyar
- Română
- Српски / srpski
- Українська
- 󠀠󠀠

Uredi veze

- Datum i vrijeme posljednje izmjene stranice: 6 septembar 2021 u 07:41

Sociologija religije

Sociologija religije je grana sociologije koja se bavi proučavanjem vjerovanja, socijalne strukture, povijesnog razvitka, tema i uloga religije u društvu. U sociologiji religije se ističe bitna uloga religije u gotovo svim društvima na Zemlji danas i tijekom cijelokupne povijesti. Religijski sociolozi pokušavaju objasniti utjecaje društva na religiju i religije na društvo, odnosno, njihovu međusobnu povezanost.

Sadržaj

Podjela religijskih skupina

Prema uobičajenoj podjeli religijskih sociologija, religijske se grupe dijele na crkve, denominacije, kultove i sekte. Riječi "kult" i "sekta" se korisne neovisno o čestom negativnom značenju tih riječi u modernom društvu.

	Pozitivan odnos prema društvu	Negativan odnos prema društvu
Doktrinarno isključiva	Crkva	Sekta
Pluralistička	Denominacija	Kult

Povijest i današnja važnost

Klasični sociolozi kasnog 19. i ranog 20. stoljeća su bili izraz czbg ito zainteresirani za sociologiju i njen utjecaj na društvo. To su Émile Durkheim, Max Weber i Karl Marx. Novija shvaćanja religije uključuju radove Petera Bergera, Roberta N. Bellaha, Thomasa Luckmanna, Rodneyja Starka, Roberta Wuthnowa, Christiana Smitha i Bryana R. Wilsona.

Unatoč tvrdnjama mnogih klasičnih teoretičara i sociologa nakon Drugog svjetskog rata, religija je nastavila imati veliki utjecaj na život pojedinaca. Premda se smatralo da je sekularizacija uzela maha, događaji poput Islamske revolucije u Iranu 1979. pokazuju da je religija i dalje prisutna i da utječe na društvene promjene.

Klasične teorije religije

Durkheim, Marx i Weber su imali složene teorije o prirodi i utjecajima religije. Svo troje su smatrali da religija ima izrazit utjecaj na društvo.

Émile Durkheim

Émile Durkheim

Émile Durkheim je bio funkcionalistički teoretičar, i pokušao je objasniti religiju kroz njene funkcije u društvu. Bio je izrazito zainteresiran za religiju jer je tražio one čimbenike koji drže moderna društva na okupu. Prema njemu, religija je izražavanje socijalne kohezije.

U svojoj knjizi Elementarni oblici religijskog života, Durkheim je, inače sekularist proučavao totemizam jednog australskog domorodačkog plemena. Njegov je cilj bio proučiti osnovne oblike religije u svim društvima. U svojoj knjizi, Durkheim ističe da su toteme Aboridžini koristili kako bi izrazili vlastitu koncepciju društva. Prema Durkheimu, ovo ne rade samo primitivna plemena, već sva drštva.

Religija, prema Durkheimu, nije imaginarna, premda se on odmiče od onog što većina vjernika smatra nužnim. Religija je stvarna, to je izražaj samog društva, i ne postoji društvo bez religije. Prema njemu, mi zapažamo silu veću od nas. Ta sila je zapravo društvo i osnovne društvene vrijednosti, i mi njemu dajemo odlike nadnaravnog. Kada religijska grupa djeluje, mi tu simboličku moć povećavamo. Religijom mi zapravo diviniziramo društvo.

Nadalje, što je jednostavnije društvo, jednostavnija je i religija u tom društvu. Kako društva međusobno izmjenjuju razne tvorevine, izmjenjuju i religju. Ipak, kako dolazi do podjele rada, raste i važnost pojedinca, pa se religije često temelje na individualnom spasenju i individualnoj svijesti.

Max Weber

Max Weber

Max Weber se razlikuje od Marxa i Durkheima po tome što se on bavio utjecajem religije na društvo, dok su ostali pokušali objasniti zbog čega religija postoji. Weber je pokušao povezati religiju s drugim aspektima društvenog života (prvenstvo ekonomijom).

U svom tumačenju, Weber koristi njemački izraz Verstehen da bi objasnio svoje metode interpetacije namjene i smisao ljudskog djelovanja. Vever nije pozitivist - on ne vjerujem da možemo pronaći činjenice u sociologiji. Iako smatra da neke općenite tvrdnje možemo postaviti, on se najviše zanima za uzroke i posljedice tijekom povijesti i u pojedinačnim slučajevima.

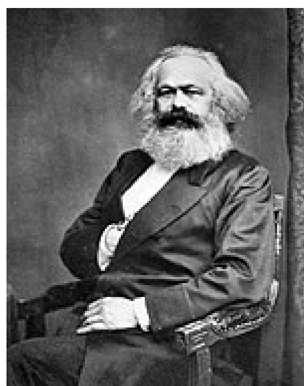
Prema Weberu, religija je samo još jedan od čimbenika koji utječe na pojedinca ili grupe. Weber smatra religiju značajnom jer utječe na ljudske interese, i na kraju, na njihova djelovanja.

Weber smatra da religiju možemo najbolje razumijeti kao odgovor na ljudsku potrebu za teodicejom. Ljudi imaju probleme sa shvaćanjem svijeta, problema muke i patnje, i traže značenje kakvu ulogu tu imaju nadnaravne sile (Bog). Religije nude mogućnost spasenja, daju značenje i utjehu. Potraga za spasenjem, poput potrage za novcem, postaje dio ljudske motivacije.

Kako religija pomaže pri motivaciji, Weber smatra da je religija (poglavito protenstantizam) zapravo pomogla uspostavi modernog kapitalzizma, kako je i naveo u svom najpoznatijem djelu Protestantska etika i duh kapitalizma.

U Protestantskoj etici,Weber iznosi mišljenje da je kapitalizam nastao u Europi zbog vjerovanja Puritanaca da ljudi, ukoliko budu uspješni u svom poslu, zaslužit će vječnu slavu. Tijekom vremena, ove navike, povezane s kapitalizmom su izgubili svoj vjerski značaj, i potraga za profitom je postala jedini cilj.

Karl Marx

Karl Marx

Karl Marx nije smatrao svoj rad kao ideološki odgovor na nastanak kapitalizma. Marx je vjerovao da je religija ideološki aparat koji opravdava iskorištavanje radnika. Kršćanstvo tvrdi da oni koji nakupe bogatstvo u ovom svijetu gotovo sigurno neće otići u raj (*"Teže je bogatašu ući u*

Kraljevstvo nebesko nego devi kroz ušicu igle"). S druge strane, oni koji pate i trpe siromaštvo na ovome svijetu dok se duhovno bogate, bit će nagrađeni u Raju. Marxova poznata izreka "religija je opijum za narod" se ponekad shvaća u tom kontekstu; religija je lijek koji smanjuje osjećaj boli zbog iskorištavanja.

Vanjske veze

Sociologija religije na Wikimedijinoj ostavi

- Association for the Sociology of Religion (ASR)
- Društvo za znanstvenu studiju religije
- Sociological work of Moisés Espírito Santo
- Association of Religion Data Archives
- Sociology of Religion resources on Hartford Institute for Religion Research website
- Izvori Arhivirano 2011-09-07 na Wayback Machine-u
- Hadden: Religion and the Quest for Meaning and Order Arhivirano 2002-08-25 na Wayback Machine-u
- A test of the Stark-Bainbridge theory of affiliation with cults and sects Arhivirano 2009-05-01 na Wayback Machine-u
- Verstehen: Max Weber's Homepage

- **p**
- **r**
- **u**

Religijske teme

Glavne grupe	**Abrahamske**	Bahaizam • Hrišćanstvo/kršćanstvo • Islam • Judaizam • Rastafarijanizam
	Indijske	Ayyavazhi • Budizam •

	Iranske	Hinduizam • Džainizam • Sikizam Zoroastrizam • Manihejstvo • Jarsan • Mazdakizam • Jazidi
	Istočnoazijske	Kineska • Konfucijanizam • *Juche* • Taoizam • Šintoizam
	Moderni	Cao Dai • Neopaganizam • Scijentologija • Spiritizam • Tenrikyo • Unitarijanski univerzalizam
	Etničke / Narodne	Afričke • Albanska • Afroamerička • Eurazijske
Drevne religije	**Prahistorijske**	
	Bliski Istok	Egipatska • Semitska • Mezopotamska
	Indoevropske	Keltska • Germanski • Ilirsko-tračka • Grčka • Helenizam (Gnosticizam • Neoplatonizam) • Rim • Slavenska • Vedski hinduizam • Historijski višnuizam • Krišnaizam
Aspekti	Vjerovanja • Ritual (liturgija • žrtva) • Meditacija • Monasticizam • Mitologija • Misticizam • Duhovnost • Natprirodno • Božanstva • Bog • Svećenstvo • Denominacija • Konverzija • Apostaza • Disafilijacija • Simbolizam • Istina	

Religijske studije	Antropologija • Razvoj • Porijeklo • Historija • Usporedbe • Psihologija • Sociologija • Filozofija • Teologija • Teorije
Politika	Demografija • Prozelitizam • Rast • Državna religija • Nacionalna crkva • Teokracija • Religijska sloboda • Obrazovanje • Desnica • Ljevica • Manjine • Šizma • Nasilje (Rat • Progoni • Terorizam) • Fundamentalizam • Fanatizam • Neofašizam
Sekularizam i nereligioznost	Kritika religije • Religija i nauka • Ateizam • Nonteizam • Ireligioznost • Sekularizacija • Razdvajanje crkve i države • Dekonstrukcija • Sekularna teologija
Liste	Teme (osnovne tme) • Božanstva • Deifikacija • Denominacije • Novi religijski pokreti • Osnivači • Učenjaci • Masovna okupljanja

Lista religija i duhovnih tradicija

Kategorije:

- Sociologija religije
- Religija i društvo
- Religijske studije
- Sociologija

- Stavka na Wikipodacima

Štampanje/izvoz

- Napravi knjigu
- Preuzmi kao PDF
- Za štampanje

Na drugim projektima

- Wikimedia Commons

Na drugim jezicima

- العربية
- English
- Español
- Hrvatski
- Magyar
- Română
- Српски / srpski
- Українська
- □□

Uredi veze

- Datum i vrijeme posljednje izmjene stranice: 6 septembar 2021 u 07:41

26.Preteistička verovanja

- Početak

-

Politeizam

- Stranica
- Razgovor

- Čitaj
- Uredi
- Uredi izvor
- Historija

Politeizam je vjerovanje u više bogova, odnosno mnogoboštvo koja su obično sastavljena u panteon bogova i boginja, zajedno sa vlastitim vjerskim sektama i ritualima. Politeizam je vrsta teizma. Starija je forma religije od monoteizma i u suprotnosti je sa njom.

U religijama koje prihvataju politeizam, različiti bogovi i boginje mogu predstavljati sile prirode ili pretke; mogu se posmatrati kao autonomne, kao aspekti ili emanacije božanstva stvaraoca ili transcendentalnog apsolutnog principa (monističke teologije), koji se manifestuje imanentno u prirodi (panenteističke i panteističke teologije).[1] Politeisti ne obožavaju uvijek sve bogove podjednako; oni mogu biti henoteisti, specijalizovani za obožavanje jednog određenog božanstva, ili katenoteisti, koji obožavaju različita božanstva u različito vreme.

Politeizam je bio tipičan oblik religije prije razvoja i širenja abrahamskih religija judaizma, kršćanstva i islama,[2] koje su provodile monoteizam. Dobro je dokumentovan kroz historiju, od prahistorije i najranijih zapisa o staroegipatskoj religiji i drevnoj mezopotamskoj religiji do religija koje su preovladavale tokom klasične antike, kao što su drevna grčka religija i

drevna rimska religija, i u etničkim religijama kao što su germanske, slavenske i Baltičko paganizam i indijanske religije.

Značajne politeističke religije koje se danas praktikuju uključuju taoizam, šenizam ili kinesku narodnu religiju, japanski šintoizam, santeriju, većinu tradicionalnih afričkih religija,[3] različite neopaganske vjere kao što je Wicca i većinu oblika hinduizma.

Hinduizam, iako se popularno smatra politeističkim, ne može se isključivo kategorizirati kao takav jer neki hindusi sebe smatraju panteistima, a drugi monoteistima. Oba su kompatibilna sa hinduističkim tekstovima, budući da ne postoji konsenzus o standardizaciji u vjeri. Vedanta, najdominantnija škola hinduizma, nudi kombinaciju monoteizma i politeizma, vjerujući da je Brahma jedina konačna stvarnost univerzuma, ali se jedinstvo s njim može postići obožavanjem više bogova i boginja.

U islamu, kršćanstvu i judaizmu i većini drugih monoteističkih religija politeizam se smatra posljedicom odbacivanja vjere u istinitog jednog Boga, i njegova supstitucija nečim što je plod mašte, odnosno personifikacija sila i pojava prirode, od koje se otuđio, otuđenjem od Boga.

Terminologija

Termin dolazi od grčkog πολύ (poly što znači mnogo) i θεός (theos što znači bog), a skovao ga je jevrejski pisac Filon Aleksandrijski da bi raspravljao s Grcima. Kada se kršćanstvo proširilo po cijeloj Europi i Mediteranu, nehrišćane su samo nazivali nežidovima (izraz koji su Jevreji prvobitno koristili za označavanje nežidova) ili paganima (lokalno stanovništvo) ili jasno pežorativnim izrazom idolopoklonici (poštovatelji "lažnih" bogova) . U moderno doba, izraz politeizam je prvi oživio na francuskom od Jean Bodin 1580. godine, nakon čega je uslijedila upotreba Samuela Purchasa na engleskom 1614.[4]

Bogovi i božanstva

Božanstva politeizma često se prikazuju kao složene ličnosti većeg ili manjeg statusa, sa individualnim vještinama, potrebama, željama i historijom, na mnogo načina slične ljudima (antropomorfne) po osobinama ličnosti, ali s dodatnim individualnim moćima, sposobnostima, znanjem ili percepcijom. Politeizam se ne može jasno odvojiti od animističkih vjerovanja koja prevladavaju u većini narodnih religija. Bogovi politeizma su u mnogim slučajevima najviši red u kontinuitetu natprirodnih bića ili duhova, koji mogu uključivati pretke, demone i druge. U nekim slučajevima ovi duhovi se dijele na nebeske ili zemljane klase, a vjerovanje u postojanje svih ovih bića ne podrazumijeva i njihovo obožavanje.

Vrste božanstava

Postoji više vrsta božanstava koje se često nalaze u politeizmu a koji mogu uključivati:

- Božanstvo kreatora
- Narodni heroj
- Božanstvo smrti
- Božanstvo život-smrt-ponovno rođenje
- Boginja ljubavi
- Majka boginja
- Političko božanstvo (kao što je kralj ili car)
- Nebesko božanstvo
- Solarno božanstvo
- Božanstvo vragolan
- Vodeno božanstvo
- Lunarno božanstvo
- Božanstva muzike, umetnosti, nauke, poljoprivrede ili drugih zanata

Religija i mitologija

U klasičnoj eri, neoplatoničar Salustius iz 4. vijeka n. e. kategorizirao je mitologiju u pet tipova:[5]

1. Teološki: mitovi koji promišljaju suštinu bogova, kao što je Kronos koji guta svoju djecu, za koje je Salustius smatrao da u alegoriji izražavaju suštinu božanstva
2. Fizički: izražavanje aktivnosti bogova u svijetu
3. Psihološki: mitovi kao alegorije aktivnosti same duše ili misaonih činova duše
4. Materijalni: smatrati materijalne objekte bogovima, na primjer: nazvati Zemlju Geja, okean Okeanos ili toplinu Tifon
5. Miješano

Vjerovanja mnogih historijskih politeističkih religija obično se nazivaju "mitologijom",[6] iako priče koje kulture pričaju o svojim bogovima treba razlikovati od njihovog obožavanja ili vjerske prakse. Na primjer, božanstva prikazana u sukobu u mitologiji često su se obožavala jedno pored drugog, što ilustruje razliku unutar religije između vjerovanja i prakse. Naučnici kao što su Jaan Puhvel, J. P. Mallory i Douglas Q. Adams rekonstruirali su aspekte drevne proto-indoevropska religije iz koje se smatra da potiču religije različitih indoevropskih naroda, za koju se vjeruje da je u suštini bila naturalistička numenistička religija. Primjer religijskog pojma iz ove zajedničke prošlosti je koncept dyēus, koji je posvjedočen u nekoliko religijskih sistema naroda indoevropskog govornog područja.

Drevne i historijske religije

Poznati historijski politeistički panteoni uključuju sumerske bogove, egipatske bogove, panteon posvjedočen u klasičnoj antici (u staroj grčkoj i rimskoj religiji), nordijske Æsir i Vanir, Yoruba Orishu i astečke bogove.

U mnogim civilizacijama panteoni su imali tendenciju rasta tokom vremena. Božanstva koja su se prvo štovala kao zaštitnici gradova ili drugih mjesta počela su se skupljati dok su se carstva prostirala na većim teritorijama. Osvajanja bi mogla dovesti do potčinjavanja panteona jedne kulture panteonu osvajača. Kulturna razmjena mogla bi dovesti do toga da se "isto" božanstvo poštuje na dva mjesta pod različitim imenima, kao što se vidi kod Grka, Etruščana i Rimljana, kao i do kulturnog prenošenja elemenata strane religije, kao kod drevnog egipatskog božanstva Ozirisa. , koji je kasnije obožavan u staroj Grčkoj.

Većina drevnih sistema vjerovanja smatrala je da bogovi utječu na ljudske živote. Međutim, grčki filozof Epikur je smatrao da su bogovi neiskvarena, ali materijalna, blažena bića koja naseljavaju prazne prostore između svjetova i ne opterećuju se poslovima smrtnika, već ih um može uočiti, posebno za vrijeme sna.

Također pogledajte

- Monoteizam
- Mitologija
- Panteizam

27.Magija

Magija

Magija (mađija) je riječ grčkog porijekla i znači "čarolija", "čarobnjaštvo". Po vjerovanju otprilike predstavlja činjenje čuda od strane smrtnih bića korišćenjem natprirodnih sila u te svrhe ili uz pomoć natprirodnih bića.

Vjerovanje u magiju se razvilo u Haldeji (Kaldeji), jugoistočnom dijelu Mesopotamije, a preko Persije i Egipta raširilo se na zapad.

Magija obuhvata bijelu i crnu magiju. Bijelom magijom se navodno uz pomoć dobrih duhova može otkloniti bolest, urok, kletva, ili se može pridobiti sreća, ljubav, novac, i sl. Uz pomoć crne magije, prizivaju se duhovi zla kako bi se izazvala nesreća, bacio urok ili kletva i sl.

Ljudi koji praktikuju magiju nazivaju se *magovi*, odnosno *čarobnjaci* (ukoliko su u pitanju osobe muškog pola) i *čarobnice* (za osobe ženskog pola). Takođe se kaže i *vještaci* (m.) i *vještice* (ž.), a ponekad i *čudotvorci* i drugo. Od tih riječi vodi porijeklo i riječ *vještičarenje*, koja označava magijske radnje. U korijenu ovih triju riječi nalazi se pridjev *vješt*.

28.Mit

- Početak

- Primjeri kreiranja mitova

- Također pogledajte

-

  Reference

28.Mit

Mit

- Stranica
- Razgovor

- Čitaj
- Uredi
- Uredi izvor
- Historija

Ilustracija Bitke kod Kurukshetra, iz rukopisa hindu epa Mahabharata

Mit je objašnjenje na razna životna pitanja u odsutnosti nekog racionalnog ili naučnog odgovora (Kako je nastao svijet, što se događa kada umremo), te drugi naziv za nestvarne ili fantastične priče. To je opisna (narativna) projekcija neke kulturne grupe i njihovog osjećaja vlastite historije, te značajnog odnosa sa "višim" silama iz okolnog svijeta i svemira. Mit je

projekcija aspekata duše određene kulture. U svom kompleksnom ali otkrivajućem simbolizmu, mit je u odnosu na kulturu kao što snovi stoje u odnosu na osobu.[1] Obično se mitovi vežu za drevne narode. Smatra se da je Ramajana najstariji do danas sačuvani mit. Najpoznatiji mitovi današnjice su mitovi Stare Grčke. Iako je tačno da su mitovi nastali kao objačnjenje na životna pitanja za koje nema, ili tada nije bilo, naučnog odgovora, mnogi psiholozi smatraju da oni otkrivaju jedan pogled na svijet zajednički svim ljudima tog podneblja. Zbog toga je mitologija jedan od ključnih aspekata savremene psihologije.

Primjeri kreiranja mitova

Kompleksna ceremonija okretanja derviša je jedan od primjera islamskog mističnog simbolizma, u vezi sa geometrijskom savršenošću svemira kojeg je kreirao Allah. Pješčani crteži Navajo indijanaca je vizuelna metafora stvaranja, koji kroz kontakt sa oboljelom osobom pomažu da život počne iz početka. U starijim formama kršćanskih euharistijskih ceremonija, kada učesnici uzimaju posvećenu hranu, događaj se završava recitiranjem kršćanskog kreiranja mita o Sv. Ivanu (John I), što daje naznake o svojim dubokim korijenima u ceremonijama posvećenim ponovnom stvaranju.[1] Etika judaizma je logična derivacija iz jednostavnog i patrijarharnog stvaranja opisanog u Genezi.

29.Monoteostička verovanja

Monoteizam

Dio serije članaka na temu

Bog

Općeniti pristupi

Agnosticizam • Ateizam • Deizam • Henoteizam
Ignosticizam • Mizoteizam • Monizam
Monoteizam • Nonteizam • Pandeizam
Panenteizam • Panteizam • Politeizam
Teizam • Transcendentalnost • Transteizam
Teologija (prirodna • politička • mistična)

Specifični koncepti
Imena • "Bog" • Postojanje • Rod
Stvoritelj • Arhitekt • Demijurg • Održavatelj
Gospod • Bog • Monada • Koncept
Vrhovno biće • Sve • Osobni
Unitarijanizam • Diteizam • Trojstvo
Sveznanje • Svemoć
Sveprisutnost • Svedobronamjernost
u bahaizmu • u budizmu • u kršćanstvu
u hinduizmu • u islamu • u judaizmu
u sikizmu

Iskustvo i ispovijedanje
Vjera • Molitva • Vjerovanje • Otkrovenje
Fideizam • Gnoza • Metafizika
Misticizam • Hermeticizam • Ezotericizam

Vezane teme
Filozofija • Religija • Ontologija
Božji kompleks • Božji gen
Problem zla (Euthyphronska dilema • Teodiceja)
Kaos • Kozmos • Kozmičko jaje

Ova kutijica: pogledaj • razgovor • uredi

Monoteizam, (gr: *monon* = jedan, *Theos* = Bog) je vera u jedno, univerzalno, sveobuhvatno božanstvo.

Monoteistička religija je religija u kojoj vernici veruju u jednog boga. Danas su najbrojnije:

1. Hrišćanstvo
2. Islam
3. judaizam

Monoteizam nastaje još u starom Egiptu, u doba faraona Amenhotepa IV (1350-1334 p.n.e.). Amenhotep sprovodi velike reforme i uvodi promene u ritualu, ikonografiji i arhitekturi egipatskih hramova.

Kao glavni bog, postoji Aton. Sa spomenika su uklonjena imena ostalih bogova. Faraon Amenhotep čak i menja svoje ime u Ehnaton ("Koristan Atonu").

30.Jevrejstvo

Jevrejstvo

Jevrejstvo ili **židovstvo** se može odnositi na:

- judaizam, bliskoistočna religija nastala u starom vijeku
- ukupnost jevrejskog/židovskog identiteta, odnosno odgovor na pitanje "Ko je Jevrej?/Tko je Židov?"

Садржај

Јудаизам

- Чланак
- Разговор

Ћир./lat.

- Читај
- Уреди
- Уреди извор
- Историја

Алатке

С Википедије, слободне енциклопедије

Дио серије о јудаизму

Јудаизам

Покрети

Филозофија

Свете књиге

Закон

Свети градови / места

Важне личности

Религијске улоге

Култура и образовање

Верски предмети

Молитве

Већи празници

Друге

религије

Сродне теме

- **Портал Јудаизам**

- п
- р
- у

Јудаика (у смеру казаљке на сату, одозго): шабатни свећњаци, посуда за прање руку, чумаш и танак, тора показивач, шофар и етрог

Јудаизам (од латинског *Iudaismus*, изведено из грчког Ἰουδαϊσμός [*Ioudaïsmós*], оригинално од хебрејског יהודה [*Yehudah*] — „Јудеја“;[1][2] у хебрејском יהדות [*Yahadut*], препознатљиве карактеристике јудејског народа)[3] је античка монотеистичка аврамска религија, са Тором као својим фундаменталним текстом (која је део већег текста познатог као Танах или Хибру Библија), и суплементарном оралном традицијом представљеном у виду каснијих текстова, као што су Мидраш и Талмуд. Јудаизам обухвата религију, филозофију, културу и начин живота јеврејског народа.[4] Религиозни Јевреји сматрају да је јудаизам израз заветног односа који је Бог успоставио са децом Израела.[5] Са од 14,5 до 17,4 милиона припадника широм света,[6] Јудаизам је десета по величини религија у свету.Јудизам је настао од паганизма, једна је од првих монотеистичких вера. Први Јевреји су веровали у више Богова

попут Ваала, Јехове, Ашере Јеховине жене и мноштво других Божанства. Кроз историју се тежило монотеизму па се међу људима јавила идеја о једном врховном Богу, за врховног Бога је прихваћен Јехова. Јеврејска и хришћанска вера имају заједничко учење о понизности везано за Стари завет. У личности Мојсија, који је водио израелски народ из ропства у Египту у Обећану земљу, понизност је знак Божје снаге и намене, а не слабости. Библија каже: „Мојсије је био врло скроман човек, најскромнији човек на земљи.”[7] Мојсије је подједнако слављен од стране јеврејских и хришћанских верника.

Јудаизам обухвата широку колекцију текстова, пракси, теолошких позиција, и облика организације. У оквиру Јудаизма постоји мноштво праваца, већина којих је проистекла из Талмудског јудаизма, који сматра да је Бог открио своје законе и заповести Мојсију на планини Синају у облику писане и оралне Торе.[8] Историјски, ову тврдњу су оспоравале разне групе као што су Садукеји и представници хеленистичког јудаизма током периода другог храма; Караити и Шобети током раног и касног средњовековног периода;[9] као и сегменти модерних неортодоксних деноминација. Модерне гране јудаизма, као што је хуманистички јудаизам могу да буду нетеистичке.[10] У данашње време су највећи јеврејски религиозни покрети: ортодоксни јудаизам (харедни јудаизам и модерни ортодоксни јудаизам), конзервативни јудаизам и реформистички јудаизам. Главни извори разлика између ових група су њихови приступи јеврејском закону, ауторитету рабинске традиције, и значају државе Израела.[11] Ортодоксни јудаизам тврди да су Тора и јеврејски закон божанског порекла, вечни и непроменљиви, и да их треба строго следити. Конзервативни и реформистички јудаизам су либералнији. Позиција конзервативног јудаизма је да генерално промовише „традиционалније“ интерпретације захтева јудаизма него реформистички јудаизам. Типична реформистичка позиција је да се јеврејски закон треба сматрати општим сетом смерница, пре него сетом ограничења и обавезе чије поштовање је обавезно за све Јевреје.[12][13] Историјски, специјални судови су спроводили јеврејски закон. У данашње време, ти судови још увек постоје, мада је практиковање јудаизма углавном добровољно.[14] Ауторитет у погледу теолошких и правних питања не припада једној особи или организацији, него су то свети текстови и рабини и учењаци који их интерпретирају.[15]

Историја јудаизма обухвата више од 3.000 година.[16] Јудаизам вуче своје корене као структурирана религија са Средњег истока из бронзаног доба.[17] Јудаизам се сматра једном од најстаријих монотеистичких религија.[18][19] Хебреји и Израелити су називани „Јеврејима“ већ у каснијим књигама Танаха, као што је књига о Јестири, при чему је термин Јевреји заменио назив „деца Израела“.[20] Јудаистички текстови, традиције и вредности су снажно утицали на касније аврамске религије,

укључујући хришћанство, ислам и бахаи веру.[21][22] Многи аспекти јудаизма су исто тако директно или индиректно утицали на световну западну етику и грађанско право.[23]

Јевреји су етнорелигиозна група[24] која обухвата оне који су рођени као Јевреји и оне који су преобраћени у јеврејску веру. Године 2015, јеврејска популација у свету је процењена на око 14,3 милиона, или око 0,2% укупне светске популације.[25] Око 43% свих Јевреја борави у Израелу и око 43% живи у Сједињеним Државама и Канади, док највећи део остатка популације живи у Европи. Остале мањинске групе су расуте широм Јужне Америке, Азије, Африке, и Аустралије.[25]

Дефинишуће карактеристике и принципи вере

Јудаизам проповеда веру у једног, бестелесног и само духовног Бога, оца свих људи.[3] Овај Бог представља свеукупност моралних савршенстава и од људи захтева љубав и праведност. Име овог Бога је Јахве (или Јехова) и због светости га није дозвољено изговарати. Јеврејска религиозност испољава се у послушности према „божанском закону“. Овај закон садржан је у Старом завету, односно у хебрејској Библији. Стари завет је синтетизован рукопис од 46 књига, канонизован у Јавнеу (Јамнији) око 90. године нове ере који је настајао скоро читав миленијум. Писан је на хебрејском и делимично на арамејском језику. Говори о историји, идејним и друштвеним борбама јеврејског народа. Уједно то је и збирка верских и правних прописа. Стари завет дели се на три основне групе:

(1) Закон (садржи Петокњижје – Пет књига Мојсијевих: Књигу постања, Књигу изласка, Левитски законик, Књигу бројева и Поновљени закон),

(2) Пророци (садржи: Прве пророке и Последње пророке), и

(3) Списи (Псалми, Књига о Јову, Приче Соломонове, Прва и Друга књига дневника, Јездријина и Немијина књига, Књига о Рути, Песма над песмама, Књига проповедника, Плач Јеремијин, Књига пророка Данила).

Многи истраживачи сматрају да је Стари завет претходна фаза у развоју хришћанске религије која је изложена у Новом завету.

Поред Торе за верски живот Јевреја посебно је важан Талмуд (хебрејски: учење). Талмуд је велика јеврејска збирка после-библијских тумачења Старог завета, обредних правила, правних прописа, прича и изрека.

Састоји се из два дела:

- Мишна (текст учења) и
- Гемара (објашњење учења).

Постоје два Талмуда:

- Јерусалимски Талмуд (приређен око 650. године нове ере) и
- Вавилонски Талмуд (приређен око 500. године).

За ортодоксног Јеврејина обавезан је и велики број обредних прописа и прописа о чистоћи и исхрани.

Оснивач јеврејске религије је Мојсије (хебрејски: Моше, око 1225. п. н. е.). Практично једини извор за упознавање Мојсијевог живота, рада и учења је Библија, односно Стари завет. Мојсије је био јеврејски вођа и законодавац који је Јевреје ослободио египатског ропства и на гори Синају дао им две таблице - законе који су постали основ јеврејске религије. Мојсије заузима прво место међу оснивачима религија, пошто њему у прилог иде хронолошко првенство: Заратустра, Буда, Конфучије, Исус и Мухамед појавили су се тек много векова после њега. Према Библији, Мојсије је чувајући стоку на божијој планини Хереб видео у жбуну Бога (Јахве) који му је дао моћ да врши чудесна дела и поверио му мисију - да се врати својим племенима и ослободи их од ропства.

Синагога (грчки: скупштина, окупљање) је зграда у којој се обављају верске активности у јудаизму.

Рабин (хебрејски: мој учитељ) је јеврејски свештеник, поглавар верске општине. Статус рабина стиче се дугогодишњим изучавањем Библије и Талмуда.

Део Јевреја противи се абортусу, а део га подржава.[26]

Јеврејски празници

- Шабат - свети дан мировања - најважнији благдан,
- Рош Хашана - Нова година - годишњица стварања света,
- Јом Кипур - дан помирења и покајања,
- Сукот - благдан колиба,

- Ш'мини Ацерет и Симхат Тора - обнављање круга читања Торе,
- Ханука - благдан светлости,
- Ту би-ш-ват - нова година дрвећа,
- Пурим - благдан избављења,
- Песах - благдан ослобођења,
- Јом ха-Шоа - дан сећања на жртве холокауста,
- Јом ха-Ацмаут - дан државе Израел,
- Јом Јерушалајим - дан града Јерусалима,
- Шавуот - благдан примања Торе.

Распрострањеност

Данас на свету има између 15 и 18 милиона припадника ове религије.[6] Велики део њих живи у САД, око пет милиона живи у Израелу, а остатак у свим земљама света (нарочито Француској и Русији). Њихови обичаји, њихов начин живота, чак и изговор хебрејског језика могу се разликовати, али Жидови су један народ уједињен заједничким прецима; патријарсима Абрахамом, Изаком (*Yitzhak*) и Јаковом (*Jaakov*).

Антијудаизам

Верска нетрпељивост према јудаизму као религији назива се *антијудаизам*, који представља верску компоненту антисемитизма. Екстремни облик антијудаизма, који се испољава у виду отворене мржње према јудаизму као религији, назива се *мизојудаизам*. Прва сведочанства о религијској нетрпељивости према јудаизму потичу још из античког доба, када су следбеници појединих политеистичких религија и култова предузимали разне репресивне мере против монотеистичког јудаизма. Након освајања Јерусалима, Римљани су 70. године н. е. разорили Јерусалимски храм, као средишње култно место јудаизма. Иако је рано хришћанство било блиско повезано са јудаизмом, у појединим хришћанским срединама је такође дошло до успона антијудаизма, па чак и екстремног мизојудаизма, што је током средњег века довело до принудног преверавања, верских прогона, гетоизације и погрома.[27]

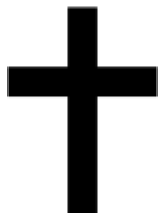
Током Средњег века, следбеници јудаизма су под муслиманском влашћу углавном уживали верску толеранцију,[28] мада је било повремених прогона и насиља, као што су Алмохадски прогони.[29]

31.Hrišćanstvo

Hrišćanstvo

Dio serije članaka na temu

Hrišćanstvo

Kršćanstvo

Isus Hristos

Rođenje · Krštenje · Učenje
Smrt · Uskrsnuće

Osnove

Apostoli · Evanđelje · Crkva

Historija

Rano kršćanstvo · Oci · Sabori
Ikonoklazam · Šizma · Križari
Reformacija · Ekumenizam

Tradicije

Istočne

Zapadne

Netrinitarne

Teologija

Stvaranje · Pad · Grijeh · Sud
Spasenje · Carstvo · Hristologija
Trojstvo (Otac, Sin, Sveti duh)

Biblija

Stari zavjet · Novi zavjet
Knjige · Kanon · Apokrifi

Ova kutijica: pogledaj • razgovor • uredi

Hrišćanstvo je abrahamska, monoteistička religija zasnovana na životu i učenjima Isusa iz Nazareta kako su predstavljeni u Novom zavetu.[1][2]

Nastalo je u Palestini u prvom vijeku naše ere.[3][4][5] Obuhvata brojne kršćanske crkve i zajednice kojima je zajednička vjera u Boga tvorca živoga, oca gospoda Isusa Hrista, te prihvatanje života u skladu po Božijim zapovestima, evanđeljem i Hristovim učenjem. Utemeljio ju je Isus Krist (Isus Hrist), a njezini sljedbenici nazivaju se **hrišćanima**.[6][7][8]

Kršćanstvo pripada tipu proročke i objavljene religije, od proroka Mojsija do cara Davida. Kroz povijest se razdvojilo (velikom šizmom) na više konfesija (rimokatoličanstvo, pravoslavlje i manje zajednice protestantizam, nestorijanstvo i monofizitstvo) i njima odgovarajućih crkava (Rimokatolička crkva, Pravoslavna crkva, protestantske crkve i istočne pretkalcedonske).

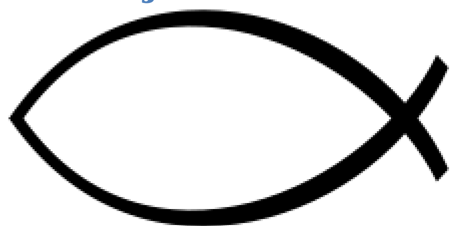
Kršćanska era počinje Isusovim rođenjem, i po njemu je određena nova era.

Hrišćanstvo je najveća svetska religija—sve frakcije zajedno imaju oko 2,1 milijardi vernika, ili oko jedne trećine svetskog stanovništva.[9][10][11][12][13]

Sadržaj

Historija

Riba kao stari simbol kršćanstva.

Kršćanstvo je nastalo u prvom vijeku naše ere u Palestini unutar Judaizma. U drugoj polovini tog vijeka osamostaljuje se kao posebna religija i širi po gradovima Rimskog carstva, osobito zaslugom apostola Pavla i njegovih misijskih putovanja. U Novom Zavjetu spominju se samo kršćani (Dj 11,26), a naziv kršćanstvo prvi spominje Ignacije Antiohijski (107) i drugi ranokršćanski pisci (Origen, Euzebije).

Isus

Osnivačem hrišćanstva smatra se Isus Hrist (hebrejski Jošua) po kome je kršćanstvo i dobilo ime. Isus je obično lično ime, dok Krist znači mesija, pomazanik, od boga poslat. Najnovija istraživanja govore da je Isus ipak istorijska ličnost. Naime, Isusa u svojim delima spominju i nehrišćanski pisci iz prvog veka (Tacit, Josif Flavije). Ipak, osnovni izvor podataka o Isusovom životu, radu i učenju predstavlja Biblija (grčki: “knjige”), sveta knjiga hrišćanstva, odnosno Novi zavet.

Novi zavet je zbirka spisa ideologa i osnivača rane hrišćanske crkve, pisanih na grčkom i delimično na jevrejskom jeziku u prvom i drugom veku nove ere. Inače, i sam Isus je govorio aramejski. Ovaj jezik danas je mrtav. Novi zavet sadrži ukupno 27 spisa kanonizovanih u nekoliko faza zaključno sa četvrtim vekom, iako su svi tekstovi bili dovršeni do sredine drugog veka. Sadrži četiri jevanđelja (grčki: evangelion - dobra vest) i to po Mateji, Luki, Marku i Jovanu. Prva tri jevanđelja su sinoptička. Novi zavet takođe sadrži ranu crkvenu istoriju (dela apostolska), dvadesetjednu poslanicu i jednu apokalipsu (otkrovenje Jovanovo).

Upravo četiri jevanđelja predstavljaju izveštaj o Isusovom životu, o njegovim kazivanjima i delima. Prema Bibliji, Isus je začet bezgrešnim začećem. Ideja da je Isusa rodila devica trebalo bi da ispuni verovanje iz Starog zaveta da je on Sin Božiji. Prema istorijskim podacima rođen je u 31. godini vladavine rimskog imperatora Avgusta, u Betlehemu, u Judeji, majke Marije, u siromašnoj jevrejskoj porodici, koja se sklonila u Galileju. Galileja je planinska oblast zapadno od reke Jordan i Galilejskog jezera. Prema Josifu Flaviju kod Jevreja su u to vreme postojale tri filozofske struje: fariseji, sadukeji i takozvani esenci. Treba napomenuti da je Isus bio poput rabina

(hebrejski: učitelj, poznavalac pisma), odnosno jevrejski sveštenik i da je on ustvari iznutra reformisao jevrejsku religiju.

U Isusovo vreme Palestina je imala izvesnu autonomiju u okviru Rimskog carstva, a vlast u Palestini su držali fariseji. Esenci nisu prihvatali Zakonik koji je po mnogo čemu bio gotovo nepodnošljiv i koji su fariseji nametnuli narodu, i zbog toga su (esenci) bili prezreni i izolovani od strane sadukeja i fariseja. Isus je i sam poticao iz siromašnih krugova koji mahom nisu poštovali zakonik i koji su najviše bili pogođeni donošenjem istog. Braneći interese svih Jevrejskih plemena Isus se sukobio sa sadukejima i farisejima, doveli su do njegovog hapšenja i razapinjanja na krstu. Isusov sudija bio je Poncije Pilat. Prema Bibliji, Isus je nakon tri dana Uskrsao iz mrtvih, svojim vaskrsnućem pobedio smrt, vratio se Bogu Ocu i otvorio vrata raja. Najveći kršćanski praznici su Uskrs i Božić. Božić je posvećen Kristovom rođenju, dok Uskrs slavi Kristovo Uskrsnuće.

Rani Hrišćani

Hrišćanstvo je nastalo u prvom veku nove ere na prostoru moćne Rimske imperije. Jedan od bitnih preduslova za nastanak hrišćanstva jeste izmešanost naroda, izmešanost kultura i jezika, pa i izmešanost religija na teritoriji ogromnog Rimskog carstva u to vreme. Zbog toga je hrišćanstvo od samog nastanka nadnacionalna, univerzalna religija. Drugi bitan uslov za nastanak hrišćanstva jeste klasna nejednakost u Rimskom carstvu. Potlačeni slojevi naroda su u novoj religiji videli spas, sredstvo izbavljenja iz ropstva i siromaštva. Hrišćanstvo je propovedalo jednakost i zato je u početku bilo prihvaćeno od strane nižih, a odbacivano od strane viših slojeva društva.

U prvom veku nove ere kršćani su se tajno okupljali na zajedničkim verskim obredima, propovedima i molitvama. Zajednice hrišćanskih vernika zvale su se hrišćanske opštine, bilo ih je u svim delovima carstva, i u njima je imovina bila zajednička. Ali, hrišćanstvo je samo u početku bilo religija ugnjetenih i potlačenih, da bi vremenom sve više bogataša, nesigurnih i nezadovoljnih državnom vlašću, pristupalo novoj veri. Hrišćanske opštine su se sve više širile i bogatile. Tada hrišćani menjaju svoje učenje i od svojih pristalica počinju da traže poslušnost i pokornost državnoj vlasti. Uskoro je nestalo i imovinske jednakosti među hrišćanima. Krajem drugog veka nove ere sve hrišćanske opštine ujedinile su se u jednu zajednicu čiji je poglavar postao rimski episkop, kasnije nazvan papa (grčki: pappas, latinski: papa - otac). Sedište pape je u Vatikanu. Tako je stvorena verska organizacija Hrišćanska crkva.

Car Konstantin Veliki koji je vladao od (306. – 337.) uvidevši bezopasnost, šta više potencijalnu korisnost nove religije po državu, zbog hrišćanskog učenja da je svaka vlast od boga, 30. aprila 313. godine Milanskim ediktom proglašava ravnopravnost hrišćanstva sa ostalim religijama, i ono ubrzo

postaje i zvanična državna religija u Rimskom carstvu. Interesantna je činjenica da, iako je bio prvi hrišćanski vladar, Konstantin nije bio kršten, već ga je pred smrt krstio Euzebije. Između crkve i države sklopljen je obostrano koristan savez. Kasnije je hrišćanstvo postalo vladajuća religija evropskih naroda. U ime hrišćanstva vođeni su mnogi ratovi sa ciljem pokoravanja naroda i nametanja istog.

Zajednica

Kršćanstvo je organizirano kao vidljiva zajednica vjernika, crkva, okupljenih oko temeljnoga kršćanskoga dogmatskoga, bogoštovnoga, moralnoga i kanonskopravnog sustava. Premda se u NZ i Nicejsko-carigradskom vjerovanju crkveno jedinstvo drži jednim od četiriju glavnih obilježja kršćanske Crkve, ona se kroz povijest raščlanila na brojne kršćanske crkve i sekte. Od sveopće Crkve najprije su se za prvih ekumenskih koncila odvojile pretkalcedonske kršćanske crkve, nestorijanske (431) i monofizitske (451). Za "Istočnoga raskola" (1054) od Katoličke su se crkve odvojile pravoslavne crkve, a za reformacije (XVI. stoljeće) protestantske crkve (Anglikanska crkva, luteranske i reformirane crkve) i sekte.

Pojedine su povijesne crkve organizirane u skladu s vlastitom vjeroispovijedi i svojim kanonskim pravom. U Katoličkoj je crkvi prevladao strogo centraliziran i hijerarhiziran crkveni ustroj (papa i biskupi), u pravoslavnim i pretkalcedonskim crkvama sinodalno načelo (sveti sinod s patrijarhom ili mitropolitom na čelu), a u protestantskim crkvama prezbiterijalno ili kongregacionističko načelo, bez svećeničke hijerarhije. Katolička je crkva nadnacionalna, pravoslavne i pretkalcedonske crkve su autokefalne, a neke protestantske crkve bile su državne crkve, a vladar je ujedno i vrhovni crkveni poglavar (Anglikanska crkva).

U povijesti kršćanstva crkveni raskoli i konfesionalna podijeljenost izazivali su trajna sporenja, nesnošljivost, pa i vjerske ratove. U novije vrijeme povijesna nastojanja oko institucionalnoga crkvenog jedinstva zamijenjena su ekumenskim duhom.

Doktrina (dogme)

Glavne kršćanske vjerske istine definirane su u antici na prvim ekumenskim (vaseljenskim) saborima i uglavnom ih prihvaćaju sve kršćanske vjeroispovijesti. U kršćanstvu je pet glavnih istina:

1. monoteizam (postojanje jednoga transcendentnoga Boga, različita od svijeta, čija je objava sadržana u

Svetom pismu) i Trojstvo (u Bogu su tri osobe: Otac, Sin i Sveti Duh)
2. stvaranje i providnost (Bog je sve stvorio, sve uzdržava i svime upravlja)
3. utjelovljenje i otkupljenje (Sin je Božji postao čovjekom radi njegova spasenja)
4. besmrtnost ljudske duše i uskrsnuće tijela
5. posljednje stvari (raj ili pakao) uvjetovane su milošću Božjom, čovjekovom vjerom i djelima za ovozemaljskog života.

Pri daljnjem tumačenju tih temeljnih dogmi došlo je do razlika između kršćanskih konfesija. Tako su se za kristoloških sporenja o odnosu ljudske i božanske naravi u Kristu na Efeškom koncilu (431) odvojili nestorijanci, a na Kalcedonskom koncilu (451) monofiziti. Premda prihvaćaju zajednički nauk sedam prvih ekumenskih koncila, pravoslavni i rimokatolici razlikuju se s obzirom na učenje o proizlaženju treće božanske osobe. Osim toga rimokatolicizam je nakon raskola (1054) definirao još neke dogme (učenje o čistilištu, bezgrešno začeće, papska nepogrešivost, Marijino uznesenje na nebo), kojima se razlikuje od pravoslavlja. Protestantizam se razlikuje od rimokatolicizma i pravoslavlja prenaglašavanjem milosti na štetu naravi, svođenjem sedam sakramenata na dva (krštenje i večera Gospodnja) te dokidanjem svećeničke hijerarhije.

Obredi

U Kršćanstvu se Bog slavi životom po vjeri i evanđelju te posebnim obredima, koji se obavljaju u posebnom prostoru, tijekom crkvene godine, nedjeljama i praznicima. Kršćanski najvažniji obred naziva se liturgija ili bogoslužje. U središtu im je euharistija (evharistija) ili misa. Kršćanske obrede predvode članovi crkvene hijerarhije (jerarhije), u rimokatoličanstvu biskup, svećenik i đakon, u pravoslavlju episkop, prezbiter i đakon, u protestantizmu pastor

U katolicizmu i pravoslavlju u kultu se razlikuje klanjanje (latrija), koje se iskazuje samo Bogu, te štovanje (dulija), koje se može iskazivati i stvorenjima (anđeli, sveci, slike i relikvije). U protestantizmu se dulija radikalno zabacuje. Stoga je u katolicizmu i pravoslavlju umjetnost snažnije uključena u oblikovanje bogoštovnog prostora (crkvena arhitektura, slikarstvo, kiparstvo), a svečanosti same liturgije pridonosi crkveno pjevanje, liturgijsko ruho i liturgijski predmeti. U protestantizmu, osobito u kalvinizmu, bogoštovni je prostor jednostavniji, slike su dopuštene samo u

pedagoške i dekorativne svrhe, a liturgija je pojednostavljena i svedena na liturgiju riječi (čitanje biblijskog teksta, propovijed, crkvene pjesme) i primanje sakramenata (krštenje, večera Gospodnja). U katolicizmu je obveznost službenih bogoštovnih čina (nedjeljna misa, godišnja ispovijed i pričest) strože propisana nego u pravoslavlju (gdje su godisnje obavezna 4 posta) i protestantizmu.

Moral

Hrišćanstvo je etično-mistična religija pa moral zauzima središnje mjesto u hrišćanskom životu. Izvori su hrišćanskog morala Stari i Novi zavjet zatim grčka filozofija, osobito stoicizam. Iz Starog zavjeta prihvaćen je "Dekalog" ili Deset zapovijedi, načelo osobne odgovornosti, te novozavjetno načelo ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

U patrističkom razdoblju usvojeni su neki elementi stoičkoga (stožerne krjeposti) i neoplatonističkog morala (monaški asketizam), a u skolastičko doba neki etički stavovi iz aristotelizma. Katolička moralka temeljno evanđeosko načelo (ljubav prema Bogu i bližnjemu) dopunjuje naravnim moralnim zakonom i preciznim propisom. Pravoslavlje više slijedi učenje istočnih crkvenih otaca i opire se moralnom legalizmu. Protestantizam ističe evanđeosko poimanje morala i slobodu savjesti. U novije vrijeme kršćanski moralisti sve više naglašavaju društvenu stranu morala, poštovanje ljudskih prava i socijalnu pravednost.

U povijesti kršćanstva odnos naravi (dobro i zlo, dužnost i obveza, sloboda i determiniranost) i nad-naravi (grijeh i milost, opravdanje i spasenje) bio je središnja tema teoloških sporenja. Pritom su se razvile tri struje. Augustinizam i njegove povijesne izvedenice, osobito kalvinizam i jansenizam, u odnosu naravi i nadnaravi, čovjekova krjeposnog napora i božanske milosti, prenaglasio je ulogu milosti (predestinacija). Pelagijanizam je stavio naglasak na čovjekovu slobodnu volju i naravnu mogućnost da dosegne krjepost i spasenje. Semipelagijanizam je nastojao pomiriti te dvije krajnosti.

Duhovnost i mistika

Hriscanska duhovnost ide za pounutrašnjenjem temeljnih hrisćanskih dogmatskih i moralnih načela, za njihovim osobnim doživljajem, iskustvom i produbljenjem. Postoje tri puta hrisćanske duhovnosti, jedan redoviti (liturgijsko-sakramentalna duhovnost) i dva posebna (asketsko-mistični put i pučka pobožnost). U liturgijsko-sakramentalnoj duhovnosti sudjeluju svi vjernici i ona pos toji u svim kršćanskim konfesijama. Asketsko-mistični oblik duhovnosti razvio se u otačkoj Crkvi (monaštvo, redovništvo), a na svoj

su ga način razvile i normirale Katolička crkva i istočne kršćanske crkve, osobito pravoslavne.

Kršćanska mistika razvila se pod utjecajem novozavjetnih tekstova (Ivanova i Pavlova mistika) i neoplatonističke mistike (Pseudodionizije). Pripada tipu transcendencijske mistike ljubavi. Između ljudske duše i Boga nema ontološke istovjetnosti, zajedništva naravi, kao u imanencijskoj, panteističkoj mistici, već samo zajedništvo u ljubavi. U katolicizmu je takav tip mistike našao svoj izraz u samostanskoj duhovnosti katoličkih redova kroz povijest (benediktinska, cistercitska, viktorinska, dominikanska, franjevačka, karmelićanska, isusovačka duhovnost). U pravoslavlju duhovnost i mistika oblikovane su pod utjecajem istočnih crkvenih otaca i istočnokršćanskog monaštva (sv. Ivan Klimakos), a svoj najkarakterističniji oblik našle su u atoskoj duhovnosti i hezihazmu (Grigorije Palamas). Premda su reformatori odbacili samostansku askezu i duhovnost te bili nepovjerljivi prema mistici, u povijesti protestantizma došlo je do nastanka mističnih struja (pijetizam, probudni duhovni pokreti u XIX. stoljeće te pentekostalci u XX. stoljeće).

Pučka pobožnost (hodočašća, postovi, razni molitveni oblici) karakteristična je za katolicizam i pravoslavlje i strana je protestantizmu. U službi je katoličke i pravoslavne duhovnosti asketska, duhovna i nabožna književnost, a osobito bogata sakralna umjetnost. U pravoslavlju je poseban iskaz duhovnosti štovanje ikona. Protestantska duhovnost očituje se osobito u čitanju biblijskih tekstova i pjevanju crkvenih pjesama.

Teologija

Glavni članak: Kršćanska teologija

U susretu s grčko-rimskom civilizacijom i grčkom filozofijom kršćanstvo je osjetilo potrebu da biblijsku objavu izrazi pojmovima grčke filozofije, osobito neoplatonističke. Prvi se začetci kršćanske teologije nalaze u Ivanovu evanđelju (Proslov) i Pavlovim poslanicama. Kršćanski apologeti II. stoljeća (Justin, Klement Aleksandrijski, Origen) nastoje uskladiti kršćansku objavu s grčkom filozofijom, a grčke filozofe drže pretečama kršćanstva, koji su i sami preko razuma primili naravnu objavu. Istočni i zapadni crkveni oci (patristika) III- VII. st. teološki razrađuju glavne trinitarne (Trojstvo) i kristološke teme, što će omogućiti da se na sedam prvih ekumenskih koncila definiraju glavne kršćanske dogme (Nicejsko-carigradsko vjerovanje). U patrističko doba bit će načeta i jedna od središnjih tema kasnije kršćanske teologije, odnos naravi i milosti, slobodne volje i predestinacije (augustinizam i pelagijanizam). Dok je teologija I. kršćanskog tisućljeća pod utjecajem neoplatonizma, II. kršćansko tisućljeće, na području zapadnoga kršćanskog svijeta, bit će u teologiji obilježeno aristotelizmom (skolastika). Glavni skolastički teolozi (Anselmo Canterburyjski, Albert Veliki, Toma

Akvinski, Bonaventura, Duns Skot) nastojat će u teologiji produbiti Augustinovo načelo "credo ut intelligam" te vjerskoj objavljenoj istini pružiti razloge što ih omogućuje naravna spoznaja (razum). Tako se filozofija stavlja u službu teologiji ("ancilla theologiae"). U doba visoke skolastike (XIII. st.) razrađena su načela i metode katoličke teologije, što će obilježiti katolicizam II. kršćanskog tisućljeća. Pravoslavna teologija ostat će vjerna neoplatonističkoj tradiciji istočnih crkvenih otaca i neće biti sklona skolastičkoj racionalizaciji objavljenih istina. Stoga će u njoj u visokome sr. vijeku prevladati mistična teologija (Simeon Novi Bogoslov, Grigorije Palamas). U renesansno doba dolazi do obnove neoplatonizma u teologiji (Nikola Kuzanski), a kršćanski humanisti (Erazmo Roterdamski) udaraju temelje novovj. biblijskoj egzegezi. Reformacijski teolozi (Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli, Philipp Melanchton) napuštaju skolastičku teologiju, obnavljaju radikalni augustinizam (predestinacija), a teološko razmišljanje usredotočuju na čovjekovo spasenje i opravdanje milošću i vjerom. U XIX. i XX. st. protestantska liberalna teologija (F. D. E. Schleiermacher, A. Harnack, R. Otto, R Bultmann, P. Tillich) nastoji izraziti kršćansku poruku u društvu obilježenu prosvjetiteljskim racionalizmom, laicizmom i modernom znanošću. Naprotiv, protestantska dijalektička teologija (Karl Barth) nastoji se vratiti izvornomu biblijskom protestantizmu. U XIX. st. i početkom XX. st. dolazi do obnove ruske pravoslavne teologije (A. S. Homjakov, S. N. Bulgakov). U XX. st. katolička teologija (Karl Rahner, Urs von Balthasar, P. Teilhard de Chardin) nastoji uz neoskolastičku uključiti i druge, suvremenije metode.

Filozofija

Dok kršćanska teologija polazi od svetopisamske objave te je nastoji sustavno izložiti, filozofija polazi od naravne spoznaje ljudskog razuma. Pošto se kršćanstvo unutar grčko-rimskog svijeta na samom početku srelo s grčkom filozofijom, njemu se neizbježno nametnuo odnos vjere i razuma, objave i filozofije, naravi i nadnaravi, slobodne volje i predestinacije te mogućnost ljudskog razuma da dokaže postojanje Boga i besmrtnost ljudske duše. Za ranokršćanske apologete (Justin, Klement Aleksandrijski, Origen) objava se na svoj način zbiva i u filozofiji pa su grčki filozofi (Sokrat, Platon, Aristotel, stoici) preteče kršćanstva. Tim je apologetima filozofija hermeneutička znanost koja omogućuje dublje poimanje objave i vjere. U otačkom razdoblju (Augustin, Grgur Nazijanski, Grgur Niski) u metafizičkim će razmišljanjima prevladati platonistički i neoplatonistički utjecaj, a u etici stoički. U srednjovjekovnoj kršćanskoj filozofiji (skolastika) prevladat će aristotelizam (Anselmo Canterburyjski, P. Abelard, Albert Veliki, Toma Akvinski, Duns Skot, William Occam), a skolastička će filozofija, osobito tomizam, biti obilježje katolicizma. Filozofija je bila u službi teologije (ancilla theologiae). U novom vijeku filozofija se osamostaljuje (Rene Descartes), a religiozni kršćanski mislioci (Malebranche, Pascal, Leibniz) tragaju za novom apologetikom i teodicejom u susretu s novovjekovnim

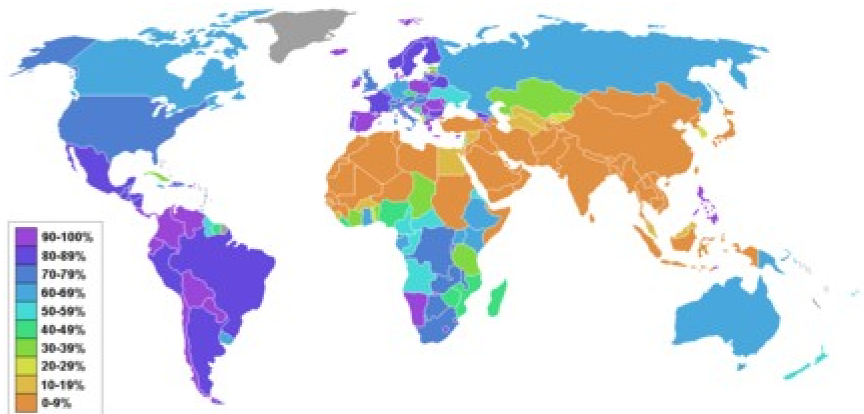
skepticizmom, deizmom i ateizmom. U XIX. st. dolazi do buđenja ruske pravoslavne religiozne filozofije (F. M. Dostojevski, V. S. Solovjov), a protestant S. Kieerkegaard nagovješćuje kršćanski egzistencijalizam i personalizam XX. st. (M. de Unamuno, G. Marcel, E. Mounier, K. Jaspers, P. Tillich, N. Berdjajev). Uz službeni neotomizam u katoličku filozofiju prodiru i neskolastičke metode (M. Blondel, Ch. Peguy, E. Mounier).

Izvori

Izvori kršćanstva su pisana Božja objava (Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta) i usmena kršćanska predaja (Tradicija). Nauk su mu razradili i sustavno obrazložili veliki teolozi, definirali ekumenski (vaseljenski) sabori, a nad njegovom pravovjernošću bdije crkvena hijerarhija. Dok rimokatoličanstvo i pravoslavlje priznaju oba izvora (Pismo i Predaju), a veliku važnost pridaju teološkom mišljenju i crkvenim ocima, protestantizam priznaje samo Pismo (sola Scriptura).

Kršćanstvo je na neki način proizašlo iz Judaizma, ali je prema njemu bilo i u opreci. Prihvatilo je starozavjetni monoteizam, ali ga je nadopunilo učenjem o Trojstvu. Starozavjetnom legalizmu suprotstavilo je evanđelje, a nacionalnoj religiji univerzalističku, nadnacionalnu religiju.

Rasprostranjenost

Raspodjela udjela kršćana po državama

U antici se (I-IV vijeka) kršćanstvo proširilo po gradovima Rimskog Carstva, i glavna su mu središta bila Jeruzalem, Antiohija, Aleksandrija, Rim i Carigrad. Nakon seobe naroda krščanstvo su V-X vijeka primili germanski, slavenski i ugrofinski narodi, koji danas naseljavaju Evropu. U kasnoj antici (V vijeka) monofizitsko kršćanstvo proširilo se u Armeniji i Etiopiji, a nestorijanski kršćani (V-XII vijeka) imali su brojne episkopije (biskupije) na širokom prostoru od Sirije do Kine i zapadne Indije.

Nakon širenja islama od VII vijeku kršćanstva gotovo nestaje u sjevernoafričkim berberskim zemljama, a manje zatvorene monofizitske, melkitske i nestorijanske crkve preživljavaju u Egiptu i na Bliskom i Srednjem istoku.

Nakon velikih pomorskih otkrića (XV-XVIII vijeku) kršćanstvo se širi uporedno s kolonizacijom tih područja (Sjeverna i Južna Amerika, crna Afrika, Australija, Filipini).

Danas je (2003) u svijetu 1,9-2,1 milijarde kršćana (33% svjetskog stanovništva), od čega je 1 milijardu rimokatolika, 300 miliona pravoslavnih, 700 miliona protestanata te oko 70 milijuna monofizita i nestorijanaca.

32.Budizam

Budizam

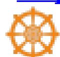
Dio serije članaka na temu

Budizam

Historija budizma
Darmičke religije
Kronologija budizma
Budistički sabori
Temelji
Četiri plemenite istine
Plemeniti osmokraki put
Pet pouka
Nirvāna · Tri dragulja
Ključni termini
Tri oznake bića
Skandha · Kozmologija · Dharma

Samsara · Rebirth · Shunyata
Pratitya-samutpada · Karma ·
Nesopstvo
Vodeće ličnosti
Gautama Buddha
Nagarjuna · Dogen
Budini sljedbenici · Porodica
Praksa i postignuća
Buddhastvo · Bodhisattva

Četiri stadija prosvjetljenja
Paramiji · Meditacija · Laici
Budizam po regijama
Jugoistočna Azija · Istočna Azija
Tibet · Indija · Zapad
Budističke škole
Theravāda · Mahāyāna
Vajrayāna · Rane škole
Tekstovi
Pali kanon
Pali Sutte · Mahayana Sutre
Vinaya · Abhidhamma
Komparativne studije
Kultura · **Popis tema**

Ova kutijica: pogledaj • razgovor • uredi

Statua Bude u Kamakuri, Japan

Budizam (/ˈbudɪzəm/[1][2]) je religija i filozofija nastala u Indiji oko 527. godine pne. Osnivač budizma je Siddhartha Gautama (pali: Siddhattha Gotama), po čijoj duhovnoj tituli, *Buda* (*Budni, Probuđeni*, odnosno, *onaj koji zna*), je ova religija i dobila ime.

Cilj budizma je dostizanje *prosvetljenja*, ili, tačnije rečeno, *probuđenja* (pali i sanskrit: *bodhi*). Probuđenje se može odrediti kao uviđanje istine (sanskrit: *dharma*, pali: *dhamma*) koja se krije iza pojavne strane fenomena, napuštanje i prevazilaženje pohlepe, mržnje i neznanja, te dostizanje oslobođenja od svekolike patnje, odnosno dostizanje stanja blaženstva i unutrašnjeg mira, *nirvane* (pali: *nibbana* — utrnuće, gašenje), a time i prekidanja ciklusa preporođenja (*samsara*). Način za dostizanje probuđenja Buda je izložio u *osmostrukom plemenitom putu*.

Budizam se danas može podeliti u tri velike grane: theravada (kao jedina preostala škola nikaja budizma), mahajana i vađrajana budizam.

Budizam se tokom 45 godina Budinog podučavanja i u prvih nekoliko vekova posle njegove smrti brzo proširio indijskim podkontinentom, a potom i centralnom, južnom, istočnom i jugoistočnom Azijom. Početkom dvadesetog veka budizam stiže u Evropu i Ameriku. Zemlje sa najviše budista (približni brojevi u milionima) su Kina (102), Japan (89,5), Tajland (55,5), Vijetnam (49,7), Mijanmar (41,6), Sri Lanka (12,5), Južna Koreja (10,9), Tajvan (9,2), Kambodža (9,1) i Indija (7) [1] Arhivirano 2011-01-01 na Wayback Machine-u. Procenjuje se da u svetu trenutno postoji od 230 do 500 miliona budista, sa najpouzdanijom procenom na oko 350 miliona [2] Arhivirano 2010-08-11 na Wayback Machine-u, što budizam čini jednom od velikih svetskih religija.

Sadržaj

Osnovni pojmovi budizma

Četiri plemenite istine

Četiri plemenite istine predstavljaju fundamentalni koncept budizma. Upravo njihovim uviđanjem Šakjamuni Buda (kako se često naziva istorijski Buda, Siddhartha Gautama) je doživeo probuđenje i nirvanu. U tom smislu težnja i napor da se četiri plemenite istine shvate, ne samo na intelektualnom nivou već, pre svega, na intuitivnom nivou, tzv. direktnim uvidom, predstavljaju suštinu budističkog učenja i prakse.

Čaukandi stupa u *Parku jelena* (Sarnat, Indija), blizu mesta na kom je Šakjamuni Buda održao prvu propoved o *četiri plemenite istine*

Upravo je ovo bila tema prve propoved nazvane Dhammacakkappavattana sutta, koju je Buda održao nakon što je doživeo probuđenje.

Četiri plemenite istine su:

1. ***Plemenita istina o patnji*** (pali: *dukkha*) — postoji patnja u životu svih bića.

"A ovo je, monasi, plemenita istina o patnji: rođenje je patnja, starost je patnja, bolest je patnja, smrt je patnja, biti sa onim što nam je mrsko jeste patnja, biti razdvojen od onoga što nam je drago jeste patnja, ne dobiti ono za čim žudimo jeste patnja. Ukratko, pet osnova prijanjanja su patnja."

1. ***Plemenita istina o nastanku patnje*** (pali: *samudaja*) — postoji uzrok patnje, a to su vezanost i

žudnja(pali: *tanha* - žeđ) koji nastaju iz neznanja (*avidja*):

"A ovo je, monasi, plemenita istina o nastanku patnje: to je ona žudnja koja vodi do novog rođenja, što združena sa ushićenjem i strašću, uvek nalazi novo uživanje, sad tu, sad tamo -- dakle, to je žeđ za čulnim užicima, žeđ za postojanjem i žeđ za nepostojanjem."

1. ***Plemenita istina o prestanku patnje*** (pali: *nirodha*) — postoji način da se patnja prevaziđe, a to je iščezavanje i iskorenjivanje vezanosti i žudnje:

"A ovo je, monasi, plemenita istina o prestanku patnje: to je potpuno iščezavanje i iskorenjivanje upravo te žudnje, odustajanje od nje i odbacivanje, oslobađanje i okretanje od nje."

1. ***Plemenita istina o putu koji vodi do prestanka patnje*** (sanskrit: *marga*, pali: *magga*) — postoji način da se eliminišu vezanost i žudnja, a to je *Plemeniti osmostruki put*:

"A ovo je, monasi, plemenita istina o putu koji vodi do prestanka patnje: to je upravo onaj Plemeniti osmostruki put sačinjen od ispravnog razumevanja, ispravne namere, ispravnog govora, ispravnog delovanja, ispravnog načina života, ispravnog napora, ispravne svesnosti i ispravne koncentracije."

Kada se govori o četiri plemenite istine Buda se često upoređuje sa lekarom jer su istine izložene prema drevnom indijskom medicinskom modelu:

1. postoji bolest (postavljanje dijagnoze)
2. postoji uzrok bolesti (analiza faktora koji do bolesti dovode)
3. postoji način da se bolest izleči (konstatovanje prognoze i postojanja ili nepostojanja načina za otklanjanje uzroka bolesti)
4. propisivanje leka odnosno načina da se bolest izleči

Ovakav pristup problemu predstavlja jednu od ključnih karakteristika u diskusiji budizma u odnosu na druge religije. Naime, ovime se izbegava metafizička spekulacija i potreba za verom u ono što se izlaže. U svakoj od

četiri plemenite istine se referira na pojave i pojmove koji su u potpunosti u domenu iskustva svake osobe što joj omogućava da na osnovu tog iskustva da sud o istinitosti ili neistinitosti predmeta rasprave. Štaviše, u budističkim spisima Buda upravo insistira na ovakvom, empirijskom, pristupu i neoslanjanju na slepo verovanje njegovim rečima. Od budiste se očekuje da sve izloženo ne prihvata samo na osnovu vere u istinitost, već se insistira na aktivnom preispitivanju učenja kroz lično iskustvo i analizu tog iskustva jer je, prema Budi, to jedini način da se dođe do istinskog znanja i samim time do oslobođenja od patnje.

Treba, međutim, istaći da bi bilo pogrešno reći da vera nema nikakvu ulogu u budizmu. Naprotiv, termin ***šrada*** (pali: *sada*) je bitan konstituent budističkog učenja. Ovaj termin se približno prevodi kao *vera*, mada on obuhvata samopouzdanje, upornost, skromnost i istrajan napor. Iako se Buda protivi slepom verovanju baziranom na autoritetu, tradiciji i sl. ostaje potreba za određenom dozom vere u budističko učenje. U principu, srada je rezultat dubokog promišljanja i akumuliranog iskustva.

U kontekstu četiri plemenite istine ovo se pre svega odnosi na četvrtu — poverenje u to da osmostruki plemeniti put zaista vodi ka uništenju vezanosti i želje. Jedini dokaz delotvornosti osmostrukog plemenitog puta i budističkog učenja u celini je dostizanje nirvane od strane Šakjamuni Bude i, kasnije, *arhata* (pali: *arahat* ili *arahant — onaj koji je vredan*; osoba koja je dostigla probuđenje i nirvanu ali ne samostalno, kao što je slučaj sa budama, već sledeći budino učenje). No, pošto ne postoji način da se objektivno i direktno proveri da li su ove osobe zaista postigle oslobođenje od patnje ostaje nam da tu mogućnost prihvatimo kao istinitu na osnovu poverenja. Iako se u različitim budističkim školama stepen i objekti vere, odnosno poverenja, razlikuju, možemo reći da je vera u istinitost osmostrukog plemenitog puta zajednička svim školama. Na taj način vera u budizmu igra ulogu pokretača osobe na putu dostizanja probuđenja i nirvane.

Plemeniti osmostruki put

Plemeniti osmostruki put (pali: *Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo*; sanskrit: *Ārya 'ṣṭāṅga mārgaḥ*) jeste prema učenju Gotame Bude put koji vodi do prestanka patnje (*dukkha*) u čovekovom životu. U suštini praktičan vodič za življenje, zasnovan na etičkoj i meditativnoj disciplini, plemeniti osmostruki put je četvrti član grupe od četiri plemenite istine, koje su oblikovale i pokretale razvoj kasnije budističke tradicije.

Kao što samo ime govori, postoji osam elemenata plemenitog osmostrukog puta i oni su podeljeni u tri osnovne kategorije:

- mudrost (sanskrit: *prajñā*, pali: *paññā*)

    1. ispravno razumevanje
    2. ispravna namera

- moralno ponašanje (sanskrit: *śīla*, pali: *sīla*)

    3. ispravan govor
    4. ispravno delovanje
    5. ispravno življenje

- usavršavanje uma (sanskrit i pali: *samādhi*)

    6. ispravan napor
    7. ispravna svesnost
    8. ispravna koncentracija

U svakom od ovih delova plemenitog osmostrukog puta reč "ispravan" jeste prevod reči *samyañc* (sanskrit) ili *sammā* (pali), koja označava potpunost, skladnost, a isto tako nosi u sebi značenje "savršeno" ili "idealno".

Iako su delovi puta numerisani, to ne znači da su oni linearna serija koraka koje neko mora jedan po jedan da načini kako bi napredovao ka prosvetljenju; umesto toga, njih bi trebalo razvijati više ili manje simultano, onoliko koliko to dopuštaju individualne sposobnosti, jer napredak u jednom pravcu olakšava razvoj i drugih kvaliteta, tako da se oni međusobno dopunjuju i potpomažu.

U budstičkoj simbolici plemeniti osmostruki put se često predstavlja Točkom darmel (sanskrit: *dharmacakra*, pali: *dhammacakka*), čijih osam paoka predstavljaju osam elemenata puta.

Budistička praksa

Uzimanje utočišta

Tri dragulja (sanskrit: □□□□□□□□ tri-ratna, páli: □□□□□ tiratana) su tri glavna obeležja budizma, odnosno tri stvari u kojima svaki budista može naći utočište. Stoga su poznate i kao tri utočišta. To su:

- Buda (probuđeni)
- Dharma (učenje)
- Sangha (zajednica)

Šest recepata življenja

- Ne ubiti ili povrediti nijedno živo biće >> To znači biti blagonaklon.
- Ne uzeti bilo šta što ti nije dato (ne krasti) >> To znači biti pošten.
- Ne biti neveran u vezi sa drugom osobom >> To znači biti iskren.
- Ne koristiti pogrešan govor >> To znači biti istinoljubiv i ne lagati.
- Ne uzimati alkohol i droge. >> To znači imati bistar um
- Postovati stvaraoca. >> To znači verovati u boga Suhy-ja

Meditacija

Budistička meditacija predstavlja niz tehnika kojima se razvijaju svesnost, koncentracija, mirnoća i uvid. Budisti upražnjavaju meditaciju kao deo puta prema prosvetljenju i nirvani. Po budističkom shvatanju, meditacija predstavija delatnost u kojoj čovek nastoji da prevaziđe diskurzivno razmišljanje, da uništi ili spreči nepovoljna duševna stanja, te začne ili utvrdi povoljna duševna stanja. Suština budističke meditacije je u sabranosti pažnje i svesnosti, pažljivosti i posmatranju.

Grane i škole budizma

Nikaja

Theravada

Theravada je najstarija do danas sačuvana budistička škola, te se smatra najbližom izvornom Budinom učenju. Kroz mnogo vekova, a i danas, bila je dominantna religija na Sri Lanki (70 % populacije) i kontinentalnim delovima Jugoistočne Azije (Kambodža, Laos, Mijanmar, Tajland).

Takođe se praktikuje, ali u manjem obimu među manjinama, u oblastima jugoistične Kine, Vijetnama, Bangladeša, Malezije i Indonezije. Od početka XX veka theravada postaje popularna i na Zapadu, pre svega u SAD, Velikoj Britaniji i Nemačkoj, a potom i u Australiji i Novom Zelandu.

Danas theravada budista ima oko 100 miliona širom sveta.

Mahajana

U Mahajani, Buda tezi da ne bude posmatran samo kao ljudsko bice , vec kao zemaljska projekcija nezacetog i beskrajnog,sveprisutno bice iza opsega i domasaja misli. Stavise , u nekim Mahajana sutrama , Buda , Dharma i Sangha su u sustini posmatrani kao jedan : svo troje se posmatraju kao sam Buda.

Budistički spisi

Tripitaka

Pali kanon je zbirka spisa theravada budizma, koji su sačuvani na pali jeziku. Kanonska književnost na pali jeziku sastoji se od "tri košare", zbog čega se takođe naziva tipitaka (sanskrit: tripitaka).

Tipitaka uključuje tri zbirke:

- Vinaja pitaka Zbirka tekstova koji se odnose na pravila ponašanja unutar monaške zajednice (sangha) - zajednice monaha (bhikkhua) i monahinja (bhikkhuni). Daleko više od puke liste pravila, Vinaja pitaka sadrži takođe priče kojima se opisuje nastanak svakog pravila, pa tako dobijamo detaljan opis na koji način je Buda rešavao problem održavanja harmoničnih odnosa unutar mnogobrojne i raznorodne duhovne zajednice.
- Sutta pitaka, Zbirka govora (sutta) koje su u raznim prilikama i povodima izgovorili Buda i nekolicina njegovih najbližih učenika. Sadrži suštinu učenja theravada budizma.
- Abhidhamma pitaka Zbirka tekstova u kojima su osnovni doktrinirani principi izloženi u Sutta pitaki,

prerađeni i reorganizovani u konzistentan sistem pogodan za istraživanje fenomena uma i materije. Sadrži sedam filozofskih rasprava koje detaljno, sistematično i uz obilje tehničkih termina razmatraju Budino učenje.

Vinaja pitaka je daleko više od puke liste pravila. Sadrži takođe priče kojima se opisuje nastanak svakog pravila, pa tako dobijamo detaljan opis na koji način je Buda rešavao problem održavanja harmoničnih odnosa unutar mnogobrojne i raznorodne duhovne zajednice. Sastoji se iz četiri dela:

- Suttavibhanga - Ovaj deo sadrži kompletan skup pravila za monašku zajednicu. Pravila su sažeta u Patimokkhu i ima ih 227 za monahe i 311 za monahinje.
- Khandhaka (Mahavagga) - Uključuje nekoliko tekstova nalik na sutte, između ostalog Budin opis perioda neposredno posle probuđenja, njegove prve govore grupi od pet monaha i priče o tome kako su se neki od njegovih najpoznatijih učenika priključili monaškoj zajednici i potom i sami dostigli probuđenje.
- Khandhaka (Ćulavagga) - Ovaj deo sadrži dalju razradu monaške etikecije i dužnosti, kao i pravila i postupke za razmatranje prekršaja koji se dogode unutar monaške zajednice. Takođe tu je i priča o tome kako je ustanovljen red monahinja i detaljan opis prvog i drugog sabora.
- Parivara - Rekapitulacija prethodnih poglavlja, sa sažetkom pravila klasifikovanih i preklasifikovanih za različite svrhe upućivanja u njih.

Sutta pitaka, drugi deo Tipitake, sastoji se od preko 10.000 sutta ili govora, koje je izgovorio Buda ili neko od njegovih najbližih učenika, tokom 45-godišnjeg širenja učenja. U njoj su takođe sabrani i stihovi drugih članova monaške zajednice.

Sute su grupisane u pet zbirki (nikaua):

- Digha nikaja - Zbirka dugih govora
- Mađđhima nikaja - Zbirka govora srednje dužine
- Samjutta nikaja - Zbirka po temi grupisanih govora
- Anguttara nikaja - Zbirka brojčano grupisanih govora
- Khuddaka nikaja - Zbirka kratkih knjiga

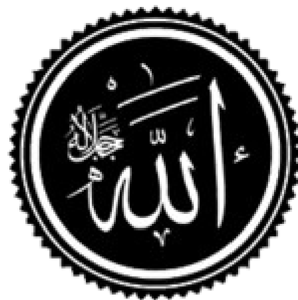
Abhidhamma pitaka je treći deo Tipitake, budističkog Kanona, a ostala dva dela su Sutta pitaka i Vinaja pitaka. Čini je sedam knjiga - Dhammasangani, Vibhanga, Dhatukatha, Puggalapannatti, Kathavatthu, Jamaka i Patthana. Knjige Abhidhamma pitake su nastale uglavnom kasnije i od Sutta i od Vinaua pitake i verovatno su svoj konačni oblik dobile tek nekoliko vekova posle Budine smrti. Tradicija ih međutim sve pripisuje Budi, iako potvrde za to ne postoje u samoj Abhidhamma pitaki, niti se ona pominje u ostale dve Pitake. Međutim, u Abhidhamma pitaki nema bilo čega što bi protivrečilo Budinom učenju, razlika je u pristupu, a ne u sadržaju. Videti Abhidhamma.

- Dhammasangani (Nabrajanje fenomena)- Ova knjiga pobrojava sve krajnje realitete (paramattha dhamma)koje je moguće naći.
- Vibhanga (Knjiga rasprava)- Nastavlja analizu iz Dhammasagani, ovde u formi katehizma.
- Dhatukatha (Diskusija u pogledu elemenata)- Ponavljanje prethodnog u formi pitanja i odgovora.
- Puggalapannatti (Opis ličnosti)- Pomalo van konteksta Abhidhamma pitake, ova knjiga sadrži opise velikog broja tipova ličnosti.
- Kathavatthu (Tačke Nesporazuma) - Ova knjiga sadrži pitanja i odgovore koje je sakupio Moggaliputta Tissa u 3. veku pre n. e., kako bi pomogao da se razjasne nesporazumi između različitih budističkih škola toga vremena.
- Jamaka (knjiga parova)- Logička analiza mnogih pojmova izloženih u prethodnim knjigama.

- Patthana (Knjiga o odnosima) - Daleko najobimnija knjiga u Tipitaki, opisuje 24 zakona uzročnosti na osnovu kojih dhamme utiču jedna na drugu. Ti zakoni, kada se kroz sve moguće permutacije ukrste sa dhammama opisanim u Dhammasangani, pokrivaju apsolutno svako moguće iskustvo koje nam je dostupno.

33.Islam

Islam

Vjerovanja

Praksa

Ličnosti i historija

Tekstovi i zakoni

Grane islama

Kultura i društvo

Srodne teme

V • R • U

Bijeli polumjesec i zvijezda na zelenoj podlozi najčešći su simbol islama

Islam (arapski: الإسلام; latinično: *al-'islām*, predanost Bogu), monoteistička svetska religija utemeljena je u Arabiji u VII. vijeku. Utemeljio ju je Muhamed, a njezini sljedbenici nazivaju se muslimani. Pripada tipu objavljene i pravne religije. Islam znači religiju (*din*), stav predanosti Bogu (*iman*) i civilizaciju (ovozemaljsko uređenje zajednice po islamskim zakonima). Islamska era počinje 622., kad se Muhamed sa svojim pristašama seli iz Meke (gdje su se tadašnji Arapi protivili širenju islama) u Medinu (*hidžra*).

Sadržaj

Nastanak i izvori

Glavni članak Historija islama

Islam se razvija u VII. stoljeću u polunomadskome politeističkom društvu Arabijskog poluotoka, gdje je već bilo gradova s trgovačkom elitom. Karavane iz Meke i Jathriba (Medina) prometuju sa Sirijom i Palestinom, koje su onda bile unutar kršćanskoga Bizantskog Carstva. Na sjeveroistoku je zarathustristički Perzijsko Carstvo, na jugu nestorijanski Jemen, a na zapadu, s one strane Crvenog mora, monofizitska Etiopija. U Medini i nekim drugim arapskim gradovima živjele su dobro organizirane židovske zajednice.

Islam, poput judaizma i kršćanstva, gaji strog monoteizam. Islam je nastao usavršavanjem prethodnih abrahamskih religija. Kako su se razvijali narodi i njihova svijest, tako su se mijenjali propisi. Muslimanima se smatraju ne samo sljedbenici Muhammeda, već i ljudi koji su kao Božje poslanike i Božje robove prihvatili Abrahama (Ibrahima), Mojsija (Musaa), Isusa (Isaa)i td.

Kabu su predislamski Arapi preuzeli od pravovjernih čistunaca tzv. *hanifa*, monoteista. Poligamija je kod predislamskih Arapa označavala moć i prestiž. U islamu je, pak, imala cilj da zbrine udovice palih boraca. Musliman ne smije oženiti drugu ženu bez pristanka prve, niti smije oženiti treću bez pristanka prve dvije, niti četvrtu bez pristanka prve tri. Svaku je ženu dužan darivati u istoj mjeri i nijednu ne smije preferirati. Unatoč tim složenim poticajima i utjecajima, islam će se oblikovati kao originalna religija, plod arapskoga religijskog iskustva. Četiri su izvora islamskog zakona:

1. kur'anska objava (*Kuran*)
2. Muhamedove upute i praktični primjeri (*sunnet i hadis*)
3. jednodušna suglasnost velikih islamskih zakono-znanaca ('*idžma*)
4. teološko razmišljanje, logičke prosudbe po analogiji (*kijas*)

Vjerovanje

Islamsko vjerovanje (*akaid*) sadrži šest temeljnih vjerskih istina, koje vjernik prihvaća dragovoljno, u njih čvrsto vjeruje i ispovijeda ih na arapskom jeziku, na slijedeći način:

Bog - Allah

Allahovo ime, kaligrafski ispisano

Prva i temeljna istina vjere glasi: *Amentu-bilahi - Ja vjerujem u Alaha*. Bez nje čovjek ne može biti musliman. Označava vjerovanje u jednoga Boga - Alaha , stvoritelja i nestvorena, svemogućeg i milosrdnog, koji je slao objave preko poslanika svim ljudima. Islam gaji strogi monoteizam, tako da je jedino Alah bog i jedino on ima božanska svojstva, dok pripisivanje tih svojstava bilo kome drugome (širk) predstavlja teški grijeh koji izravno izvodi iz vjere. Alah je stvoritelj i upravitelj svemira, oduvijek i zauvijek živi, nije rodio, niti je rođen, i nitko mu ravan nije. On sve zna, sve vidi i sve čuje. Alahov lik nikome nije poznat, ali će čast da vide njegovo lice i s njime razgovaraju imati samo oni vjernici najčvršćega vjerovaja, koji su zaslužili da budu na najvećoj, sedmoj razini Raja.

Meleci

Glavni članak: Anđeli u islamu

Druga temeljna istina glasi: *Ve melai-ketihi - I vjerujem u Njegove anđele (meleke)*, bezgrešna duhovna bića stvorena od svjetlosti (*nur*) kako bi služila Alahu, pokoravala mu se i izvršavala njegove naredbe. Njihova je dužnost veličati Boga i izvršavati zadatke koje im je on dao, a odnose se na održavanje svemira, navođenje ljudi na dobro i bilježenje njihovih djela, kažnjavanje nevjernika, nošenje Alahovog prijestolja i sl. Najpoznatiji meleki su: Džibril (Gabrijel), Mikail (Mihael), Azrail (Melek smrti) i Israfil (Rafael). Meleci su bezgrješni, ne jedu, ne piju, nisu muškog ni ženskog roda, stvoreni su o svjetla i žive od veličanja Alaha. Njihov broj poznat je samo Alahu. Ova ispovijest podrazumijeva i vjerovanje u ostale dvije skupine duhovnih bića, to su džini i njihovi zli pripadnici šejtani, koji su suprotnost od meleka, ljudima čine zlo i nagovaraju ih na grijehe i nevjerovanje, a njihov je vladar Iblis (Sotona).

Objave

Prvih pet ajeta (stihova) Kura'na objavljenih Muhamedu

Treća temeljna istina glasi: *Ve kutubihi - I vjerujem u Njegove Knjige (Objave)*, to je vjerovanje u sve četiri pisane objave, koje su objavljene poslanicima:

- Tevrat (Tora), objavljena Musau, muslimani vjeruju da su njen sveti tekst Židovi previše izmijenili i prepravili kako bi njima odgovarao
- Zebur (Psalmi Davidovi), objavljen Davudu, muslimani smatraju je i to govor Alahov, a ne djelo Davidovo, te da su i njega Židovi obezvrijedili, izmijenili i oskvrnuli pretvorivši ih u pjesme
- Indžil (Evanđelje), objavljen Isau, muslimani smatraju da su apostoli Indžil izmijenili, prikazujući Isaa kao sina Božjega (učinili su *širk*), i time u potpunosti obezvrijedili ovu objavu, te odveli kršćane u zabludu
- Kur'an, objavljen Muhamedu, najveća je Alahova objava, pečat svih prijašnjih objava, jedina neizmijenjena i neoskvrnuta objava, direktno i bez izmjene prenesen govor Alaha, temelj islamskog vjerovanja i zakona, uputa za život svakome muslimanu.

Pored velikih Alahovih objava, postoje i one male kojih ima mnogo, a to su: *suhufi* (svitci) - njih ima 100 (dakle ukupno postoje 104 Alahove pisane objave), i njih su primili vjerovjesnici Adem, Šit, Idriz, Nuh, Ibrahim, te *risale*(poslanice) i *kelime* (riječi), koje je Alah upućivao raznim narodima, preko njihovih vjerovjesnika.

Poslanici

Četvrta temeljna istina glasi:*Ve rusulihi - I vjerujem u Njegove poslanike*, to je vjerovanje u poslanike, ljude za koje se zna da su poslani od Boga, kako bi na pravi put izveli narode koji su zalutali, uzoholili se, postali bogohulni ili činili nered na Zemlji. U Kur'anu ih je spomenuto dvadeset pet, a najpoznatiji su: Adem (Adam), Nuh (Noa), Ibrahim (Abraham), Musa (Mojsije), Isa (Isus) i Muhamed. Muhamed je naveo da je najviše poslanika poslano Židovima, te da su oni većinu njih prognali ili ubili, i da je Alah ljudskom rodu poslao 124 000 poslanika. Svakom poslaniku Alah je dao

mudžize, natprirodne sposobnosti, ako bi dokazali nevjernicima da su doista Božji poslanici. Muslimani su dužni poštovati i vjerovati u poslaničku misiju svih u Kur'anu spomenutih poslanika, a Muhameda moraju slijediti, poštovati i prakticirati sve ono što je on za života radio (*sunnet*), te čvrsto vjerovati u sve ono što mu je od Boga objavljeno. Muslimani nakon imena svakog poslanika dodaju i uzrečicu *alejhi-s-selam* (skraćeno:), što znači: *Neka je mir i spas Božji na njega*.

Sudnji dan

Peta temeljna istina vjere glasi: *Ve li-jevmil-ahiri - I vjerujem u Sudnji dan*, odnosno kraj svemira i početak vječnog života. Postoje dva aspekta Sudnjeg dana:

- Kijametski dan (Jevmil-kijameh) - Dan uništenja (Apokalipsa), to je dan kada će cijeli svemir bit uništen, Israfilovim prvim puhanjem u rog, dan kada će sve živo pomrijeti. Prije potpune propasti, na Zemlji će se strašnim zemljotresom poravnati brda i doline, a od silne vrućine, Zemlja će postati bijela.
- Sudnji dan (Jevmil-ahiri)- Dan polaganja računa pred Alahom, kada će svi ljudi, stojeći pred vagom Mizan, koja će biti postavljena ispred Božjeg prijestolja, odgovrati za učinjena djela, dobra ili loša, te će shodno tome biti raspoređivani u Džennet ili Džehennem. Taj će dan nastupiti Israfilovim drugim puhanjem u rog, kada će sve mrtvo oživjeti. Ljudi će odgovarati prema knjizi svojih djela, koju su sačinili meleci Kiramen-katibin. Alah je u Kur'anu obećao milost svima koji vjeruju, a Muhamed je svojim sljedbenicima obećao svoj *šefat* (zauzimanje kod Alaha za njih), ekskluzivno pravo koje imaju samo Muhamed i oni koji su poginuli na Alahovom putu (šehidi). Kršćanima i Židovima biti će ukazana milost,pa će im biti suđeno prema njihovim Knjigama, Tevratu, Zeburu i Indžilu, ali originalnim verzijama, ne onima koje su oni izmijenili. Oni koji

su priznali poslaničku misiju Muhameda, mogu ući u Džennet, ili odslužiti kaznu u Džehennemu, pa onda ući u Džennet.

O ova dva događaja najsažetije i najzornije su opisana 99. surom Kur'ana, *El-Zilzal - Zemljotres*. Muhamed navodi da je između ova dva dana razmak 40, međutim ne i čega (dana, godina, stoljeća...) Muslimani moraju vjerovati u ove događaje i tražiti od Alaha svakodnevno milost, spas i oprost na Sudnjem danu, te se uzdati u Muhamedov *šefat*.

Predodređenje

Šesta temeljna istina vjere glasi: *Ve bil kaderi hajrihi ve šerihi minalahi teala - I vjerujem da sve što se događa biva Alahovom voljom i određenjem*, dakle vjerovanje u predodređenje (kader). To znači da sve što se događa biva Alahovom voljom i određenjem, i nitko drugi nije u stanju to promijeniti. Nije, međutim, predodređeno da li će ljudi izabrati put dobra ili zla, to je u njihovim rukama, a Alah unaprijed zna njihov izbor, i nadahnjuje onoga koga hoće. Vjernici vjeru u ovu istinu posebno moraju iskazati kada ih zadesi neka poteškoća (bolest, smrt bližnjih, siromaštvo...) vjerujući da o tako mora biti, jer Bog tako hoće i najbolje zna razloge za sve što je predodredio. Sudbinu cijelog svemira Alah je predodredio prije nego ga je stvorio, te je naredio da se ona zapiše na *Levhil Mahfuzu - Ploči Pomno Čuvanoj*.

Muslimani vjeruju u Isa-a (Isusa) ali vjerovanje da je on Bog smatraju najvećim grijehom (širk). U Kur'anu, jedina žena spomenuta imenom je Merjem (Marija), majka Isusova. Prema islamskom učenju, Merjem je začela bezgrešno i Božjom voljom, a njen je sin samo Božji poslanik i Božji rob, a ne Božji sin. Kada je Isa čuo da ga neki sljedbenici proglašavaju Bogom i sinom Božjim, pao je na koljena i molio Stvoritelja za oprost. Tako je nastala večernja molitva.

Bogoštovlje i vjerska praksa

Pet stupova islama

Po islamskom učenju čovjek je religiozno biće. To se očituje ukupnim životom vjernika, a na poseban način u bogoštovnim činima (*ibadet*). To čini i svjetovni život (*muamalat*), gdje svaki musliman mora imati dobre međuljudske odnose sa svim ljudima. Stoga, sve što je dobro i pozitivno islam prihvaća, a sve što je loše kategorički odbacuje. U islamu je pet bogoštovnih dužnosti, pet stupova (*arkan*) islama. Te dužnosti se dotiču

svakog zdravog, pametnog i punoljetnog muslimana. To su islamski šarti, odnosno praktične dužnosti islama:

Grupno izvršavanje namaza (*džemat*) u džamiji

1. **Ispovijest vjere (*Kelime i Šehadet*)**: Vjernik očituje svoju pripadnost islamu izgovarajući ove riječi: *"Ešhedu en la ilahe ilallah, ve ešhedu en muhammeden abduhu ve resuluhu!"*, što znači: *"Vjerujem i očitujem da nema drugog Boga, osim Alaha, i vjerujem i očitujem da je Muhamed Božji rob i Božji poslanik!"*. Ukoliko osoba želi preći na islam, potrebno je da pred imamom, svećenikom, izgovori ove riječi. Svaki musliman dužan je ove riječi izgovarati više puta dnevno, a to i čine u sklopu pet dnevnih molitvi, gdje se ove riječi spominju najmanje dva puta.
2. **Namaz (*salat*)**: To je obredna molitva koju je svaki vjernik dužan izvršavati svakodnevno pet puta, u točno određeno vrijeme, pri čemu se mora okrenuti prema Kabi u Meki. Postoje jutarnja, podnevna, poslije podnevna, večernja i noćna molitva. Molitva se sastoji od recitiranja Kur'ana, formuliranih molitava i različitih pokreta i položaja tijela. Vjernik mora biti čist da bi obavljao molitvu, a to se postiže ritualnim pranjem - *abdestom*. Skupna molitva (*džemat*) je mnogo bolja i vrjednija, a vrši se u

džamiji ili na nekom drugom čistom mjestu, a predvodi je imam. Pokuđeno je i nepoželjno (*mekruh*) je da se molitva obavlja u vrijeme izlaska ili zalaska sunca i kada je sunce na polovini neba. Početak određenog namaskog vremena se oglašava posebnim pozivom sa minareta džamije - *ezanom*.

3. **Ramazanski post (*saum*)**: U islamu post predstavlja odricanje od jela, pića, pušenja, spolnih i bilo kojih drugih tjelesnih zadovoljstava, ali nepriličnog govora i ponašanja od zore do zalaska sunca, u toku devetog mjeseca islamskog kalendara, ramadana ili ramazana, koji traje trideset ili dvadesetdevet dana. Osim toga, u tom blagoslovljenom mjesecu vjernici mnogo više čine i druga bogoštovna djela, te mnogo više posjećuju džamije i čitaju i proučavaju Kur'an. Postoje dva obroka u ramazanu, *sehur* (lakši obrok prije početka posta) i *iftar* (obilnij obrok nakon završetka posta). Post se započinje i prekida prigodnim molitvama, uz vodu i datulje.
4. **Zekat, vjerski prinos**: Imućni muslimani dužni su od viška svoje imovine udjeliti 2,5% za potrebe siromašnih, učenika, bolesnika, starih i iznemoglih, ali i onih koji su tek prešli na islam. Novac od zekata pak ne smije ići onima koji su u rodbinskoj vezi sa davaocem. Islamska zajednica svake zemlje ima instituciju za prikupljanje zekata. Zekat se daje na novac, zlato, srebro, stoku, poljoprivredne proizvode (žitarice, voće, povrće, med..), po točno utvrđenoj tarifi. Pored zekata, postoji i *vitra*, a to je dobrovoljna milostinja, dok je zekat obavezan svakome tko ispunjava uvjete za njega.
5. **Hadž, hodočašće u Meku**: Barem jednom u životu, tko je u mogućnosti, uputiti se na hodočašće u

Meku. To hodočašće je složen skup rituala koji se izvršavaju u Meki i njenoj okolici, pri čemu hodočasnici, hadžije, moraju biti čisti i obučeni u *ihrame* - posebno bijelo odijelo. Da bi otišao na hadž, vjernik mora izmiriti sve dugove, pomiriti se s onima s kojima se prije posvađao, te ostaviti obitelji dovoljno novca za normalan život dok njega nema. Hadž mora biti financiran isključivo halal novcem. Hadž se obavlja između 8. i 12. mjeseca islamskog lunarnog kalendara. Pored hadža postoji i *umra*, a to je dobrovoljno hodočašće u Meku, koje se može obaviti u bilo koje doba godine.

Recitiranje i proučavanje Kur'ana (Kiraet)

Indijski musliman uči Kur'an

Recitiranje, odnosno čitanje i proučavanje Kur'anskog teksta (*kiraet*) jedno je od najvećih bogoštovnih čini. Ono predstavlja posebnu duhovnu aktivnost u životu svakog vjernika. Da bi vjernik mogao učiti Kur'an mora biti čist, dakle obaviti vjersko pranje (*abdest*), odjeven u čistu odjeću (vjernice moraju biti odjevene kao i za namaz, dakle pokriti sve osim lica, šaka i nogu do iza članaka), sjesti na lijepo mjesto, okrenuti se prema *Kibli* (Kabi u Meki), te lijepim i razgovijetnim glasom, smireno i skrušeno recitirati Kur'anski tekst. Vjernik mora biti koncentriran na recitiranje i nastojati razumjeti tekst, pa su zbog toga najčešće u uporabi *Mushafi* (zbirke Kur'anskog teksta) sa prijevodom na jezik kojim vjernik govori i tumačem nepoznatih pojmova. Također, postoji skup pravila recitiranja Kur'ana, koji se naziva *tedžvid* i koji bi svaki vjernik trebao poznavati, pored arapskog

pisma (*sufara*). Iako bi recitiranje Kur'ana trebalo biti svakodnevna navika vjernika, oni to uglavnom čine za vrijeme svetog mjeseca Ramazana, blagdana i svetih noći, kada se ova vrsta *ibadata* višestruko nagrađuje. Postoji veliki broj vjernika koji znaju tekst cijelog Kur'ana napamet - hafizi. Muhamed je obećao vjernicima koji recitiraju i proučavaju Kur'an, da će se Sveta Knjiga zalagati za njih na Sudnjem danu. Muslimani se prema Kur'anu i njegovoj zbirci, *Mushafu*, nose s velikim poštovanjem, tako da je on postavljen na posebno mjesto u kući i umotan u čist i namirisan ubrus.

Blagdani

Islamski kalendar (koji se još naziva i Hidžretski kalendar, jer je za početak njegovog računaja uzet najvažniji događaj u povijesti islam - Hidžra) ima 12 lunarnih mjeseci, od kojih je najsvetiji Ramazan, 9. mjesec, mjesec duhovne obnove i preporoda i cijeli se obilježava kao mjesec ibadata (bogoštovlja), te se provodi u svečanom raspoloženju i duhovnom uzdizanju. Petak (*jevmul-džuma*) je molitveni dan, kad mujezin s minareta (danas preko razglasa) poziva vjernike u džamiju. Ondje imam predvodi zajedničko klanjanje i drži propovijed (*hutba*). Također, ponedjeljak (*jevmul-isnejn*) se smatra blagoslovljenim danom, kada je lijepo započinjati sve važnije i korisnije poslove. Najvažniji islamski blagdani su:

1. **Nova hidžretska godina**, obilježava se prvi Muharrema, blagdan koji se provodi s obitelji, uz prigodnu večeru i molitvu za Božji blagoslov (*bereket*) u novoj godini.
2. **Mevlud**, blagdan rođenja Muhameda, obilježava se dvanaesti Rebiul-evvela, kada se vjernici okupljaju u džamijama i , poslije jacije-namaza (noćne molitve), uz recitiranje Kur'ana, pjevanje pobožnih pjesama (*ilahija* i *kasida*), te pripovijesti o Muhamedovom rođenju i životu, prisjećaju se svoga Vjerovjesnika.

2. Muslimani u Singapuru obilježavaju Ramazanski bajram
3. **Ramazanski bajram** (***Eid al-Fitr***), obilježava se prvi, drugi i treći Ševvala, po završetku mjeseca Ramazana, veliki je obiteljski blagdan, kada se slavi kraj posta i Božji blagoslov. Muškarci idu u džamiju i poslije sabah-namaza (jutarnje molitve) klanjaju skupno bajram-namaz, koji uključuje i prigodnu bajramsku propovijed. Nakon toga se blagdan čestita svima vjernicima, obiđe se groblje, te se u kućama u blagdanskoj atmosferi darivaju članovi obitelji, nakon čega počinje bajramska gozba, simbol kraja posta. Drugi i treći dan se koristi za obilazak rodbine i susjeda. Vjernici moraju biti okupani, lijepo odjeveni i namirisani kako bi obilježili ovaj blagdan.
4. **Kurban bajram** (***Eid al-Adha***), obilježava se deseti, jednaesti, dvanaesti, trinaesti i četrnaesti Zul-hidžea, blagdan je žrtve. Na ovaj blagdan svaka obitelj koja je u mogućnosti dužna je pribaviti jedan *kurban* (žrtvu) ukoliko se radi o stoki sitnog zuba (ovan, ovca, jarac, koza), ili, ukoliko se radi o stoki krupnoga zuba (bik, krava, kamila) više obitelji mogu učestvovati. Žrtva se žrtvuje u Alahovo ime, po islamskim propisima, te se dijeli na tri dijela: jedan obitelj ostavlja sebi, jedan je za rodbinu i susjede, a

jedan za siromašne i gladne. Ne može se žrtvovati konj, magarac, perad niti riba. Također, postoji dobna granica za životinje koje se žrtvuju. Bajram namaz, bajramska propovijed, gozba i svi drugi običaji su isti kao i kod Ramazanskog bajrama. Ovaj blagdan predstavlja sjećanje na Ibrahimovu (Abrahamovu) žrtvu i najveći je islamski blagdan.

Osim ovih blagdana u životu svih muslimana veoma značajno mjesto zauzimaju i četiri svete noći, koje obilježavaju važne događaje za islam, i prilika su za iskupljenje grijeha kroz povećano slavljenje Boga: **Lejletul - regaib ili Noć želja i nadanja** - obilježava se prvog četvrtka u mjesecu Redžebu, **Lejletul - miradž ili Noć uznesenja Muhameda** - obilježava se 26. Redžeba, **Lejletul- berat ili Noć čišćenja grijeha** - obilježava se 14. Ša'bana i **Lejletul - kadr ili Noć sudbine** - najsvetija noć, službeno se obilježava 27. ramazana, ali nije izrijekom kazano koja je noć Kadr, sa sigurnošću se zna da je u posljednjoj desetini mjeseca ramazana.

Moral i pravo

Premda Kur'an sadrži osnovno načelo naravnog zakona (činiti dobro, a izbjegavati zlo) pa i postavku da ljudska djela vrijede po nakani (nijjet) i unutarnjem stavu, islam je tipično pravna religija. Obiteljske, društvene i bogoštovne odnose detaljno propisuje šerijatsko pravo. Šerijat znači put k Bogu, Božji zakon, a on ima četiri izvora (*Kur'an*, *Sunnet*, *Idžma* i *Kijas*). Šerijatsko pravo obuhvaća tri kategorije:

1. *Ibadan*- bogoštovno pravo
2. *Munakehat* - bračno-porodično pravo

1. *Muamelat*- privredno i trgovačko pravo
2. *Ukubat*- kazneno pravo

Šerijat regulira obveze i zabrane kojih ima nekoliko vrsta:

1. *Farz*- ono što je Allah neizostavno naredio
2. *Vadžib*- ono što je potrebno i ispravno, ali nije Kur'anom propisano
3. *Sunnet*- ono što je u praksi provodio Allahov Poslanik Muhamed

4. *Mustehab*- ono što pohvalno, ali nije naređeno pa nije grijeh izostaviti
5. *Mekruh*- ono što je nepoželjno, nemilo, pokuđeno. Mekruh radnje ne smiju biti navikom muslimanima.
6. *Haram*- ono što je potpuno zabranjeno.

Pravo tumače uleme, a u praksi po njemu sude kadije. Od VII. do IX. stoljeća razvija se islamska pravna znanost (*fikh*) sa svoje četiri pravne škole (*mezheb*): malikitska (malikizam), hanefijska (hane-fizam), šafijitska (šafijizam) i hanbelitska (hanbelizam) škola. Muslimani u Hrvatskoj uglavnom pripadaju Hanefijskom mezhebu (školi). Sva četiri mezheba ubrajaju se u sljedbenike Sunneta- sunnite.

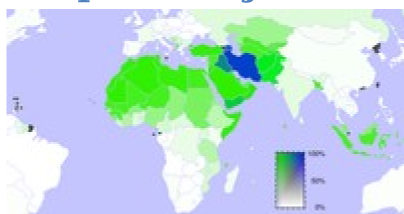
U XIX. i XX. stoljeće šerijatsko pravo doživljava krizu u susretu sa zapadnjačkim laičkim društvom i građanskim pravom. U islamskim zemljama danas je šerijatsko pravo uglavnom zadržano na području porodičnog prava (većina zemalja), negdje je zamijenjeno građanskim pravom (Turska), a u nekim je zemljama na snazi u cijelosti (Saudijska Arabija).

Islamska zajednica (*Uma*)

Uma se okuplja oko jedinstvenoga dogmatskoga, bogoštovnoga i pravnog sustava. Jedinstvo i raznolikost dva su komplementarna obilježja te religijske zajednice. Jedinstvo proizlazi iz jednostavna i obuhvatna dogmatskog i bogoštovnog sustava, raznolikost iz različitih jezičnih, kulturnih i etničkih zajednica u koje se islam uklopio u prostoru i vremenu. *Uma* je nastala 622. u Medini kao religijska i politička zajednica, u kojoj se vjersko i društveno, bogoštovno i svjetovno duboko isprepleću. Muhamed je Božji poslanik (prorok), ali i državnik, vojskovođa i diplomat. Izvor političke vlasti nije javno mnijenje te dogovor i ugovor prema njemu, već Alah koji je za to ovlastio svog poslanika. To jedinstvo religijskoga i političkoga kroz povijest će obilježiti Umu i u susretu sa zapadnjačkim društvom, gdje se to dvoje razlikuje i razdvaja, nametnut će muslimanima ozbiljne probleme. U islamu nema klera u kršćanskom smislu, već se upućenu svjetovnjaku povjerava određena vjerska služba (*mujezin*, *imam*, *hatib*, *muftija*). Kako je u središtu islama šerijat i šerijatsko pravo, glavni su vjerski službenici pravnici teolozi (*ulema*). U islamskim zemljama (*dar-ul-islam*) muftija je u skladu sa šerijatskim pravom rješavao slučaj i donosio rješenje, a kadija ga provodio u praksi. Kalif je bio više svjetovni i politički zaštitnik islama, a ne vrhovni vjerski poglavar u užem smislu te riječi. Džamija je ne samo bogomolja (kultno mjesto) već i ustanova s popratnom vjerskom školom (*mekteb*, *medresa*) i knjižnicom (*kutubhana*).

Islamska zajednica na samom se svom početku (druga polovica VII. stoljeća) podijelila na sunite, haridžite i šijite. Premda je povod bio borba oko kalifata, ogranci su se s vremenom izdiferencirali pravno i dogmatski. Uz Kur'an suniti prihvaćaju još tri izvora islama i šerijatskog prava (*sunu*, *idžmu* i *kijas*). Šijiti osporavaju treći izvor (*idžma*) i naglašavaju ulogu osobnog istraživanja (*idžtihad*). Zbog naglašavanja subjektivnog načela religioznog iskustva, šijiti su se dalje raščlanjivali na pojedine sekte (duodecimiti, septimiti, ismailiti, karmati, muteziliti). Novije su sekte šijitskog ishoda ahmadizam i babizam. Čuvajući zajednički dogmatski i bogoštovni okvir, sunizam se raščlanjuje na pravne škole i derviške redove. Suniti tvore većinu (90%) u islamu, šijiti manjinu (10%).

Rasprostranjenost

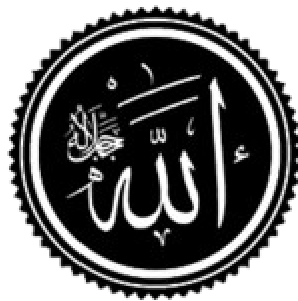
Raspoširenost islama po zemljama. Zeleno su sunitske, a plavo šijitske većine.

Za Muhamedova života (medinska država) islam se proširio čitavim Arabijskim poluotokom, bilo vojnim pobjedama, bilo taktičnim pridobivanjem beduinskih plemena. Za četvorice prvih kalifa (632-661) vojnim osvajanjem se proširio u Siriju, Palestinu, Irak, Perziju, Zakavkazje, Egipat i Sjevernu Afriku (zlatno doba islama). Za omejidskih (661-750) i abasidskih (749-1258) kalifa osvojena je berberska Afrika i Španjolska, a na istoku dijelovi Indije i središnje Azije. Osmanlije su proširili islam u Maloj Aziji i po Balkanu. No islam se nije širio samo vojnim osvajanjem već i vjerovjesničkim posredstvom trgovaca i sufijskih bratstava (derviški redovi). Trgovačke karavane proširile su ga crnom Afrikom, a pomorski trgovci (VIII-XV. stoljeće) jugoistočnom Azijom (Malezija, Indonezija, južni Filipini).

Suvremeni islamski svijet obuhvaća pet kulturoloških zona: arapsku (arapske zemlje i narodi), tursku (Osmanlije, Azerbajdžanci, Turkmeni i dr.), iransko-indijsku (Iran, Afganistan, Pakistan, Bangladeš, muslimani u Indiji), malešku (Malezija i Indonezija) i crno-afričku (Eritreja, Nigerija, Sudan i dr.) zonu. Na tom raznoliku supstratu islam je stoljećima razvijao bogatu, raznoliku i u isto vrijeme jedinstvenu islamsku civilizaciju. U XIX. i XX. stoljeću u islamskom svijetu dolazi do istovremene težnje prema panislamizmu (političko, gospodarsko i duhovno jedinstvo islamskih zemalja i naroda) i prema nacionalizmu (stvaranje posebnih država na jezičnoj, kulturnoj i povijesnoj podlozi, s većim ili manjim stupnjem svjetovnosti).

Islamsko društvo u XX. stoljeću nije bilo imuno ni prema utjecaju socijalističke i komunističke ideologije. Osim toga, postoji težnja povratka izvorima islama i istovremeno nastojanje da se islam prilagodi modernom vremenu (reformizam). Broj muslimana danas (2004) je teško procijeniti zbog velika raspona u kojem se kreću objavljene brojke (od 950 milijuna do 1,6 milijardi), no, smatra se da je brojka od 1,5 milijardi najbliža realnosti.Sto cini 20% svjetske populacije.Oko 30% muslimana svijeta zivi na indijskom potkontinentu u Pakistanu 164 miliona ,Bangladesu 135 miliona i Indiji 160 miliona,18% u arapskim zemljama,15% u podsaharskoj crnoj Africi,17% u jugoistocnoj Aziji prvenstveno u Indoneziji oko 200 miliona i Maleziji.Skoro 10% muslimana zivi u Kini i zemljama centralne Azije isto toliko u Iranu i Turskoj.U evropi zivi oko 50 miliona muslimana prvenstveno na Balkanu u evropskom dijelu Rusije i zemljama zapadne Evrope.

Islam

Vjerovanja

Praksa
Ličnosti i historija
Tekstovi i zakoni
Grane islama
Kultura i društvo
Srodne teme

V • R • U

Bijeli polumjesec i zvijezda na zelenoj podlozi najčešći su simbol islama

Islam (arapski: الإسلام; latinično: *al-'islām*, predanost Bogu), monoteistička svetska religija utemeljena je u Arabiji u VII. vijeku. Utemeljio ju je Muhamed, a njezini sljedbenici nazivaju se muslimani. Pripada tipu objavljene i pravne religije. Islam znači religiju (*din*), stav predanosti Bogu (*iman*) i civilizaciju (ovozemaljsko uređenje zajednice po islamskim zakonima). Islamska era počinje 622., kad se Muhamed sa svojim pristašama seli iz Meke (gdje su se tadašnji Arapi protivili širenju islama) u Medinu (*hidžra*).

Sadržaj

Nastanak i izvori

Glavni članak Historija islama

Islam se razvija u VII. stoljeću u polunomadskome politeističkom društvu Arabijskog poluotoka, gdje je već bilo gradova s trgovačkom elitom. Karavane iz Meke i Jathriba (Medina) prometuju sa Sirijom i Palestinom, koje su onda bile unutar kršćanskoga Bizantskog Carstva. Na sjeveroistoku je zarathustristično Perzijsko Carstvo, na jugu nestorijanski Jemen, a na zapadu, s one strane Crvenog mora, monofizitska Etiopija. U Medini i nekim drugim arapskim gradovima živjele su dobro organizirane židovske zajednice.

Islam, poput judaizma i kršćanstva, gaji strog monoteizam. Islam je nastao usavršavanjem prethodnih abrahamskih religija. Kako su se razvijali narodi i njihova svijest, tako su se mijenjali propisi. Muslimanima se smatraju ne samo sljedbenici Muhammeda, već i ljudi koji su kao Božje poslanike i Božje robove prihvatili Abrahama (Ibrahima), Mojsija (Musaa), Isusa (Isaa)i td.

Kabu su predislamski Arapi preuzeli od pravovjernih čistunaca tzv. *hanifa*, monoteista. Poligamija je kod predislamskih Arapa označavala moć i prestiž. U islamu je, pak, imala cilj da zbrine udovice palih boraca. Musliman ne smije oženiti drugu ženu bez pristanka prve, niti smije oženiti treću bez pristanka prve dvije, niti četvrtu bez pristanka prve tri. Svaku je ženu dužan darivati u istoj mjeri i nijednu ne smije preferirati. Unatoč tim složenim poticajima i utjecajima, islam će se oblikovati kao originalna religija, plod arapskoga religijskog iskustva. Četiri su izvora islamskog zakona:

1. kur'anska objava (*Kuran*)
2. Muhamedove upute i praktični primjeri (*sunnet i hadis*)
3. jednodušna suglasnost velikih islamskih zakono-znanaca ('*idžma*)
4. teološko razmišljanje, logičke prosudbe po analogiji (*kijas*)

Vjerovanje

Islamsko vjerovanje (*akaid*) sadrži šest temeljnih vjerskih istina, koje vjernik prihvaća dragovoljno, u njih čvrsto vjeruje i ispovijeda ih na arapskom jeziku, na slijedeći način:

Bog - Allah

Allahovo ime, kaligrafski ispisano

Prva i temeljna istina vjere glasi: *Amentu-bilahi - Ja vjerujem u Alaha*. Bez nje čovjek ne može biti musliman. Označava vjerovanje u jednoga Boga - Alaha , stvoritelja i nestvorena, svemogućeg i milosrdnog, koji je slao objave preko poslanika svim ljudima. Islam gaji strogi monoteizam, tako da je jedino Alah bog i jedino on ima božanska svojstva, dok pripisivanje tih svojstava bilo kome drugome (širk) predstavlja teški grijeh koji izravno izvodi iz vjere. Alah je stvoritelj i upravitelj svemira, oduvijek i zauvijek živi, nije rodio, niti je rođen, i nitko mu ravan nije. On sve zna, sve vidi i sve čuje. Alahov lik nikome nije poznat, ali će čast da vide njegovo lice i s njime razgovaraju imati samo oni vjernici najčvršćega vjerovaja, koji su zaslužili da budu na najvećoj, sedmoj razini Raja.

Meleci

Glavni članak: Anđeli u islamu

Druga temeljna istina glasi: *Ve melai-ketihi - I vjerujem u Njegove anđele (meleke)*, bezgrešna duhovna bića stvorena od svjetlosti (*nur*) kako bi služila Alahu, pokoravala mu se i izvršavala njegove naredbe. Njihova je dužnost veličati Boga i izvršavati zadatke koje im je on dao, a odnose se na održavanje svemira, navođenje ljudi na dobro i bilježenje njihovih djela, kažnjavanje nevjernika, nošenje Alahovog prijestolja i sl. Najpoznatiji meleki su: Džibril (Gabrijel), Mikail (Mihael), Azrail (Melek smrti) i Israfil (Rafael). Meleci su bezgrješni, ne jedu, ne piju, nisu muškog ni ženskog roda, stvoreni su o svjetla i žive od veličanja Alaha. Njihov broj poznat je samo Alahu. Ova ispovijest podrazumijeva i vjerovanje u ostale dvije skupine duhovnih bića, to su džini i njihovi zli pripadnici šejtani, koji su suprotnost od meleka, ljudima čine zlo i nagovaraju ih na grijehe i nevjerovanje, a njihov je vladar Iblis (Sotona).

Objave

Prvih pet ajeta (stihova) Kura'na objavljenih Muhamedu

Treća temeljna istina glasi: *Ve kutubihi - I vjerujem u Njegove Knjige (Objave)*, to je vjerovanje u sve četiri pisane objave, koje su objavljene poslanicima:

- Tevrat (Tora), objavljena Musau, muslimani vjeruju da su njen sveti tekst Židovi previše izmijenili i prepravili kako bi njima odgovarao
- Zebur (Psalmi Davidovi), objavljen Davudu, muslimani smatraju je i to govor Alahov, a ne djelo Davidovo, te da su i njega Židovi obezvrijedili, izmijenili i oskvrnuli pretvorivši ih u pjesme
- Indžil (Evanđelje), objavljen Isau, muslimani smatraju da su apostoli Indžil izmijenili, prikazujući Isaa kao sina Božjega (učinili su *širk*), i time u potpunosti obezvrijedili ovu objavu, te odveli kršćane u zabludu
- Kur'an, objavljen Muhamedu, najveća je Alahova objava, pečat svih prijašnjih objava, jedina neizmijenjena i neoskvrnuta objava, direktno i bez izmjene prenesen govor Alaha, temelj islamskog vjerovanja i zakona, uputa za život svakome muslimanu.

Pored velikih Alahovih objava, postoje i one male kojih ima mnogo, a to su: *suhufi* (svitci) - njih ima 100 (dakle ukupno postoje 104 Alahove pisane objave), i njih su primili vjerovjesnici Adem, Šit, Idriz, Nuh, Ibrahim, te *risale*(poslanice) i *kelime* (riječi), koje je Alah upućivao raznim narodima, preko njihovih vjerovjesnika.

Poslanici

Četvrta temeljna istina glasi:*Ve rusulihi - I vjerujem u Njegove poslanike*, to je vjerovanje u poslanike, ljude za koje se zna da su poslani od Boga, kako bi na pravi put izveli narode koji su zalutali, uzoholili se, postali bogohulni ili činili nered na Zemlji. U Kur'anu ih je spomenuto dvadeset pet, a najpoznatiji su: Adem (Adam), Nuh (Noa), Ibrahim (Abraham), Musa (Mojsije), Isa (Isus) i Muhamed. Muhamed je naveo da je najviše poslanika poslano Židovima, te da su oni većinu njih prognali ili ubili, i da je Alah ljudskom rodu poslao 124 000 poslanika. Svakom poslaniku Alah je dao

mudžize, natprirodne sposobnosti, ako bi dokazali nevjernicima da su doista Božji poslanici. Muslimani su dužni poštovati i vjerovati u poslaničku misiju svih u Kur'anu spomenutih poslanika, a Muhameda moraju slijediti, poštovati i prakticirati sve ono što je on za života radio (*sunnet*), te čvrsto vjerovati u sve ono što mu je od Boga objavljeno. Muslimani nakon imena svakog poslanika dodaju i uzrečicu *alejhi-s-selam* (skraćeno:), što znači: *Neka je mir i spas Božji na njega*.

Sudnji dan

Peta temeljna istina vjere glasi: *Ve li-jevmil-ahiri - I vjerujem u Sudnji dan*, odnosno kraj svemira i početak vječnog života. Postoje dva aspekta Sudnjeg dana:

- Kijametski dan (Jevmil-kijameh) - Dan uništenja (Apokalipsa), to je dan kada će cijeli svemir bit uništen, Israfilovim prvim puhanjem u rog, dan kada će sve živo pomrijeti. Prije potpune propasti, na Zemlji će se strašnim zemljotresom poravnati brda i doline, a od silne vrućine, Zemlja će postati bijela.
- Sudnji dan (Jevmil-ahiri)- Dan polaganja računa pred Alahom, kada će svi ljudi, stojeći pred vagom Mizan, koja će biti postavljena ispred Božjeg prijestolja, odgovrati za učinjena djela, dobra ili loša, te će shodno tome biti raspoređivani u Džennet ili Džehennem. Taj će dan nastupiti Israfilovim drugim puhanjem u rog, kada će sve mrtvo oživjeti. Ljudi će odgovarati prema knjizi svojih djela, koju su sačinili meleci Kiramen-katibin. Alah je u Kur'anu obećao milost svima koji vjeruju, a Muhamed je svojim sljedbenicima obećao svoj *šefat* (zauzimanje kod Alaha za njih), ekskluzivno pravo koje imaju samo Muhamed i oni koji su poginuli na Alahovom putu (šehidi). Kršćanima i Židovima biti će ukazana milost,pa će im biti suđeno prema njihovim Knjigama, Tevratu, Zeburu i Indžilu, ali originalnim verzijama, ne onima koje su oni izmijenili. Oni koji

su priznali poslaničku misiju Muhameda, mogu ući u Džennet, ili odslužiti kaznu u Džehennemu, pa onda ući u Džennet.

O ova dva događaja najsažetije i najzornije su opisana 99. surom Kur'ana, *El-Zilzal - Zemljotres*. Muhamed navodi da je između ova dva dana razmak 40, međutim ne i čega (dana, godina, stoljeća...) Muslimani moraju vjerovati u ove događaje i tražiti od Alaha svakodnevno milost, spas i oprost na Sudnjem danu, te se uzdati u Muhamedov *šefat*.

Predodređenje

Šesta temeljna istina vjere glasi: *Ve bil kaderi hajrihi ve šerihi minalahi teala - I vjerujem da sve što se događa biva Alahovom voljom i određenjem*, dakle vjerovanje u predodređenje (kader). To znači da sve što se događa biva Alahovom voljom i određenjem, i nitko drugi nije u stanju to promijeniti. Nije, međutim, predodređeno da li će ljudi izabrati put dobra ili zla, to je u njihovim rukama, a Alah unaprijed zna njihov izbor, i nadahnjuje onoga koga hoće. Vjernici vjeru u ovu istinu posebno moraju iskazati kada ih zadesi neka poteškoća (bolest, smrt bližnjih, siromaštvo...) vjerujući da o tako mora biti, jer Bog tako hoće i najbolje zna razloge za sve što je predodredio. Sudbinu cijelog svemira Alah je predodredio prije nego ga je stvorio, te je naredio da se ona zapiše na *Levhil Mahfuzu - Ploči Pomno Čuvanoj*.

Muslimani vjeruju u Isa-a (Isusa) ali vjerovanje da je on Bog smatraju najvećim grijehom (širk). U Kur'anu, jedina žena spomenuta imenom je Merjem (Marija), majka Isusova. Prema islamskom učenju, Merjem je začela bezgrešno i Božjom voljom, a njen je sin samo Božji poslanik i Božji rob, a ne Božji sin. Kada je Isa čuo da ga neki sljedbenici proglašavaju Bogom i sinom Božjim, pao je na koljena i molio Stvoritelja za oprost. Tako je nastala večernja molitva.

Bogoštovlje i vjerska praksa

Pet stupova islama

Po islamskom učenju čovjek je religiozno biće. To se očituje ukupnim životom vjernika, a na poseban način u bogoštovnim činima (*ibadet*). To čini i svjetovni život (*muamalat*), gdje svaki musliman mora imati dobre međuljudske odnose sa svim ljudima. Stoga, sve što je dobro i pozitivno islam prihvaća, a sve što je loše kategorički odbacuje. U islamu je pet bogoštovnih dužnosti, pet stupova (*arkan*) islama. Te dužnosti se dotiču

svakog zdravog, pametnog i punoljetnog muslimana. To su islamski šarti, odnosno praktične dužnosti islama:

Grupno izvršavanje namaza (*džemat*) u džamiji

1. **Ispovijest vjere (*Kelime i Šehadet*)**: Vjernik očituje svoju pripadnost islamu izgovarajući ove riječi: *"Ešhedu en la ilahe ilallah, ve ešhedu en muhammeden abduhu ve resuluhu!"*, što znači: *"Vjerujem i očitujem da nema drugog Boga, osim Alaha, i vjerujem i očitujem da je Muhamed Božji rob i Božji poslanik!"*. Ukoliko osoba želi preći na islam, potrebno je da pred imamom, svećenikom, izgovori ove riječi. Svaki musliman dužan je ove riječi izgovarati više puta dnevno, a to i čine u sklopu pet dnevnih molitvi, gdje se ove riječi spominju najmanje dva puta.
2. **Namaz (*salat*)**: To je obredna molitva koju je svaki vjernik dužan izvršavati svakodnevno pet puta, u točno određeno vrijeme, pri čemu se mora okrenuti prema Kabi u Meki. Postoje jutarnja, podnevna, poslije podnevna, večernja i noćna molitva. Molitva se sastoji od recitiranja Kur'ana, formuliranih molitava i različitih pokreta i položaja tijela. Vjernik mora biti čist da bi obavljao molitvu, a to se postiže ritualnim pranjem - *abdestom*. Skupna molitva (*džemat*) je mnogo bolja i vrjednija, a vrši se u

džamiji ili na nekom drugom čistom mjestu, a predvodi je imam. Pokuđeno je i nepoželjno (*mekruh*) je da se molitva obavlja u vrijeme izlaska ili zalaska sunca i kada je sunce na polovini neba. Početak određenog namaskog vremena se oglašava posebnim pozivom sa minareta džamije - *ezanom*.

3. **Ramazanski post (*saum*)**: U islamu post predstavlja odricanje od jela, pića, pušenja, spolnih i bilo kojih drugih tjelesnih zadovoljstava, ali nepriličnog govora i ponašanja od zore do zalaska sunca, u toku devetog mjeseca islamskog kalendara, ramadana ili ramazana, koji traje trideset ili dvadesetdevet dana. Osim toga, u tom blagoslovljenom mjesecu vjernici mnogo više čine i druga bogoštovna djela, te mnogo više posjećuju džamije i čitaju i proučavaju Kur'an. Postoje dva obroka u ramazanu, *sehur* (lakši obrok prije početka posta) i *iftar* (obilnij obrok nakon završetka posta). Post se započinje i prekida prigodnim molitvama, uz vodu i datulje.
4. **Zekat, vjerski prinos**: Imućni muslimani dužni su od viška svoje imovine udjeliti 2,5% za potrebe siromašnih, učenika, bolesnika, starih i iznemoglih, ali i onih koji su tek prešli na islam. Novac od zekata pak ne smije ići onima koji su u rodbinskoj vezi sa davaocem. Islamska zajednica svake zemlje ima instituciju za prikupljanje zekata. Zekat se daje na novac, zlato, srebro, stoku, poljoprivredne proizvode (žitarice, voće, povrće, med..), po točno utvrđenoj tarifi. Pored zekata, postoji i *vitra*, a to je dobrovoljna milostinja, dok je zekat obavezan svakome tko ispunjava uvjete za njega.
5. **Hadž, hodočašće u Meku**: Barem jednom u životu, tko je u mogućnosti, uputiti se na hodočašće u

Meku. To hodočašće je složen skup rituala koji se izvršavaju u Meki i njenoj okolici, pri čemu hodočasnici, hadžije, moraju biti čisti i obučeni u *ihrame* - posebno bijelo odijelo. Da bi otišao na hadž, vjernik mora izmiriti sve dugove, pomiriti se s onima s kojima se prije posvađao, te ostaviti obitelji dovoljno novca za normalan život dok njega nema. Hadž mora biti financiran isključivo halal novcem. Hadž se obavlja između 8. i 12. mjeseca islamskog lunarnog kalendara. Pored hadža postoji i *umra*, a to je dobrovoljno hodočašće u Meku, koje se može obaviti u bilo koje doba godine.

*Recitiranje i proučavanje Kur'ana (*Kiraet*)*

Indijski musliman uči Kur'an

Recitiranje, odnosno čitanje i proučavanje Kur'anskog teksta (*kiraet*) jedno je od najvećih bogoštovnih čini. Ono predstavlja posebnu duhovnu aktivnost u životu svakog vjernika. Da bi vjernik mogao učiti Kur'an mora biti čist, dakle obaviti vjersko pranje (*abdest*), odjeven u čistu odjeću (vjernice moraju biti odjevene kao i za namaz, dakle pokriti sve osim lica, šaka i nogu do iza članaka), sjesti na lijepo mjesto, okrenuti se prema *Kibli* (Kabi u Meki), te lijepim i razgovijetnim glasom, smireno i skrušeno recitirati Kur'anski tekst. Vjernik mora biti koncentriran na recitiranje i nastojati razumjeti tekst, pa su zbog toga najčešće u uporabi *Mushafi* (zbirke Kur'anskog teksta) sa prijevodom na jezik kojim vjernik govori i tumačem nepoznatih pojmova. Također, postoji skup pravila recitiranja Kur'ana, koji se naziva *tedžvid* i koji bi svaki vjernik trebao poznavati, pored arapskog

pisma (*sufara*). Iako bi recitiranje Kur'ana trebalo biti svakodnevna navika vjernika, oni to uglavnom čine za vrijeme svetog mjeseca Ramazana, blagdana i svetih noći, kada se ova vrsta *ibadata* višestruko nagrađuje. Postoji veliki broj vjernika koji znaju tekst cijelog Kur'ana napamet - hafizi. Muhamed je obećao vjernicima koji recitiraju i proučavaju Kur'an, da će se Sveta Knjiga zalagati za njih na Sudnjem danu. Muslimani se prema Kur'anu i njegovoj zbirci, *Mushafu*, nose s velikim poštovanjem, tako da je on postavljen na posebno mjesto u kući i umotan u čist i namirisan ubrus.

Blagdani

Islamski kalendar (koji se još naziva i Hidžretski kalendar, jer je za početak njegovog računaja uzet najvažniji događaj u povijesti islam - Hidžra) ima 12 lunarnih mjeseci, od kojih je najsvetiji Ramazan, 9. mjesec, mjesec duhovne obnove i preporoda i cijeli se obilježava kao mjesec ibadata (bogoštovlja), te se provodi u svečanom raspoloženju i duhovnom uzdizanju. Petak (*jevmul-džuma*) je molitveni dan, kad mujezin s minareta (danas preko razglasa) poziva vjernike u džamiju. Ondje imam predvodi zajedničko klanjanje i drži propovijed (*hutba*). Također, ponedjeljak (*jevmul-isnejn*) se smatra blagoslovljenim danom, kada je lijepo započinjati sve važnije i korisnije poslove. Najvažniji islamski blagdani su:

1. **Nova hidžretska godina**, obilježava se prvi Muharrema, blagdan koji se provodi s obitelji, uz prigodnu večeru i molitvu za Božji blagoslov (*bereket*) u novoj godini.
2. **Mevlud**, blagdan rođenja Muhameda, obilježava se dvanaesti Rebiul-evvela, kada se vjernici okupljaju u džamijama i , poslije jacije-namaza (noćne molitve), uz recitiranje Kur'ana, pjevanje pobožnih pjesama (*ilahija* i *kasida*), te pripovijesti o Muhamedovom rođenju i životu, prisjećaju se svoga Vjerovjesnika.

2. Muslimani u Singapuru obilježavaju Ramazanski bajram
3. **Ramazanski bajram** (***Eid al-Fitr***), obilježava se prvi, drugi i treći Ševvala, po završetku mjeseca Ramazana, veliki je obiteljski blagdan, kada se slavi kraj posta i Božji blagoslov. Muškarci idu u džamiju i poslije sabah-namaza (jutarnje molitve) klanjaju skupno bajram-namaz, koji uključuje i prigodnu bajramsku propovijed. Nakon toga se blagdan čestita svima vjernicima, obiđe se groblje, te se u kućama u blagdanskoj atmosferi darivaju članovi obitelji, nakon čega počinje bajramska gozba, simbol kraja posta. Drugi i treći dan se koristi za obilazak rodbine i susjeda. Vjernici moraju biti okupani, lijepo odjeveni i namirisani kako bi obilježili ovaj blagdan.
4. **Kurban bajram** (***Eid al-Adha***), obilježava se deseti, jednaesti, dvanaesti, trinaesti i četrnaesti Zul-hidžea, blagdan je žrtve. Na ovaj blagdan svaka obitelj koja je u mogućnosti dužna je pribaviti jedan *kurban* (žrtvu) ukoliko se radi o stoki sitnog zuba (ovan, ovca, jarac, koza), ili, ukoliko se radi o stoki krupnoga zuba (bik, krava, kamila) više obitelji mogu učestvovati. Žrtva se žrtvuje u Alahovo ime, po islamskim propisima, te se dijeli na tri dijela: jedan obitelj ostavlja sebi, jedan je za rodbinu i susjede, a

jedan za siromašne i gladne. Ne može se žrtvovati konj, magarac, perad niti riba. Također, postoji dobna granica za životinje koje se žrtvuju. Bajram namaz, bajramska propovijed, gozba i svi drugi običaji su isti kao i kod Ramazanskog bajrama. Ovaj blagdan predstavlja sjećanje na Ibrahimovu (Abrahamovu) žrtvu i najveći je islamski blagdan.

Osim ovih blagdana u životu svih muslimana veoma značajno mjesto zauzimaju i četiri svete noći, koje obilježavaju važne događaje za islam, i prilika su za iskupljenje grijeha kroz povećano slavljenje Boga: **Lejletul - regaib ili Noć želja i nadanja** - obilježava se prvog četvrtka u mjesecu Redžebu, **Lejletul - miradž ili Noć uznesenja Muhameda** - obilježava se 26. Redžeba, **Lejletul- berat ili Noć čišćenja grijeha** - obilježava se 14. Ša'bana i **Lejletul - kadr ili Noć sudbine** - najsvetija noć, službeno se obilježava 27. ramazana, ali nije izrijekom kazano koja je noć Kadr, sa sigurnošću se zna da je u posljednjoj desetini mjeseca ramazana.

Moral i pravo

Premda Kur'an sadrži osnovno načelo naravnog zakona (činiti dobro, a izbjegavati zlo) pa i postavku da ljudska djela vrijede po nakani (nijjet) i unutarnjem stavu, islam je tipično pravna religija. Obiteljske, društvene i bogoštovne odnose detaljno propisuje šerijatsko pravo. Šerijat znači put k Bogu, Božji zakon, a on ima četiri izvora (*Kur'an*, *Sunnet*, *Idžma* i *Kijas*). Šerijatsko pravo obuhvaća tri kategorije:

1. *Ibadan*- bogoštovno pravo
2. *Munakehat* - bračno-porodično pravo

1. *Muamelat*- privredno i trgovačko pravo
2. *Ukubat*- kazneno pravo

Šerijat regulira obveze i zabrane kojih ima nekoliko vrsta:

1. *Farz*- ono što je Allah neizostavno naredio
2. *Vadžib*- ono što je potrebno i ispravno, ali nije Kur'anom propisano
3. *Sunnet*- ono što je u praksi provodio Allahov Poslanik Muhamed

4. *Mustehab*- ono što pohvalno, ali nije naređeno pa nije grijeh izostaviti
5. *Mekruh*- ono što je nepoželjno, nemilo, pokuđeno. Mekruh radnje ne smiju biti navikom muslimanima.
6. *Haram*- ono što je potpuno zabranjeno.

Pravo tumače uleme, a u praksi po njemu sude kadije. Od VII. do IX. stoljeća razvija se islamska pravna znanost (*fikh*) sa svoje četiri pravne škole (*mezheb*): malikitska (malikizam), hanefijska (hane-fizam), šafijitska (šafijizam) i hanbelitska (hanbelizam) škola. Muslimani u Hrvatskoj uglavnom pripadaju Hanefijskom mezhebu (školi). Sva četiri mezheba ubrajaju se u sljedbenike Sunneta- sunnite.

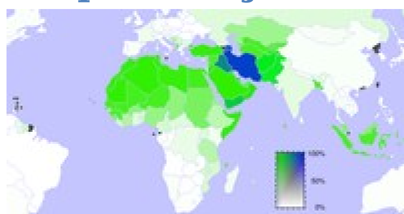
U XIX. i XX. stoljeće šerijatsko pravo doživljava krizu u susretu sa zapadnjačkim laičkim društvom i građanskim pravom. U islamskim zemljama danas je šerijatsko pravo uglavnom zadržano na području porodičnog prava (većina zemalja), negdje je zamijenjeno građanskim pravom (Turska), a u nekim je zemljama na snazi u cijelosti (Saudijska Arabija).

Islamska zajednica (*Uma*)

Uma se okuplja oko jedinstvenoga dogmatskoga, bogoštovnoga i pravnog sustava. Jedinstvo i raznolikost dva su komplementarna obilježja te religijske zajednice. Jedinstvo proizlazi iz jednostavna i obuhvatna dogmatskog i bogoštovnog sustava, raznolikost iz različitih jezičnih, kulturnih i etničkih zajednica u koje se islam uklopio u prostoru i vremenu. *Uma* je nastala 622. u Medini kao religijska i politička zajednica, u kojoj se vjersko i društveno, bogoštovno i svjetovno duboko isprepleću. Muhamed je Božji poslanik (prorok), ali i državnik, vojskovođa i diplomat. Izvor političke vlasti nije javno mnijenje te dogovor i ugovor prema njemu, već Alah koji je za to ovlastio svog poslanika. To jedinstvo religijskoga i političkoga kroz povijest će obilježiti Umu i u susretu sa zapadnjačkim društvom, gdje se to dvoje razlikuje i razdvaja, nametnut će muslimanima ozbiljne probleme. U islamu nema klera u kršćanskom smislu, već se upućenu svjetovnjaku povjerava određena vjerska služba (*mujezin*, *imam*, *hatib*, *muftija*). Kako je u središtu islama šerijat i šerijatsko pravo, glavni su vjerski službenici pravnici teolozi (*ulema*). U islamskim zemljama (*dar-ul-islam*) muftija je u skladu sa šerijatskim pravom rješavao slučaj i donosio rješenje, a kadija ga provodio u praksi. Kalif je bio više svjetovni i politički zaštitnik islama, a ne vrhovni vjerski poglavar u užem smislu te riječi. Džamija je ne samo bogomolja (kultno mjesto) već i ustanova s popratnom vjerskom školom (*mekteb*, *medresa*) i knjižnicom (*kutubhana*).

Islamska zajednica na samom se svom početku (druga polovica VII. stoljeća) podijelila na sunite, haridžite i šijite. Premda je povod bio borba oko kalifata, ogranci su se s vremenom izdiferencirali pravno i dogmatski. Uz Kur'an suniti prihvaćaju još tri izvora islama i šerijatskog prava (*sunu*, *idžmu* i *kijas*). Šijiti osporavaju treći izvor (*idžma*) i naglašavaju ulogu osobnog istraživanja (*idžtihad*). Zbog naglašavanja subjektivnog načela religioznog iskustva, šijiti su se dalje raščlanjivali na pojedine sekte (duodecimiti, septimiti, ismailiti, karmati, muteziliti). Novije su sekte šijitskog ishoda ahmadizam i babizam. Čuvajući zajednički dogmatski i bogoštovni okvir, sunizam se raščlanjuje na pravne škole i derviške redove. Suniti tvore većinu (90%) u islamu, šijiti manjinu (10%).

Rasprostranjenost

Rasprošírenost islama po zemljama. Zeleno su sunitske, a plavo šijitske većine.

Za Muhamedova života (medinska država) islam se proširio čitavim Arabijskim poluotokom, bilo vojnim pobjedama, bilo taktičnim pridobivanjem beduinskih plemena. Za četvorice prvih kalifa (632-661) vojnim osvajanjem se proširio u Siriju, Palestinu, Irak, Perziju, Zakavkazje, Egipat i Sjevernu Afriku (zlatno doba islama). Za omejidskih (661-750) i abasidskih (749-1258) kalifa osvojena je berberska Afrika i Španjolska, a na istoku dijelovi Indije i središnje Azije. Osmanlije su proširili islam u Maloj Aziji i po Balkanu. No islam se nije širio samo vojnim osvajanjem već i vjerovjesničkim posredstvom trgovaca i sufijskih bratstava (derviški redovi). Trgovačke karavane proširile su ga crnom Afrikom, a pomorski trgovci (VIII-XV. stoljeće) jugoistočnom Azijom (Malezija, Indonezija, južni Filipini).

Suvremeni islamski svijet obuhvaća pet kulturoloških zona: arapsku (arapske zemlje i narodi), tursku (Osmanlije, Azerbajdžanci, Turkmeni i dr.), iransko-indijsku (Iran, Afganistan, Pakistan, Bangladeš, muslimani u Indiji), malešku (Malezija i Indonezija) i crno-afričku (Eritreja, Nigerija, Sudan i dr.) zonu. Na tom raznoliku supstratu islam je stoljećima razvijao bogatu, raznoliku i u isto vrijeme jedinstvenu islamsku civilizaciju. U XIX. i XX. stoljeću u islamskom svijetu dolazi do istovremene težnje prema panislamizmu (političko, gospodarsko i duhovno jedinstvo islamskih zemalja i naroda) i prema nacionalizmu (stvaranje posebnih država na jezičnoj, kulturnoj i povijesnoj podlozi, s većim ili manjim stupnjem svjetovnosti).

Islamsko društvo u XX. stoljeću nije bilo imuno ni prema utjecaju socijalističke i komunističke ideologije. Osim toga, postoji težnja povratka izvorima islama i istovremeno nastojanje da se islam prilagodi modernom vremenu (reformizam). Broj muslimana danas (2004) je teško procijeniti zbog velika raspona u kojem se kreću objavljene brojke (od 950 milijuna do 1,6 milijardi), no, smatra se da je brojka od 1,5 milijardi najbliža realnosti.Sto cini 20% svjetske populacije.Oko 30% muslimana svijeta zivi na indijskom potkontinentu u Pakistanu 164 miliona ,Bangladesu 135 miliona i Indiji 160 miliona,18% u arapskim zemljama,15% u podsaharskoj crnoj Africi,17% u jugoistocnoj Aziji prvenstveno u Indoneziji oko 200 miliona i Maleziji.Skoro 10% muslimana zivi u Kini i zemljama centralne Azije isto toliko u Iranu i Turskoj.U evropi zivi oko 50 miliona muslimana prvenstveno na Balkanu u evropskom dijelu Rusije i zemljama zapadne Evrope.

5) Pronađi i zameni

Funkcionalnost Pronađi i zameni je izuzetno moćna. Ne postoji samo u Excelu, već i u Wordu i drugim alatima. Omogućava da reč, karakter ili frazu, koji se pojavljuju više puta u dokumentu, zamenite drugim simbolom. Pokreće se stistkom dugmića CTRL + H na tastaturi, ili odlaskom na Find & Replace opciju u početnom (Home) meniju.

Pogledajte kako to izgleda na primeru.

Kada izvršite promene formulama, biće vam potrebno da te podatke imate van fomule. Tada je potrebno samo da u Paste Special opcijama odaberete opciju Nalepi vrednosti (Paste values).

7) Brza popuna podataka

Brza popuna ili Flash Fill je funkcionalnost pomoću koje Excel, na osnovu primera koji mu date, sam odluči kako da popuni određene ćelije.

Pogledajte kako to funkcioniše na primeru. Dakle u jednoj koloni stoje redovi koje želite da menjate. U drugu kolonu za prvu vrednost prve kolone unesite primer kako podaci treba da izgledaju. Pritisnit Brza popuna i sve će se automatski popuniti kako želite. Pogledajte dve donje demonstracije i sve će vam biti jasno.

Tags excel

Članci na sličnu temu

Kako skupiti redove i kolone u Excelu?

Prisilno izračunavanje formula u Excelu

Kako da izravnate tekst u Excelu?